

આવેદન.

શિક્ષણના વિષયમાં ધર્મીઓ પ્રયાસ કરે છે તેમાં અનેક પડિનોના અનેક મત જોવામાં આવે છે જ્યારે મતમતોતરોથી જ્યાં જ પોતાને વિદ્વાન અને પડિન માની લે છે, ત્યારે પોતાના પ્રયાસોનો સ્વતંત્રપણે અમલ કેમ ધાવ તેની પેરની ક્યાં વિતા તેઓને આવડતુ નથી એટલે પરિણામે એમના ચતા છૂટા પ્રયાસોમાં કેટલાકો તો થાકીને નિરાશવદને ઠકા પડી જાય છે તેમ છતાં કોઈ પણ બેગા મર્ષ વિચાર કરવા તેવાર ચતા નથી પોતાના વિચારનો અખતરો કે અમલ ધાવ તેમાં નિષ્ફળ જાય, તો પણ પગના મતમને અપનાવવા કોઈ તેવાર હોતા નથી. સોધી પહેલાં તો સમાજની પ્રાચીન સંસ્કૃતિનો અભ્યાસ પૂરા કરવો જોઈએ, અને પછી વર્તમાનની વાસ્તવિક સમાજની નાડીનું અને તાજી સમાજની પરિસ્થિતિ-એનું ઊંડાણમાં ઉતરીને નિરીક્ષણ એ વિદ્વાનોએ કરવું જોઈએ પરંતુ જ્યારે એ પડિન પુરુષો કદી દશ વીસ બેગા મર્ષોને વિચારની આપણે કરતા જ નથી, ત્યારે અચ્છેડેલાગેતા સમાજના સુચરણભર્યા કામગાઓનું નિરાકરણ નિષ્પક્ષપાત દૃષ્ટિથી કોઈ રીતે પણ ચતુ નથી. આ શિક્ષણનો વિષય એવો છે, કે દરેક દેશ પોતપોતાની રૈક્ષણિક મોલિકતા તો અમુક રીતે ખીલ ખીલથી બિજ જ રાખે છે એ બિજ શિક્ષણ વ્યવસ્થાઓને જ્યારે નિહાળવામાં આવે, ત્યારે એને નજર સમક્ષ રાખીને આપણા જૈન સમાજના બાળક બાળિકાઓનો ઉત્થ કયા પ્રમાણે અપનાવવાથી થશે ? થોડી મહેનતમાં ધણુ સારુ ફળ અથવા પરિણામ આપણે કેમ નિપજાવી શકીશું ? ખીજી પ્રશ્નાલિકાઓ કરતા, આપણા સંસ્કૃતિરક્ષક રીતરિવાજો ના રક્ષણ માટે શુ શુ અને કયા કયા ફેરફારો કે સુધારાઓ કરવાની જરૂરીયાત છે ? આવા પ્રશ્નોનો ઉકેલ શોધવા વિદ્વાન જોગ્યો પોતાની શક્તિઓને કેન્દ્રિત કરી, સમાજને હિતકર એવું મથન આદરી, અને કેવળ વર્તમાન સમાજની ઉન્નતિના માર્ગોને પસંદ કરના, વ્યવહારુ યોજના જનતા સમક્ષ ધગવાનું કામ જો કરે, તો નિઃકર્પરૂપ તારવણી તેમાંથી સેનાના જિજ્ઞાસુઓને મળી શકે.

શિક્ષણના વિષયમાં ચારે દિશાથી ચાર જનના પ્રયાસો જો આદરવામાં આવે, તો દલ પશુ ચાલે પરંતુ જ્યારે એમ દેખાય કે આ પ્રયાસોમાં ઝાઝી સફળતા સાંપડી નથી, તો તેના માટે આમદ રાખવામાં આવે તો એ દુરામદ અથવા કદામદના રૂપમાં બદલાઈ જાય છે. જ્યારે એમ જણાય કે અમુક બીજા પ્રવાસથી વધારે લાભ દેખાય છે, ત્યારે સેરાની સાચી ધગરાવાળા કાર્યકરો પોતાના મમત્વને છોડી ઉત્તરિના સાચા પુંથને અપનાવવા તૈયાર થાય, તેને જ આપણે સાચા સમયસૂચકતાના અને વ્યવહારના જાણુ કહી શકીએ. એમ ચાર દિશાના પ્રયસોનો અખતરો એ પાંચ વર્ષ જોઈ લેવાથી જ્યારે એક ઉત્તમ માત્ર સમાન્ય ત્યારે તે જ એક અપનાવી તેને વેગ આપવામાં સદાયક થવાય ત્યારે તે પગલાંને સંપ, સગદન, એકતા અથવા એકીકરણના પથે જવાનું પગરણ મંડાવું એમ કહી શકાય. એકય થવાથી અને તેમાં વળી સમાજની સઘળી શિક્ષણ સરચાઓના એક જ માગે ચાલવાથી સમાજનો ઉત્કર્ષ ઝડપભેર સાધી શકાય છે.

આજે અસારના સ યોગોમાં પણ ભારતના શહેરો અને મામડાંઓમાં બધે મળીને જો મજબૂતરી કરવામાં આવે, તો ત્યાંની આસતી ધાર્મિક પાઠશાળાઓની સંખ્યા લગભગ એક કે દોઢ લાખ જેટલી થવા જાય તે સિવાય બોડિંગો જેવી સંસ્થાઓ પણ લગભગ બસો ઉપર થવા જાય. આ બધી જ સંસ્થાઓ અને પાઠશાળાઓ જો વિદ્યાર્થીઓના મોરણે એક જ શૈક્ષણિક અભ્યાસક્રમને યોજે અને અપનાવે તો સમાજનું એવ બહુ જ ઝડપથી થાય, એમ અમે માનીએ છીએ. તેવી રીતના સંખ્યાબંધ અભિ પ્રાયો આવ્યા છે, ને આવતા જાય છે બધા દેશના, બધા દર્શનોને એક જ સરખી કામ આવે તેવી એક પેટન્ટ ફવાને તૈયાર કરતી વખતે જેમ સામાન્યોપયોગી બનાવવા ઘણી કાળજી, કુશળતા અને દરેક વાર્તા-વરણોનો ખ્યાલ ખૂબ ગંભીરમાં આવે છે, તેમ પૂનાની શ્રી જીન તત્ત્વ-જ્ઞાન વિદ્યાર્થીઓના ઘડાએસો કાર્યક્રમ પણ પેટન્ટ ફવાની જેમ તૈયાર થયેલો છે. તેમાં ઘણાં જગત્તર બેજાંઓની સલાહોનો

સંપ્રદાય થયેલો છે, ઘણાં ઊંચાં મગજોના અનુભવોનો રસથાગી પીરસાયો છે, ઘણાંઓનાં ઉચ્ચ દૃષ્ટાંતા અભિપ્રાયોનું અમલીકરણ થયું છે. વર્ષો અને યુગોના વાતાવરણને અનુસરીને વર્તમાનની અને જાવિ પ્રગળે તે કેમ ગુણકર થાય અને તેમના માટે પથાવવાનું શું સહેલું બને, તેનો ઊંડો, લાંબો અને ધણો વિચાર કર્યા પછી અનેકોનો કિંમતી સલાહો સાંભળી, બહોળા જ્ઞેન સમાજને ઉપયોગી અને સૌથી નજરે ચડે તેવું યોજનાપૂર્વકનું એક આદર્શ શિક્ષણકેન્દ્ર સમાજની સેવામાં વિદ્યાપીઠરૂપે ધરવામાં આવ્યું છે.

સોને ન્યાય આપી, મૌલિક સિદ્ધાંતોને લક્ષ્ય સન્મુખ રાખી, આ શિક્ષણકેન્દ્રનું ઘડતર કરવામાં આવ્યું છે. એક વસ્તુ પર ખાસ મદદર આપવામાં આવ્યું છે, કે જ્ઞેન દર્શનનું રહસ્ય જ બહાર બતાવવાની આપણી વિદ્યાપીઠને માથે મહાન ફરજ છે, એટલે ખીલ ધમો, દર્શનો કે વાદોનું મિશ્રણ પણ આ ઘડતરમાં થવા દીધું નથી. અને તે મિશ્રણ ન જ થવું જોઈએ, એ ન્યાય છે. આ શૈક્ષણિક યોજનાને સાંવૈનિક અને હાર્દિક આશિર્વાદો પૂજ્ય આચાર્ય મહાશયજી તરફથી, પૂજ્ય સામીજી મહારાજને તરફથી તથા ખીલ નિદાનો તરફથી મળ્યા છે. એટલે સમજે કે અતુર્તિવ શ્રી સંઘ તરફથી પૂરો સહકાર મળ્યો છે, તે ધણો જ ખૂશનો વિષય છે. જો કે કેટલાક શિક્ષકોને વિદ્યાપીઠનું આ ઊંચી દૃષ્ટાંત શિક્ષણધોરણ એણું પસંદ છે, પરંતુ એ ધોરણે તેઓ જ્યારે જાણાવે છે, અને અનુભવથી વિચારે છે ત્યારે તેઓને સમજાય છે કે જે બ્યવસ્થિત વિભાગો વિદ્યાપીઠે તૈયાર કર્યા છે, તેનું ઘડતર બરાબર જ છે, અને સામાન્ય સમાજને સત્પથે દોરવા આટલું તો હોવું જ જોઈએ.

હવે જે જે ગામો કે શહેરોમાં પાઠશાળાઓ ચાલતી જ નથી અથવા બધે પડી ગઈ છે, તેવા ગામો માટે તો જગીરથ પ્રવાસ વિદ્યાપીઠને હજી આગળ ઉપર કરવાનો છે. તે કામ એટલું વિચાળ છે, એટલું બધું તેથી પણ અધિક “જ્ઞેન દર્શનના અદિસક સિદ્ધાંતો કેવા પ્રકારના હોયા છે?” તેની જિજ્ઞાસાવાળા અજ્ઞેતવર્ગના વિશાળ સમુદાયને

સંતોષવાનું કાર્ય પણ હાથ ધરવાનું થયું મોટું છે. પરંતુ પહેલાં સમાજની અંદરની સક્રિય વિચારોની સુધારણા અને સાફસુરીનું વિલાપીકે જે હાથ ટુરત ઉપાડ્યું છે, તેનો ભારતની સમગ્ર સરકાર અને પાઠશાળાઓએ પૂરેપૂરો લાભ ઉઠાવવો જોઈએ. વિલાપીકેની જુદી કાર્ય સમિતિઓ પોતાની શક્તિ અનુસર પાંતિવી રેલિયે ક કરી રહી છે, તેનું પરિણામ સમાજ સન્મુખ દેખીતું જ છે. થોડાં વર્ષોમાં રિજીસ્ટ્રેશન અમલકારિક પરિણામ તે ચોજનાથી જરૂર આવશે ન પહેલી પ્રારંભિક પરીક્ષામાં રા સૂત્રો, બીજી પ્રવેશ પરીક્ષામાં પ્રતિક્રમણ અને ત્રીજી પરિચય પરીક્ષામાં પાંચ પ્રતિક્રમણ રાખવામાં આવ્યા પછી, પાંડિત પરીક્ષા માટે નવકાર મદ્યમ-વર્ગી માંડિને પાંચ પ્રતિક્રમણના સંપૂર્ણ સૂત્રો ફરીથી ચિખવાડવાનો જવાબ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો. ત્યારે આ અંશ તૈયાર કરવાની જરૂરીયાત જિમી થઈ. આ અંશ સુખપત્રના તો ઘરાઈનિવાસી મીયુત પુનમચંદ નાગરલાલ દેશીએ તૈયાર કર્યો હતો. પણ જવાબે એમ લાગ્યું, કે વિશેષ હથાવટ કરી વિદ્વાનો પાસે તે તે રિપોર્ટના વિશેષ પ્રુવાસાઓ મેળવીને આ મથને સમૃદ્ધ બનાવવામાં આવે, તો પાંડિત પરીક્ષા માટે અપ્પમન થોડાં તે જની શકે. એટલે તેમના પ્રશ્નોના ઉત્તરોને વધુ ને વધુ રૂપ હરવા પ્રજે ઉઠાવેથી સમાધાનો પ્રાપ્ત કરી આ અંશ જીન સમાજના કરકમલમાં ધરતાં અમને અત્યંત ખુશી લેવાળે છે. જે કે આ અંશને અમોને તો પાંચ પ્રતિક્રમણના બધા સૂત્રો ઉપર વિરતત પ્રુવાસાઓ મેળવી સમૃદ્ધ બનાવવાનો ધરાદો હતો, છતાં તે કેટલાક કારણોસર જની શક્ય નથી. તે આગળ પૂર્ણ થવાની અમણી આશા રજો એવી શાસનદેવ પ્રત્યે પ્રાર્થના છે. વળી બહુનારને પણ જોગે વધુ થઈ પડે તેવો સંજવ દોવાથી અમે હાસ તો આટલું જ એકું થયું છે.

વિદ્વાન સમાજ અમારા આ પ્રયાસને જરૂર આવશ્યકરો એવી આશા રાખીએ છીએ. કેમકે જ્ઞાનચૂકથી, કે હઠમનના અતાનતાના કારણે, કે પ્રેસદોષથી, જે કે હ જુલો રહેવા પામી દોષ, તો અમને વિદ્વાનો મામંદરન અ.પણ તેવી વિશિષ્ટ છે આ અંશને તૈયાર કરતાં કેટલો બધો પરિશ્રમ

સાચો છે, તે તો અંધને જોતા જ માલૂમ પડે તેમ છે સૌ જોઈ શકશે. એક નાનો પ્રશ્નને સમજાવવા તેમાં ઘણી ધણી દલીલો અને યુક્તિઓ. તો સંમત કરી આપવામાં આવેલ છે. કોઈ કોઈ પ્રશ્નો આગળ પાછળ જતાં એક સરખા સાગરો, પણ પાછળથી વિશેષ ખુલાસો આપવો જરૂરી સાગતાં તે વધારણું પાડ્યું છે. તે સમાધાનમાં જો કે વિષમતા અને વિશેષતા તો છે જ, પણ તે બારિક નિરીક્ષણથી જણાયો. જે કોઈ સુધારા સૂચનારો, તેને ખીણ આટલિ વખતે યોગ્ય આવકાર આપવામાં આવશે. આ અંધને તૈયાર થવાની દીલ માટે જ આ પંડિત પરીક્ષા એક બે વર્ષ લાંબાઈ ગઈ છે. અમને આશા છે, કે એ પરીક્ષા આપનાર આટલું બહુને ત્યારે તૈયાર થશે, ત્યારે આ આવશ્યક સૂત્રો કે, જે શાસનનો આત્મ-સુધારણા માટેનો મૂળ પાયો છે, તેમાંના નાના નાના વિષયોની છણાવટથી સમજનાર અને સમજાવનાર તેઓ બની જશે. આ અંધમાં શુદ્ધિપત્રક રાખવામાં આવ્યું નથી, કારણ તેમાં બહુ ખૂલો રહેવા પામી નથી છતાં કોઈ બૂન રહી હોય તો સુધારીને વાંચવા બલામણુ છે. આ અંધમાં શ્રી વીતરાગ ભગવતોની આઠાથી કુંઈ વિરુદ્ધ છપાયું હોય, તો તે ખલ્લ ત્રિવિધે ક્ષમા યાગીએ છીએ.

વિદ્યાપીઠ પાઠ્યપુસ્તક પ્રકાશન સમિતિ.

સંક્ષિપ્ત વિષયાનુક્રમ.

ક્રમાંક.	વિષય.	પેજ.
૧-૨-૩	સામાયિકનાં સૂત્રો.	૧-૧૨
૪	ચૈત્યવંદનનાં „ (૧)	૨૧
૫	„ „ (૨)	૨૭
૬	„ „ (૩)	૬૫
૭	સામાયિકનાં ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રો.	૧૨૧
૮	અતિશયજ્ઞનાં સૂત્રો.	૧૪૩

એક આકર્ષી શિક્ષણ કેન્દ્ર

૧. અભ્યારીઓ પોતાના ધાર્મિક જ્ઞાનનું માપ કાઢે છે.
૨. નવા સર્ટિફિકેટ રિફ્રેશ-તૈયાર થાય છે.
૩. ચૂંટાઈને ધાગસભાઓમાં જનરલને ધર્મવિષયક બોલતાં શિખવાડે છે.
૪. શિક્ષક-શિક્ષિકાઓને બોનસ-ઉત્તમ બોનસ આપવામાં આવે છે.
૫. ધર્મના વિષયમાં બોલતા સમજાવતાં શિખવે છે.
૬. વિદ્યાર્થીઓ અને વિદ્યાર્થિનીઓને માસિક શિખવટ પ્રત્યેક કેન્દ્રમાં અપાય છે.
૭. પાઠશાળાઓનું એકીકરણ કરવાના પ્રયાસ થાય છે
૮. શિક્ષણ ધોરણ વ્યવસ્થિત બનાવી સમાજના બાલસમાજનો ઉદ્ધાર થાય છે.
૯. પ્રાંતે પ્રાંતે શાખા બોલી ભારતના ખૂણે ખૂણે ધાર્મિક ભગવતિ લાવે છે
૧૦. જીનેતરા પથ આ પરીક્ષાઓ આપી રહે છે.
૧૧. જીલ્લાઈની આખરીએ પરીક્ષાઓ દર વર્ષે નિયમિત લેવાય છે.
૧૨. પાઠશાળાઓની તપાસ નિયમિત થાય છે.
૧૩. વિદ્યાપીઠમાં રજીસ્ટર થયેલી પાઠશાળાઓને ઉપરના લાભો અપાય છે.
૧૪. ધનાઓ ને સુરક્ષિત કરી પથ આપાય છે.
૧૫. જીન તત્ત્વજ્ઞાનના સિદ્ધાંતો સરળ રીતે સમજાય તેવાં પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે.
૧૬. ગુજરાતી, હિંદી અને અરાહી ભાષામાં એ પ્રકાશનોના અનુવાદો પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

—: નિમિત્ત માટે પૂછવો યા લખો :-

શ્રીજૈન તત્ત્વજ્ઞાન વિદ્યાપીઠ

હેડ ઓફિસ ૧૫૬-૧૫૭, રવિવાર પેઠ. પૂના સિટી નં. ૨

બુલ્લદ ગુજરાત-શાખા
ગંજીરા મેન્ડન, રાવપુરા રોડ.
વડોદરા.

સૌરાષ્ટ્ર શાખા
ચાંદી બજાર સામે, લાલબાગ.
જામનગર.

મુદ્રક:-શાહ સુભાષય દ લલ્લુભાઈ, શ્રી મહેલદા પ્રિ. પ્રેસ, દાણાપીઠ-ભાવનગર.

શ્રી શંખેશ્વર પાર્થનાથાય નમઃ

શ્રી જૈન પ્રશ્નોત્તરવાટિકા

ભાગ ૧

ક્યારો ૧

મહામંત્ર નવકાર.

પ્રશ્ન ૧—નવકાર એટલે શું ?

ઉત્તર—નવકાર એટલે નવ કડીઓ. નમસ્કારનો અપભ્રંશ શબ્દ નવકારના નામથી ઓળખાય છે.

પ્રશ્ન ૨—નવકાર શા માટે મહામંત્ર કહેવાય છે ?

ઉત્તર—જૈન સિદ્ધાંતમાંના અનેક મંત્રો પૈકી આ મંત્ર દોહનરૂપ છે. ચક્રદ પૂર્વેના તે સાર છે. શુદ્ધ બાવથી નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરનાર આ ભવસમુદને સહેજે તરી જાય છે તેથી તેને મહામંત્ર કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૩—નવકાર મંત્રમાં કેાનું વર્ણન કરેલ છે ?

ઉત્તર—નવકાર મંત્રમાં અતિ પવિત્ર પાંચ પરમેષ્ઠિઓને વંદન કરાએલ છે.

પ્રશ્ન ૪—પાંચ પરમેષ્ઠિ એટલે શું ? તેનાં નામ કહો ?

ઉત્તર—પરમેષ્ઠિ એટલે જીયામાં જીયા સ્થાનને પામેલા મહાન આત્માંઓ. તે પાંચ આ પ્રમાણે છે. અરિહત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સ્વામી.

પ્રશ્ન ૫—અરિહંત પ્રભુ એટલે શું ?

ઉત્તર—રાગ દ્વેષનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન મેળવ્યું હોય તેવા તીર્થંકર
જગવાન સમોસરણમાં જેસી દેશના દે તે અરિહંત કહેવાય. અરિ
એટલે કર્મચતુ, તેને હથુનાર અરિહંત જાગવાન કહેવાય.

પ્રશ્ન ૬—સિદ્ધ એટલે શું ?

ઉત્તર—આઠ કર્મોનો નાશ કરી મુક્તિપદને પામેલા પરમ નિર્મળ આત્માઓ.
તેમને ફરી જન્મવાનું હવે રહ્યું નથી. કારણ કે તેઓ પોતાના
સહજ સ્વરૂપમાં આ પ્રભાવે આવે છે. જ્ઞાનાવરણીયના સર્વથા
ક્ષયથી અનંત જ્ઞાન પ્રગટ થયું છે, દર્શનાવરણીયના ક્ષયથી
અનંત દર્શન થએલ છે, દર્શનમોહનીય તથા ચારિત્રમોહનીય
કર્મના ક્ષયથી ક્ષાયિક સમ્બંધ તથા યથાખ્યાત ચારિત્ર એમ
બે ગુણ પ્રાપ્ત થાય છે, અને એથી પાતીકર્મ ને અંતરાય
નામનું છે, તેના ક્ષયથી અનંત વીર્યનો ગુણ પેદા થાય છે.
હવે આર અધાતીમાંથી વેદનીયતા ક્ષયથી અજ્ઞાપ્રાપ્ત આત્માનું
સ્વાભાવિક સુખ, આમુના ક્ષયથી સાદિ અનંતરૂપ અક્ષય રિયતિ,
નામકર્મના ક્ષયથી વર્ણાશિના અભાવના કારણે અરણીપણું
અથવા અશરીરીપણું અને જોતકર્મના ક્ષયથી અગુરુલણુ નામનો
ગુણ પ્રગટ થાય છે, તેનાથી જારે હલકો કે હવ નીચપણાનો
વ્યવહાર મટી જાય છે.

પ્રશ્ન ૭—આચાર્ય મહારાજ એટલે શું ?

ઉત્તર—જેન ધર્મના પાંચ મોટા આચારોને પાળનાર ને ગચ્છના નાયક.

પ્રશ્ન ૮—ઉપાધ્યાય મહારાજ એટલે શું ?

ઉત્તર—જેન શાસ્ત્રનાં અગ્યાર અંગ ને જાર ઉપાંગાદિ બધી ખીજને
બજાવે તે ઉપાધ્યાય કહેવાય.

પ્રશ્ન ૯—સાધુ કેને કહેવાય ?

ઉત્તર—જૈન ધર્મની પાંચ મહાપ્રતિષ્ઠાઓવાળી દીક્ષા ધારણ કરી મોક્ષ મેળવવાની સાધના કરનાર. સૌચ વિહારાદિના કષ્ટો સહનાર.

પ્રશ્ન ૧૦—જ્ઞાનનાં પ્રકારો ગણાવો, તેમાં અગ્યાર અંગ વધારે કે કેવળજ્ઞાન ?

ઉત્તર—૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપયઃવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન. એ પાંચ જ્ઞાન છે. સૂચ આગળ તારા જેમ જાણો, તેમ કેવળજ્ઞાન આગળ અગ્યાર અંગનું જ્ઞાન ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૧—કર્મોના નામ આપો.

ઉત્તર—૧ જ્ઞાનાવરણીયકર્મ, ૨ દર્શનાવરણીયકર્મ, ૩ વેદનીયકર્મ, ૪ મોહનીયકર્મ, ૫ આયુકર્મ, ૬ નામકર્મ, ૭ ગોત્રકર્મ, ૮ અંતરાયકર્મ. તેમાં ૧-૨-૪-૮ એ ચાર આત્માના ગુણોનો ધાત કરતા હોવાથી ધાતી કહેવાય છે, બાકીના ચાર અધાતી છે.

પ્રશ્ન ૧૨—પાંચ આચારનાં નામ આપો ? તથા આચારોનું સ્વરૂપ કહો.

ઉત્તર—૧ જ્ઞાનાચાર, ૨ દર્શનાચાર, ૩ આરિત્રાચાર, ૪ તપાચાર, ૫ વીર્યાચાર. આ પાંચ આચારોનું પાલન કરવાથી આચાર્ય મહારાજો શાસનની વાસ્તવિક પ્રજાવતા કરી શકે છે. (૧) સમ્યગ્જ્ઞાનનો પ્રચાર કરે કરાવે, જ્ઞાનની ને જ્ઞાનીની આશાતનાઓ વર્જવાનો ઉપદેશ આપે, પ્રભુમાર્ગને પ્રરૂપે છત્યાદિ જ્ઞાનાચાર. (૨) શ્રી સંધને નિઃશંક બનાવે, શાસન પ્રજાવતા કરે, શ્રી સંધને ભાવ ભાગે ખીચે. અનેક ભવિ આત્માઓને આલંબનરૂપ બને. શ્રી સંધમાના અનેક ગુણવંત આત્માઓની વારંવાર પ્રશંસાદિ કરી ગુણ સુગંધીને ફેલાવે. અસ્થિરતા હોય, ત્યા સ્થિરીકરણ કરવા સર્વ શક્તિઓને ખરચે, ધ્યેય પ્રત્યે વાસ્તવ્ય, ભક્તિ, તે બહુમાન વધારી આપખ્યાતિને છોડી સર્વ વ્યાપક સર્વાંગી શ્રી જૈન શાસનની પ્રતિષ્ઠા અને પ્રજાવતામાં વૃદ્ધિ કરે. શ્રી સંધને દેવદ્રવ્યના દોષમાંથી બચાવે. દેવ, ગુરુ, જ્ઞાન અને સાધારણની નિશાનાં ઢગોનો ઉદ્ધાર કરાવે, ને વ્યવસ્થા

ખતાવે. ઇત્યાદિ દર્શનાચાર. (૩) અષ્ટ પ્રવચન માતારૂપ ચારિત્ર પાળે ને પજાવે તે ચારિત્રાચાર. (૪) બાહ્યતપ ને અભ્યંતરતપ પાળે ને પજાવે. ઉપવાસ આયનિલ એ અબુસહુ તપ પાંચ સાત કોળીઆ ઝોછા ખાવા રૂપ ઉચ્છેદરી તપ. સર્વ વસ્તુનો સંશ્લેષ કરવા રૂપ વૃત્તિસંશ્લેષ તપ. વિગત્તે ત્યાગવા રૂપ રસ-ત્યાગ તપ. કાયકષ્ટ તપ. ને અગોપાંગને સંકાયવાનું સંલી-નતા તપ. એ ૭ તપ કરે કરાવે. તથા ૬ અભ્યંતર તપ-યગ્નેશ દાનોની આલોચનાથી શુદ્ધિ કરે, એ પ્રાયશ્ચિત્ત તપ. દેવ, ગુરુ, સંધ, સાધર્મિક પ્રત્યે ભક્તિ તે વિનય તપ. બાલ, વૃદ્ધ, તપસ્વી વિગેરેનું ધૈયાવચ્ચ તપ. બળુવું ગળુવું તે સ્વાધ્યાય તપ. આત્મ ને રોદ્રધ્યાન છાડી ધર્મશુક્લધ્યાન ધરવું તે ધ્યાન તપ. તથા કાઉસંગ તપ. એ બાર તપ કરે ને શ્રી સંધર્મા કરાવે તે તપાચાર (૫) દાન, શીલ, તપ, ભાવ વિગેરે જ્ઞાન-ધ્યાન તથા ક્રિયાદિમાં છતી શક્તિ ગોપવે નહીં, તે વીર્યાચાર.

પ્રશ્ન ૧૩—નવકાર મંત્રમાં વિશેષ શું છે ?

ઉત્તર—પાંચે પરમેષ્ટિ ત્યાગી છે. અરિહંતે પણ દીક્ષા લીધેલ છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ મહારાજોએ પણ દીક્ષા લીધેલી છે. અને આપણા શ્રી શત્રુંઘ્ય મહાતીર્થ મારે સાંભળીએ છીએ કે પાંડવો આસો સુદિ પૂર્ણિમાએ વીર કોડ યુનિ સાથે મોક્ષે ગયા, શેત્રી યુનમે શ્રી પુંડરીકસ્વામીજી પાંચ કોડ યુનિ સાથે મોક્ષે ગયા. એમ બધે દીક્ષા લીધેલા પુણ્યવાનો મોક્ષે ગયાનું કહેવાય છે. પણ મોક્ષે ગયા, નારકી કે દેવ મોક્ષે ગયા કે શ્રાવકો મોક્ષે ગયા તેમ કહેવાતું નથી. એટલે પાવન કરનાર ને પવિત્ર બનાવનાર દીક્ષા જ છે, તેમ આ પંચ પરમેષ્ટિ ધર્મના સ્વરૂપથી પણ સિદ્ધ કરી શકાય છે બીજું એ કે-જે ભાગ્યશાળીઓ સિદ્ધ થયા તે મનુષ્યમાંથી જ થયા. અરિહંત, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય ને સાધુ મહારાજ મનુષ્ય જ હોય છે. એટલે મનુષ્ય ગતિ, આરે ગતિમાં.

ઉત્તમ છે. તે કારણથી માનવ મતિ કરતાં દેવમતિ જાતી કહેવાય નહીં. માનવ દેહથી જ મોક્ષની સાધના થઈ શકે છે. સમક્ષિતી દેવો પણ ઇચ્છે છે કે દીક્ષા લેવા માટે મનુષ્ય યથશું અને ત્યાંથી મોક્ષે જઈશું.

પ્રશ્ન ૧૪—લોએ શબ્દનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—અહીં દ્વીપરૂપી લોકમાં રહેલાં સાધુ સાધ્વીજી મહારાજોનો સમાવેશ લોએ શબ્દથી થાય છે. તેથી લોકમાં રહેલા આચાર્ય મહારાજો અને ઉપાધ્યાય મહારાજોને પણ મદલ્ય કરી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—અરિહંત વિગેરેમાં નામ કેમ નથી ? પોતાનું નામ મુકવાનું અરિહંતોને શું ગમ્યું નહીં ?

ઉત્તર—આ પાંચે પરમેષ્ઠિના નામ નથી આપ્યાં તેનું કારણ એ છે કે—જૈન દર્શનમાં વ્યક્તિરામનો ને દષ્ટિરામનો ધણો જ વિશેષ ઉદાવવામાં આવ્યો છે, અને ગુણમોહ કેળવવાનો ઉપદેશ અપાયો છે. જે નામ અપાય, તે તે એકજ આત્માના પુરુષનો સંક્રમ તે માળાના મણકામાં થાય, પણ નામ કોઈમાં નથી, એટલે ભૂતકાળમાં થએલા તથા ભવિષ્યમાં થનારા અનંતા તીર્થંકરો, આચાર્યો, ઉપાધ્યાયો, મુનિરાજો વિગેરેના પણ અનંત પુરુષનું સંક્રમણ તે મત્રાક્ષરોમાં થઈ શકે છે. તે જ કારણથી તેમાંના એક અક્ષરના મંત્રગ્રપથી પણ સાત સાત સાગરોપમેનાં પાપોનો નાશ તે જ ક્ષણે થઈ શકે છે. વળી કેવળગ્ઞાન પણ સૌનું સરખું છે. અનંતા કાળ પહેલાનું કેવળગ્ઞાન ને આજનું, બેઉ સમાન છે. માટે બધાધની દેશના સરખી જ હોય. આમ શાશ્વત શાસન વ્યવસ્થિત હોવાથી અજ્ઞેય છે. તથા ૫૦૦ ધનુષ્યની કાયાવાળા શ્રી આદિનાથ પ્રભુના ને ૯ હાથની કાયાવાળા શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના કેવળગ્ઞાનમાં, સમુદ્ર કોઈ ઠેકણે ઝોઝો વધારે ઉડેા સંબંધે, પણ અપાટી જેમ સરખી હોય, તેમ અહીં મતિશ્રુતગ્ઞાનની

તરતમતા હોવા છતાં ઊંચી હદના-માનમાં કાંઈ પણ જાતનો બેદ પડતો નથી. આપણને તો અન્ય લિંગે સિદ્ધ થએલા પણ પૂજ્ય જ છે. તેથી જ શ્રી સંઘમાં રહેલા ગુણવંતોની પ્રશંસા બે નહીં કરીએ, તો અતિવારને પાત્ર ગણાઈએ છીએ. ગુણવાન શાસન જ અનંતકાળ સુધી એકધારે રહી શકે તેમાં નવાઈ જ શી હોય ? કાંઈ એમ માને કે અમારાથી જ અમુક કાંઈ થઈ શકે છે, કે જેને નામની ભૂખ હોય, તેમને આ નવકાર મંત્ર ધણો બોધ આપે છે, ને તેથી અભિમાન ગળી જાય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—આ નવકાર મંત્રનું ખીણું કાંઈ નામ છે ?

ઉત્તર—ખીણું નામ પંચમંગલ મહાશુભરૂપ પણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭—આ નવકારને શી સિદ્ધ્યક સાથે શી સંબંધ છે ?

ઉત્તર—પાંચ પરમેશ્વરો, બે દેવ છે, ને છેલ્લા ત્રણ શુરુપદે શાશ્વતાર છે. આમ દેવ ને શુરુ બે આવવાથી ધર્મ પણ આવી જાય. દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્ર ને તપ એમ ધર્મના ચાર પદ આવવાથી આ નવપદ શ્રી સિદ્ધ્યકનું જ મહત્ત્વ જતાવે છે. દેવ અને શુરુ એ દર્શન, જ્ઞાન, આરિત્ર ને તપના નિધાન રૂપ જ છે. એટલે સિદ્ધ્યક નવપદમય જ છે. આસો ને ચૈત્ર શાશ્વતી ઓળીઓમાં આ નવપદનું જ આરાધન થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮—નવકારને મંગળ કેમ કહેવાય છે ?

ઉત્તર—આ મહામંત્રના બે પ્રકારના ફળ તેમાં જતાં છે. તેથી મંત્ર મંગળ ભવિષ્યને વિશ્વરૂઢિત બનાવે છે, અને જૂનકાળમાં બાધેલા ક્રમેનો નાશ કરે છે. આજના વૈજ્ઞાનિકોએ એટલું બોળ્યું છે, પ્રાચીનાશક શક્તિ જતાવી છે, તેમ વીતમાત્ર મશુગ્રએ આ મંત્રાદારોમાં અનંત પાપોનો નાશ કરવાની શક્તિ કહી છે, માટે જ નવ લાખ નવકારનો જાપ નરક મતિના દુઃખોમાંથી બચાવનાર

બને છે. નવકારની ટીપ ગણવાથી પણ મહિનાઓના તપ જેટલા પ્રભાવનું વર્ણન કરાય છે તેનું આ જ કારણ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯—પાંચ પરમેષ્ઠિની આશાતના વળંબા ઉપર શા માટે બહુ ભાર મૂકવામાં આવે છે ?

ઉત્તર—જેમ ગરીબના છોકરાને થપ્પડ મારવા કરતાં રાજપુત્રને થપ્પડ મારવામાં વધારે જોખમ તથા ગુન્હો મનાય છે, તેમ અતિ પવિત્ર એ ઉપકારીઓની નાની પણ આશાતના બહુ પાપ બધાવનાર બને છે.

પ્રશ્ન ૨૦—સિદ્ધ ભગવાનથી અરિહંત પહેલા પદે કેમ ?

ઉત્તર—આઠે કર્મોનો નાશ થયો તે સિદ્ધ કહેવાય, કારણ કે દુઃખ વિનાના અનંત સુખને મેળવી લેવાથી તે સર્વથા શુદ્ધ થયા છે. પણ અરિહંતોના તો ચાર વેદનીય, આયુ, નામ ને ગોત્રરૂપ અધાતી કર્મો બાકી છે, છતાં સમોક્ષરણમાં બેસી દેશના દર્શ સાસન સ્થાપે છે માટે તેને પ્રથમ ગણાવ્યા છે. એક જીવ મોક્ષે જાય, એટલે એક જીવ નિગોદમાંથી નીકળે, તે સિદ્ધોનો પણ ઉપકાર ગણાય. મહારાજા શ્રેષ્ઠિક કરતાં શ્રી શાસિભદ્રજી બધા થીમંત હતા, છતાં મુકુટબદ્ધ રાજા તો શ્રેષ્ઠિક જ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૧—નવકારવાણીમાં ૧૦૮ મણુકા કેમ રખાય છે ?

ઉત્તર—પાંચ પરમેષ્ઠિના ક્રમવાર ૧૨-૮-૩૬-૨૫-૨૭ મળી ૧૦૮ ગુણુ હોવાથી ૧૦૮ મણુકા રાખવામાં આવે છે. એ ગુણુવાનોનો ને તેના ગુણુનો જ જાણ છે. ગુણુ ને ગુણી બેની આરાધના છે.

પ્રશ્ન ૨૨—નવકાર મંત્ર કયારે ગણાય ?

ઉત્તર—સૂતાં ઉઠતાં બેસતાં, જે સમયે અરિહંત;

દુઃખીઆના દુઃખ જાગશે, લહેશે સુખ અનંત.

નવકાર મંત્ર તો ૧૪ પૂર્વનો સાર છે, ૧૪ પૂર્વધર મહા-
મુનિઓ પણ અશાતાના ઉદય વખતે બહેલા પૂર્વેને બૂલી જાય,

ત્યારે ઉપરે નવકાર મંત્ર તેમને શરણૂત્તર બને છે. અત્યંત શ્રી પાર્થનાથસ્વામીજીએ જાગતા નાગને નવકાર મંત્ર સંભળાવ્યો, તે નવકાર મંત્ર કાનમાં પડવા માત્રથી તે ધરણીંદ્ર થયા. આ મંત્રનો પ્રભાવ અજબ અને અનંત જ છે.

ધ્યારો ૨:

પંચિંદ્રિય સૂત્ર.

મ્રમ ૧—પંચિંદ્રિય ચત્ત શા માટે છે ? તેમાં શું આવે છે ?

ઉત્તર—સામાયિક લેતાં સ્થાપનાછ ર્થાપવા તે નવકાર સાથે બોલાય છે. આત્માઈ મહારાજના ૩૬ ગુણોનું તેમાં વર્ણન આવેલું છે.

મ્રમ ૨—આત્માઈ મહારાજના ૩૬ ગુણો ગણાવો.

ઉત્તર—૫ ઇન્દ્રિયોના વિચારોને રાકનાર, ૯ સિપળનતની વાડોને સાચવનાર, ૪ કથાઓને જીતનાર, ૫ મહાવ્રતને ધારણ કરનાર, ૫ મહાન આચારો પાલનાર, ૫ સમિતિ પાલનાર, ૩ ગુપ્તિ પાલનાર, કુલ ૩૬. આવા ૩૬ ગુણ જોમાં હોય તે આત્માઈ પદને હાપાવે છે. આ ગુણોના કારણે તે આવાત્માઈ કહેવાય છે.

મ્રમ ૩—પાંચ ઇન્દ્રિયોનાં નામ કહો.

ઉત્તર—૧ રૂપીન્દ્રિય અથવા આમડી, ૨ રસનેન્દ્રિય અથવા જીભ, ૩ શ્રાવેન્દ્રિય અથવા નાક, ૪ નેત્રેન્દ્રિય અથવા આંખ, ૫ શ્રોત્રેન્દ્રિય અથવા કાન. આ ક્રમથી જ એકેન્દ્રિયથી ગણવું.

મ્રમ ૪—પાંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયો કેટલા અને કયા કયા છે ?

ઉત્તર—૧. ઠળવો, જારે, લૂખો, ચોપડયો, હડો, ગરમ, સંવાળું, અરબચડું એ ૮ વિષયો આમડીના છે.

૨. તીખું, કાવુ, તૂરું, ખાટું, મીઠું એ ૫ વિષયો જીભના છે.
૩. સુગંધ અને દુર્ગંધ એ ૨ વિષયો નાકના છે.
૪. કાળો, નીલો, લાલ, પીળો, ઘોળો, એ ૫ વિષયો આંખના છે.
૫. સચિત્ત શબ્દ, અચિત્ત શબ્દ ને મિશ્રશબ્દ એ ૩ વિષયો કાનના છે. કુલ ૨૩ વિષયો છે.

પ્રશ્ન ૫—ધન્દ્રિય એટલે શું ?

ઉત્તર—જેનાથી આત્માને કંઈ પણ જ્ઞાન થાય તે ધન્દ્રિય કહેવાય. ગરમ તપેલીને સાણસીથી જ્ઞેમ લેવાય છે, તેમ આત્મા ઈન્દ્રિયદ્વારા વિષયને મહત્ત્વ કરે છે.

પ્રશ્ન ૬—પાંચ ધન્દ્રિયોનું કામ બ્યવહારિક લાભમાં સમજાવો.

ઉત્તર—૧ ચામડી પારખવાનું કામ કરે છે. ૨ જીભ સ્વાદ ચાખવાનું કામ કરે છે. ૩ નાક ગંધ ઓળખવાનું કામ કરે છે. ૪ આંખ જોવાનું કામ કરે છે. ૫ કાન સાંભળવાનું કામ કરે છે.

પ્રશ્ન ૭—શિયળજાતની નવ વાડો સમજાવો.

ઉત્તર—૧ સ્ત્રી, પશુ અને નપુંસકનો વાસ ન હોય ત્યાં રહે. ૨ ઠાંઈ સ્ત્રીની વાત ન કરે અથવા સ્ત્રી સાથે પ્રેમથી વાર્તા ન કરે, ૩ સ્ત્રી બેઠી હોય તે આસને બે ધડી પુરુષ સાધુ ન બેસે, પુરુષ બેઠો હોય તે આસને ત્રણ પહોર સ્ત્રી સાધ્વી ન બેસે. ૪ સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ ન જુએ. ૫ સ્ત્રી પુરુષની પ્રેમવાર્તા-ભોતની ઓઠે પણ ન સાંભળે. ૬ સંસારનાં પૂર્વક્રીડાનાં સુખ માદ ન કરે. ૭ વિકાર ઉત્પન્ન કરનાર સ્નિગ્ધ આહાર ન લે. ૮ લૂખો નિરસ પણ આહાર અધિક ન લે. ૯ શરીરને સજીવ્યારથી શોભાવે નહીં.

પ્રશ્ન ૮—ચાર કષાયોનાં નામ આપો.

ઉત્તર—ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ. આ તીવ્ર ચારે કષાયો આચાર્ય

બચતમાં હોવા જોઈએ નહીં. આ અંતર યત્નમાં જનતા
કામ બહુ કુશળ છે; મારે તે પાળનારા કાંઈ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬—પાંચ મહાવતો સમજાવો.

ઉત્તર—૧ પ્રાણાતિપાતવિરમણ-જીવહિંસા ન કરવી તે ૨ મૃધાવાદ-
વિરમણ-જૂઠું ન બોલવું તે. ૩ અદ્વૈતાદાનવિરમણ-ચોરી ન કરવી
તે. ૪ મૈત્રુણ્યવિરમણ-બદ્ધચેત્ત પાળવું તે. ૫ પરિમલવિરમણ-
ધન ધાન્યાદિનો સંચય ન કરવો તે. સક્ષમ જીવદાતા પાલન,
અને કંચનકામિનીનો લાભ આપી આવે છે. તે આજની
દુનિયા મારે બહુ જ મુશ્કેલ છે; કારણ કે દુનિયા તો શ્રી અને
માંડી છે. દુનિયા અર્થ કામની પૂજારી છે; મારે તેનો લાભ
લક્ષ્મી પાછળ અમંત મહત્વનો છે.

પ્રશ્ન ૧૦—પાંચ સમિતિનાં નામ તથા સમજણ આપો.

ઉત્તર—૧ ધર્મસમિતિ-કાલતાં ચાલતાં રસ્તામાં જોઈને ચાલવું.
૨ કાષ્ઠસમિતિ-બોલવામાં સંયમ સખી યોગ્ય ને જરૂરી બોલવું.
૩ એવજ્ઞાસમિતિ-આહાર, પાણી કે જરૂરી ચીજો દોષરહિત
મેળવવી. ગોચરી પાણીમાં દોષ ન લાગે તેવી કાળજી રાખે તે.
૪ આદાનઅંતરનિક્ષેપજ્ઞા સમિતિ-પાત્ર પ્રમુખ ઉપયોગી ચીજો
લેવા મૂકવામાં પ્રમાણતા કરવી, (સારસંભાળ રાખવી).
૫ પારિશ્રવનિકા સમિતિ-દાસો માત્ર (ગાદો પેશાબ) વગેરે
નકામી ચીજો ફેંકવામાં જીવવતના પાળવો.

પ્રશ્ન ૧૧—ત્રણ ગુણનાં નામ તથા સમજણ આપો.

ઉત્તર—૧ મનગુણ-મનના વિચારો પર કાબૂ રાખી શુભધ્યાનમાં રહેવું.
૨ વચનગુણ-બોલવા પર કાબૂ રાખી અયોગ્ય વચનોથી અટકવું.

૩ કાપગુપ્તિ-કાપં પ્રસંગે શરીરનું હલનચલન કરતાં પ્રમાણના પૂર્વક ઊઠવું, બેસવું, જવું, આવવું તે.

પ્રશ્ન ૧૨—આ સૂત્રનું જીલું નામ શું છે ?

ઉત્તર—તેને રથાપના સૂત્ર પણ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—આ સૂત્રનું નામ પંચિંદિય કેમ પડ્યું ?

ઉત્તર—સૂત્ર શરૂ થતાં પંચિંદિય શબ્દ પહેલો આવે છે માટે.

પ્રશ્ન ૧૪—આ ૩૬ ગુણો શું સામાન્ય માધ્યસ માટે અસાધ્ય છે ?

ઉત્તર—દુનિયાના માનવીઓ રાગદ્વેષના સંસારમાં રહીને પાંચે ય ઈન્દ્રિયોને તેના વિષયો તરફ વહેતી મૂકવામાં કુંસિપારી માને છે, સારે વીતરાગ જિનેશ્વરો તેમના શાસનમાં રહેલા આચાર્યોને એવા આચારો પાળવાનું શિખવે છે, કે ઈન્દ્રિયોની ગુલામી સ્વીકારશો નહીં, પણ તેને તમારા કાબૂમાં રાખો. મુરસો, અહંકાર, કપટ, તથા તૃપ્ત્યાર્થી મહાપાપોથી દુનિયા મરીન જાને છે, તે ચારનાં વહેણને રોકી સ્વાશ્રયી જાનો. તે અંતરસતુજો પર વિજય મેળવો. દુનિયા હિંસા કે જૂઠું વિના ડગલું પણ ભરી શકતી નથી, માટે તમે અદિંસાનો ઝંડો ફેરકાવવા પ્રયત્ન કરજો, તથા સત્યનિષ્ઠ જાનજો. સંયમની વિશુદ્ધતાથી દુનિયાને દેખાડજો કે આત્માની પવિત્રતા અને નિર્મળતા આવી રીતે પાળી માનવતાને ખીસવી શકાય છે. એ રીતે છેવટે નિર્મળ સફટિકની જેમ આત્મા સ્વસ્વરૂપમાં પ્રગટ થઈ શકે છે.

પ્રશ્ન ૧૫—ભ્રાપાસમિતિ અને વચનગુપ્તિમાં શો ફેર છે ?

ઉત્તર—જે બોલાય તેમાં સામાને દુઃખ ન થાય તેવું બોલવું, તે બોલાની સમિતિ કહેવાય છે, અને વચનગુપ્તિથી કારણ વિના નિર્દોષ શબ્દો બોલવા છિપર પણ સંયમ, કાબૂ અને પ્રતિબંધ રખાય છે.

પ્રશ્ન ૧૬—સ્થાપના સ્થાપતી વખતે હાય ઉધો કેમ રખાતો હશે ?

ઉત્તર—કોઈ વસ્તુનું આરોપણ કરતાં, કે કોઈ વસ્તુ કાઢતે આપતાં આ રીતે હાય રખાય છે, તેમ અહીં ગુણોની સ્થાપના તથા ગુણોનું આરોપણ કરવાનું છે કે આવા ગુણો હોય, તેને હું ગુરુ માનીશ તેવા પવિત્ર ગુરુની સાક્ષીમાં આ ક્રિયા કરું છું.

ક્યારો ૩ :

સામાયિકનાં સૂત્રા.

પ્રશ્ન ૧—ખમાસમણ સૂત્રનું ખીણું નામ શું છે ? તેનો ઉપયોગ જણાવો.

ઉત્તર—ખમાસમણ સૂત્રને પ્રણિપાત સૂત્ર કહે છે. આ સૂત્રથી દેવગુરુને પ્રણામ કરાય છે. દોષથી બરેલા એવા પોતાને આવા ગુણોનું ધામ મળવાથી હૃદય ઝૂંકી જાય છે, તેથી શરીરનું ઉત્તમ અંગ મરતક નથી પડે છે. ગુણીને નથી પડવાથી પોતાની ઓછાઇ અને વંદની અધિક ગુણ સંપન્નતા ઉગરાઈ જાય છે. અને આવા ગુણો મારામાં ક્યારે પેદા થાય તેની ઝંખના થાય છે.

પ્રશ્ન ૨—પ્રણામ કેવી રીતે થઈ શકે ? તેનું નામ શું ?

ઉત્તર—એ હાય જોડી, એ હીયણ જમીન પર લગાડી અને માથું નમાવી પ્રણામ કરાય, તેને પંચાંગ પ્રણિપાત કહેવાય છે. આ નમસ્કાર પહેલાં ધરનાં કે સસારનાં ખીળા સર્વે પાપબ્યાપારોનો ત્યાગ નિસીદિ ચબ્દથી કરવામાં આવે છે. ખીળા બ્યાપારોને ઝળગાં કરાય તો જ પ્રણામમાં બાવશુદ્ધિ આવી શકે, એ કારણથી મંદિરે કે ઉપાશ્રયે દેવ કે ગુરુની પાસે જતાં નિસીદિ કહેવાનો રિવાજ ને વિધિ છે.

પ્રશ્ન ૩—‘ ઇચ્છાર સૂત્ર ’ શા ઉપયોગમાં આવે ■ ?

ઉત્તર—શુરને સુખશાતા પૂજવા આ સૂત્ર ઉચ્ચારાય છે. અશાતાવેદનીયનો ઉદય થયો હોય, અથવા સંવત્સરી સાધના કરતાં કોઈ વિદ્યા આવી હોય, તે તે શક્તિ અનુસાર દૂર કરવા આ પૂજાય છે, તથા સુપાત્ર લાનની તમનાથી ગોચરી જાણી માટે વિનંતિ કરાય છે.

પ્રશ્ન ૪—દેવસી અને રાધ શબ્દ શું સૂચવે છે ? તેનો કાળ કેટલો કહેવાય ?

ઉત્તર—દેવસી એટલે દિવસસંબંધી. જપોરના ૧૨ વાગ્યાથી રાત્રિના ૧૨ વાગતાં સુધી દિવસ સંબંધી પૂજા થાય છે. રાધ એટલે રાત્રિ સંબંધી. રાત્રિના ૧૨ વાગ્યાથી જપોરના ૧૨ વાગતાં સુધી રાત્રિ સંબંધી પૂજાય છે. દિવસમાં બે વાર શાતાપૂજાનો વિધિ છે.

પ્રશ્ન ૫—‘ ઇરિયાવહીય ’ સૂત્ર શા માટે રચાયું છે ? તેનું ખીન્નું નામ શું છે ?

ઉત્તર—જતાં આવતાં જમીન ઉપર જીવેલા જાણુતા અજાણુતાં થએલ અપરાધોની ક્ષમા માગવા માટે આ સૂત્ર સામાયિકમાં બોલાય છે. તેને પ્રાયશ્ચિત્ત સૂત્ર પણ કહેવાય છે. બાળમુનિ શ્રી અહમુત્તાજીને આ સૂત્ર બોલતાં બોલતાં પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરતાં ને શુદ્ધ બાવનાથી આલોચના કરતાં કેવળજ્ઞાન યશું હતું, તે આ મહાન સૂત્ર છે.

પ્રશ્ન ૬—એકંદ્રિયથી પચેદ્રિય સુધીના જીવોના લક્ષણા આપો.

ઉત્તર—૧. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ એ એક ઇન્દ્રિયવાળા જીવો છે. ૨. શંખ, પોરા, અળસીયાં વિગેરે બે ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો છે. ૩. માંકડ, ટાંકી, મેંઠાડા, જૂ, વિગેરે ત્રણ ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો છે. ૪. વીંછી, લમરા, માખી, ડુરાં, પતંગીઆ, તીડ, વિગેરે ચાર ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો છે. ૫. દેવ, મનુષ્ય, પશુ, પક્ષી, નાસ્તી, વિગેરે પાંચ ઇન્દ્રિયોવાળા જીવો છે.

પ્રશ્ન ૭—(૧) ‘તરસ મિચ્છામિ દુલ્લહં’નો અર્થ સમજાવો. (૨) પંચેન્દ્રિયને મન છે, તે દુઃખ વેદે તેની તેને ખતર પડે, પણ ૧ થી ૪ ઇન્દ્રિયો સુધીના જીવાત્માઓ દુઃખ કેમ ભોગવે ?

ઉત્તર—(૧) મારું તે પાપ નહિ થાઓ, અથવા તે પાપની કું મારી માર્યું છું. રાગીને પ્રુષ્ટિનું ઔષધ આપવા પહેલાં જેમ વૈદ પ્રથમ રોગ આપે, તેમ આત્માની શુદ્ધિ ઇચ્છનારે પ્રથમ થએલાં પાપોની શુદ્ધિ કરવા પરિણાવહી સૂત્ર પહેલું બોલવાનો વિધિ છે. અને પછી કરેમિ જાતે બોલાવ છે. (૨) ૧ થી ૪ ઇન્દ્રિયોવાળા અને અસંસી પંચેન્દ્રિયને દ્રવ્ય મન નથી, પણ ભાવમન હોય છે. તેના વડે સુખદુઃખનો સદ્ભવ પણ અનુભવ તો તેઓ કરે જ છે, ને કર્મબંધન પણ કરે છે. આખમાંથી મોતીઓ ઉતાર્યા પછી જાંખું જાંખું જેમ દેખાય છે, તેમ એકેન્દ્રિયાદિમાં સમજવું, પણ તે આંખ પર ચરમા પહેરવાથી વધારે સારું દેખી શકાય છે, તેમ દ્રવ્યમનથી જરૂર ધણું જ વિસાળ કામ થઈ શકે, અનુભવ પણ વધારે કરી શકે, ને કર્મબંધન પણ વધારે કરી શકે, યાવત્ સાતમી નારકીએ પણ જઈ શકે. અસંસી પહેલી નારકાથી આગળ ન જાય, ને વિક્ષેપિત તો નારકી કે દેવ પણ બની શકતા નથી. જો એતના છે, તો સુખદુઃખ કેમ ન વેદે ?

પ્રશ્ન ૮—‘તરસ ઉત્તરી’નો પાક શા માટે બોલાય છે ? શસ્ત્ર એટલે શું ?

ઉત્તર—ઇરિયાવહીથી પણ પાપની વધુ શુદ્ધિ કરવા તથા આત્માની પવિત્રતા કરવા માટે આ સૂત્ર બોલાય છે. માયા, નિપાણ ને મિથ્યાત્વ એ ત્રણ શસ્ત્ર છે. શસ્ત્ર એટલે કાંટા સરખું. પેટમાં ચૂક આવે તેવું શસ્ત્ર કહેવાય છે. આ ત્રણ કે તેમાંથી એક પણ શસ્ત્ર હોય ત્યાં સુધી શુદ્ધિ શક્ય નથી.

પ્રશ્ન ૯—કાલિસગ્ગના કયા કયા સૂત્રો બોલાય છે ?

ઉત્તર—અનત્ય અને અરિહંતવિદ્યાઓ.

પ્રશ્ન ૧૦—અનત્ય સૂત્ર શા માટે બોલાય છે ?

ઉત્તર—કાલિસગ્ગ કરતાં છીંક, બગાસું, ઓઝકાર, વિગેરે અશુભ પરિવાર-રૂપ દોષો શરીરથી થઈ જવા સંભવ છે તે શક્તી શકતાં નથી, તેના આગારો તેમાં આપેલા છે તેથી આ સૂત્ર બોલાય છે.

પ્રશ્ન ૧૧—આગાર એટલે શું ?

ઉત્તર—આગાર એટલે કેટલાક દોષોની છૂટ.

પ્રશ્ન ૧૨—કાલિસગ્ગ એટલે શું ? એક નવકારના કાલિસગ્ગમાં શું લાભ થાય ?

ઉત્તર—કાલિસગ્ગ એટલે અમુક સમય માટે આત્મધ્યાનમાં રહેવા કાયાને વૈસિરાવવી તે. ૬૮ અક્ષરના આ નવકાર મહામંત્રની ૮ સંપત્તિ ને ૯ પદ છે. ૫૬ શ્વાસોશ્વાસાત્મક હોય છે. આટલો કાલિસગ્ગ જે શુદ્ધ કરે તે લાગ્યશાળી આત્મા ૧૯, ૬૩, ૨૬૭ પદ્યોપમનું દેવગતિનું આયુષ્ય બાંધે છે. આ પ્રમાણે દ્રવ્યજ્ઞ ને ભાવજ્ઞ પ્રગટ કહેણું છે. આ ઉપરથી વધારે મોટા કાલિસગ્ગોનું જ્ઞ ગણી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—કાલિસગ્ગમાં દષ્ટિ કેવી રીતે રાખવી ?

ઉત્તર—કાલિસગ્ગમાં દષ્ટિ નાસિકાના અગ્રભાગ પર રાખવી, અગર રચાપનાજ કે પ્રતિમાજ સન્મુખ દષ્ટિ રાખવી. આંતુઆંતુ દષ્ટિ ફેરવવાથી કાલિસગ્ગ શુદ્ધ થઈ શકતો નથી, ને ચિત્ત સ્થિર રહી શકતું નથી. નવકારના કાલિસગ્ગમાં નવપદ્મું સ્મરણ સારું છે.

પ્રશ્ન ૧૪—અનત્યમાં કયા કયા આગારો આપેલા છે ?

ઉત્તર—૧ જિયો શ્વાસ લેવો, ૨ નીચો શ્વાસ મૂકવો, ૩ ખાંસી આવવી,

૪ ઊંઠ આવવી, ૫ બમાસું ખાવું, ૬ ઓડકાર આવવો, ૭ વાસંચાર થવો, ૮ ચકરી આવવી, ૯ પિત્ત ઉછળે, ૧૦ ધીમે શરીર હલાવવું, ૧૧ ધીમે થૂક, કફ ગળવું, ૧૨ ધીમી નજર ફેરવવી વિગેરે. વીતરાગ ભગવંતોએ પણ એમ માન્યું છે, કે આ બધું થાય તો પણ મારો કાઉસગ્ગ ભાંગે નહીં.

પ્રશ્ન ૧૫—અત્યંત બોલતાં બીજા વધારાના આચારો કયા લેવાના હોય છે?

ઉત્તર—૧ દીવાનું અજવાળું પડતાં ઓઢવા વસ્ત્ર લેવું, કે અમિ ભાગતાં આધુંપાણું થવું, ૨ ઉંદર બિલાડી આડી આવતાં આધા પાછા થવું, ૩ ચોર કે રાજના ભયથી આધા પાછા થવું, ૪ સર્પના ભયથી આધા પાછા થવું, અથવા ભીંત પડતી હોય, એ પ્રમાણે બધા મળી ૧૬ આચારો આપેલા છે.

પ્રશ્ન ૧૬—કાઉસગ્ગમાં વળવાના હોયો ગણાવો.

ઉત્તર—(૧) કાઉસગ્ગમાં પગ ઊંચો રાખે કે પગ વાંકો રાખે. (૨) શરીર હલાવ્યા કરે. (૩) ચાંબસા વિગેરેનો ટેકો લે. (૪) માલ પર માથું લગાડી ટેકો લે. (૫) પમના અંગ્રુઠા ને પાની ભેગી રાખે (૬) પગ બહુ છૂટા રાખે (૭) ગોપવેલ અંગ પર હાથ ફેરવ્યા કરે. (૮) બે હાથ રજોહરણ કે ચરવલા પર જ રાખે. (૯) અતિ શરમીલાની જેમ માથું નીચું રાખે. (૧૦) વિધિથી ઉપરાંત લાખા વધારે વસ્ત્ર રાખે. (૧૧) મચ્છર વિગેરેના ભયથી કે લજ્જાથી વસ્ત્ર ઓઢે. (૧૨) ઠંડીના કારણે આખું અંગ ઢાંકે. (૧૩) સંખ્યા ગણવા આંગળી કે પાંપણ હલાવ્યા કરે. (૧૪) કાગડાની જેમ આંખના ડોળા ફેરવ્યા કરે. (૧૫) કપડાં ગોપવી રાખે. (૧૬) માથું હલાવ્યા કરે. (૧૭) કૂહ જેવા ઉચ્ચારો કાઢ્યા કરે. (૧૮) બાબડાટ કર્યા કરે. (૧૯) વાંદરાની જેમ ચલચિત્ત બની આમતેમ જોયા કરે, કે હાલ ફેડાવ્યા કરે.

પ્રશ્ન ૧૭—કાઉસગ્ગ કરવાની વિધિ કહો ?

ઉત્તર—(૧) જિજ્ઞા રહી કાઉસગ્ગ કરવો હોય તો—એ પગ આગળથી ચાર આંગળાં છેડા, ને પાછળથી કંઈક ઓછા પહોળા રાખવા. આગળ, પાછળ, ઉપર, નીચે કંઈ ટેકા લીધા વિના સીધા ઊભા રહેવું, એ હાથ છૂટા નીચે નમાવવા. કાળા હાથમાં ચરવળો ને જમણા હાથમાં મુદ્રપતિ રાખવી. શ્રી શત્રુંજય પરના શ્રી આદિનાથ પ્રભુ વિગેરેના અથવા શ્રી સિદ્ધચક્રના ધ્યાનમાં નજર નાસિકાના અમલાગે કે સ્થાપનાજી સામે રાખી તદ્દન મનમાં પ્રસન્ન મુખે નવકાર કે લોગસ્સનું રમરથ કરવું. (૨) બેઠા બેઠા કાઉસગ્ગ કરવો હોય તો—પલાડી વાળી દીંચણ ઉપર બંને હાથ ખુલા મૂકવા. જમણા હાથમાં મુદ્રપતિ રાખવી, ને ચરવળો હોય તો દાંડી ખોળામાં જમણી બાજુ મૂકવી અને ધ્યાનપૂર્વક કાઉસગ્ગ કરવો. સામાનિકમાં જમણા પાળવા ચરવળો બંને ત્યાં સુધી પાસે હોવો જ જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૮—લોગસ્સ સૂત્રનું બીજું નામ શું ? તેમાં શું આવે છે ?

ઉત્તર—લોગસ્સને ‘નામરતવ’ સૂત્ર કહે છે, તેમાં તીર્થંકર ભગવતોને વંદના કરવામાં આવી છે. ચોવીસ પ્રશ્નજન્ય નામો તેમાં હોવાથી તેને નામરતવ કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૯—પુષ્પદંત, અરિષ્ટનેમિ ને વર્ધમાન એ કયા પ્રશ્નજન્ય નામો છે ?

ઉત્તર—પુષ્પદંત શ્રી સુવિધિનાથજીનું, અરિષ્ટનેમિ શ્રી નેમિનાથ પ્રશ્નનું અને વર્ધમાન શ્રી મહાવીરનું બીજું નામ છે.

પ્રશ્ન ૨૦—એક લોગસ્સનો કાઉસગ્ગ કેટલા આસોઆસ પ્રમાણ ગણવો ?

ઉત્તર—કાઉસગ્ગનું પ્રમાણ ૨૫ આસોઆસનું હોય છે, એટલે ચંદ્રેશ્વ નિમ્મત્તવરા સુધી વચીય પદો ગણાય છે. ૧ પદઃ ૧ આસોઆસ.

પ્રશ્ન ૨૧—કાઉસગ્ગમાં લોગસ્સ ગણવા છતાં, પારીતે ફરીથી પણ તે જ રૂઝ બોલાય છે ?

ઉત્તર—કાલિસગ્ગ પારીને અરિહંતને નમસ્કાર કરવાનો છે અને લોગરસ દ્વારા ચોવીસ અરિહંત પરમાત્માઓને વંદન કરાય છે, માટે તે બોલાય છે.

મ્રમ ૨૨—તીર્થ કર ફાને કહેવાય ?

ઉત્તર—ચાર ધાતી કર્મોના નાશ કરી ક્વળજ્ઞાન મેળવી તે જ ભવે મિદિ પદને પામનાર અને ચતુર્વિંશ શ્રી સંધના સ્થાપક મહાન પુરુષો દરેક ભરત ને ઔરવત દેત્રોમાં ઉત્સર્પિણીમાં અને અવસર્પિણીમાં ૨૪-૨૪ થાય છે, તે તીર્થ કર લગવાન કહેવાય. મહાવિદેહ દેત્રોમાં તો ઉત્સર્પિણી કે અવસર્પિણી જેવું કાળનું સ્વરૂપ છે જ નહીં, એટલે ત્યાં ૨૦ થી વધીને ૧૬૦ ની સંખ્યામાં તીર્થ પતિઓ સદાને માટે વિચરતા જ હોય છે.

મ્રમ ૨૩—(૧) લોગરસમાં આવતા તીર્થ કરોનાં નામો આપો. (૨) કાલિસગ્ગમાં નવકાર અથવા લોગરસ બોલવાનો વિધિ ક્રમ છે ?

ઉત્તર—(૧) શ્રી રૂપભદ્રેવ, અજિતનાથ, સંભવનાથ, અભિનંદન, સુમતિનાથ, પદ્મમહા, સુપાર્શ્વનાથ, ચંદ્રમહા, સુવિધિનાથ, શીતળનાથ, શ્રેયાંસનાથ, વાસુપૂજ્ય, વિમળનાથ, અનંતનાથ, ધર્મનાથ, શાંતિનાથ, કુંદુનાથ, અસ્નાથ, મહિનાથ, મુનિસુત્રતસ્વામી, નમિનાથ, નેમનાથ, પાર્શ્વનાથ અને મહાવીરસ્વામી. (૨) કાલિસગ્ગમાં પાંચ પરમેષ્ઠિ કે ૨૪ તીર્થ કરોનું સ્મરણ કરવાનું હોય છે, કારણ કે તે સ્મરણથી જ-મોજ-મનાં પાપો નાશ પામે છે. તે જ કારણથી કાલિસગ્ગમાં નવકાર મંત્ર કે લોગરસ એ બેમાંથી કોઈ પણ ગણવાની વિધિ છે.

મ્રમ ૨૪—“ કરેમિ ભતે ” સૂત્રનો ઉપયોગ સમજાવો.

ઉત્તર—તેને સામાયિક લેવાનું પચ્ચક્ષણ સૂત્ર કહે છે, ને તે સામાયિક લેતી વખતે બોલાય છે. આ સૂત્ર હાલ્યાંગીના સાર સમાન છે. આ

સામાયિકમા પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ વનસ્પતિ ને ત્રસકાય,
એ ૭ જીવનિકાયને સપૂર્ણ અભયદાન આપવામા આવે છે, એ
ધડીના સામાયિકમા પણ આ રીતે નણે લાલ છે સામાયિક
ન હોય ત્યારે બહાર ફરતા શા સારી આત્માથી જાણે કાયને હણીને
અનેક પાપો થયા જ કરે છે સામાયિકમા તે બધું જ બચી જાય
છે સાવધ પાપોનો ત્યાગ એ બહુ દુર્લભ વસ્તુ છે મનુષ્યગતિમા
સામાયિક છે, દેવના ભાગ્યમા કોઈ દિવસ સામાયિક હોય જ
નહોં એટલે તેા માનવગતિ એજ મનાએલી છે સામાયિક એ
પ્રકારનું છે સર્વથી ને દેશથી સર્વથા હમેશનું સામાયિક
મહાવ્રતધારી મુનિઓને હોય છે બાકી દેશથી આવકવર્ગને
હોય છે સાવધના પચ્ચખખાણુ એ જ સાચી અહિંસા છે,
એક સ્થાને બેસવાનું તે સયમ છે ને તેમા ગ્રાધ્યાય થાય તે
તપ છે સામાયિકમા નિયમબદ્ધ થનારો ધણા અશુભ કર્મોના
નાશ થાય છે આવક સામાયિકમા હોય તેટલો વખત વિરતિમા
હોય છે, એટલે તેને સમતાનો આસ્વાદ મળે છે તે કારણથી
તેટલા વખત માટે આવક સાધુ જીવે મનાય છે, કેમકે સમારના
તાપની જવાબામાથી બચવા તેણે સમતા સ્વીકારી છે એકી સાથે
૩ સામાયિક થઈ શકે છે બિપધાન તપ સામાયિકમય છે પાચે
પરમેષ્ઠિઓ સામાયિક વાળા જ છે દીક્ષા એ સામાયિકનો પર્યાય
શબ્દ પણ કહી શકાય દેસાવગાસિક વ્રત પણ દશ સામાયિક
વાળું હોય છે સર્વવિરતિ સામાયિક હિચ્ચર્યા વગર શ્રી તીર્થ કર
ભગવાનને પણ ચોથું મન પર્યાવશાન થતું નથી આત્માને શુદ્ધ
કરવા સામાયિકની બહુ જ જરૂર છે સામાયિક એટલે મમતા
પૌષધ પણ સામાયિક સ્વરૂપ જ છે

પ્રશ્ન ૨૫—ત્રણ જોગ ને બે કરણ શા માટે ?

ઉત્તર—મન, વચન ને કાયાના ત્રણ યોગોથી ન કરવું ને ન કરાવવું તે
પૂર્ય મુનિ મહારાજોને સામાયિકના પચ્ચખખાણુમા ત્રણ જોગ ને

તથા કરેણ હોય છે, પણ શ્રાવક વર્ગનું ધીરલી રકમનું વ્યાજ પોષધ કે ઉપધાનમાં કાંઈ જાતું કરાતું નથી. એટલે એવા કારણોથી સાવચની અનુમતિ છૂટી શકતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૬—સામાયિકમાં કયા કયા દોષો તજવાના છે.

ઉત્તર—મનના દસ, વચનના દસ, કાયાના બાર એ બીજા દોષો વિનાતું સામાયિક થવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૭—મનના ૧૦ દોષો ગણાવો.

ઉત્તર—૧ શત્રુને દેખી દેષ કરે, ૨ અધિવેક ચિંતવે, ૩ અર્થ ન વિચારે, ૪ મનમાં ઉદ્વેગ ધરે, ૫ યશ કીર્તિ વાચ્છે, ૬ વિનય ન કરે, ૭ ભય ચિંતવે, ૮ વ્યાપાર ચિંતવે, ૯ કળ માટે મટેહ રાખે, ૧૦ કળની ધમ્મણ રાખી ધર્મ કરે.

પ્રશ્ન ૨૮—વચનના ૧૦ દોષો ગણાવો.

ઉત્તર—૧ ખરાબ વચન બોલે, ૨ હુંકારા તુંકારા કરે, ૩ સાવચ આદેશ કરે, ૪ લતારા કરે, ૫ કલક કરે, ૬ આવો જાઓ કહે, ૭ ગાળ દે, ૮ બાળકો રમાડે, ૯ વિકથા કરે, ૧૦ હાંસી કરે.

પ્રશ્ન ૨૯—કાયાના ૧૨ દોષો ગણાવો.

ઉત્તર—૧ આસન ચપળ રાખે, ૨ ચારે બાજુ જુએ, ૩ સાવચ કામ કરે, ૪ આજમ મરડે, ૫ અવિનયે બોલે, ૬ ઓહું લઈ બેસે, ૭ મેલ ઉતારે, ૮ ખજુજ ખણે, ૯ પગ પર પગ ચઢાવે, ૧૦ અંગ ઉધાડા કરે, ૧૧ અંગ ઢાકે, ૧૨ નિદ્રા લે.

પ્રશ્ન ૩૦—સામાયિક પારતા કયું સૂત્ર બોલાય છે ?

ઉત્તર—“સામાયિક વચનુત્તો”. આ સૂત્ર બોલતી વખતે જમણો હાથ ચરવળા અથવા કટાસણા પર રચપાય છે, પ્રતિજ્ઞા પાલનની તે પૂર્ણતાને સૂચવે છે. ત્યાર બાદ જ સવળો હાથ રચાય છે, તે

સ્થાપેલા ગુણોને પાછા ખેંચી લેવાનું સૂચવે છે, એટલે તે સ્થાપના વિસર્જન કરવાની ક્રિયા વિધિની સૂચના સમાન છે.

પ્રશ્ન ૩૧—સામાર્થ્ય વચ્ચુત્તોનું ખીણું નામ શું ? તેનો સાર કહો.

ઉત્તર—તેને સામાયિક પારવાની ગાથા કહે છે. તેમાં સામાયિકતા ફળનું વર્ણન કરેલું છે. એ બેઉ માયા થી આવશ્યક સૂત્રમાંની છે, ને તે ૧૪ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામીજી મહાસત્જની રચેલી છે.

ક્યારો ૪ :

ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રો. (૧)

પ્રશ્ન—ચૈત્યવંદન એટલે શું ?

ઉત્તર—પ્રભુપ્રતિમા અથવા સ્થાપનાચાર્ય સન્મુખ વિધિપૂર્વક સ્તુતિ, પ્રાર્થના કે વંદના કરવી તે. ચૈત્ય એટલે પ્રતિમા અથવા જિનમંદિર.

પ્રશ્ન ૨—નગચિંતામણિ સૂત્ર ૥ છે ? કાણે બનાવ્યું ? શા માટે ?

ઉત્તર—નગચિંતામણિ સૂત્ર ચૈત્યવંદન છે. ભગવાનશ્રી ગૌતમસ્વામીજી અષ્ટાપદ પર જતરા કરવા ગયા હતા, ત્યાં પ્રભુસ્તુતિ માટે તે બનાવ્યું હતું. તેમાં ત્રણે જીવનના સાશ્વતા કે અસાશ્વતા ચૈત્યો તથા જિનખિંબોને નમસ્કાર કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૩—અષ્ટાપદ પર્વત પરના જિનખિંબો વિષે શું જાણો છો ?

ઉત્તર—ભરત ચક્રવર્તીએ અષ્ટાપદ પર્વત પર યોગીશ તીર્થંકરોની મૂર્તિઓ ભરાવેલી છે. તે મણી અને રત્નમય બનાવેલ છે. ત્યાં દરેક તીર્થંકરની કાયાના માપ પ્રમાણે નાની મોટી બનાવેલી છે. તે મૂર્તિઓ એક સીધી શ્રેણીમાં સરખી નાસિકા રાખી જાંચી નીચી ગાદી પર સ્થપાવેલી છે.

પ્રશ્ન ૪—વર્તમાન તીર્થોનાં થોડાં નામ આપો.

ઉત્તર—શ્રી શત્રુંજય, ગિરનાર, અન્નરા પાર્શ્વનાથ, તળાબ, લાંકુકેશ્વર, કદંબગિરિ, માંડવગઢ, આપ્તુ, તારંગા, શ્રી સંજેશ્વર પાર્શ્વનાથ, દેશવાડા, પાનસર, બોયણી, શેરીસા, ઝગડીયા, ચાર્પ, કેસરીઆજી, સમેતશિખર, પાવાપુરી, રતંભતીર્થ, અંતરીક્ષ પાર્શ્વનાથ, સાચેર, કુલપાકેશ્વર, રાજનગર, પાટણ વિગેરે.

પ્રશ્ન ૫—શ્રી શત્રુંજય મહાતીર્થ પરના મૂળનાયક ભગવાન કયા છે ?

ઉત્તર—શ્રી આદિનાથ ભગવાન અથવા શ્રી ત્ર્યમ્બકેવ સ્વામી.

પ્રશ્ન ૬—ગિરનાર તીર્થનાં મૂળનાયક કહો.

ઉત્તર—શ્રી નેમિનાથ પ્રભુ.

પ્રશ્ન ૭—શ્રી શત્રુંજયનાં કેટલાં નામ છે ?

ઉત્તર—૧૦૮ નામથી શ્રી શત્રુંજય ઓળખાય છે.

પ્રશ્ન ૮—શ્રી શત્રુંજયનાં પ્રચલિત નામો કહો.

ઉત્તર—શ્રી શત્રુંજય, પુંડરીકગિરિ, સિદ્ધક્ષેત્ર, વિમળાચલ, સુરગિરિ, મહાગિરિ, પુષ્પરાશિ, શ્રીપદગિરિ, ઈન્દ્રપ્રકાશ, મહાતીર્થ, શાશ્વતગિરિ, દદર્શકિત, મુક્તિનિલયગિરિ, પુષ્પદંત, મહાપદ્મ, પૃથ્વીપીઠ, સુભદ્રગિરિ, કેલાસ, કદંબગિરિ, ઉર્જ્જવલગિરિ, સર્વકામદાયક એ પ્રચલિત ૨૧ નામ છે.

પ્રશ્ન ૯—ગિરનારના બીજાં નામ બોલો ?

ઉત્તર—ઉર્જ્જવંતગિરિ અને રૈવતાચળ

પ્રશ્ન ૧૦—કેસરીઆજીનું બીજું નામ શું ? તે કયાં આવ્યું ?

ઉત્તર—તેનું બીજું નામ ધૂળેરા નગર છે. મેવાડ સંસ્થાનમાં તે ઉદેપુરથી ૪૦ માઇલ દૂર છે. ઇડરથી પણ મોટરમાં જવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૧—સાચેરમાં કયા પ્રભુજી ગિરાળે છે ?

ઉત્તર—શ્રી મહાવીરસ્વામી.

પ્રશ્ન ૧૨—ભર્યમાં કયા પ્રજ્જી જિરાજે છે ?

ઉત્તર—શ્રી મુનિસુવ્રતસ્વામી.

પ્રશ્ન ૧૩—મુહરી પાર્શ્વનાથ પ્રજુ કયાં છે ? તે નામ કેવી રીતે પડ્યું ?

ઉત્તર—૪૩૨ પાસે ટીઠાઈ ગામમાં શ્રી મુહરી પાર્શ્વનાથ સ્વામીનું દેરાસર છે. ત્યાંનો રાજા દર્શન કરનાર પાસે એક સોનામહોર લઈ દર્શન કરવા દેતો હતો, તેથી તેનું નામ મુહરી પાર્શ્વનાથ પડ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૪—ત્રિલોકનાં નામ આપો ?

ઉત્તર—૧ સ્વર્ગ-અધ્વલોક અથવા દેવલોક, ૨ મૃત્યુ-તિચ્છલોક અથવા મનુષ્ય લોક, ૩ પાતાળ-અધોલોક.

પ્રશ્ન ૧૫—ત્રણે ય જીવનમાં જિનપ્રાસાદો કેટલા છે ?

ઉત્તર—(૮૫૭૦૦૨૮૨) આઠ કરોડ, સત્તાવન લાખ, બસો બારીશી.

પ્રશ્ન ૧૬—વળી ત્રણ લોકમાં શાશ્વતી જિનપ્રતિમાઓ કેટલી છે ?

ઉત્તર—(૧૫૪૨૫૮૩૬૦૮૦) પંદર અબજ, એતાળીસ કોડ, અઢાવન લાખ, છત્રીશ હજાર ને એસી.

પ્રશ્ન ૧૭—કમ્બૂમિહિ કમ્બૂમિહિ એટલે શું ?

ઉત્તર—અસિ(હથિયાર), મસિ-સાહી અને કૃષિ(ખેતી)રૂપી ત્રણ કમ્થી જ્યાં પેટ માટે બપવહાર ચાલતો હોય તે કમ્બૂમિ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮—કમ્બૂમિનાં ક્ષેત્રોનાં નામ આપો, અને તે કયાં આવેલા છે ?

ઉત્તર—ઝરત, ઝૈરાવત, ને મહાવિદેહ એ ત્રણ નામનાં પાંચ પાંચ ક્ષેત્રો મળી પંદર કમ્બૂમિના ક્ષેત્રો છે. જંબૂદ્વીપમા ૩, ધાતકી ખંડમાં ૬, પુષ્કરાર્ધદ્વીપમા ૬ સર્વે મળી પંદર થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૯—જગચિંતામણિની પાંચ ગાથાનું દ્વંક વર્ણન કરો.

ઉત્તર—પહેલી ગાથા સર્વેમાં છે, અને પાછળની વસ્તુ હંદમાં રચાએલી

છે. પહેલી ગાયાથી અષ્ટાપદ પવંત પરના ચોવીસે તીર્થકરોને વંદના કરેલ છે, બીજી ગાયાથી ઉત્કૃષ્ટ કાળમાં વિચરતા એકસો સીતેર તથા હાલ વિચરતા વીસ તીર્થકરોને વંદન કરેલ છે. ત્રીજી ગાયાથી પ્રસિદ્ધ કે અપ્રસિદ્ધ ત્રણે કાળના તીર્થકરોને વંદન કરાયેલ છે અને ચોથી તથા પાંચમી ગાયાથી ત્રણ લોકનાં ચૈત્યો તથા શાશ્વતી પ્રતિમાઓને વંદન થયેલ છે. ભગવાન શ્રી ગૌતમ-સ્વામીજીએ આ ચૈત્યવંદન રચ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૦—જ્ઞપ્તિયોગે ભાવાર્થ સમજાવો.

ઉત્તર—ત્રિલોકમાં રહેલાં નામરૂપ તમામ તીર્થોને તે દ્વારા વંદન કરાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૧—૧૭૦ અને ૨૦ તીર્થકરો સમજાવો.

ઉત્તર—એક મહાવિદેહ ક્ષેત્રની કર વિજય હોય છે, એટલે પાંચ મહા-વિદેહની ૧૬૦ વિજયો થાય, તેમાં અને ૫ ભરત તથા ૫ ઐરવત એમ ૧૭૦ કર્મભૂમિના ક્ષેત્રોમાં એકી વખતે દરેકમાં તીર્થકર ભગવાન વિચરતા હોય સારે ૧૭૦ ઉત્કૃષ્ટ પ્રભુ થાય પ્રભુ શ્રીઅન્નિત-નાથસ્વામીના સમયમાં ૧૭૦ તીર્થપતિઓ હતા. હવે એજામાં એજા ૨૦ તો હોય જ. અત્યારે દરેક મહાવિદેહમાં ૪-૪ ગણતં ૨૦ વિહરમાન ભગવાન વિદ્યમાન છે. ૧૭૦ ભગવાનનો બધો મળીને સાધુ પરિવાર નવ કોડ કેવળજ્ઞાની ભગવંતોના અને ૯૦ અખજ મુનિઓનો હતો. અત્યારે ૨૦ ભગવંતોનો બધો મળીને એ કોડ કેવળજ્ઞાનીઓના અને ૨૦ અખજ પરિવાર મહામુનિઓના છે એટલે એક ભગવંતની નિત્રામાં દશ લાખ કેવળી, અને એક અખજ મુનિવરોની સંખ્યા છે. તે સર્વેને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૨—નમુત્યુષ્ટના રચનાર કોણ છે ? અને તે ક્યારે રચેલ છે ?

ઉત્તર—ઈન્દ્રમહારાજ પ્રશ્નનું જન્મકલ્પાણુક ઉજવવા પ્રશ્નને લઈ મેરુ

શિખર પર જાય છે, ત્યાં કળ્યાણલિપેક કરી પ્રભુની ભક્તિપૂર્વક જે સ્તુતિ કરે છે, તે સ્તુતિ આ સૂત્રમાં છે. નમુત્યુષ્યના રચનાર ઇન્દ્રમહારાજ પોતે જ છે, એમ મનાય છે. આ સૂત્રમાં પ્રથમ ૩૫ વિશેષણો દ્વારા સ્તુતિ કરવામાં આવી છે.

પ્રશ્ન ૨૩—નમુત્યુષ્યંતું બીજું નામ શું ?

ઉત્તર—શકસ્તય અથવા ઇન્દ્રસ્તુતિ.

પ્રશ્ન ૨૪—‘જવંતિ એષઆઈ’ નો ભાવાર્થ કહો.

ઉત્તર—ત્રણ લોકમાંના જૂત, વર્તમાન ને ભવિષ્યકાળના ઐત્યેાને અને પ્રતિમાજીએને આમાં વંદના કરેલી છે. અહીં રથા રથા પશુ તે તે તીર્થોની કે ત્યાંના અલૌકિક બિંબોની સ્મરણદ્વારા તેમાં વંદના કરી છે. રાજ તીર્થોમાં જવું શક્ય નથી. એટલે અહીં રહીને આ રીતે જાત્રાનો લાભ લઈ શકાય છે. પશુ શક્ય જાત્રાઓમાં સંતોષ રહેતો નથી, એટલે ત્યાં જાતે જઈને જ લાભ લેવા જવાનું બને છે.

પ્રશ્ન ૨૫—‘જવંતિ કેવિ સાહ’ શા માટે રચાયું ? ત્રણ દંડકયા ને કેના ?

ઉત્તર—પંદરે કર્મજૂમિના એટલે અહીં હીપના સર્વ સાધુ મહારાજને વંદન કરવા માટે આ સૂત્ર છે. મન, વચન ને કામાના અશુભ વ્યાપારરૂપી ત્રણ દંડથી વિરામ પામેલા ગુણવાનોને આં સૂત્રમાં નમસ્કાર કરવામાં આવેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૬—‘નમોઽહંત્’ સૂત્ર કેવું રચેલું છે ? તે વિષે શું જાણો છો ?

ઉત્તર—નવકાર મહામંત્રનો સંસ્કૃત ભાષામાં આ સંક્ષેપ છે, તેમાં પશુ પાંચ પરમેષ્ઠિએને નમસ્કાર કરેલ છે. તેને દ્વિવાદમાંથી ઉદ્ધાર કરનાર રાજા વિક્રમના પ્રતિબોધક શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર સૂરિ મહારાજ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—નમોઽહંત્ સૂત્ર સ્ત્રીઓને બોલવાની કેમ મનાઈ છે ?

ઉત્તર—તે સૂત્ર દષ્ટિવાદમાંથી ઉદ્ધૃત કરેલ હોય, ને તેથી મનાઈ સંભવે છે, કારણ કે દષ્ટિવાદ સૂત્રો આ જાતિ બણી શકે નહીં.

પ્રશ્ન ૨૮—નવકારમાં અને આ નમસ્કાર સૂત્રમાં શો ફેર છે ?

ઉત્તર—ઉજ્જયિણી નગરીમાં રાજા વિક્રમની વિદ્વાન સમામાં મુકુંદ નામના પડિત હતા, તાર્કિક શિરોમણિ આચાર્ય ભગવાન શ્રી જૈનવાદિસૂત્રિ મહારાજ સાથે તે વાદમાં ઉતર્યા, પરાજય મેળવતાં તે તેમના શિષ્ય થયા. અનુક્રમે અભ્યાસ કરતાં તે સંસ્કૃતના ને સિદ્ધાંતના પ્રખરવેતા બન્યા. તેમણે નમોઽર્કત્ સૂત્ર નવકારને બદલે બનાવ્યું, અથવા દષ્ટિવાદમાંથી ઉદ્ધાર કર્યો એમ પણ કોઈકનું માનવું છે. આ જ પ્રમાણે બધા આગમ ઋથો પણ પ્રાકૃતમાંથી સંસ્કૃતમાં સરળ બનાવીએ તો કેવું સારું, એવો પણ વિચાર થયો. ઉપકારી ગુરુ ભગવતે કહ્યું, કે આમ કરવાથી તમે શ્રી ગણધર ભગવંતોની આશાતના કરી છે, કારણ કે આ સૂત્રો જ્યારે રચાયાં ત્યારે પરમ કૃપાસમૃદ્ધ એ ગણધર ભગવંતોએ જ્ઞાનથી દેખ્યું જ હતું, કે આ પ્રાકૃત ભાષામાં મંદબુદ્ધિવાળાઓ પણ સમજી શકશે, માટે તે ફેર કરવા ચિંતવવું તે અનુચિત છે આ વસ્તુ શ્રી સિદ્ધસેનસૂત્રિ મહારાજને સમજાઈ, અને ૧૮ રાજાઓને પ્રતિ-જોધવાનું પ્રાચલિત લઈ રાજા વિક્રમ વિગેરેને પ્રતિજોધ કર્યો. આ જ પ્રમાણે આ મહાન પવિત્ર આગમ ઋથોને વાંચવા બહુવા માટે પવિત્રતા બણી સાચવવાની કહી છે. આ આગમ ઋથો ઝાઝા પિશાળ કરેલે કપડે, કે જોડા પહેરી વાચવાનો ખાસ પ્રતિષેધ છે. તેવી રીતે વાચનાર બોધ મેળવવાને બદલે જ્ઞાનની આશાતનાના કર્મોના બાધનાર બને છે. આજે કાલેજોમાં પ્રાકૃત ભાષાના જ્ઞાનના બદાને આગમો અભ્યાસક્રમમાં ગોઠવાય છે, તે આ દષ્ટિથી તદ્દન અનુચિત ગણાય. તે માટે કોઈ વિરોધ કેમ નથી કરતું એ જ્ઞાનીગણ બીના છે. એ પણ એક આશાતના-નો જ પ્રકાર ગણાય.

કથારો પઃ

ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રા. (૨)

પ્રશ્ન ૧—“ ઉવસગ્ગહર ” શબ્દનો ગુજરાતી અર્થ શો ? તેનો ઉપ
યોગ બતાવો

ઉત્તર—ઉવસગ્ગ+હર, ઉવસગ્ગ એટલે ઉપભર્ગ—વિશ્વ, હર એટલે હરનાર—
મહાહનાર, કોઈ પણ વિધ્નનો નાશ કરનાર તેમા શ્રી પાર્શ્વનાથ
પ્રભુની સ્તુતિ કરાએલી છે રતનના સ્થાને આ સ્તોત્ર ખોલાય છે
આ સૂત્ર બહુ જ પ્રભાવિક છે તેમા મત્રાક્ષરો ધણા સમાએલા
છે આ સૂત્ર એમ સિદ્ધ કરે છે કે—નવકાર મહામત્રની ઉપરાત
ખીજા મત્રોનો જાપ પણ હોઈ શકે છે, તથા મત્રજાપ એક
આત્મરક્ષણનું અમોઘ બળ આપનાર કવચ છે મત્રાક્ષરોનો
અમત્વાર એહો નથી સકટ કયા માનવને આવડુ નથી ? કેને
શત્રુ હોતા નથી ? અટુલા એવા આત્માને મત્ર અને વિદ્યાએથી
તેનું નિવારણ કરતા ઉપાય યોજવા પડે છે, ને પાપના ઉદ્યને
શમાવવો પડે છે. તેમ જ સતિકર, ભક્તામર, લઘુશાંતિ, કલ્યાણ-
મદિર વિગેરે સ્તોત્રોની ઉત્પત્તિ આવી જ રીતે થઈ છે ખીજા
મત્રો કે સ્તોત્રોનો ઉપયોગ કરવામા નનકાર મહામ નનો પ્રભાવ
એહો માનવા કે ગણવાનો સહેજ પણ ધરાદો હોતો નથી.
યોગક્રિયાનો જાણકાર ગુરુમત્થી મત્રો કે સ્તોત્રો શુદ્ધ મનથી
નિઠરપણે ગણે તો આજે પણ પ્રવૃત્તિશાળિને ફળે છે, એ નિશક
છે જડીબુટ્ટી જેવી દિગ્ધ આપધિઓમા પણ આજે પ્રભાવ ધણો
દેખાય છે, તો મત્રો કે સ્તોત્રોમા કેમ ન હોય ? પરંતુ તેનો
ઉપયોગ અર્થ કામની માધના માટે ન થવો જોઈએ તે પણ યાદ
રાખના જેવું ગણાય આત્મવિશ્વાસ, ભક્તિરસ અને સમકિત
ઉપર આ સૂત્રમા ધણો ભાર મૂકવામા આવ્યો છે

પ્રશ્ન ૨—ઉવસગ્ગહરં સ્તોત્ર કયા સંજોગોમાં રચાયું ? તેના રચનાર કોણ હતા ?

ઉત્તર—ઉજ્જયિણી નગરીમાં બોજરાજની સભામાં વરાહમિહિર નામનો એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ હતો, તે મરીને વ્યંતર થયો. તેણે દેવ-ભાવથી જૈન સંધમાં મરણી વગેરે ઉપદ્રવો ફેલાવ્યા, ત્યારે શ્રી સંધની વિનંતિથી ઉપદ્રવ નિવારણાર્થે ૧૪ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુસ્વામી મહારાજે આ સ્તોત્ર રચ્યું, તે તેનાથી મંત્રેણું જળ છાંટવાથી રોગનો નાશ થયો. આ સ્તોત્ર પ્રાકૃતમાં છે.

પ્રશ્ન ૩—ઉવસગ્ગહરંની મૂળ ગાથા કેટલી છે ?

ઉત્તર—તેની મૂળ ગાથા ૭ મનાય છે. તે સ્તોત્રના આરાધનથી તેના અધિકારી ધરજેન્દ્રને પ્રત્યક્ષ આવવું પડતું હતું, તેથી ધરજેન્દ્રની વિનંતિથી ૨ ગાથાઓ કર્તાએ જ લકારી દીધેલ છે એમ કહેવાય છે. એટલે ૫ ગાથા દ્વાલ પ્રચલિત છે. કેટલીક પ્રતોમાં ૧૭ ૧૭, કે ૨૧ ગાથાના ઉવસગ્ગહરં પણ નજરે પડે છે. આ પાંચ ગાથાના શુદ્ધ ધ્યાનથી ને તેમાં રહેલા મંત્રના જાપથી અત્યારે પણ અનેક વિધો શીઘ્ર દૂર થાય છે તેમાં બે મત નથી.

પ્રશ્ન ૪—ભવનું ઉદાસીનપણું અને માર્ગાનુસારીપણું એટલે શું ? તે શ્રેમાં આવેલ છે ?

ઉત્તર—સસાર પરથી મોહ ઓછો કરવો તે ભવનું ઉદાસીનપણું અને ધર્મના રસ્તે આગળ ચાલવું તે માર્ગાનુસારીપણું. બંને શબ્દો જય વીરરાય સૂત્રમાં આવેલ છે.

પ્રશ્ન ૫—નિપાણું એટલે શું ? તે બાંધવાની કેમ મનાઈ છે ?

ઉત્તર—નિપાણું એટલે કરેલા શુભ કાર્યોનું ફલ પ્રભુ પાસે નિર્ણીત સ્વરૂપે પૌદ્ગલિક ઇચ્છાઓ દ્વારા માગી લેવું તે શાસ્ત્રમાં તે

માટે મનાઈ છે, કારણ કે તેનો અર્થ એ થાય છે, કે આ જીવી ક્રિયાઓ આટલા ફલ માટે વેચી છતાં જયવીયરાયમાં માગણી દ્વારા ભગવાનની ભવોભવની સેવા ધ્વંસી છે. તેમાં ક્રિયા વેચવાનો ધરાદો નથી, પણ તે તે ક્રિયા ખીલવવાનો જ ધરાદો છે.

પ્રશ્ન ૬—જયવીયરાય સૂત્ર ક્યારે બોલાય? તેનો ભાવાર્થ કહો.

ઉત્તર—ચૈત્યવદન કરતી વખતે સ્તવન બોલી રહ્યા પછી તે બોલાય છે. આમા શ્રો તીર્થ કર દેવની ભવોભવને નિરે સેવા તથા ખીલુ ધણું માગવામા આન્યુ છે.

પ્રશ્ન ૭—જયવીયરાય સૂત્ર બોલતાં કેવી રીતે બેસવું?

ઉત્તર—ચૈત્યવદન કરતાં ડાબે દિશ્યુ જિભો કરાય છે. જયવીયરાય બોલતાં મુક્તાશુકિત મુદ્રા મુજબ હાથ રાખવા, એટલે જાને હાથ જોડી લપાટે રાખવા, કાણીઓ કમળના ફોડાની જેમ સીધી રાખવી, તથા આભવમખઠા બોલતા હાથ નાસિકા સુધી નીચા લેવાની પ્રથા છે આ સૂત્રને પ્રાર્થના સૂત્ર પણ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮—જયવીયરાય સૂત્રમા શું માગવામા આન્યુ છે?

ઉત્તર—તેમા આટલી વસ્તુઓની પ્રાર્થના કરવામા આવી છે. હે પ્રભુ! તમારા અમરકારિક પ્રભાવથી મને આટલી વસ્તુઓ પ્રાપ્ત થવી જોઈએ. (૧) જન્મ-મરણના દુઃખોથી ભરેલા આ સંસારચક્ર ૧૨ ઉદારીનભાવ, (૨) બાહ્ય નીતિ તથા અવહારશુદ્ધિને સૂચવનારા અને સમકિતની દિશામા પ્રયાણ કરાવનારા સદ્ગુણોવાળી માર્ગાનુસારિતા, (૩) જે મુક્તિની ઝખના હરદમેશ હું કરી રહ્યો છું તે વાંછિત ફળની સર્વાંગસિદ્ધિ, (૪) દુનિયાના અજ્ઞાન અનુબ્ધો પણ જે કાર્યોને નિહતા હોય કે તિરસ્કારતા હોય, તેવા કાર્યોનો ત્યાગ, (૫) નજર સન્મુખ આદર્શરૂપ બને તેના અને અનેક ગુણોના ભાજન સ્વરૂપ મહાન ગુણી ગદાશયોની સેવાભક્તિ, (૬) અત્યેક પ્રાણી તો સ્વાર્થાધ છે જ, તેવા દુર્ગુણને મટાડી, મને શાસનસેવા, જીવદયા,

ધર્મસેવા અને તેવા અનેક પુરોપકારનાં સત્કૃત્યોમાં મારો શક્તિ પૂર્વકનો હિસ્સો, (૭) સંસારના ત્રિવિધ તાપથી તપેલા સંસારી પ્રાણીને શાંતિના બોધપાઠ આપનાર નિર્ભય આત્મજ્ઞાની સદ્-ગુરુઓની હંમેશની સોબત, (૮) વીતરાગનો સદેશ પાઠવનાર તે પૂજ્યોની આશાઓનું યથાર્થ પાલન, આટલું આખી જિંદગી મારે પ્રભુ પાસે આવવાના કે નમસ્કારના ફળરૂપે માંગવામાં આવ્યું છે. આ પ્રમાણે આ જીવનું તો માગ્યું; પણ આગળ વધીને જ્યાં સુધી મુક્તિ ન થાય ત્યાં સુધી જીવિષ્યના જે જે જીવ હું બટકું તે જીવોજીવને વિષે તમારા ચરણકમળની હાર્દિક સેવા માંગવામાં આવી છે. તદુપરાંત દુઃખોનો ક્ષય, અનંત કર્મોનો ક્ષય, પડિન કે સમાધિમરણ અને વિશુદ્ધ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ તેમાં મંગાઈ છે.

પ્રશ્ન ૯—આ સૂત્ર બીજું શું શિખવાડે છે ?

ઉત્તર—જમવીયરાય સૂત્ર આપણને ઘણી ચીજો વારસા રૂપે શિખવાડે છે. એક તો કેવળજ્ઞાની ને સર્વંશ એવા વીતરાગ તીર્થંકર દેવનું જ શરણું લેવાનું તે બતાવે છે. જેની પ્રાર્થના કરવી છે, કે જેને પગે પડીએ છીએ, તેના અનંત ગુણો કેવા હોય તે બતાવે છે માંગણી કરતાં કે પ્રાર્થનામાં શું માગવું જોઈએ તે પણ અહીં સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. અજ્ઞાની આત્માને બોલતાં કે માગતા ન આવડે તે કારણથી શબ્દોથી પ્રાર્થનાને અહીં ગોઠવવામાં આવેલ છે. પ્રાર્થના કરનાર અજ્ઞાની હોય છે, ને આ પ્રાર્થના બ્યક્તિ પૂર્ણ જ્ઞાની હોય છે, તે બેદ પણ અહીં સમજાવવામાં આવ્યો છે. જેમ કાઈ બિખારી શ્રીમંત પાસે ઘાચના કરે તેવી સ્થિતિ પ્રભુ પાસે તેના સેવક તરીકે આપણી હોવી જોઈએ, તે પણ અહીં બતાવવામાં આવ્યું છે. વીતરાગ વગર આ વસ્તુઓનું દાન કાઈ આખી શકનાર નથી. વીતરાગ પાસે માંગણી કર્યા પછી જેવા તેવા રાગી પાસે ઘાચકને ઘાચના કરવાની હોય જ નહીં. અર્થ કામની ઘાચના વીતરાગો પાસે ન થાય, તે પણ આમાં

આવે છે, અને પ્રાર્થના વિના એક પણ દિવસ ખાલી ન જ
જવો જોઈએ, તે પણ અહીં સ્પષ્ટ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦—અરિહંત ચૈર્ધ્યાણું સૂત્રનું બીજું નામ શું ? તે કયારે બોલાય ?

ઉત્તર—તેનું બીજું નામ ચૈત્યવંદન છે. ચૈત્યવંદન કરતાં જય વીયરાય
કલા પછી ને કાઉસગ્ગની પહેલાં તે બોલાય છે.

પ્રશ્ન ૧૧—ચૈત્યવંદનના કાઉસગ્ગનું પ્રમાણ કેટલું ?

ઉત્તર—એક નવકારનું.

પ્રશ્ન ૧૨—કાઉસગ્ગને અંતે શું બોલાય ?

ઉત્તર—અરિહંત ભગવાનને નમસ્કાર કરવા ‘નમો અરિહંતાણું’ બોલી
‘નમોડકંત’ સૂત્ર કલા પછી સ્તુતિ-થોપ બોલવી. ચૈત્યવંદન
વખતે આ સૂત્ર ઊભા થઇ બોલાય છે.

પ્રશ્ન ૧૩—થોપ એટલે શું ? તે કેટલી હોય છે ?

ઉત્તર—થોપ એટલે સ્તુતિ-પ્રાર્થના. ચાર થોપ બેગી મજવાયા એક
થોપ-જોડો કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪—જોડાની ચાર થોપ કયા કયા વિષયની હોય છે ?

ઉત્તર—પહેલી થોપમાં એક અથવા પાંચ અરિહંતની સ્તુતિ જોવામાં
આવે છે. બીજી થોપમાં સર્વ તીર્થંકરોની વંદના કે પ્રશંસા હોય
છે. ત્રીજી થોપમાં આગમવચન કે શ્રુતશાનને વંદન કરેલ હોય છે અને
છેલ્લી થોપમાં શાસન સંરક્ષક દેવ-દેવીનું સ્મરણ કરેલું હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૫—કલ્યાણકંદં સૂત્રમાં કયા તીર્થંકરોની સ્તુતિ છે ?

ઉત્તર—શ્રી ઋષભદેવસ્વામી, શાંતિનાથ, નેમિનાથ, પાર્શ્વનાથ અને મહા-
વીરસ્વામી એ પાંચ તીર્થંકરોની સ્તુતિ પહેલી ગાથામાં કરેલી છે.

પ્રશ્ન—૧૬ કલ્યાણકંદં સૂત્રમાં વર્ણવેલ શ્રુતદેવતાનું વર્ણન કરો.

ઉત્તર—મેગરાનું દૂધ, ચંદ્ર, ગાયનું દૂધ અથવા બરફ જેવા સફેદ વર્ણવાળી, ગૌરવર્ણી, એક હાથમાં કમળને ધારણ કરનારી, કમળના સુખાસનવાળી, તથા બીજા હાથમાં પુસ્તકોને ધારણ કરનારી એવી શ્રુતદેવી—સરસ્વતી દેવી અમારા આરાધના માર્ગને નિષ્કંટક અને નિર્વિઘ્ન બનાવે. એવી ઇચ્છા તેમાં પ્રદર્શિત કરી છે. ભગવાન મહાવીર સ્વામીજીને સૌધર્મે દ્રે પ્રાર્થના કરી હતી, કે આપને ઉપસર્ગો મળ્યાં આવનાર છે, તો સહાય માટે અહીં પાસે રહું ? આ રીતે સહાય માટે, ને આરાધનામાંના વિઘ્નો દૂર કરવાનો દેવોનો ધર્મ છે. છતાં આજે એક એવો મત છે, કે જે આ દેવદેવીની ચોથી સ્તુતિ બોલતા નથી, તેથી તે ત્રણ થોપનો મત કહેવાય છે. પણ ત્યાં તેમની અર્થ સમજણમાં વ્યાકરણાદિનો ભોધ નહીં હોવાથી આગ્રાથ કે વિધ્યથનો અર્થ નહીં સમજતાં તેમની એટલી જ ભૂલ થાય છે કે, આ ચોથી સ્તુતિ બોલવામાં ૪-૫ કે ૭ઠ્ઠા ગુણઠાણાવાળા મનુષ્યોથી ચોથા ગુણઠાણાવાળા દેવ-દેવીને નમસ્કાર થતો જ નથી માત્ર યાદ જ કરે છે. વ્યાકરણનો ભોધ હોય તો તુરત તેનો ભાવાર્થ સમજી શકાય તેમ છે, કે અમુક દેવ દેવી અમને ધર્મમાં સહાય કરે, અથવા ધર્મ કરતાં અમને કાંઈ વિઘ્ન આવે, તો તે વિઘ્નને દૂર કરે. આટલી માંગણીમાં કાંઈ નમસ્કાર આવતો નથી. ફક્ત મનુષ્ય ગતિ મળ્યા પછી માનવ પળને સાધવા માટે અવધિતાની દેવ કે દેવી પાસે ધર્મ આરાધવામાં સહાય માગવામાં આવે, તો તેમાં અનુચિત શું છે ?

પ્રશ્ન ૧૭—કલાણુકદંત્રી થોય ક્યારે બોલાય છે ?

ઉત્તર—આ થોય હંમેશ સવારે રાષ્ટ્રિય પ્રતિક્રમણમાં દેવવદન કરાય છે તેમાં નિયમિત બોલાય છે. તથા પાક્ષિક, ચોમાસી, કે સંવત્સરિક મોટા પ્રતિક્રમણને આગલે દિવસે કે સાધુ સાધ્વીજી મહારાજના વિહારના દિવસે માંગલિક પ્રતિક્રમણ કરે ત્યારે દૈવસિક પ્રતિક્રમણના અવસરે તો આ સ્તુતિ ખાસ બોલવાનો વિધિ છે.

પ્રશ્ન ૧૮—સંસારણવા સૂત્ર કાનું રચેલું છે ?

ઉત્તર—૧૪૪૪ અધ્યાના રચવિતા મહાન ઉપકારી આચાર્ય ભગવંત શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજનું રચેલું આ સૂત્ર છે. તે સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃત એમ બંને ભાષાના એકસરખા રૂપથી રચાયેલ છે. આ સ્તુતિમાં એક મહત્ત્વ એ છે કે, તેમાં એક પણ જોડાક્ષર નથી. આવી કૃતિ-કવિતા બહુ કવચિત જ મળે છે. આ સૂત્રની ઉત્પત્તિનો દ્વંક ઇતિહાસ આ પ્રમાણે છે.

એક વિદ્વાન બ્રાહ્મણ રસ્તામાં ચાલ્યા જતા હતા. તેમને પોતાની વિદ્યાનું એટલું ગૌરવ હતું કે કોઈ કાળ કે કોઈ પંક્તિ દુનિયામાં એવી હોવી જોઈએ નહીં કે જેનો અર્થ તે બેસાડી શકે નહીં. હવે એક ઉપાશ્રયમાં સાધ્વીજી મહારાજ ભણેલાનું પુનરાવર્તન કરવા રૂપ સ્વાધ્યાય કરી રહ્યા હતા, તેમાં આવશ્યકનિયુક્તિની ૧૪ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રબાહુ-સ્વામીજી મહારાજની રચેલી એક ગાથા બોલતા હતા—“ ચક્ષો દુચક્ષો ” એ ગાથા સાંભળતા અર્થ સમજાયો નહીં, થોડી વાર યંબ્યા, વિચાર-મંથન કર્યું, પણ સફળ ન થયા પૂજ્ય સાધ્વીજી મહારાજ પાસે ગયા. તેમણે ગુરુ મહારાજની ભલામણ કરી. ત્યાં ગયા. કહ્યું કે—આ અર્થ સમજાયો નહીં, એટલે મારો નિરધાર છે કે મારા કરતા અધિક જ્ઞાની મળે તો તેના શિષ્ય થવું. ત્યાં દીક્ષા લીધી. સમય થતાં મહારાજની થયા. તેમનું પ્રખ્યાત નામ પાકિનીમહત્તરસ્તુ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ !

તેમના સંસારી ભાણેજ હંસ ને પરમહંસે તેમની પાસે દીક્ષા લીધી. કહેવાય છે કે ગુરુ મહારાજની અનુચ્છા મેળવ્યા વગર આ બેઉ ખોદોના મઠમાં દૂર દેશમાં બૌદ્ધર્ષન ભણવા ગયા. જૈન ■ એમ ધીમે ધીમે અળર પડી. કોઈ સાથે યુદ્ધ ને ઝગડો થતાં એકનું મૃત્યુ થયું. બીજાએ ભાગી આવી ગુરુ મહારાજને જ્ઞાતાંતનું પ્રતિપાદન કર્યું. ત્યાર બાદ આપોત યત્રાથી પ્રાણ્ય ગયા. બંને વહાલા શિષ્યોના આવી રીતે પ્રાણ્ય જવાથી શ્રી

હરિમદ્સરિણ મહારાજે બૌદ્ધો સાથે વાદ આરંભ્યો, અને એ વાદમાં ૧૪૪૪ બૌદ્ધોને હરાવ્યા. વાદની શરત એવી હતી, કે જે હારે તેણે કક્કતા તેલના કઠાયામાં પડી મૃત્યુને સ્વીકારવું. યાકિનીમહારા નામના સાધ્વીજી મહારાજને આ વાતની ખબર પડી ને આત્માર્થ મહારાજ પાસે આશીર્વાદના બાને ગયા. આવી દિંસાનું પ્રાયશ્ચિત શું ? એમ પૂછતાં સરિણ સમજ ગયા કે આ કાચે પાપનું યજ્ઞ રથું છે. બૌદ્ધોને જીવિતજ્ઞાન આપ્યું. ગુરુ મહારાજ પાસે આ મારવાના સંકલ્પનું પ્રાયશ્ચિત માગ્યું. “૧૪૪૪ મંથ બનાવો” એવો આદેશ ગુરુમહારાજનો મળ્યો. ૧૪૪૦ મંથો બિબ્બના વારસા માટે રચાઈ ગયા. ચાર બાકી રહ્યાં. આયુષ્ય પૂર્ણ થવાનો સમય આવી લાગ્યો. ચાર મંથને બદલે આ સંસારદાવાની ચાર થોથો આરંભી. “ઝંકારા” શબ્દ સુધી રચના થઈ, અને સ્વર્ગે ગયા. શાસનદેવીની પ્રેરણાથી શ્રી સક્લ સંઘે એ થોથો માથા સાથે પૂરી કરી. આથી ઝંકારા પછીથી સક્લ સંઘમાં સાથે બોલવાની પ્રથા છે. ઉપરના બે શિષ્યોના વિરહ પછી આ બધા મંથો રચાયા છે, તે માટે હુર-ધર આત્માર્થશ્રી દરેક મંથની છેવટે પોતાનું પ્રમદ નામ મૂકતા નથી, પણ (એ શિષ્યોના) વિરહ શબ્દને અંકિત કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—‘સંસારદાવા’નો બાવાર્થ કહો.

ઉત્તર—તેની પહેલી ગાથામાં પ્રભુ શ્રી મહાવીરની સ્તુતિ છે, બાકીની ગાથાઓમાં અનુક્રમે સર્વજ્ઞિન, જિનાગમ અને શાસનદેવીની સ્તુતિઓ છે.

પ્રશ્ન ૨૦—સંસારદાવા ક્યારે બોલાય ?

ઉત્તર—મજ્જીને દિવસે પ્રતિક્રમણમાં થોડાં તરીકે આ સ્તુતિ બોલાય છે. પાશ્વિક વિગેરે મોટા પ્રતિક્રમણોમાં સમગ્રાય તરીકે તે બોલાય છે. સ્ત્રીઓ પ્રતિક્રમણમાં ‘નમોઽસ્તુ’ તથા ‘વિશાલલોચન’ના બદલે આ સૂત્ર બોલે છે.

પ્રશ્ન ૨૧—ચૈત્યવદન કરવા માટે આવેા ક્રમ અને આવી વિધિઓ કેમ ?

ઉત્તર—વૈદ્યતુ ઔપધ લેવામા પશુ જ્યારે પરેજી પાળવાની હોય છે. સમયે સમયે ગાડીઓ ઉપડે છે, તે તે સમયે જેકા ખુલે છે, બધ થાય છે. રસોઈ કરવામા પશુ ક્રમસર કાર્યવિધિ હોય છે, તે પછી આત્માને તરવા માટે મુક્તિપ્રાપ્તિ માટે વિધિવિધાન કેમ ન હોય ?

પ્રશ્ન ૨૨—સાક્ષાત્ તીર્થંકર જગવાનની પૂજા કે સેવાભક્તિ કરવાની હોય, કે પ્રભુની મૂર્તિની ?

ઉત્તર—વાત સાચી છે સાક્ષાત્ પ્રભુ મળે તેમા તેા જાવજુદિની શી ખામી હોય ? પરંતુ સાક્ષાત્ જગવાન ન હોય ત્યારે મૂર્તિથી સતોય કરવો જ જોઈએ પુત્ર અમેરિકા જે વર્ષ માટે જાય, તેા તેના ફોટો જોઈ તેની રમૂતિ લુનાવી નથી ફોટાને જોધને ખેન એમજ કહે કે આ જાઇ છે સાક્ષાત્ તીર્થંકર જગવાન હોય, તેાપશુ જગવાન તેા એક ગામમા હોય તે વખતે બીજા દેશો શહેરો કે ગામોમા અજાણ હોય જ તે સમયે પશુ સાક્ષાત્ જિનેશ્વરની જેમ જિનમૂર્તિની ભક્તિ કરી ઉપામના અને આરાધના કરવી જ રહી પ્રધાનને બદલે પ્રતિનિધિઓ કયા કામ કરતા નથી ?

પ્રશ્ન ૨૩—ચૈત્યવદન વખતની બીજી કયી કયી વિધિઓ છે ?

ઉત્તર—(૧) પ્રભુજીના મંદિરે જતા દ્વાર આગળ, ગલારામા પેમતા તથા ચૈત્યવદન કરતા એમ ત્રણ નિસિદ્ધિ કહેવાની ત્રિધિ છે તેનાથી પાપવાળા સાવધ બ્યાપારોનો ત્યાગ કરવામા આવે છે (૨) પ્રભુ પ્રતિમાજીને કે મંદિરને દેખીને મરતકે હાથ લગાડી નમીને પ્રણામ કરના જોઈએ (૩) શ્રી જિનેશ્વર ભગવતના મંદિરે દર્શનાયે જતા દેરાસરની આજુબાજુ ત્રણ પ્રદક્ષિણા દેવાની વિધિ છે આપણી ગાળી બાજુથી એટલે ધટી છળતા જેમ હાથ ફેરવાય છે, તેવી રીતે

સંસારના પરિભ્રમણને મટાડવા લગતી ફરવાનું વિધાન છે. આ ભ્રમણ ચાર ગતિના ભ્રમણને મટાડે છે. જેમ તાવથી જીભ પર ચએલી કડવાશ કડવી દવાથી મટે છે, તેમ આ ભ્રમણ સંસાર-ભ્રમણને કાપી શકે છે. સાક્ષાત્ તીર્થંકર પ્રભુ વિચરતા હોય છે ત્યારે પક્ષીઓ પણ પ્રભુજીને પ્રદક્ષિણા ફરે છે, તેવો અતિશય પ્રભુજીનો હોય છે. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એમ આત્માના ગુણોને ખસવવા અને એ ત્રણની આરાધના કરવા માટે ત્રણ પ્રદક્ષિણા ફરવાની હોય છે. એક દર્શનની, બીજી જ્ઞાનની અને ત્રીજી ચારિત્રની એમ પણ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૪—પ્રભુપૂજનમાં શુદ્ધિ કેટલી જોઈએ ?

ઉત્તર—પ્રભુ પ્રતિમાના પૂજનાવસરે સાત પ્રકારની શુદ્ધિ રાખવાનું વિધાન છે. મનશુદ્ધિ, વચનશુદ્ધિ, કાયાની શુદ્ધિ, વસ્ત્રની શુદ્ધિ, નીતિ-પૂર્વકના ધનની સામગ્રી, શુદ્ધ ને સ્વચ્છ ઉપકરણો અને સાતમી ભૂમિની શુદ્ધિ; એટલે આણુજાણુનું શુદ્ધ વાતાવરણ પણ અતિ જરૂરી છે. આ સાત પ્રકારની શુદ્ધિ એમ બતાવે છે કે, દરિજનાદિ જન્મથી ને કર્મથી અપવિત્ર છે, દારુ માંસાદિના ત્યાગી નથી, તેવાઓ બાસાતના કરીને મંદિરના અતિ પવિત્ર વાતાવરણને મલિન બનાવે છે. જેમ કૂળમાં જન્મેલાને પણ આટલી ૭ શુદ્ધિઓ કર્યા વગર દૂર રહેવાનું હોય છે, તે પછી બીજાની વાત શી ? આત્માને શુદ્ધ બનાવવાનો છે, એટલે શુદ્ધ વાતાવરણ અત્યંત આવશ્યક છે. જેમ મેલા-મદા છુપડામાં ચિત્ત ઠરતું નથી, અને શોભિતા ગંગા કે મહેસમા ધૂલની કણ જ્યાં દેખાતી ન હોય, તે વાતાવરણ જેમ આનંદ ઉપગમવામાં કારણભૂત બને છે, તેમ આત્માની જાતી જાવના ટેકરીની આબોધવા લેવા જિનમંદિરને અતિ પવિત્ર રાખવાનું અહીં વિધાન છે; તથા જન્મનું સ્તંભ પાળવા-પળા-

વત્તાનો હેતુ પણ આ કારણે સભવે છે. અશુચિ વાતાવરણવાળો આત્મા પ્રભુ સન્મુખ જવાની યોગ્યતાવાળો કયાથી -કહેવાય ? પ્રાણવિહીન દેહને અજ્ઞા હોય, તેને માટેના પણ સત્તકવિધાન અથવા સિવાજમાં આવા કારણો કેમ ન હોય ? કોઈ અપવાદને છોડીને સર્વસામાન્ય આ સિદ્ધાન્તેમા આવા હેતુઓ પણ કેમ ન મળવે ? મૃદસ્થીઓની પૂજનિષેધની આવી પ્રથાઓમા આવા અનેક હેતુઓ હોઈ શકે છે. આવી વ્યવસ્થા ન હોય, તો અશુચિતા સ્થાનમા કોઈ જાણવા એસે તો તે પણ ચવાવી લેવું પડે; અથવા અશુચિવાળી કાયાવાળો કે અશુદ્ધ કપડાવાળો જાણવા કે પૂજા કરવા જાય તેને શું ના કહી શકાય નહીં ? આશાતના ટાળવા માટે આવો નિષેધ કરવામા પાપ લાગે છે, એમ કોણ કહી શકે છે ? સ્ત્રીરમાથી સ્ત્રી ગતી હોય, તો પૂજા ન કરવાની મનાહ આપનારને શું પાપ લાગતું હશે ?

પ્રશ્ન ૨૫—દ્રવ્યપૂજા શું અને જાવપૂજા શું ?

ઉત્તર—(૧) દ્રવ્યપૂજા એ પ્રકારની હોય છે. પહેલી જાગપૂજામા પ્રતિમાજીને પ્રક્ષાલ, વિલેપન, જાણજી, આગી રચવી, ખુબ, હાર ચડાવવા વિગેરે આવે છે આ પૂજાના સમયે ભગવાનની કેવળતાન પહેલાની છદ્મ-સ્થાવરસ્થાને યાદ કરવાની હોય છે. આ અવસ્થાના ત્રણ વિભાગ થઈ શકે છે. પખાવપૂજા એ મેરુપર્વતના જન્મોત્સવને યાદ કરાવે છે. કેસર, ચહન, ખુખાદિની પૂજા વખતે તથા અવકારાદિ પહેરાવતા રાજ્યાવરણ જાવવાની હોય છે કે રાજપાટોનો પણ એ પ્રભુએ અસ્થિર જાણીને લાગ કર્યો, તથા ત્રીજી જામણ અવરથા દિવ્ય કેવળજ્ઞાનની પૂર્વેની જાણવી બીજી દ્રવ્યપૂજામાં ધૂપ, દીપ, ફળ, નેવેલ તથા આરતી, મગજ દીવ્ય વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે. આઠ પ્રાતિહાર્ય વિગેરેવાળા પચતીર્થિક અથવા પરિકરપુકત અસ્થિત ભગવાનના જિજ્ઞાસા દર્શન કરી, પ્રભુની કેવળીપણાની અદ્વિત પ્રાતિ-હાર્યપુકત જાવ તીર્થકર દેવાધિદેવની જાવના જાવવાની હોય છે.

(૨) હવે ભાવપૂજામાં સંસ્કૃત, માગધી કે ગુજરાતી કાવ્યોથી ભાવપૂર્વક સ્તુતિ, ગીતગાન, વાજિત્રાદિ સાથે સ્તવનો વિગેરે ગાવું કે પૂજા ભજાવવી વિગેરે ગણી શકાય; અથવા કરણ, કરાવણ તે અનુભોદનથી ભાવશુદ્ધિ કરવી, તે પણ તેનું અંગ ગણાય. વીનરાગ જિનેશ્વર દેવની પ્રતિમાજીને પર્વકાસને કે કાઉસગમ મુદ્રામાં નિદ્રાળી પ્રભુજીની નિરંજન સ્વરૂપ સિદ્ધ-અવસ્થાને ભાવવાની હોય છે; કરણ કે કાઠ પ્રભુ પર્વકાસને મુક્તિ જાય છે, અથવા કાઠ કાઉસઆવરથામા જાય છે; અને લોકાતે સિદ્ધશિલાની ઉપર આપણાથી સાત રાજ ઊંચે શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપમાં તે વિશુદ્ધ ને નિર્મળ આત્માઓ જ્યોતિરૂપ અવગાહનાએ રહેવા છે. આ ઊંચી અવસ્થાને યાદ કરવા માટે પણ આ જિનખિંબ જેવું કાઠ અવસંબન આ દુનિયામાં છે નહીં; કરણ કે દરેક સંસારી આત્મા નિમિત્તવાસી છે. તીર્થંકર દેવ અભારે નથી, છતાં જિનખિંબના નિમિત્તથી આઠલી અવસ્થાઓ દ્વારા તે બધા પ્રભુના ઉપકારને નજરપથમાં લાવી, પુદ્ગલસંગથી વિમુખ બની અધ્યાત્મના ચૈતન્ય રંગથી રંગાઈ શકાય છે. આવા અવસંબન વિનાના રથાનકવાસી કે તેરાપંથાદિ મતાનુયાયીઓ કેવી રીતે મુક્તિ સાધી શકે ?

દ્રવ્યપૂજા પછી ભાવપૂજાનું આ રીતે વિધાન છે. દ્રવ્યપૂજા ભાવશુદ્ધિનું સાધન છે, તે આનાથી સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે. દ્રવ્યપૂજાનો ત્યાગ સાધુ-સાધ્વીજી મદારાજોને હોય છે, એટલે તેમને માટે માત્ર ભાવપૂજા જ કરવાની બાકી રહે છે. આ વરણને મરડીને પ્રતિમા વિરોધી સમુદાય તરફથી એવું પ્રચારવામાં આવે છે, કે શ્રાવકવર્ગ પણ દ્રવ્યપૂજા ન કરે. શ્રાવક-શ્રાવિકાને તો તરવા માટે જે સાધનરૂપ છે, તેનો શેષ કરવાથી મુક્તિપંથથી વિમુખ કરવા જેવું બને છે, તેથી સિદ્ધ થાય છે કે, શ્રાવક-શ્રાવિકાવર્ગ માટે દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજા એમ બેઉ પૂજાઓ આવશ્યક છે. બેમાંથી એક પણ ઓછી થાય

તો તે ચલાવી લેવાય નહો. જેમ ધન હોય તો ખાદ્ય વસ્તુ, મકાન વિગેરે સમૃદ્ધિ ઊભી થઈ શકે છે. તેમ દ્રવ્યપૂજનવાળાનું ધ્યેય પણ સિદ્ધાન્તમાની જેમ નિર્માળ બનવાનું જ હોય છે, ને તે આત્મા સાધ્યને આ પ્રમાણે સિદ્ધ કરી શકે છે.

જેમ લીમીટડ કંપનીના સભ્ય તરીકે જેણે રાજનામું આપ્યું હોય તેવાઓ બહાર રહીને સલાહ આપવાનું જ કામ કરી શકે, પણ સભ્ય તરીકેના તેમનો અવાજ હોઈ શકતો નથી. સભ્યનેા અવાજ હોઈ શકે છે, કામમાં સક્રિય ભાગ લઈ શકે છે. તેમ સાધુ-મુનિરાજો દ્રવ્યપૂજનમાં ભાગ લઈ શકતા નથી, કારણ સંસાર-કંપનીમાંથી કરેમિ જતે સૂત્ર ઉચ્ચારીને તેઓએ રાજનામું આપ્યું છે; ને તે જ કારણથી તથા પૈસા-ટકા નહોં રાખતા હોવાથી મુનિરાજોને પૂજા આરતિ વિગેરેની ઘીની બોલીમાં પાંચ મથુ કે સાત મથુની બોલી બોલવાની હોતી નથી. સંસારના કાર્યોથી તેઓ પર છે. જ્યારે ગૃહસ્થીઓ ધરમાં ઘી રાખે છે, ખાય છે, તેથી દેરે તેમને દીપકમાં ઘી આપવાનું કે પૂરવાનું હોય છે. પૈસા ખિરસામાં રાખે છે, માટે દેવદ્રવ્યાદિમાં વૃદ્ધિ કરવા દ્રવ્યનું દાન આપવાનું તેમને માટે આવશ્યક છે. ગૃહસ્થી પોતે જ્ઞાન કરે છે, તો પછી પ્રજુપ્રતિમાનુ પ્રક્ષાલનાદિ કેમ ન કરે? દ્રવ્યપૂજા વિના ગૃહસ્થીવર્ગનેા ઉદ્ધાર જ કેમ થઈ શકે? પરિચલમાં દુખેલી દુનિયાને દ્રવ્યપૂજા અત્યંત આવશ્યક કેમ નથી ?

પ્રશ્ન ૨૬—શું પ્રજુપૂજા અત્યંત આવશ્યક છે ?

ઉત્તર—દુનિયામાં મકાન કે જમીનની કિંમત આપવાનો રિવાજ છે. કપડાની પણ કિંમત પડે છે. આ બધી જ જડ ચીજો નથી તો શું છે ? પ્રજુપ્રતિમા પાષાણની છે અથવા જડ છે એમ કહી જેઓ પ્રતિમાથી વિરોધી વાતાવરણ ફેલાવે છે, તે કેટલા ઉ-માર્ગે ચએલા છે, તે આ બીનાઓથી સમજાશે. તે મતાનુ-

વાપીઓનો પંચ તો હજી હમણાં જ એટલે કે હજી એ ૩
તથા ચૈત્રમાં જ શરૂ થયો છે. તેમને સમજવા માટે એક જ
વાત પૂરતી છે, તે એ કે, આજે જન્મું ખોદકામ કરતાં પ્રાચીન
નગરીઓ જમીનમાં કાળાંતરે દટાઈ ગયેલી, ત્યાંના મંદિરોમાંથી
કે અલગ પ્રાચીન સંવતના શિલાલેખો સંહત અદ્ભૂત અપૂર્વ
શાંતરસને ઝરતી આહ્વાદક પ્રતિમાઓ મળી આવે છે, તે
એ જ ખતાવે છે કે, આ નવા મતો તુચ્છ, બુદ્ધિ વિનાના અને
કિંમત વિનાના છે તથા મુક્તિપંથથી વિમુખ બનાવનારા છે.
પ્રતિમા તો આગમસૂત્રોમાં પણ સિદ્ધ છે.

આબૂજી, કુંભારીયાજી, તારંગાજી તથા રાણકપુરજી,
શ્રી શત્રુઙ્ગ્ય કે મોતીયા શેઠની દ્વંક વિગેરે તીર્થોની શોભા ને
પ્રભુપ્રતિમાજીને જ આભારી છે, ત્યાંના તે દેવમંદિરો પાછળ કોડો
સોનેયા ખર્ચનારા શું મૂર્ખ હતા ? આવ તીર્થકરના અભાવમાં
રથાપના જિનતું અવલગન અમોઘ આધાર છે મહારાજા
સંપ્રતિએ સવા કોડ જિનજિભોને બરાબા, ને સવા સાખ જિન-
મંદિરો બંધાવ્યા તે આજે જુગજુની મતિદાસની વાતોને ખોટી
પાડવા કાણુ સમર્થ છે ? પ્રભુ મૂર્તિ છે તો મંદિર શોભે છે,
ને તેની સન્મુખ ચૈત્યવંદન કરાય છે. જડ ચીજોનું શું તેવાઓ
દુનિયામાં આલંબન લેતા જ નથી ? ઔષધ રોગને દૂર કરે છે
તે જડ છે, અગ્ર પુષ્ટિ આપે છે તે જડ છે, ને માંભજેલા
શબ્દોથી સુખ-દુઃખ થાય તે શબ્દો કયા ચૈતન્ય છે ? તાર-
કાગળમાં લખેલા શબ્દો પણ ખેદ કે આનંદ હિપજવે છે, તે
શું છે ? તારમાં ખજાર આવે, કે પંદર હજારની કમાણી થયે છે,
તેટલું વાંચી વાતાવરણ કેમ બદલાઈ જાય છે ? આટલા જડ
અક્ષરોએ આત્માને કેટલો આનંદ આપ્યો ? હીરાની વાંદી કે
હીરાનો હાર પહેરી માણસ મલકાય છે શા માટે ? ચલણની
નોટ જડ છે કે ચૈતન્ય ? શરીરને કહો, પુસ્તકને કહો, અથવા

માણાના મણુકા, એ બધું ક્યાં જડ નથી ? જડ પણ પૂજ્ય ન જ બની શકે તેવું ક્યાં સભ્યગન કહી શકશે ?

એકલા ચેતનને જ માનવું હોય, તો તે તો અરૂપી છે, તે અરૂપીની સેવા કેમ કરી શકાશે ? ફોતોઆફ અને રેડિયોના શબ્દો તે કેમ સાંભળતા હશે ? આજની દુનિયામાં સ્થાપનાને કયો ધર્મ માનતો નથી ? અર્વાંતર રૂપે પણ સ્થાપનાને તે માનતા હોય છે, તેવું આજના જમાનામાં સિદ્ધ કરવાનું કાંઈ મુશ્કેલ નથી. વીતરાગની જેમ પ્રભુભૂતિને પૂજ્ય તરીકે નહોં સ્વીકારનારા શું ફોટા નહોં પડાવતા હોય ? દાદા ને પરદાદાના ફોટાને જોઈને શું તેમને તે વડવાઓ યાદ નહોં આવતા હોય ? તો પછી જિનભૂતિના દર્શનથી નિરાગી સિદ્ધ પરમાત્મા કેમ સ્મૃતિપથમાં ન આવે ? ચિંતામણિ રત્ન વાંછિત આપે તે રત્ન શું જડ નથી ? જડ કર્મો સંસારી આત્માઓને નાચ નચાવી રહ્યા છે, અને ધડીમાં ફૂતરો, તો ધડીમાં કાઠો બનાવે છે, તે કર્મો ક્યાં ચેતન છે ? સિદ્ધ ભગવતો પણ અમાઉ જણાવ્યા પ્રમાણે જ્યોતિરૂપ અવગાહનામાં રહ્યા છે, તો આકૃતિ કેમ ખટકતી હશે, એ સમજવું મુશ્કેલ બને છે. જાવ તીર્થ"કરો જડ એવા સમોસરણમાં ક્યાં બેસતા નથી ? મૂર્તિ તો જડ આલંબનમાં અત્યુત્તમ અને અનુપમ છે. ચેતનન ચૈતન્ય સિદ્ધ પ્રભુનું ધ્યાન કરવાનું છે, એ વાત સાચી છે, પણ ધ્યાન કેણુ કરશે ? સંસી ન હોય તેવા આત્માઓ ક્યાં ધ્યાન કરવાના છે ? સરસી મનવાળો આત્મા જડ શરીરવાળો જ હોય છે. ચક્ષુ ક્યાં ચેતન છે ? ધ્યાન કરતાં ચક્ષુ અરૂપીને ક્યાં દેખી શકે છે ? ધ્યાન કરવા અરૂપીની સ્થાપના મૂર્તિના આકારે ચક્ષુને જોવા જરૂર પડે જ.

વીતરાગ જિનેશ્વર દેવના મદિરે જવાનું મન કરે તો એક ઉપવાસ જેટલો લાજ યાય, ઉકેતાં એક છંતો લાજ યાય, માર્ગે જતાં જતાં જિત્તી લાવના લાવનારને પાંચ ઉપવાસનો પુણ્યઅંધ

કરાવે છે; અડધા માર્ગે જાય તેટલામાં તો પંદર ઉપવાસ જોટલી કર્મ નિર્જરા થાય છે, પ્રભુ મંદિર નિરખતાં તો શાસ્ત્રોમાં એક માસના ઉપવાસ બરોબર લાભ કહ્યો છે, પ્રભુની પાસે જતાં તો છ મહિનાના ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. મંદિરના આરણ્ય આગળ આવી પ્રણામ કરતાં એક વર્ષના તપ જેવું ફળ મળે. ભવશ્રમથી મટાડવા ફરાતી પ્રદક્ષિણા સમયે એકસો (૧૦૦) વર્ષ જોટલું ફળ આપે, અને ગભારા આગળ જઈ સાક્ષાત્ જિનદર્શન કરવાથી જે ખુશી, આનંદ અને આસ્વાદ થાય તેનું પુણ્યફળ એક હજાર વર્ષના ઉપવાસ સરખું થાય છે. આગળ વધતાં વધતાં ફૂસની માળા પહેરાવતાં, અષ્ટમહારી પૂજન કરતાં અને સ્તુતિ કરતાં, ગતપન માતાં, ગીતગાન કરતાં તો અપાર ફળને આપનાર બને છે. દુર્લભ માનવ ભવ મળવા પછી, જૈન કુળમાં અવતર્યા પછી, અને આવા તીર્થો, મંદિરો અને અનુપમ મૂર્તિની અપૂર્વ સામગ્રી મળ્યા પછી આવી તારક મૂર્તિનો નિરોધ જન્મે તો કેટલો ધોર પાપનો ઉદય મળ્યાય ? આવા પ્રભુજીની દ્રવ્યપૂજા અને ભાવપૂજાનું વિધાન શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે. વડીલને, અધિ-હારીને, કે શોકને નમીને કે સલામ બારીને આ જમાનામાં પશુ રહેવું પડે છે, તો આ જિનેશ્વર ભગવાનો તારનાર છે, તેની પૂજા સુક્તિ સગત જ છે.

પ્રશ્ન ૨૭—પ્રભુ પાસે જવાથી ભાવ વધે જ તેવું કેમ કહી શકાય ?

ઉત્તર—એક તો સંસારનું બધું જ જૂથી જનું જોઈએ. બીલું જેમ ન્યાયાધીશને મન વાદી-પ્રતિવાદી સમાન હોય છે, છતાં તેની પાસે અરજી કરાય છે, તેમ આ વીતરાગી પ્રતિષ્ઠિત જિંબ પાસે રામ-દેવની વિદંબણાથી મુક્ત થવા વિનંતિ કરવી જોઈએ; તે સવિરતર જય વીવરાયની પ્રાર્થનામાં કહી મવા તેમ સમજવું અને ત્રીલું એ કે, પ્રભુ સન્મુખ સિવાયની બધી દિશામાંનું નિરીક્ષણ બંધ કરીને પ્રભુ પ્રત્યે ચિત્ત ઠેરવવું જોઈએ. ધન,

શરીર, ઇન્દ્રિયો આ બધા પ્રત્યેનો મમત્વ ભાવ ધમ્યો હોય ને આમ રોજ જો સાચા નિખાલસભાવે તરવા જવાય તો ભાવના જરૂર વધે, ને આત્મા દિનપ્રતિદિન નિર્મળ બનતો જાય.

પ્રશ્ન ૨૮—સ્તુતિ કયી કરવી ?

ઉત્તર—પ્રભુ સન્મુખ સ્તુતિ તો મુક્તિ માટે કરવાની હોય છે. હવે અલગ્યને નવી સ્તુતિ, શ્લોક કે કાવ્યની રચના કરતા આવડે નહીં, એટલે પૂર્વના મહર્ષિઓએ કરેલી સ્તુતિ જોખીને તેની તેજ બોલવાનો આજે બધે રિવાજ થઈ ગયો છે. અથવા પૂર્વના ઉપકારીઓ એ માટે રચી ગયા કે સ્તુતિમાં શુ સ્તવવુ તે બોલતા ન આવડતુ હોય, તે આ પ્રમાણે બોલશે, બોલતા બોલતા અર્થનો વિચાર કરશે, અને આત્મભાવનાને સુધારશે. પરંતુ આજે મોટો ભાગ એવો મળશે કે, નમુત્યુષ્ણ જેવું શકેદ્રવું જિનજન્મ સમયે ઉચ્ચારાએલું સૂત્ર મોઢે કરીને મુખપાઠ બોલી જાય છે તેના અર્થનો કદી વિચાર કરતા નથી જે માણસો બળદમાં માન ખરીદના, કે હિમાળ ગણતા, કે પૈસાની લેવડ-દેવડ કગતી વખતે વિચારપૂર્વક બોલે છે કામ કરે છે ને પૈસાની આપલે કરે છે, સારે પ્રભુનું આવું સૂત્ર કે બીજું બધું, તેજ આત્મા હમેશા અર્થની વિચારણા કર્યા વગર પોપટની જેમ નિલ વિધિમા સૂત્રો બોલી જાય છે પુરુષો ધરે કે દુકાને અથવા સ્ત્રીઓ રસોડે કે સાસરે ગયા પછી કદી વિચાર પણ કરતા નથી કે પ્રભુ પાસે સ્તુતિમાં શી શી માગણી કરી હતી ? આવી ભાવશૂન્ય દ્રવ્ય ક્રિયાઓ લૂણ વિનાના ધાન જેવી બની જાય છે દ્રવ્ય ક્રિયાઓ આવી હમેશ જેની થયા કરે તે ધીમે ધીમે ક્ષિપાળડ બની જાય તેમા નવાઈ શી ? એટલા કારણોથી સ્તુતિ શુદ્ધ, અર્થની વિચારણા પૂર્વકની અને પ્રતિમાજીના આલબનપૂર્વકની કરવાનું વિધાન છે.

પ્રશ્ન ૨૮—ચૈત્યવંદન ક્યાં અને કયા રીતે થાય ?

ઉત્તર—ખાસ કરીને પ્રભુપ્રતિમાથી ઓછામાં ઓછા નવ હાથ દર રહેવું જ જોઈએ. પૂજનાયે ગજારામાં જો જવું હોય, તો મુખવાસાદિનો પ્રબંધ તો હોવો જ જોઈએ. શ્વાસોશ્વાસાદિથી પ્રભુની આરાતના ચલાથી પાપકર્મનો બંધ વર્જવા માટે આ વિધિ છે. રાજા-મહારાજા જેવા કે મોટા અધિકારીની એકદમ નજીક જવું જેમ અનુચિત ગણાય છે, તેમ અહીં પણ દૂરથી સ્તુતિ વિગેરે પ્રાર્થવાનું કથન છે. હવે આ સ્તુતિ કરનાર કે ચૈત્યવંદન કરનાર જો પુરુષ હોય તો પ્રતિમાજીની જમણી બાજુ, અને સ્ત્રી હોય તો શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતની ડાબી બાજુ જિભા રહી કે બેસીને કરે તેવું વિધાન છે, તેમાં મન, વચન ને કાયા એ ત્રણેયની એકામતા રાખવાની આવશ્યકતા છે. પુરુષ અને સ્ત્રીની જેમ પ્રભુજીની જમણી બાજુ હાથ અને ડાબી બાજુ ધૂપધાનું રાખવાની વિધિ પણ છે.

પ્રશ્ન ૩૦—શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતના સુખદ ઉપર તથ્ય જન્મે રખાય છે, તે કેવાં હોવા જોઈએ ?

ઉત્તર—પ્રભુને જ્યારે જન્મગાન થાય, ત્યારે જાવથી અરિહંત થયા કહેવાય. ત્યાર પછી સમોસરણમાં બેસીને દેશના દેવા શરૂ કરે ત્યારથી પદોપકારનો ગ્રંથ વહેવરાવનાર તીર્થંકર નામકર્મનો ખરો ઉદય થયો કહેવાય. તે સમયે પ્રભુ ચાર બાજુથી ચતુર્મુખથી દેશના આપે. પૂર્વ દિશા તરફ પોતે બેસે, ને તથ્ય બાજુ તેવા જ રૂપે દેવા પ્રભુ જેવા જ આકૃતિથી જનાવે, તે કાષ્ઠને ખનન ન પડે. તે ચારે બાજુ પ્રભુજીના મસ્તક ઉપર તથ્ય તથ્ય જન્મે દેવાના ગોઠવેલા હોય છે. તેમાં ક્રમ આ પ્રમાણે હોવો જોઈએ. ઉપર સૌથી નાનું, વચ્ચે તો મધ્યમ જ હોય, અને નીચે સૌથી મોટું હોવું જોઈએ. આ માટે ખાત્રી કે પુરાવો જોને જોઈએ તેમણે તીર્થાધિરાજ

શ્રી શત્રુંજય ગિરિરાજ પર વિરાજમાન શ્રી આદિનાથ દાદાની ઉપર પરિકરમા ૩ છત્ર આ ક્રમ પ્રમાણે જ છે, તે જોઈ લેવા. વધારામાં ધાતુના પંચ ઊર્ધ્વિક જે પ્રતિમાશ્રીઓ હોય છે, તેમાં પણ પ્રભુશ્રીની ઉપર છત્રોનો આકાર આ જ ક્રમથી જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૧—પૂજન માટે કેસર જરૂરી ખરું ?

ઉત્તર—કુકુમ ચંદન-તથા કેસર ચંદન એવા પાઠો અનેક મળે છે. એટલે એકલી મુખડ શું કામની ? અલખત કેસર શુદ્ધ શોધી લાવવું, એ ફરજ ખરી, પરંતુ કેસર એ તો પૂજાની એક જોઈતી સામગ્રી છે.

પ્રશ્ન ૩૨—સ્તુતિની રચનામાં શું આવે ?

ઉત્તર—વેપારી ને વેપારી વાત કરે તેમાં બંને સ્વાર્થતુ મહત્ત્વ હોય, પરંતુ શ્રી જિનેશ્વર દેવ જેવાની સાથે વાત કરીએ તે નિઃસ્વાર્થ રીતે, નિઃસ્પૃહતાપૂર્વક, ને મુક્તિની કામનાથી થએલી હોવી જોઈએ તારક ભગવત પાસે જન્મમરણાદિ દુઃખોની વાત કરવી જોઈએ. બોલતા કે તેવી માગણી દ્વારા પ્રાર્થના કરતા ન આવડે એ માટે વિદ્વાનોની કૃતિ જોખીને બોલવાનો રિવાજ પડ્યો છે બાકી તો ગાઢ ઘેલા પણ અતરના લાવવાની શબ્દો જ સારુ ફલ આપવા સમર્થ બને છે. વિદ્વાનની કૃતિ બોલાય ને તેનો અર્થ કે લાભ ન આવડે અથવા તે ગઢન અર્થ જલ્પવાની ચિંતા થ કદી ન કરી હોય તે અમૃત કિયારખ નિવડતી નથી. વેપાર પોતાના પૈસાથી પણ થાય, ને વ્યાજે પારકા લાવીને પણ થાય, તેમ ત્યાગીઓની કૃતિ જોખીને પણ બોલાય. હવે કૃત્રી કૃતિ બોલાય તે પણ વિચારવા જેવું છે ભક્તિના પ્રકર્ષથી નીકળેલા તે ઉદ્દ્યાર પ્રભુ પ્રત્યે બહુમાન પેદા કરનાર બને તો તે કૃતિની કિંમત ઘર્ષગણાય. એટલે એવું શાસ્ત્રોમાં વિધાન છે કે, ઉત્તમ એવા ગઢન અર્થવાળી કૃતિવાળી સ્તુતિથી પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના

કરવી. એટલે બોલતાં બોલતાં કે ગાતાં ગાતાં ભક્તિ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની ભાવનાઓ પ્રવૃત્તિ થવી જોઈએ. જલ સિયન યામ ને ઊડ, ઝાડ કે અન્ય વનસ્પતિ જેમ વિકસર થાય, તેમ આ બોલવાથી ભક્તિ વિગેરેમાં વૃદ્ધિ થવી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૩૩—નવકાર એ સ્તુતિ જ કહેવાયને ?

જિતર—નવકાર મંત્રમાં પાંચ પરમેશ્વરીને નમસ્કાર છે, એ નમસ્કૃતિને સ્તુતિ ગણવામાં કાંઈ વાંધા નથી. આખો નવકાર અડસઠ અક્ષરનો સંપૂર્ણ ગણાય છે. એકલા પાંચ પદનો નવકાર અધૂરો ગણાય છે. શ્રી મહાનિશીય નામના મહાન આગમ સૂત્રમાં પણ તે માટેની સ્પષ્ટતા છે કે, પ્રથમના પાંચ પદનાં ૩૫ અક્ષર, તથા ચૂલિકા પદના તેત્રીસ અક્ષરો એમ બેઉના મળી (૬૮) અડસઠ અક્ષરનો નવકાર મહામંત્ર સંપૂર્ણ સ્તુતિરૂપ ગણાય. ૧૪ પૂર્વધર શ્રી ભદ્રાહરશ્વામીજી મહારાજે નવકારરૂપ નામના મંત્રમાં પણ જણાવ્યું છે કે, નવકારનાં અડસઠમાંથી એક પણ ઓછો અક્ષર જો બોલાય તો તે ન્યૂનતા ગણાય છે, ને તે જ્ઞાનની અતિયાર લાગવાથી આશાતનાના ભાગીદાર બને છે માટે એક અક્ષર પણ ઓછો કે ન્યૂન બોલાય નહીં.

પ્રશ્ન ૩૪—શિવસ્તવ-અરિહંત એકઆણું સૂત્રમાં વિશેષ શું છે ?

જિતર—જે અરિહંત જાગવાનની સ્તવના કરી તેમને શુદ્ધ તારક દેવ તરીકે તેમાં સ્વીકારવામાં આવેલ છે. પ્રભુને વાંદવા માટે કાઠિસગ્ગ છે, શ્રદ્ધા વિના કિયા નિષ્ફળ જાય માટે શ્રદ્ધાપૂર્વક આ વાંદના ને કાઠિસગ્ગ કરાય છે, તથા આગાર રાખ્યા વિના આપણે સદંતર નિરતિયારપણે કાઠિસગ્ગ કરી શકતા નથી, માટે ભગવંતની પણ પચ્ચખ્યાણુ અભિમહાદિમાં આગારો રાખવાની આજ્ઞા છે, તેથી આગારપૂર્વક કાઠિસગ્ગ કરાય છે. તે તથા કાઠિસગ્ગ કયાં

સુધી તે અધિક અવધિ અને મર્યાદા સુધીનો કાલિસંગ કરાય છે, આટલું સ્પષ્ટીકરણ તેમાં જણાવ્યું છે. જેઓ એમ કહે છે કે, આજે પણ વિશુદ્ધ ને નિરતિયાર આગાર વિનાનું જ ચારિત્ર, પરચખાણ કે કાલિસંગ હોય તો જ અમે માનીએ, તેવાઓ હીંત જુલેલા જ ગણાય. કોઈ વ્રત કે પ્રતિજ્ઞા ભેતાં પહેલાં આગારની વિચારણા કરવી, કે આગાર સહિત અભિગ્રહ ભેવે તેને શિથિલતા કહી શકાય નહીં. શક્તિ ગોપયે તો જેમ હોય ગણાય છે, તેમ શક્તિ ઉપરાંત કરી આગળની આરાધના જો અટકતી હોય, તો વ્રત કે તપ કરતાં આગાર રાખવો પણ પડે. અશક્તિના કારણે આગાર રાખે તોપણ આરાતું પાલન જ છે.

પ્રશ્ન ૩૫—અરિહંત ભગવાન ઉપર આટલું બધું જહુમાન ને પૂન્ય-ભક્તિ શા માટે? એ પ્રશ્નની આશાતના કેમ વળવી? અરિહંત પ્રજાના તો માત્ર ૧૨ જ ગુણ છે, જ્યારે આચાર્ય મહારાજના તો ૪૬ છે, તેમાં વધારે એણું કેમ?

ઉત્તર—કોઈ રાજા-મહારાજનું થોડું પણ અપમાન એક મોટા ગુના સમાન ગણાય છે. સામાન્યને પટેલી ચપ્પડની ફરિયાદ કોઈ સાંભળતું નથી. કાગળના બનાવેલ ફૂલ-હાર કે વેણીને તોડવામાં તેટલી ભયંકરતા નથી. કે જેટલી રાજાના કિમતી ને મૂલ્યવાન હવેરાતના હારને તોડી નાંખવામાં છે. જો તેનું એક નગ પણ જાય તો નુકશાન મોટું થાય. તેમ રાજન્યચિહ્ન જે અંડો કહેવાય છે, તેની કિંમત કે વજન બલે બહુ ન પણ હોય, છતાં તેનું અપમાન એક ગુનો મનાય છે, તથા સૂયં બધા મહા-નક્ષત્રો કરતાં જેમ અલગ પ્રતાપી ને તેજસ્વી છે, તેની સન્મુખ દેખી શકાતું નથી, તથા તેની સામે ધૂળ ઉડાડનારની પોતાની જ આંખમાં તો ધૂળ પડે છે, તેવી રીતે આ અનંત જ્યોતિ સ્વરૂપ અને તેજોપૂર્ણના નિઃસિત સ્વરૂપી અનંત સુખના ભોક્તા, વિશુદ્ધ ચૈતન્યમય સિદ્ધ આત્માઓ, તથા અંડા સમાન તે પ્રજાની

પ્રતિમાજીઓ, અથવા આચાર્યાદિ ત્રણ પદવાળા ગુણીજનો તેજસ્વરૂપી નથી તો કેણુ છે ? વર્તમાન સંસારીઓ કરતાં તો ઉચ્ચ ત્યાગને પાળનારા હોવા છે. તેની આશાતના નાની પણ થાય, તો તે ગુનેગાર કેમ ન ગણાય ? એટલે તે પાંચમાંના કોઈ માટે પણ કાંઈ અવળું બોલાય, ચિંતવાય કે ભુરું કરાય તો દુર્મતિમાં જવાય તેમાં નવાઈ શી ? ગુણ વધારે ઓછા માટે આ બે ઉદાહરણ પૂરતા ગણાશે. ભૂત, ભવિષ્ય કાળના વિશુદ્ધ આત્માઓની જો વિચારણા થડી પછી કરીએ, પરંતુ વર્તમાનના જો વિચારાય તો ૨૦ વિહુરમાન સગવડતના બે કોઈ કેવળજ્ઞાની સગવડો વિચરે છે, અને ૨૦ અબજ બુદ્ધિમંદો વિદ્યમાન છે. જ્યારે આજની અમેરિકા, એશિયાની દુનિયા મળીને ૩ અબજની અંદર સંખ્યા ધરાવે છે. અહિંના એક બુદ્ધિરાજની આશાતનાથી બધાની આશાતના કેમ નહીં ? એકની પ્રશંસા કે અનુમોદના સતેની અનુમોદના કરાવનાર કેમ નહીં બને ? મારણ દરેક ૩-૪ કે ૫ એ ત્રણ પદમાંના છે. દરેકમાં સાધુ ધર્મનું સામ્ય છે, કર્મિ ભંતેની બીજમ પ્રતિષ્ઠા સોની છે. જેમ પીંગી પાકડીનો મુબઈની પોલીસનો વેશ ઓળખ આપે છે તેમ મુનિ વેશ પણ બધે સમાન હોવાથી સોને લાગુ પડી શકે છે. રાષ્ટ્રના એક નાના પણ ધ્વજનું અપમાન કે બદ્ધમાન સર્વના અપમાન કે બદ્ધમાનને રક્ષવનાર બને, તેમ અહીં પણ સમજવું, કારણ આ તો શાશ્વતું શાસ્ત્ર છે. નિશાળમાં પરીક્ષાઓ લેવાય છે, એક ઊકરે પહેલે નંબર આવે ને તેની જોડેના બીજો ઊકરે ૧૯૧મા ક્રમાંકે ઉત્તીર્ણ થાય, તો શું ૧૯૧ વધારે સારા ગણવા ? અથવા એક જન પાસે દસ દસ રૂપીઆની નોટ ૩૬ દોય, અને બીજા માણસ પાસે સો સોની ૧૨ નોટ દોય તો કંઈ વધારે ? આપણે માટે ૩-૪ ને ૫ મા પદમાં રહેલા ગુણિયલ મદાતમાઓ પ્રત્યજ છે, જ્યાં તે મદાતમાઓ પેતે પોતાની જોખમદારી

જરૂર સમજતા હોય છે. જેમ કે આચાર્ય મહારાજને પંચાચાર્ય પાલન કરવા કરાવવાનીમે 171 ફરજ પોતાના શિરે તેમ તે સમજે છે, એટલે તેટલી સમર્થતા જોનામાં ન હોય તેઓ તે પદને સ્વીકારવા તૈયાર હોતા નથી. જો કે ગુણો ધીમે ધીમે ખીલે છે, છતાં મળેલા સ્થાનને તેઓ દિપાવી ચક્રો કે ક્રમ, તેના વિચાર જરૂર પોતે કરે છે; કારણ કે પારાની ભરમ કોઈક જ પચાવી શકે છે, તેમ આટલા ગુણો ઉત્તમ આત્માઓમાં જ વસી શકે છે. એટલે કે તે સમયની સંસારી આલમથી અધ્યાત્મી ને ત્યાગી તરીકે હંથા જાને, ને એ આત્માઓ વિકારોથી પર રહે, દષ્ટિરાગને ન પોમે, ને ગમે તેવા સમયે સમતાવૃત્તિ સાચવી શકે, પોતાની નિંદા-સ્તુતિને સાંભળતાં શોક કે હર્ષ ન લાવે, તો જ વાસ્તવિક ઉપકારી ને જ્યોતિર્ધર તે બની શકે છે.

અધ્યાત્મયોગી શ્રી ચિદાનંદજી મહારાજ પણ કહે છે કે—

“નિંદા સ્તુતિ શ્રવણ સુષીને, શોક હરખ નવિ આણે;”
તે જંગમે જોગીશ્વર પૂરા, નિત્ય ચઢતે શુણ્ઠાણે.

અવધૂ નિરપક્ષ વિરલા દોષ.

આમ નિષ્પક્ષ થવાનું કારણ એ છે, કે તેઓ સમજે છે, કે પોતાની વાહવાહ ને પ્રશંસા ઇચ્છનાર, અને પોતાની નિંદા ન સહન કરનાર નીચગોત્રને જાણે છે. સ્વપ્રશસાને ઇચ્છનાર અને સ્વનિંદાને નહીં પચાવનાર તે પદને શોભાવી શકતા નથી. વર્ષોની શુદ્ધ ને નિર્મળ નોકરી કે સેવાઓ કર્યા બાદ જેમ હંથા વાઇસરોય, ગવર્નર જનરલ કે દેશના મોટા પ્રધાન-પદને પામી શકાય છે. તેમ વર્ષોની સંયમસાધના, સાહિત્યસેવા, અને શાસનની નિર્મળ લાવે કરેલી ખીજ અનેક સેવાઓના,

તેમ અવનવા દેશપરદેશની કરેલી જાગ્યાઓના અનુભવ મેળાબા
ખાદ મળેલ આચાર્ય પદને શોભાવી શકાય છે

મંત્ર ૩૬—ભગવાનનું બહુમાન કે મૂર્તિનું બહુમાન ?

ઉત્તર—આવા અરિદ્ધ ત બગવાનના ગુણો પ્રતિમાશ્રમા પ્રતિષ્ઠિત કરાવાય
છે, તથા તે પ્રભુ અત્યારે સિદ્ધ અવસ્થામાં બેલે છે, છતાં ત્યાં
પશુ જ્યોતિર્ષ અવગાહનાંએ એટલે આવી જ પ્રતિમાશ્રની
આકૃતિમા જ રહ્યા છે, તેના સિદ્ધ ભગવાનને પ્રત્યક્ષ નજર
આગળ લાવવાનું જ કામ માત્ર આપણને અહીં કરવાનું છે જેમ
અમેરિકા, યુરોપ આદિના લાવેલા નકશાઓ તથા તે સ્થળોના
જનાવોને ત્યાંથી ફોટા પાડી દિશ્વરમા કે ચિત્રમા તેનો તે જ
ચિતાર નજર આગળ આબેહૂળ ખડો કરીએ છીએ, તેમ
ત્યાના જ્યોતિર્ષ આકૃતિમા રહેલા ભગવાનને આપણે માંદ
કરીએ છીએ આ પ્રતિમાશ્રને સામે રાખી અત્યંત ભક્તિથી
પૂજવા, સતવવા, ને તેમની પ્રાર્થના કરવાની જરૂર છે કારણ કે
તે મુક્તિ ગયા છે, આપણે પશુ તે જ ધ્યેય સિદ્ધ કરવું છે, ને તે
માર્ગે જ પ્રયાણ આદ્યું છે એક ખીજે લખેલો એ છે, કે
જ્યોતિષના અભ્યાસીઓ ભવિષ્ય જુએ છે ત્યારે સૂર્ય, ચંદ્ર
મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર, શનિ વિગેરે બેલે આકાશમા ગતિ કરતા હોય
છતાં પશુ તેને કાગળ પર કુઝળી કાઢીને તેમાં ઉતારવામાં
આવે છે માત્ર કુઝળી શુ છે ? તે એક આકાશનો
નકશો જ ॥ તે કાર્ષ્ કુઝળીમા ચાલતા નથી, છતાં લખાય
છે કુઝળીમા લાવવાની આ તો પ્રસિદ્ધ વાત છે તેવી જ રીતે
નિરજન નિરાકાર અકતક સરૂપી વિદ્યનદ પ્રહરવરૂપ જ્યોતિ
ર્મય ભગવાનને ત્યાના આકારમા અહીં આપણે મંદિરમાં ધ્યાન
કરવા માટે નિરાજમાન કરીએ છીએ આ સિદ્ધની પ્રતિમાની
જેમ અરિદ્ધ તની પ્રતિમા પશુ સીમધર પ્રભુ વિગેરે ૨૦ નિહર
માન તીર્થપતિઓને સમરજીમાં લાવવા માટે અહીં સ્થાપીએ છીએ

અહીં જે સ્તુતિ કરીએ છીએ, તે ત્યાં જ કરી માની લેવી જોઈએ. જેમ નાના મેજસ્ટ્રેટ સમક્ષ કરેલું રેટમેન્ટ ને કરેલી સહી રાજ્ય પાસે કરેલા ખરાબર ગણાય છે. ને જેમ મેજસ્ટ્રેટ મુકદ્દો આપે તે રાજ્યનો જ છે, એમ માની આજે પણ સર્વત્ર માન્ય રખાય છે. તેમ અહીં કરેલી શુદ્ધ ભાવથી વિનંતિ કે સ્તુતિ સંપૂર્ણ રૂપે તેમા કાંઈ વાંધા જેવું નથી. તે તારક છે, તેમનું બહુમાન જેટલું કરીએ તેટલું ઓછું છે આપણું કેંદ્ર ધ્યેય આ મૂર્તિ જ છે. મૂર્તિને જડ કહેનારા જડ નહીં તો કેાણ છે ? એટલે જ એ પ્રતિમાજનું બહુમાન સાક્ષાત્ ભગવાનની જેટલું જ જરૂરી છે.

પ્રશ્ન ૩૭—અરિહંત ભગવાનના કેટલા પ્રકાર છે ?

ઉત્તર—ઓછામાં ઓછા ચાર નિષ્કેપાથી દરેક વસ્તુને જોવાની હોય છે.

તેમ અરિહંત તીર્થંકરને પણ ચાર પ્રકારે વર્ણવી શકીએ. નામ, રચાપના, દ્રવ્ય ને ભાવ—આ ચાર પ્રકારના જિન કહેવાય છે. જેમ કે શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન વિગેરેનાં જે નામ છે, તે તે નામથી જે આપણે સંબોધીએ છીએ, તે નામથી અરિહંત કહેવાય. થી જિનેશ્વર ભગવતોની જે શાશ્વતી અને અશાશ્વતી પ્રતિમાઓ છે, તથા પ્રભુજની પાદુકાઓ હોય છે, તે અરિહંત પ્રભુની રચાપના થઈ, માટે તે રચાપના અરિહંત ગણાય. ત્રીજા દ્રવ્ય જિન તે ગણાય, કે જેણે તીર્થંકર નામકર્મ બાધી દીધું છે, અથવા ભવિષ્યમાં થનારા છે, તેવા ઐશ્વિક, કૃષ્ણજી વિગેરે; તથા તે જ ભવમા તીર્થંકર થવાના હોય, તેવા પ્રભુને પણ કેવળજાન ન થાય ત્યાં સુધી દ્રવ્ય અરિહંત કહેવાય એટલે કે તીર્થંકર થનાર આત્માને દ્રવ્ય અરિહંત કહેવાય, અને છેલ્લા ભાવ અરિહંત ત્યારે કહેવાય કે જ્યારથી કેવળજાન પ્રાપ્ત કરી, સમવસરણ્યાં બેસી ઉપદેશ આપવો શરૂ કરે.

પ્રશ્ન ૩૮—મરતક નમાવી કોને કોને વંદાય ?

ઉત્તર—દુનિયાગરમાં સમક્રિતદષ્ટિ આત્મા માટે આ ચાર સિવાય કોઈ વંચ હોય જ નહીં. (૧) શાસન સ્થાપનાર અરિહંત ભગવાન (૨) આઠ કર્મની બેડીમાંથી મુક્ત યજ્ઞેશ્વર, અને અનંત સુખની ઇચ્છાઓ જેની સિદ્ધ થઈ છે, તેવા સિદ્ધ પરમાત્માઓ (૩) મહાવતોને ધારણ કરનાર, તપોધની, દક્ષિણ, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપથી અધ્યાત્મરસનો આસ્વાદ લેનારા તથા આત્માની જ ઊંચી જાવના જાવવાવાળા મુનિપુંગવો, તથા (૪) આત્માને વિશુદ્ધ કરનાર જ્ઞાન, શ્રુત, સિદ્ધાંત, પ્રવચન અથવા આગમો કે જેનાથી આત્માનું વાસ્તવિક જ્ઞાન થાય છે, તે બધા વંદનીય છે. ભગવાન દેશના ક્યારે હે, અને જનતાને ક્યારે છુટ્ટે કે આઠ કર્મમાંથી એક જ્ઞાનાવસ્થીયકર્મનો નાશ કર્યો કે તુરત દેવતા દોડતા આવે ને સમોસરણ રહે, ત્યાં મોહનીયકર્મનો ક્ષય કે માતીનો ક્ષય શબ્દોમાં કહેવાતો નથી, પણ કેવળજ્ઞાનથી જ્ઞાનાવસ્થીયનો નાશ મુખ્ય ગણાય છે. શ્રુતજ્ઞાનની, તેનાં સાધનોની, તથા શ્રુતજ્ઞાનની આરાધનાથી તે જ્ઞાનાવસ્થીયકર્મનો ક્ષય જેનાથી સુલભ બને છે, એ બધા વંચ બને છે. આ ચાર વંદનીય બને છે. તે વંદના બધાં પાપોનો નાશ કરનાર બને છે, તેમાં તરવાનું જ હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૬—ચિંત્યમાં ભગવાન પાસે કાઠિરસમ્પ કરવાથી શો લાભ થાય ?

ઉત્તર—કાઠિરસમ્પ કરવાથી જે લાભ થાય છે, તે અરિહંતચેષ્ટાશ્રુત સૂત્રમાં જણાવવામાં આવ્યું છે. તેમાં અરિહંત ભગવાનને વાંદવાનું પ્રતિમાણ પાસે સ્વીકારાયું છે. વંદનના કારણે, પૂજનના નિમિત્તે, તથા વિનયાર્થિ પૂર્વક પ્રભુનાં સત્કાર સન્માન્યાર્થ કરવાના હેતુથી આ કાઠિરસમ્પ કરાય છે. એટલે શ્રી જિનરાજને વાંદવાથી જે લાભ થાય, તે લાભ મને આ કાઠિરસમ્પ કરવાથી મળે. કેસર, ચંદન, ધૂપાદિથી પ્રભુપૂજનનું જે ફળ થાય, તે લાભ મને આ કાઠિરસમ્પમાં મળે. પ્રભુજીના બધે આકરણ્ય અલંકારાદિ ચઢા-

વવારૂપી જે સત્કાર તે લાભ મને થાયો. પ્રભુના ગુણગાન કે સ્તવન કરવાથી થતો લાભ મને કાઠિસ્સઝમાં થાયો. તેમજ ભવિષ્યમાં સમકિતનો લાભ આ ભવ કે પરભવમાં મળે તે નિમિત્તે જન્મ મરણાદિને ટાળવા આ કાઠિસ્સઝ કરું છું. ખીજા પણ કાઠિસ્સઝના આ હેતુઓ છે. મદ્દા કરવા કે વધારવા માટે, તથા બુદ્ધિ ને ચિત્તની સ્થિરતા, ધારણા અને ભાવપૂર્વક એકાગ્રતા આ પાંચ હેતુઓની વૃદ્ધિ થતી જવી જોઈએ એ હેતુ પણ છે

પ્રશ્ન ૪૦—પ્રભુ સ્તવના કેવી રીતે કરવી :

ઉત્તર—સ્તુતિ કરનારે ખીજાને સખસના ન થાય તેવી રીતે સ્તવનાદિ કહેવા જોઈએ પ્રભુને છોડી બાકીની કોઈ પણ દિશામાં જોવાનું બંધ કરી દેવું જોઈએ જિનમુખ સામે ન્યસ્ત દષ્ટિવાળો વીતરાગતાના સાચા જ્ઞાનવાળો બની શકે છે જ્યાં ત્યાં જુએ, તો ધ્યાન ચૂકવાનો પ્રસંગ બને, અને ત્યાં આવીને જે મહાન લાભ મેળવવો જોઈએ, તે લાભ મળે નહીં તથા જે બહુ જિંયા રવરે સ્તવના કરે તો ખીજાને અતરાય કરવા રૂપ બને, તેથી અતરાય કર્મ બંધાય. કર્મનો નાશ કરવાને બદલે કર્મબંધ થવા પામે, માટે ખીજાનું ધ્યાન ચૂકવવામા પોતે નિમિત્તભૂત ન બને તે માટે કાળજી રાખવી જોઈએ. બોલવામાં હિતાવળ ન જોઈએ, મેલની ગંભીરતાપૂર્વક બોલવું જોઈએ. શબ્દ અને અર્થ બોલે તેમા તદ્દપતા ને તદ્દલીનતા જોઈએ. બીજી સસારની બધી હિપાધિઓ બૂલી જવી જોઈએ, એટલે બોલતા બોલતા તેનું અર્થચિંતન પણ એક આવશ્યક વસ્તુ છે. અર્થચિંતન પૂર્વક ભાવનાથી મહાન અર્થવાળા સ્તોત્ર કે ભાવવાદિની સ્તુતિથી મુક્તિ કેમ નિકટ ન આવે ? બોલવામા વાકિત, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય અને આત્માનો આનંદ એ બધું જ અમોઘ ફળને આપનાર બને છે

પ્રશ્ન ૪૧—પ્રભુસ્તુતિ ચિત્તની સ્થિરતા હોય ત્યારે જ થાય ને ?

ઉત્તર—અહીં એક વસ્તુ સમજવાની ખાસ જરૂર છે. તે એ કે—પ્રભુ પાસે
 ગયા પછી ચિત્તાનંદ વધતો જાય છે; ને જે પ્રભુમંદિરે જાય જ
 નહીં, તેને સ્થિરતાની વાત જ ક્યાં રહી ? જે ખાય તેને જ
 પુષ્ટિ મળે, એવો સર્વમાન્ય નિયમ છે. મનથી કે કમનથી ખાય
 તેને પુષ્ટિનો સંભવ છે, એટલે શક્તિ અને પુષ્ટિને ઈચ્છનારો આત્મા
 શક્તિની કે પુષ્ટિની લીખ માંગતો નથી, પણ ભૂખ ભાંગવા
 પ્રયત્ન કરે છે, તેમ આધિ વ્યાધિ ને ઉપાધિથી ભરેલા મંસારી
 વાતાવરણમાં ઉછરેલાએ પ્રાર્થના પૂજા ક્રિયા વિગેરે કરવાં જ જોઈએ.
 હવે જન્મ મરણથી દેવાઈ ગયેલો આત્મા વીતરાગની ૩૩વી પ્રાર્થના
 ક્યારે કરી શકે ? ઘેર બેઠા તે ઘડી શક્ય જ નથી. શાકનો અર્થ
 શાક લેવા જાય, તથા કપડું લેવા કાપડીઆની દુકાને જોમ જવાય
 છે, તેમ આત્મશાંતિના સુખને માટે મંદિરે હમેશ પ્રાર્થના માટે
 જવું જ જોઈએ. હવે એમ વિચારીએ તો સર્વ શુદ્ધ સ્થિરતા તો
 કદી મળવાનો સંભવ જ નથી, તો શું દેવાધિદેવ પાસે જવું જ
 નહીં ? કેટલાકે અંતરાયના ઉદયવું જાતું કાઢી પ્રભુએ શિખવાડેલા
 અંતરાય શબ્દનો દુરુપયોગ કરે છે. દેરાસરે જાય અને એકદમ
 દ્વાર બંધ થઈ જાય કે નવકારવાળી હાથમાં લેતા તૂટી જાય, ને
 ખીછ હોય જ નહીં, તો પૂર્વના અંતરાયો છે એમ કહી શકાય.
 પ્રયાત ક્યાં પછી તેની ખબર પડે, પછી તે અંતરાયોને પણ તોડવા
 પ્રયાત કરવા જોઈએ. આપજળ વાપર્યા વિના કમ ધર્મ શકે છે,
 પણ ધર્મ જનવો મુશ્કેલ છે. કેવળજ્ઞાનની ઊંચી દશા પ્રાપ્ત કરવા
 સુધીમાં આપજળને ધણું વાપરવું જોઈએ છે. હવે પ્રભુ પાસે
 જનાર કોઈને પાપના ઉદયે અસ્થિરતા જ રહેતી હોય, તેને માટે એક
 આ પથ ઉપાય છે, કે સ્તુતિ વિગેરે બીજાને નડે નહીં તે રીતે
 જ્યાં સ્વરે બોલે. હયા સ્વરે બોલે ત્યારે પોતાની અસ્થિરતાને
 જરૂર હટાવી શકે છે. એવા પણ દણ્ડો અપવાદરૂપે મળી શકે છે.

પ્રશ્ન ૪૨—જિનમંદિરમાં કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ ?

ઉત્તર—જિનમંદિરમાં ૮૪ આશાતના વજ્રવાની કહી છે. ખાસ કરીને તો દસ આશાતના તો ત્યાગવી જ જોઈએ. આહાર, પાન, વિગેરે ખવાય નહીં, પીવાનું પણ છોડવું જોઈએ. પગમાં જોડા વિગેરે પહેરીને મંદિરમાં જવાય નહીં. કામચેષ્ટા થાય નહીં. મંદિરમાં સુવાય નહીં. યૂંક, નાકનો શ્લેષ્મ, કે કોઈ પણ અશુચિ મંદિરમાં ન ખાય નહીં. ઝાડો પેશાળ થાય નહીં. જીવાદિ રમાય નહીં, તેમ વિષયકપાચની રૂઢિ થાય તેવી વાતો પણ થાય નહીં.

પ્રશ્ન ૪૩—મંદિર માટે બીજું કયું વિધાન છે ?

ઉત્તર—પ્રભુના મંદિરમાં વાળ ઝાળવાની કે બીજી તેવી શરીરની વિકૃષ્ટા ન થાય. હારય કે વિલાસ લાગવા જોઈએ. મેલા વસ્ત્રો ન પહેરવા જોઈએ પૂજનમાં અવિધિ થવી ન જોઈએ. વિધિની કાળજી રાખવી જોઈએ. મન ચલ વિચલ ન રખાય. હાથ ન જોડે, કે પુષ્પ વસ્ત્ર ને પૂજના ઉપકરણાદિ હલકાં ને તુચ્છ વાપરે તો દોષ લાગે. શ્રી જિનેશ્વર ભગવતના પ્રત્યનિક એટલે કે શત્રુને રોકે નહીં તો આશાતનાનો દોષ લાગે. એટલે ભગવાનના વિરોધીની સંગત પણ કરાય નહીં દેવદ્રવ્ય પોતાને માટે વપરાય નહીં. દેવદ્રવ્ય મટિ બેદરકાર બની તેની ઉપેક્ષા રખાય નહીં. દેવદ્રવ્યના ભક્ષણ કરનાર સાથે વેપારનો કે મિત્રાચારીનો પણ સંબંધ રાખવો ઉચિત નથી. દેવદ્રવ્યના ભક્ષકને વહીલ તરીકે મુખ્યતા પણ અપાય નહીં કે તેવાની શેઠમાં તણાવું પણ જોઈએ નહીં. આવા બધા આશાતનાના પ્રકારોનો નિષેધ કરવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૪—પ્રભુ પાસે જનાર સમકિતી આત્મા કેવો હોય ?

ઉત્તર—જિનમંદિરમાં જઈને મારું કલ્યાણ થાય છે, તેવું મનમા ધારનાર સમકિતી આત્મામાં આટલા ગુણો અતિશય ખીલે છે. એક વીતરાય અને બીજી વીતરાયની આગા, એ બે ઉપર અખંડ ભક્તિપૂર્ણ

ક્ષત્ર્યનો અંતરંગ રાગ પ્રગટે છે. પ્રજા પ્રત્યે તેવો બાહ્ય વિનયાર્થ
 ગુણ પણ તેટલો જ વિકસિત બને છે. અંતરંગથી અર્પણ
 થએલો બાહ્યશાળી આત્મા અને બાહ્ય પણ અંજસિ વિગ્રે વિનય
 પાળનારો ભગવાન થી જિનેશ્વરદેવના પરમ કલ્યાણકારી શાસનનો,
 તેના અંગોનો અને તેની પ્રભાવનાઓનો અનુકરણ કરી વખત
 વધુવાદ અથવા યશોમાન હરહમેશ કરવો જ રહે છે. તે જેટલો
 કેવળતાની ભગવંત પ્રત્યે, તે તેના શાસન પ્રત્યે અધાગ રાગવાળો
 હોય છે, તેવો ને તેટલો જ ઉપયોગવાળો તે પ્રજાનો આશાતના-
 ઓથી દૂર રહેવા માટે બને છે. જેમ રાજા કે શેઠ દૂર બસે હોય
 છે તે પણ તેમને સલામ બરનારને તેના પર કાગળમાં જે
 હુકમ આવે તે તત્કાલ માને છે. ને સુખી બને છે. તેમ અહીં
 અંતરંગ રાગપૂર્વક બાહ્ય શિરોનમન રૂપ વિનય પાળનાર જરૂર
 સુખી થાય જ છે. તેવી જ રીતે પિતા પ્રત્યે કે માતા પ્રત્યે
 જેટલો રાગ કે પૂજાં બળિત તેટલું તેના માટે લાગે છે. ઓછો રાગ
 હોય તે જ અવિનયથી સામ્રાં બોલી શકે. ઉપકાર સમજનારો
 કદી અવિનય કરી શકે નહીં. તે જ રીતે અહીં પણ પોતાના
 નિમિત્તની કે બીજા દ્વારા થતી પ્રજાશાસનની વાસ્તવિક પ્રજ્ઞા-
 નનાથી જેટલી ખુશી થાય, તેટલી તેવી રીતની અથવા
 તેવા જ પ્રમાણમાં શાસનની કાંઈથી પણ થતી આશાતના કે
 હેલનાથી દુઃખ થાય જેને જેને પ્રજા શાસનની હેલનાથી
 હેયું હ્યમમતું નથી, તેને શાસન કેટલું વહાલું તે કહેવાની
 જરૂર રહેતી નથી. તેમજ તેનું સમ્યક્ત્વ પણ કેટલું ઉજળું કે
 મલીન હશે તે તે ગીતાર્થ જ્ઞાનો બહુશ્રુતો જ જાણે. પોતાના
 જન્મ આપેલા છોકરાને તાવ આવે ત્યારે માતાની આંખમાં
 અશ્રુની ધારા માટે પહેતી થાય છે, તે સો જાણે છે. પુત્રને
 તેણી પોતાનો માને છે. જો કે પુત્રને પોતાનો માને છે એ મોહની
 આન્યતા છે, સારું થાય એટલે માતાને એક મહોત્સવ સમાન

બની જાય છે. તેવું જ અહીં પણ શાસન માટે છે. આવા લક્ષણો પણ સમ્યક્ત્વની કસોટીના પ્રસંગોથી ગાપક યત્ર (ચર્ચા-મીટર) સમાન બની જાય છે.

પ્રશ્ન ૪૫—વીતરામ પ્રત્યેનો રાગ શુ કામ કરે છે ?

ઉત્તર—પ્રભુ, પ્રભુપ્રતિમા કે પ્રભુઆઝા એ બધા પર અસ્થિમજ્જાનો રાગ સમકિતી આત્માઓને રોગરગમાં એવો વસી જાય છે, કે તે પ્રભુનો યશોવાદ પણ ધણો જ જાય છે, અને પ્રભુનો આશા-તના કરનાર ઉપર ચીડ પણ તેને એવી જ હોય છે. તે એટલે સુધી થાય છે, કે જિનેશ્વર પ્રભુનો કોઈ પ્રત્યનીક હોય કે વિરોધ કરતો હોય, તેની સાથે સગાસંબંધનો, મિત્રાચારીનો કે વેપારધર્માદિનો કોઈ પણ જાતનો સંબંધ તે રાખવા હચ્છિતો નથી. તેની સામે જોના માગતો નથી, તેવું નામ મેવા પણ રાજી હોતો નથી સમકિત આ બધું શિખવાડે છે. આટલું બળ આબ્યા પછી વિદ્ય હટાવવામા છતી શક્તિને ગોપવતો નથી. મેદાને જગ ખેલી, વિદ્યોને દૂર કરી, પછી જ શાત ખેસે છે નાગ-કેતુ જેવા નાના બાળકે એ જ વિચારું હતુ, કે “હું” જીવતો ખેડો હોઉં, ને મારા દેખતાં ચતુર્વિધ શ્રી સંધનો નાશ કેમ જોઈ શકું ?” જિનમદિરના શિખર પર ચડી હાય જ્યો ક્યો ને તેના તપોબલે ઉપદ્રવીના બળને ચત્કિચિત બનાવી દીધુ બાળકને આ કાણે શિખવાડ્યુ ? સમકિતે આવા કારણોથી જ એક માત્ર સમ્ય-ક્ત્વ ખીજના દાન માટે શાસ્ત્રોમા બહુ જ બાર મુકવામા આવ્યો છે. આવા બાવ—ઉપકારમા જીવ્યાબંધ દ્રવ્ય ઉપકારો સમાપ્ત જાય છે. ત્યાર બાદ તે ઉત્તમ આત્મા ખીજઓને વિધિમાર્ગે જોડવા અને વિધિમાર્ગમા સ્થિર કરવા આત્મજન અને આદર્શરૂપ બની જાય છે. આવા સાચા રાગવાળો આત્મા દદ હોય છે, તેવું કારણ એ છે કે તે હૃદયથી માને છે, કે હું જેવા તેરા અદ્યપણી

ઉપરથી આત્માની પુઠે પડ્યો નથી. પણ કેવળતાનીનું શરણ લીધું છે, એટલે આસમાન જમીન એક થઈ જાય તો પણ કદી કેવળતાનીના વચનમાં ફેરફાર હોઈ શકે જ નહીં. તેથી જ જિનેશ્વર ભગવાંતનો અવર્ણવાદ સાંભળી શકતો નથી, એટલે તેને વાર છે, ને અવિધિનો પણ નિષેધ કરે છે. સાથે સાથે વચનના સાચા રાગથી વિધિનું પાલન પણ પૂર્ણ લાવથી કરે છે. આવા આત્માઓ આરાધક બને છે. શાસનની આરાધના એ જ એટલે પક્ષ છે, ને તેથી તે ઠાઈ વ્યક્તિના પક્ષમાં રહેવા ઈચ્છતો નથી.

પ્રશ્ન ૪૬—પ્રતિમાજી તો અરિહંત અને સિદ્ધ એમ બે અવસ્થાની હોય છે, તે બેમાં ફરક શો ?

ઉત્તર—જે જે તીર્થંકર ભગવાન મોક્ષે જાય છે, તે કાં તો જીભા જીભા કાઢિસભ કરતાં અથવા બેઠા બેઠા પદ્માસનથી એમ બે આકારમાં સિદ્ધ થાય છે. એટલે એ સિદ્ધ અવસ્થાને સંસ્મરણમાં લાવવા માટે તે બેમાંથી કોઈપણ મુદ્રાવાળી પ્રતિમાજીએ લગાએલી ને પ્રતિષ્ઠિત કરાએલી હોય છે. હવે પ્રાતિહાર્યો વિગેરે, કે દેવ દેવીઓ ચામર વીંઝતા હોય, તેવી પરિકર મુક્ત મૂર્તિ આપણને લાવ અરિહંતની યાદ લાવવા માટે છે. બાકીના સાદા પ્રતિમાજીઓ વીતરાગ અવસ્થાને અને સિદ્ધ નિરંજન સ્વરૂપમાં રહેલા જ્યોતિર્રૂપ આકારને યાદ આપનારી છે.

પ્રશ્ન ૪૭—મૂર્તિપૂજાથી શો ફાયદો ?

ઉત્તર—પરમાર્થ તો એ જ છે, કે નવપદમાં અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે દેવ છે, તે બેઉની ઉપાસના કરવા માટે આ આલંબન છે. સાત રાજ જીએ ત્યાંની તીર્થયાત્રા કરવા બંધને આપણે ઉપાસના કરી શકવાના નથી, માટે તેની સ્થાપના અહીં કરી ઉપાસના કરવાની છે. બાકી તો જે મિથ્યાત્વી દુનિયામાં આ પ્રતિમાજીઓની ઉપાસના નથી, કે તે પ્રતિમાના ઉપાસક શુરુએ આલંબન આપનાર

નથી, કે તે પીતરાય પ્રણીત મોક્ષમાર્ગ નથી, તે બધીય દુનિયા અધાગમા જ અટવાઈ રહી છે, એ નક્કી છે. કલ્પનાથી માનીએ કે કિનારા પર રહેવાને નાવ, વહાણ કે સ્ટીમરનું સાધન ન હોય, તો તે કદી પગદેશની મુસાફરી કરી શકતો નથી. સ્ટીમર કે વિમાનનું સાધન ન હોય, તો આજે પણ અમેરિકાની સહેલ કરી શકાય નહીં. કારણ કે સાધન તો સાધ્યની સિદ્ધિમા અજબ બાપક હેતુ છે, તેમજ જ્યાં જિનમૂર્તિ નથી, જ્યાં જિનાગમ નથી, કે જ્યાં કલ્યાણમિત્ર મુક્તિમાર્ગ અતાવનાર સદ્-શુરુઓનો સમાગમ નથી, તે દુનિયા મુક્તિમા, આત્માના અસ્તિત્વમા, પુણ્ય પાપમા કે પરલોકમા ન માને તેની નવાઈ શી છે ? નહીં તો ચાર ગતિમા આટઆટલી જન્મમરણાદિની ભયકર માતનાઓ વેદવા છતાં, કાલવના કીડાની જેમ જે મન, રસજન શરીરાદિ અસાર છે, તેવા પદાર્થોમા આત્મા રચ્યો-પચ્યો રહે છે, તે બને જ કેમ ? આ પુરુષોત્તમ પ્રભુની છાયા નથી પડી માટે જ તે એવા છે, એમ માનવું જ પડશે.

પ્રશ્ન ૪૮—અરિહંત અને સિદ્ધ એ બે સમાન કહેવાય ?

ઉત્તર—દેવ તરીકે ઉપાસ્ય ક્રાંતિમા બેઠે છે, છતાં થોડા તકાવતની વહેચણી કરવી જોઈએ વાત એ છે, કે આપણી સામે જે વિચિત્રતાઓ દેખાય છે, તે મોટે ભાગે નામ ક્રમથી ઉપજેલી હોય છે. વનસ્પતિ લીલા વર્ણની કે લાલ રંગની છે, તેમા પણ નામ ક્રમ કારણ છે કોઈ આત્માને કૂતરો બનાવે તે પણ નામ ક્રમે કરેલી વિચિત્ર ઘટના છે કોઈ ઉંટ ચાપ, કે કોઈ હાથી ચાપ તેમા પણ તેવું જ છે આવી બધી અસમાનતા જીવોની વારંવાર જન્મમરણ દ્વારા બદલાયા કરે અને અનેક અસમાનતા ઉપજાવે, તેવી અસમાનતાનો નાશ કરી સાચા સમાનવાદનું સ્થાપન કરવા મિદ્ધ ભગવાનનો ઉપાસના અને અરિહંત પદની નિરાકાશ હિપ્પસના તીર્થ કર ભગવાનોએ બતાવી છે અરિહંત ભગવતો શાસન સ્થાપે,

તો તે શાસન સ્ટીમરમાં બેસનારો સાધુ સાધ્વી આવક તે શ્રાવિકારૂપ ચતુર્વિંશ શ્રી સંધ સિદ્ધ થવા ઉપાસના કરે ત્યારે સિદ્ધ થવાય. એટલે સિદ્ધ થવા અરિહંત સિવાય બીજું આલંબન જ કયું છે? જેમ કે એક સ્ટીમર કોલંબોથી અમેરિકા સંખ્યાબંધ ઉતારાઓને એક વાર લઈ જાય છે, તે જ સ્ટીમર ધણા ફેરા અમેરિકાના કરે, તો તે એક જ વાહનમાં સંખ્યાબંધ માણસોએ મુસાફરી કરી કહેવાય. તેમ એક તીર્થપતિ પ્રજાના જૈન શાસનમાં છુટા છુટા એક પછી એક સિદ્ધ થાય, તે છતાં તેનો તેનો યજ્ઞ તે તે શાસનપતિના ફાળે જાય છે. જ્યાં અરિહંતને નાપક તરીકે સ્થાપ્યા નથી હોતા, તે મિથ્યાત્વી દુનિયા સંપૂર્ણ સમાનતાના ઢાંચેને બોગવતી સિદ્ધ દુનિયાના વિલાસોને બોગવી શકતી નથી. અરિહંતોએ જ આવી અસમાન દુનિયાને બંધે દૂર હોવા છતાં દેખાડી છે. નિરંજન નગરીના મહેમાન બનવા અરિહંતોએ જ સંધ સ્થાપનદ્વારા આમંત્રણ મોકાવ્યું છે અમેરિકા હતું જ, છતાં તેનો આવ સંરોધન કરનાર કે પ્રથમ દેખાડનાર જેમ કોલંબસને માનવામાં કોઇનો વિરોધ નથી, તેમ અહીં પણ છતી વસ્તુઓને અરિહંતો દેખાડે છે જ્યાં કોઈ મોકું નાતું નથી, ઢલકાઈ ઊંચાઈ નથી, તેવા સિદ્ધ બંદરના દેખાડનાર તીર્થ કર અરિહંતો જ છે.

પ્રશ્ન ૪૯—શું ત્યારે ઊંચ નીચના સમાન ઢાંચના માંગણી સાચી નથી ?

ઉત્તર—વાત એટલી જ વિચારવાની છે, કે દેવગતિમાં વૈમાનિક ૨૬ દેવલોકમાંથી નીચેના ૧૨ દેવલોક છાડીને ઉપરના ૧૪ દેવલોક માંના બધા રહેનારા દેવતાઓમાં અત્યુક રીતિની સમાનતા રહેલી છે, તે માટે તેને બધાને અહમિદ્રો કહેવાય છે, એટલે કોઇને માથે માલિક નહીં. કોઈશેઠ કે નોકર જેવી અસમાનતા જ્યાં છે જ નહીં, ત્યાં આઓની વિકારી દુનિયાને પણ સ્થાન શાનું હોય ? બધા આત્મા એક સરખા પુદ્ગલના ઉચ્ચતમ સુખોનો ત્યાં અનુભવ કરી રહ્યા હોય છે. આ ૧૪ દેવલોકની સમાન ભૂમિકાવાળી દુનિયાને

છોડીને ખાકીની દેવગતિમા અસમાનતાના વિકારો ધણા જોવામાં આવે છે અહીં જેમ નીચ ગોત્રનાળા હરિજનાદિ હોય છે, તેમ ત્યાં પણ કિશોરીપીઆ નામના હલકા દેવો હોય છે તે તે જીવોના દુષ્કર્મોના દુષ્ટ યોગોએ તેઓમા આજે આવી અસમાનતા પેદા કરી છે. એટલે તેમા ખીજા કોઈનો કોઈ ઈલાજ રહેતો નથી નીચ કર્મ ખાધી નીચ કુળમા અવતરે તેમા તીર્થંકર ભગવાન પણ શું કરે ? આવા કારણોથી આજે આપણી નજર આગળ ભારોભાર અસમાનતા પ્રાણીઓમાં કર્મની સર્જેલી ને ડોકા બેસાડેલી પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, તેમા ફરકાર કહી થઈ શકે તેમ નથી. ત્યાં સમાન હક્કની વાતો કરવી એ શું યોગ્ય છે ? અમાનતાના હક્કો માટે તો અરિહંતોએ જેહાદ જમાવી છે, પણ તે સમાનતા ક્યારે ક્યા ને કેવી ? તેનો વિચાર ને નિશ્ચય પણ ધવો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે અમુક રીતિની સમાનાવસ્થા જુગલીઆઓમા પણ જોવાની મળી શકે છે કોઈ શેક નહીં, કોઈ વાતોતર નહીં. જે દુનિયાને શાસ્ત્રકારો અકર્મભૂમિના માનવીઓની દુનિયા તરીકે જણાવે છે, તે પણ ધણી વ્યાપક છે, ને ધણી દૂર છે. આવી આશિક સમાનતા પણ માત્ર તે જાવ પૂરતી જ હોય છે

પ્રશ્ન ૫૦—સિદ્ધ થાય એટલે શું ?

ઉત્તર—દુ ખનુ જે નામ પણ સસારી જીવને ગમતુ ન હતુ, તે દુ ખનો સર્વથા અભાવ સિદ્ધ અવસ્થામા થાય છે ને કર્મરૂપી લૂટારાઓની પરત ત્રતામા જે પોતાનું જ્ઞાનાદિ ધન દબાએલું હતુ, તે સ્વાધીન થાય છે, એટલે વાર્તાવિક આત્મસ્વાતંત્ર્યની સાચી આઝાદીનો જે મનોનાહિત સુખ મેળવવાની ભાવના હતી, તે પરિપૂર્ણ થઈ, અને પોતાના સર્વ કાર્યો સિદ્ધ થયા એ જ સિદ્ધ થયા કહેવાય. દુ ખ વિનાનું પૂર્ણ સુખ તેનું જ નામ મુક્તિ છે જેમ અહીં પણ કહેવાય છે, કે જો રાજકુમાર બાળક હોય, તો તે બધી રીતે પરત્ર હોય છે પણ તે જ જ્યારે વયસ પૂર્ણ બને છે ને તેનું બધું

જ્યારે તેને સૌથી દેવાય છે, ત્યારે તેને પોતાનું મન્યું કહેવાય અને પરાધીનતા મટી કહેવાય છે, તેમ અહીં પણ છે. રાજકુમારની દ્રવ્યથી પરતંત્રતા મટે છે, ત્યારે આત્માની મુક્તિમાં આવથી સ્વતંત્રતા સાંપડે છે. આવી આત્માની સ્વતંત્રતામય પોતાના આત્મસ્વરૂપની રિયલિટી ત્યાં સૌની એક સરખી છે, એટલે તો પ્રભુ પાર્શ્વનાથ ભગવાનના પ્રથમ ગણધર ભગવંતે એવો ખોટો આમદ કર્યો નહીં અને એવી ગાંડી ગુરુમુક્તિનો ડાળ કર્યો નહીં, કે “નમો અરિહંતાય”માં મારા ગુરુ ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથસ્વામીજીનું નામ કેમ નહીં ? તેઓ જ્ઞાનથી સમજતા હતા કે અનંત અરિહંત સમાન છે, તેણીનું કેવળજ્ઞાન સમાન છે. તો સાચે સિદ્ધ અવસ્થામાં ચિદાનંદ બોગી જનવાના છે. પછી એકની જ ઉપાસના કેમ કરવી ? સૌની કેમ નહીં ? અનંતની અનંતતામાં તેઓ દીન હતા. પાંચે પરમેષ્ઠિનો વહેલો કે મોડો સસારી આત્માઓ ઉપર ઉપકાર ક્યાં નથી ? પાર્શ્વપ્રભુનો એકલાનો જ ઉપકાર થોડો છે ? તે બધાય પરમેષ્ઠિઓની છાયા પડ્યા વિના કેઈ પણ જીવનું કદી કદ્યાણુ શક્ય જ ક્યાં છે ? એટલે ૧૪ રાજલોકમાં સિદ્ધ પરમાત્મા જેવું સુખી કેઈ હોઈ શકતું જ નથી, માટે એ જ એક સર્વ એક આદર્શ છે. તે સૌથી હયામાં હવે રથાને છે. આ જ કારણથી ચક્રવર્તીના કેદે વેંદોના પોદ્મસિક સુખો અનંતા બેગાં કદપનાથી કરીએ, તો પણ આ સિદ્ધ અવસ્થાના અનંતમા ભાગે આની શકતા નથી.

પ્રશ્ન ૫૧—સિદ્ધ ભગવંતોનું રથાન હવે કેમ ?

ઉત્તર—આપણને સિદ્ધગતિ wonderful world એક અન્યપ્રાણી ભરેલી દુનિયા લાગે તેવી છે. સર્વ સમાનતાવાળી તે દુનિયા તો ભવિષ્યમાં અનંતકાળ માટેના સમાનવાદના દક્ષને આપનારી સર્વશ્રેષ્ઠ દુનિયા છે જ્યાં સૌ પુરુષનો બેદ નથી, માલિક ને નોકરનો તફાવત

નથી, ગુરુ કે શિષ્યની અસમાનતા નથી, શિક્ષક વિદ્યાર્થીનો ભેદભાવ નથી, રાજા પ્રજાનો ભેદ નથી, હલકા ઉચ્ચપણું ત્યાં નથી, વેપારી કે ગ્રાહક નથી, માતા પુત્રનો ભેદ નથી, પતિ પત્નીનો ફરક નથી, સુખી દુઃખીનો કે જ્ઞાની અજ્ઞાનીનો ભેદ નથી, તેમ ધર્મી અધર્મીનો પણ ભેદ નથી. ગાંડા ડાહ્યાનો આંતરો નથી, કાળા ગોરાનું વર્ગીકરણ નથી. ત્યાં સર્વે સમાન છે. પોતપોતાની અનંતી ઋદ્ધિથી સર્વે સંપૂર્ણ છે, કોઈ પ્રત્યે ઈર્ષ્યા નથી, કોઈને કોઈનું કાંઈ ભોઈતું નથી. ભૂખ્યા નથી, તરસ્યા નથી, કોઈ કોઈને મારતું નથી. કોઈ તરફથી કોઈને ભય કે ડર નથી. કમાવાનું નથી, ખરચવાનું નથી, દાન દેવાનું નથી, કે બિદ્યા માંગવાની નથી. રાગ નથી, પોલીસ નથી, કોઈ અટક નથી, કોઈ અદાલત નથી, માત્ર ચૈતન્ય સ્વભાવનું પ્રગટ સ્વરૂપ છે. દુઃખ નથી, દુઃખના વિકાર નથી. મુદ્દ નથી કે કામવાસના નથી, શરીર નથી ને શરીરમાંથી ઉદ્ભવતા રોગો પણ નથી. જેમ અગ્નિ નથી તે તેનાથી બળવાનું પણ નથી, જેમ દુષ્પ નથી, તેમ દુષ્પ દેનારા કર્મોથી દુષ્પી થવાનું પણ નથી. ભણવાનું નથી ને પરીક્ષા પણ આપવાની નથી પુદ્ગલની સગતિ જ નથી, એટલે પુદ્ગલથી થતા આપચારિક સુખો પણ નથી.

પુદ્ગલનો ગુલામ બનેલો વિષ્ણી આત્મા તથા પુદ્ગલની પરતંત્રતાવાળો મિથ્યાત્વી સાચું આત્મિક સુખ પામી શકે જ નહીં. પરંતુ પુદ્ગલની ગુલામીને તિલાંજલી આપનારો સાચો સ્વતંત્ર બનેલો, કર્મોની કે બીજી કોઈ પણ પરાધીનતાઓથી પર બનેલો, સાચી સ્વતંત્રતાનો વિજયધ્વજ ફરકાવનારો અને અનંતસુખની કામનાની સંપૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરનારો બને જ. સિદ્ધ નિરજન પરમાત્મા સર્વથી જીવે અલિપ્ત ને અપ્રપંદે બિરાજે છે, તે ખરેખર ત્યાં જ રોબે ! બે લાખની માનવ મેદનીમાં જ્યારે ઉદ્બોધન કરતું હોય ત્યારે મેદાને જિંદા સાંચડે ચડી બાપજી આપવાનો રિવાજ આજે પણ છે, જિંદામાં જીવો મચ્છર કાઢીનર હીરો

ધણે રોખિતો છે, તેને સારા રથાને મુક્યા મરતક ઉપરનું જીયુ રથાન પસંદ કરાય છે તેમ અનુપમ વિજયવત આત્માને રહેતા માટે ૧૪ રાજલોકમાનુ સૌથી જિયામા જિયે એ જ રથન જોઇએ જોયી અભિનાયા, અને મુક્તિની અનંતગમી દષ્ટિ આશાવાદીઓને ધ્યેય તરીકે જોવા માટે ત્યાં ઉંચે જ નજર કરાવે, તે માટે પણ તે રથાન શ્રેષ્ઠ છે આ સાચો ગુણાનુરાગ છે મુક્તિ માટેના મત્તને કે આ સાચા દેવ, શુરુ કે ધર્મતત્ત્વને માનનારમાં અધઘટક કહેનારને ભાવથી દેખતા કહેવાય જ કેમ !

(ઉપરના સૂત્રો પર પુનઃ દર્શિપાત)

મમ પર—નવકાર મહામંત્રનું જાદુનું બધું મહત્ત્વ કેમ ?

ઉત્તર—નવકારના નવ પદો છે, ને ૬૮ અક્ષરો છે આ મંત્રનું વાર-વાર સ્મરણ કરનાર અનેક વિકટ સંકટોમાંથી ઉગરી શકે છે નવનાખનો જાપ નરકગતિ જતાને અટકાવે છે પણ તે શાત ચિત્તે, સ્થિરતાપૂર્વક, તથા શુદ્ધ કપકાપૂર્વક તે ગણ્યાવા જોઇએ નવકારમાં શરૂના ભાગમાં પાંચ પરમેશ્વરો નમસ્કાર છે, તથા પાછળના ચાર પદોનો બીજો નિભાગ ચૂષિકારુપે છે, તેમાં ઉપર કરેના નમસ્કારે નું ફળ તથા તેનું માહાત્મ્ય ગણ્યાવાયુ છે આ નવકાર મંત્ર પ્રવાહથી અનાદિનો છે, અને વર્તમાન તીર્થની અપેક્ષાએ ગણ્યધર ભગવાન રચિત ગણી શકાય આ નવકાર ઉપર નિયુક્તિ ભાવ્ય, ચૂષિ, તથા વિસ્તૃત દીકાઓ પણ છે શાસનોપકારી શ્રી વજ્રસ્વામીજી મહારાજે સર્વે સૂત્રોની શરૂઆતમાં મગલ તરીકે તેને સ્થાપન કરેન છે કોઈ અભાજનને લોગરસ, વહિન કે અતિમાર જેવા કોઈ સૂત્ર તથા કોઈ ક્રિયા ન આવડતી હોય તો તે સૂત્ર અને તે તે ક્રિયાઓને બદલે પણ આ નવકાર મંત્રથી કાપ સાધી શકાય છે હમેશાં ત્રિકાલ આ મંત્રનું ધ્યાન અને સ્મરણ કરનાર વીંછીના કે મર્ખના ઝેરને પણ ઉતારી શકે છે,

ને વિશ્વોને વટાવી શકે છે. નવકારના પ્રભાવથી તેનું પુણ્ય તેજ પશુ તપત્તું રહે છે આ પાંચ પરમેષ્ઠિના ગુણો અનુક્રમે ૧૨+૮+૭+૨+૫+૨૭ લેખા કરવાથી ૧૦૮ થાય છે. તેથી ગણવાની નવકારનાળીમા ૧૦૮ મણકા મુક્તિ સાધના માટે સુયોગ્ય ગણ્યા છે. નવકાર મત્ર વારંવાર મણકાની માળા પર ગણાય, તે દેતુથી માળાને પશુ નવકારવાળી બોલવાની પ્રથા છે જે મણકા પર હજારો કે લાખોનો આવો મત્રગ્નપ થયો હોય, તે મણકામા પશુ અમત્કાર એકત્રિત થાય છે

કયારો ૬ :

ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રો (૩)

પ્રશ્ન ૨૧—અરિહત ભગવાન શ્રી ઋષભદેવ કે શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુની કાયા તો મોટી હતી ને પ્રતિમાજી તો નાના હોય છે, તેનું શું ?

ઉત્તર—દરિયા કિનારે એક મોટી સ્ટીમર પાંચ માર્દન દૂર હોય, તેને દુર્ગાનમા જોઈએ અથવા તો તેનો કાઈ કેમેરામા ફોટો લે, તો તે ફોટામા બધું સમાઈ જાય છે, બધું જ સંક્ષેપાઈ જાય છે, તેમ મોટી કાયાવાળા તે પ્રજુજીઓના સિદ્ધ સ્વરૂપને-પાદ કરવા અર્હાના પ્રતિમાજીઓના નાના આકારમા તે જ પ્રજુજી સંક્ષેપીકરણ સમજીને કાંઈ પણ બાધ આવતો હોય તેમ લાગતું નથી, કારણ કે નાના સ્વરૂપાકારથી વીતરાગતાતો તેની તે જ મયનાઈ રોકે છે,

પ્રશ્ન ૩—૫ ચિદિય સૂત્રમા વિશેષ ■ શું આવે છે ?

ઉત્તર—કોઈ પણ ક્રિયા કરવી હોય, તો તે શુરુ મહારાજની સાક્ષીમા જ કરવી જોઈએ એવું નિધાન છે. શુરુ મહારાજ વિશેષ રાની

૧. પ્રશ્ન પહેલો ભૂલનો છે, તે જ સમજવો

હોય છે, માટે તેમની સન્મુખ રહી નમ્રતાપૂર્વક આજ્ઞા લઈને વિનય સાચવી ઉપાસના કરવાથી ઘણું લાભ થાય છે. ગુરુ મહારાજની સમક્ષ ક્રિયા થતી હોય, તો ક્રિયામાં રહેલી રખડાઈ, મૂડી કે આમીઓને તેઓ જતાવે, તેથી વિધિ શુદ્ધ થાય છે, સંસારી આત્મા ગુરુ પાસે જઈને ક્રિયા કરે, તો ધરતું મમલ પણ્ય ઓછું થાય, છેવટે ક્રિયા સમયે તો આત્માની વિશુદ્ધિ સારી જ રહી શકે.

દ્વે સાક્ષાત ગુરુ મહારાજનો સંપોગ સુલભ ન હોય, તો પુરતક, નવકારવાળી અથવા દશનં, રથન કે ચારિત્રનાં ડાઈ પણ સાપડા, ચોપડી જેવાં ઉપકરણોને, સામે ગુરુને રથાપે તેવી રીતે જોડ્યા રથાને રથાપીને, ગુરુ સન્મુખ હોય તેમ જ માનીને, ગુરુશ્રીની બદલે ક્રિયા કરવાનું જગવંતનું વિધાન છે. રથાપના રથાપતી વખતે આ સૂત્ર ઉચ્ચારાય છે અને રથાપેલી રથાપનાને ક્રિયા પૂર્ણ થાય ને ઉતારાપે નહીં, ત્યાં સુધી હલ્લાવવા દેવાય નહીં. તેને સ્થિર જ રાખવી જોઈએ. ચારિત્રધરની જેમ ચારિત્રનાં ઉપકરણોને પણ તેટલા જ ઉપકારી માન્યા છે. એ ન્યાયે આ ઉપકરણોને રથાપી તેની પાસે આ ક્રિયા થઈ શકે છે. તે રથાપતી વખતે તે તે ઉપકરણની પાસે આ રથાપના સૂત્ર ઉચ્ચારીને તેટલા ગુરુશ્રીનાં આરોપણ તેમાં કરવામાં આવે છે. આ સૂત્રમાં આચાર્ય મહારાજના ૩૬ શ્લોકો જે ગણાવ્યા છે. તે તેમાં રથાપેલા માનવા જોઈએ. આ ૩૬ શ્લોકોમાં બાપાસમિતિને અને વચન-શુભિને એમ બેને શ્લોકમાં ગણાવ્યા છે. એક બોલવા સબંધી જ છે, તે પાત સાચી છે. પરંતુ બેમાં થોડો થોડો ફેર છે તે સમજવા જેવો છે. દૂકમાં એટલું સમજવું જરૂરી છે, કે સમિ-તિથી એમ મનાય કે જે બોલવું તે દિતાદિતનો વિચાર કરીને જીવદયા, સત્ય તથા સંગમને લક્ષ્યમાં રાખીને સારું જ બોલવું એવો નિર્દેશ થાય છે. ત્યારે વચનશુભિથી તે સારું, દિતવું કે

દવાનું બોલવાનું હોવા છતાં પણ શબ્દપ્રયોગોમાં સંપૂર્ણ કાબૂ એ હોવો જોઈએ, કે જરૂર હોય તો જ, તથા કામ પૂરતું જ, બે શબ્દથી જ કામ પતી જતું હોય, તો બાર શબ્દો સારા પણ બોલવાની જરૂર નથી. એ હેતુ ખાર પડે તેવો બોલવા ઉપરનો કાબૂ શબ્દોની પરિમતતારૂપ મૌનને પોષણ આપે છે; અને આત્મચિંતનને વેગ મળે તેવો ભાવ તેમાં સમાયેલો છે, એમ સમજવું. આ મુજબ સમિતિ ને ગુપ્તિના ભેદની વ્યવસ્થા કરવી. સ્થાપના સ્થાપતી વખતે સ્થાપવાની ચોપડી સન્મુખ એક નવકાર અને આ પચિંદ્ય સૂત્ર ઉચ્ચારવાનું હોય છે, તથા મામાયિક પૂર્ણ થયે તેને ઉત્થાપતી વખતે માત્ર સ્વરણો હાથ ગાળીને એક નવકાર જ ગણવાનો વિધિ છે.

પ્રશ્ન. ૪—ઈચ્છકાર સૂત્ર શું માત્ર જ્ઞાતા પૂછવા માટે જ છે ?

ઉત્તર—ગુરુ મહારાજ તો નિઃસ્પૃહ અને નિર્નેદી હોય છે ધરખાર, પેસો ટકા બધું જ છાડીને તેઓ ગામેગામ રિચરતા હોય છે. એટલે તેમના કુટુંબીઓ ને તેમની દુલ્લે સારસલાળ ટોનાની કે ખખર અંતર રાખવાની તેઓની ફરજ મટી જાય છે. એટલે કે શ્રી સધમા રહેવા આવક આવિકા વર્ગની એ ફરજરૂપે બની જાય છે. કુટુંબી ખખર ન લે, પણ સધ તેઓની ખખર રાખે છે. સંધને સોપેલું દેરાસર જેમ આવક આવિકા સધને તપાસવાનું કે સંજાળવાનું હોય છે, ને તે માલ જેમ સંધને કહેવાય છે, તેની માવિઠી પણ જેમ સંધની કહેવાય છે, તેમ સાધુ સાધ્વીજી મહારાજેની પણ સુખશાતા પૂછના વિગેરેની ફરજે પણ આવક આવિકા સધને માથે છે. તેમાં કારણ એ જ છે, કે ગામેગામના સીદાતા દેવોને ઉદ્ધરવા, આત્મશ્રેય સાથે પરમાર્થના ગુણને ખિન્નવવા અને શાસનની સેવા કરવા તો શાસનના ચરણે તેઓએ જિંદગી આપી સોપેલી હોય છે. શાસનસેવા, સાહિત્યસેવા, તથા પરાપકારથી કારણ ભાવ રસ યજ્ઞને વહેવું મૂકવા માટે તો તેમના પ્રયાસો

હમેશ માટેના હોય છે સ્વાર્થને છોડી તેઓ પરમાર્થને સેવતા હોવાથી, હિતબુદ્ધિથી અજ્ઞાનને પણ બે કલ્યાણકર શબ્દો તેઓ કરી શકે છે, ને તેમના તે બે શબ્દોની અસર પણ હજાર શબ્દોથી પણ ખીન્નથી જે ન થાય તેવી બહુ જ અમૂલ્યકારી બને છે વીતરાગના અમ ન રતો સમાન શબ્દોના ભાવને તેઓ જ સમજાવી શકે છે તેવા ઉપકારીના ઉપકાર નોએ દમાએની દુનિયા તેવાની પશુપાસના કરે તેમા ઘાઈ નવાઈ જેવું તો છે જ નહીં, છતાં તેઓની સુખપૂજા કરી, તેમની અગવડો દૂર કરવામા પોતાનું સર્વસ્વ પણ સોપે તો ય એણુ ગણાય, કારણ કે શુરુ મહારાજ સિનાય ભવસસારને તરવાનો માર્ગ જ્ઞાવનાર દુનિયામા કોઈ જડે તેમ છે જ નહીં પ્રમાદીને જાગૃત બનાવે, હિમાર્ગે જતાને રાખી સન્માર્ગ ચીધે, અને તેમા સ્વાર્થનો લેશ પણ ન હોય એમ્લે તે ઉપકાર અનર્ણનીય બને છે ક્રોધ રસ્તે ભૂનો પડે ને તેને માર્ગ બતાવી રથાને પહોચાડે, તેનો શુભ લેવાનો હોય છે તો અનતા જન્મમરણના દુખોથી બચાવનાર શુરુરેદ્રની કદર કાઈ હીન ભાગી જ ન કરે આ કદર કરનારી વિચારણા થાય તો જ હૃદયમા તેઓ પ્રત્યે ભક્તિના તરંગો ઉછળે પછી તેમની સેવા કરવાનું મન થાય છે તેમના પ્રત્યે સન્મતા સચરાય છે, તથા આદાર પાણીથી તેઓને પ્રતિનાભી ધ ધ્યાગી માનવાનું બને છે જ્ઞાની આગળ તે પોતાને તુચ્છ માને છે, પોતાના કે બીજાના નિમિત્તે તેમને નારાજ ન કરતા હમેશ રાજી રાખના ચાહે છે કાંઈ જુન મ થ તો તેમની સમક્ષ પ્રથાતાપપૂર્વક અપરાધને વખૂંવી અપરાધની આપોઆપ ક્ષમા માગવાનું મન ચર્ચ જાય છે, તથા આવા અનેક ગુણો તેવા ગુણીઓની છાયા પામીને પ્રગમ થાય છે આવા કારણો હોવાથી સાત્તા પૂજવાના ભાવ જાગે છે, અને પછી બધું ય કરવાની તૈયારી થાય છે એ પણ એક મદાન પુરોષોદય જ છે સાત્તા પૂજા સાથે સેવાનો તત્પરતા પણ તેમા સમાએની હોય છે જ વિના ભાવથી પૂજારને તો આ પૂજાસૂત્ર માત્ર ગુણ

પાઠ બની જાય, તેથી કાંઈ આ સૂત્રનું મહત્ત્વ જોણું થઈ જતું નથી કારણુ દરદ મેલના ક્રિયાયોગોમા જેવા કે સવારે પ્રભુપૂજન, ગુરુનંદન પ્રભુનાણીશ્રવણ, તથા પચ્ચમખાણુપાલન વિગેરે આવશ્યક ક્રિયાઓમા ગુરુ મહારાજનો સુયોગ સદ્બાગ્યના ચિહ્ન સમાન જ છે.

પ્રશ્ન ૫—ધર્મિયાવહી સૂત્રમાં બોલુ જાણુના જેવું શુ શુ છે ?

ઉત્તર—આ સૂત્ર ધણુ પવિત્ર છે દરેક ક્રિયાઓમા તે અહિંસાનું સૂત્ર મૂળ ક્રિયામૂલ છે આત્માના શુદ્ધિકરણ માટે તે અમોભ સાધન છે શરીરનો મેલ ઉતારવા જેમ પાણી સાથે સાણુ જોઈએ છે, તેમ આ સૂત્રની ક્રિયા અધ્યાત્મમતાની સાથે આત્માને સાગેના કર્મ મેલને માફ કરના માટે ઉત્તમ સાધન છે, તેમા બે મત નથી આપણે આત્મા જવા આનંદ કે ઉઠના મેલનાની જે એટલાએ કરે છે, તેનાથી કર્મ બધાય છે, તે કમેનિ દૂર કરવા આ સૂત્રની ખાસ આવશ્યકતા છે ધર્મિયાવહી પડિક્કમીને કાળે કાલતા જીવંદયાના લક્ષ્યથી મુનિરાજને દેવગજાન થયાના પણુ શ સ્વોમા ઉત્તેજ છે, તથા મહાપવિત્ર બાલમુનિ શ્રી અધ્યમુત્તાજને ધર્મિયાવહી કરતા કરતા દેવગજાન થયુ પાપનો પચ્ચાત્તાપ આ સૂત્રદ્વારા કેટલો થઈ શકે છે તે સદજ તેમાથી સમજી શકાશે આ ધર્મિયાવહી પડિક્ક મનાનો વિવિ મોટે બાગે દરેક વિધિની શરૂઆતમા જોનામા આવે છે જેમ કોઈને માથુ દુ ખે કે પેટ દુ ખે અને વૈષ કે દાંખટરની પાસે ચિકિત્સા માટે જાય તો ચિકિત્સક તે દરદીને બોલુ દસાઓ આપના પહેના જીવાન જેમ આપે છે, તેમ મવે ક્રિયાકાડમા પહે ના ધર્મિયાવહીથી શુદ્ધ થઇને બોલુ ક્રિયાઓ કરવાનું વિધાન જોવામા આવે છે એટલે કે સામાયિક, પ્રતિક્રમણુ કરતા કે ચૈત્યવદન દેનવદન કરતા કુર્યમના નિરાશય માટે, જવા આવનાની ક્રિયા કર્યા પછી શુદ્ધિ માટે, કાળે લેતા કે પરક વતી, ચરવળો જોયો હાથમાથી શરતચૂકથી પડી જાય લારે, કે મોટી ક્રિયા કરવામા આડ પડે લારે, ને ચણુ કિનામાથી

હિંને જવું આવવું પડે ત્યારે, આ સૂત્ર ઉપયોગમાં આવે છે. કાંઈ પણ દોષ લાગ્યા હોય તો તેને બદલે આલોચના કરવી કે પ્રાયશ્ચિત લેવા શુદ્ધિ કરવાનો ધરિયાવહી પડિછમવાનો વિધિ જથ્થામાં જથ્થા છે.

કર્મ લાગવાના સર્વ કારણોમાં સર્વથી મુખ્ય હિંસાને કહેલી છે. અનેક પ્રશ્નો કરતાં ઇચ્છાથી કે અનિચ્છાથી પાપદોષ લાગેલ હોય, તો તેના પણ પ્રતિક્રમણનો આમાં સમ્રક કરવામાં આવ્યો છે. તે સિવાય પણ મનથી કે વચનથી જે જે તાત્કાલ કર્મો લાગ્યા હોય, તે કર્મોને આ સૂત્રવિધિથી ખંખેરવામાં આવે છે. “તને સજ્જ માફ” એટલા વચનના પ્રયોગોના પણ ફળ મળતા દેખાય છે, ને તેમ કહેવાથી મુક્ત થાય છે, તેમ અહીં પણ સમજવું.

ધરિયાવહી સૂત્રથી બધાને ફળ તુરત જ મળી જાય તેવું આપણે અત્યારે કહેવા માગતા નથી, છતાં કાંઈ પણ ક્રિયા કરવા પહેલાં તેને યોગ્ય એવી પ્રાથમિક શુદ્ધિ તો કરી જ આવે છે. ધરિયાવહી પડિછમવામાં પાંચ સૂત્રોનો સમાવેશ થાય છે. (૧) ઇચ્છામિ ખમાઁ (૨) ધરિયાવહી સૂત્ર (૩) તસ્મ ઉત્તરી (૪) અનત્ય અને (૫) ભોજસ્મ. તેમાં વચ્ચે થતો કાઠિસ્મય પણ તેનું અંગ જ લેખી શકાય. એટલે તસ્મ ઉત્તરીને પણ ધરિયાવહીનું અવાંતર સૂત્ર જ કહી શકીએ. અભિહયા વિગેરે દસ પદો વિરાધના શબ્દની વ્યાખ્યારૂપે છે. હવે આ ધરિયાવહીમાં બે પ્રકારના પ્રાયશ્ચિતો આવે છે. (૧) આલોચના પ્રાયશ્ચિત (૨) પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત. જવોદધિતાગ્ક ચુરુ મહારાજની સમક્ષ વિજતવાર અપરાધ જણાવે તે આલોચના, અને હૃદયથી તેની મારી માંગવી તે પ્રતિક્રમણ. આ બેઉ મહત્ત્વની વસ્તુઓ આ સૂત્રમાં આવે છે. એટલે અપરાધ વણનનો પ્રથમ વિભાગ કહીને હિંસારૂપી વિરાધનાનું પ્રતિક્રમણ ખીમ વિભાગથી કરવામાં આવે છે. આ સૂત્રના આ પ્રમાણે બેદો કરવામાં આવ્યા છે. જીવના બેદ ૫૬૩×અભિહયાદિ ૧૦×બે

રાગદ્વેગપ્રયોગઠકરણ, કરાવણ ને અનુભોદનઠકાળઠકઅરિહંત-
સિદ્ધ-સાધુ, દેવ, શુર અને આત્મસાક્ષિથી તે સર્વે ભેદ પ્રભેદ
મળીને તેના લાંબા ૧૮,૨૪,૧૨૦ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬—તરસ ઉત્તરી સૂત્રનો શા હેતુ હશે ?

ઉત્તર—અતંત જ્ઞાનીઓના ગઢન અર્થેને ઉકેલવાની શક્તિ તે આપણામાં
ક્યાંથી આવી શકે ? છતાં સામાન્યતઃ એમ કહી શકીએ કે
પ્રાયશ્ચિત્ત પ્રતિક્રમણના વધારામાં આ સૂત્ર જરૂરી તો છે જ,
શુર મહારાજ સમક્ષ આલોચના કર્યા બાદ પોતાનું શુદ્ધિકરણ
નિષ્કપટપણે કરે છે, તેની તેમાં જાહેરાત કરાય છે. વિશેષ પ્રમાણમાં
દોષ લાગ્યો હોય, ને તેનાથી લાગેલું પાપ, ધરિયાવહી સૂત્રથી
તાત્પર્ય લાગેલાં કર્મો માટેનું પ્રતિક્રમણ કરવા છતાં તેટલેથી ન
વળી શકે તેમ હોય, તથા જૂના ખીજ પણ જે પાપકર્મો અમાઢિના
હોય, તેનો નિર્ધાર કરવાના હેતુથી કાઉરસગ્ગ જેવા આકર
સાધનનો ઉપયોગ હવે કરવામાં આવે છે. તે તરસ ઉત્તરી
સૂત્રના ઉપક્રમથી થાય છે. અભિદયા વિગેરે દશ પદો દ્વારા જે
વિરાધના થઈ, તે થઈ ગએલી હિંસાના અપરાધોને અમાવવા માટે
પોતાની આત્મનિંદા અને પાપ પશ્ચાતાપના વિશેષ શુદ્ધિકરણનો
ભાવ આ સૂત્રમાં રહેલો છે, તે સ્પષ્ટ સમજાવ તેમ છે. કેટલીક
વખત કાઉરસગ્ગમાં અજાત સૂત્રની અગાઉ તરસ ઉત્તરી પણ
બોલાય છે, અને કેટલાકમાં અરિહંત એકાચાર્યના વંદણવર્તિઆએ
વિગેરે શબ્દોનું અનુસંધાન વિધિઓમાં લેવાતું જોવાય છે. તેના
વિશેષ હેતુએ મોટા આકર ગ્રંથોમાંથી જોઈ લેવા બલામણુ છે.
પ્રાયશ્ચિત્તો દશ પ્રકારના હોય છે, તેમાં આલોચના, પ્રતિક્રમણ,
કાઉરસગ્ગ તથા તપ વિગેરેનો સમાવેશ થાય છે. એટલે કાઉરસગ
પ્રાયશ્ચિત્તનો ક્રમ જે જાણ્યો આવે છે, તે આલોચના વિગેરેની ઉત્તર
ક્રિયાસ્વરૂપ છે. તેના અહીં નિર્દેશ છે. એટલે મિત્રામિ દુક્કડ
આપવા છતાં બાકી રહેલ અપરાધોની શુદ્ધિ કરવાના હેતુથી કાઉ-

સ્વચ્છ પ્રાયશ્ચિત્ત કરવા માટે 'તરસ' શબ્દનો આ સૂત્રમાં પ્રયોગ છે અથવા તાત્પર્ય સાવચ્છ કર્યોના દોષોને ખમવા ઇરિયાવહી સૂત્રનો ઉપયોગ સહજ છે, અને જૂના કર્મો માટે કાઠિરસમ્મ માની શક્ય છે

આ સૂત્રમાં શરૂઆતમાં જે તરસ શબ્દ છે, તેનો અર્થ એક અપેક્ષાએ સામાયિકરૂપ આત્મશુદ્ધિ એમ પણ કહી શકાય, બીજી અપેક્ષાએ સાવચ્છ યોગ પણ કહી શકાય, એટલે નિરવચ્છ જે કચ્છીય યોગો છે, તેના અસેવનનું અને યએન પાપસેવનનું ઉત્તર ક્રિયારૂપ પ્રતિક્રમણ આ સૂત્રથી આગળ પગતા માટે છે જેમ નવકાર મંત્રમાં રહેના બે ફળનું સ્વરૂપ ચ-શબ્દ દ્વારા કહેવ છે, તે ચ જેમ બે વાક્યોને જોડે છે, એક તો પાપ વ્યાપારના નાશનું વાક્ય, અને ઉત્કૃષ્ટા મગજની પ્રાપ્તિ બીજી વાક્ય, તેમ અહીં તરસ શબ્દના બે ભાષો રાની પ્રયોગે આપણને આપેલો અર્થ દ્વારા બતાવેલ છે હવે સાવચ્છ યોગના ત્યાગ સ્વરૂપ જે સામાયિક ક્રિયા, તેમાં 'કરમિ ભતે'ની શરૂઆતથી માડીને 'જન નિધમ'ની પૂર્ણતા ન થાય ત્યાં સુધીમાં સામાયિક સેવનની, જ્ઞાનની, જ્ઞાનીઓની કે દેવશુરુષભની હિંસાનામાં જે કાર્ય અવસા, નિરાધના, અવિધિ આશાતના, અનુપયોગિપણ, કે અસાવધાનતા થયાં હોય, તે ક્ષતિઓ ત્રુટિઓ કે ખામીઓરૂપ જે જે અપરાધો કે દોષો લાગ્યા હોય, તેના પ્રતિક્રમણની ઉત્તરક્રિયા આ સૂત્રથી આરંભાય છે

હવે ઇરિયાવહી સૂત્રને છડે પણ તરસ શબ્દ છે અને આ સૂત્રમાં પણ તરસ છે ત્યાં તત્કાલના સાવચ્છ દોષ પૂરતો અર્થ મળ્યા છે ત્યારે અહીં શબ્દ તથા જૂના પાપ દોષોના અપરાધો નુ ચિંતન કરવામાં આવે છે એમ કરવાથી ખરું મુક્તિસંગત જતી શકે છે તત્કાલનો તાત્પર્ય દોષ ખ્યાન જહાર તો ન જ દોષ, એટલે તે અતીવ પમાતાપ મુક્ત જ દોષ, તેથી વખને મિત્રગામિ દુઃખ માત્રના જાતપૂર્વકના ઉચ્ચારણથી પણ તે દૂર થઈ શકે તેમ પણ

બને, અને જૂનાં કર્મો જે અનુપયોગથી પ્રાપ્ત હોવાથી ગયાં હોય, તેની વિશેષ શુદ્ધિ માટે કાઠિરસગ્ગ આવશ્યક બને જ. કાયોત્સર્ગ એ વિશેષ શુદ્ધિ કરવાનું પ્રબળ સાધન છે. ૧૦ પ્રાયશ્ચિત્તોમાં કાયોત્સર્ગને પણ ગણાવેલ છે, તે આપણે પાછળ જોઈ ગયા. તેમાં ક્રમ જોતાં કાયોત્સર્ગ, પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્તની ઉત્તરે એટલે પછી ચરિયાતા કર્મે આવે છે. તે જ પ્રમાણે ‘કરેમિ ભંતે’ સૂત્રમાં પણ પહેલાં પડિસ્ક્રમામિ શબ્દથી પ્રતિક્રમણ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે છે અને ‘વેસિરામિ શબ્દ’થી કાયોત્સર્ગ વિધિની ઉત્તરક્રિયા રૂપ પ્રાયશ્ચિત્ત છે એમ સમગ્ર સકાય તેવું છે.

પ્રશ્ન ૭—ઉપરના સૂત્રને અન્યતથ સૂત્ર સાથે કેટલો સંબંધ છે ?

ઉત્તર—તરસ ઉત્તરીમાં ‘હમિ કાઠિરસગ્ગ’ આવે છે, તે શબ્દો, અન્યતથમાં આવતા આગારેદિ શબ્દ સુધી સંબંધ ધરાવે છે, ‘આગારેદિ હમિ કાઠિરસગ્ગ’ કે આટલા આગારોપૂર્વક હું કાઠિરસગ્ગ કરું છું. જેમ વ્યવહારમાં એમ જોવાય છે કે, “હું તમારી રાત દિવસ સેવા કરીશ, પરંતુ નિદ્રાને છોડીને હું બંધાઈ છું.” આવી જ રીતે આ સૂત્રમાં કહેવાયું છે, કે આટલા આગારો સિવાય મારા આ કાઠિરસગ્ગમાં હું સ્થિર થાઉં છું. હવે આજના કાલના જીવો માટે ભાગે બધા જ અદ્ય સત્ત્વવંત હોવાથી દરેકને માટે અહીં આટલા બધા આગારોની છૂટ રખાવવામાં આવી છે. આજના જીવો માટે પીતરાગ ભગવાને તે છૂટને માન્ય રાખેલ છે. હવે અભગ્ગો શબ્દની સાથે પણ ‘હમિ કાઠિરસગ્ગ’ શબ્દનો સંબંધ છે. કાઠિરસગ્ગમાં દદ રહેવાનું, તેની સમય મર્યાદા, સ્થિરતાની જાહેરાત, વિગેરે ભાવો તેમાંથી મેળવી શકાય છે. કાઠિરસગ્ગ અખંડિત અને વિરાધના કર્યા વગર કરવાનું પણ તેમાં જણાવાયું છે. કાઠિરસગ્ગ મુક્ત દ્વાર. સ્થાનથી એટલે કાપાથી, વચનની સ્થિરતા મૌનથી, ને મનોનિમ્મલની સ્થિરતા પણ ધ્યાનથી ઠેંગવવા અહીં જણાવેલ છે.

અપાણું વોસિરાગિનો અર્થ અહીં આ રીતે ગ્રહણનો છે. મન વચન કાયાની બાહ્ય પ્રવૃત્તિઓને બહિરાત્મા કહેવાય છે, તેના સંબંધવાળા પોતાની જે કાયા-એટલે આ શરીરનો તેજ અપાણું એટલે પુદ્ગલસંગી આત્માનો પાપબાપારોધી ત્યાગ કરવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૮—કાઉરસંગતું મહત્ત્વ કાંઈ વિશેષ કહો.

ઉત્તર—તરસ ઉત્તરીમાં કાઉરસંગને ઉત્તરક્રિયા તરીકે જે ગતાનુ, તે તો આપણે જોયું. કાઉરસંગમાં ધ્યાન કરવાનું હોય છે, તે ધ્યાન પાંચ પ્રમેદિ બ્રમરંતોનું અથવા આ અવસર્પિણી કાળમાં યજ્ઞેસા ચોવીશ બ્રમરંતોનું ધ્યાન ને રમરણ ઉત્તમ મનાએલું હોવાથી નવકાર કે લોગરસ જ્ઞાન રીતે મનમાં ચણવાનું વિધાન છે. પરમ પ્રમેદમાં આવીને આ નામસ્તવથી સ્તુતિ કરાય છે. કાઉરસંગમાં શ્વાસીશ્વાસ્તું પ્રમાણુ રાખવામાં આવે છે, તે અમે પાછળ જણાવી ગયા છીએ. એક લોગરસ બરાબર ચાર નવકાર ગણાય છે. કાઉરસંગમાં નવકાર કે લોગરસ સૂત્રોને ધ્યેય ને રમરણ તરીકે નિયત કરવામાં આવેલ છે. તે કાઉરસંગ પાવાં પછી પણ એ ચોવીશ પ્રભુજ્ઞના ઉપકારને રમરણ એ જ લોગરસને પસંદ કરવામાં આવેલ છે.

હવે કાઉરસંગ તો ૭ અભ્યંતર તપમાંના પ્રાથમિક નામના પ્રથમ બેદનો પાંચમો પ્રકાર છે, તથા પ્રતિકમ્બુમાં આવતા ૭ આવશ્યકમાંનું પાંચમું આવશ્યક છે. એટલે આ કાઉરસંગ એક જાતનું તપ પણ છે. બાહ્ય તપમાં આ કાઉરસંગનો કાયકલેશમાં સમાવેશ કરવામાં આવે છે. આ કાઉરસંગ એક જાતનું ધ્યાન જેવું જ કહેવાય. જો કે ધ્યાન અને કાઉરસંગમાં થોડો થોડો તફાવત તો છે જ. કાઉરસંગને એક આધ્યાત્મિક યોગ જ કહી શકાય. કપર્ડ પોવા, પછી ધડી

વાળવી, પછી ઈચ્છી ફેરવવી, એવી ઉત્તર ક્રિયા બ્યવહારમા જેમ
જેવાય છે, અથવા પગમા કાટો જોડો જાય ને સજ્જો દ્વારા
ઓપરેશનરૂપી ક્રિયા કરીને, ઉત્તરક્રિયારૂપી જેમ મલમ પટ્ટો કે
પાટો જેમ સજ્જાકાય છે, તેમ શય્ય કાઢીને કાઠિસ્થગમનુ એવન
અહીં ઉત્તરક્રિયાના વિધાન રૂપે છે

પ્રશ્ન ૬—લોગસ્સ સત્તમા જેવુ કયુ મહત્ત્વ છે કે તેને કાઠિસ્થગમમા
સ્થાન આપ્યું ?

ઉત્તર—કાઠિસ્થગ એક દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો ઉન્માએ જતા મન,
વચન ને કામાના યોગોને વશ કરવા માટે એક ઉત્તમ વર્ણીકરણરૂપ
ઔપધ છે તે રિથરતાનુ એક સાધન છે હવે શુન્ય અને વિચાર-
રહિત બેસી રહે તેના કરતા વિશ્વની વિશ્રુતિઓનુ સ્મરણ કરે, તો
સાધ્યને સિદ્ધ કરવા આ સ્મરણ સહાય કરે તે હેતુથી લોગસ્સનુ
વિધાન સંભવિત છે દેવાના નામ સ્મરણથી અનતા કર્મો પણ
ખપી જાય જેમ માછલીને તરવામા પાણી પડ્યો નથી મારતુ,
છતા સહાયરૂપ જરૂર નિપડે છે, પાણી વિના તરાય નહીં ને જીવાય
નહીં, તેમ આ તીર્થપતિઓના પ્રુણનામ સ્મરણ વિના કાઠિસ્થગ
શોભો નહીં, ને ફળે નહીં તે જ રીતે નવકારમા પણ પ્રુણપ્રુજ
એવા પચ પરમેષ્ઠિઓનુ સ્મરણ પણ શ્રેયસ્કર છે, અને કાયો-
સ્થગને સફળ બનાવનાર બને છે આ પ્રણુનુ સ્મરણ કાઠિસ્થગમા
જેમ વિદિત છે, તેમ આ ઇરિયાવહીની ક્રિયાની પૂર્ણાકૃતિરૂપે પણ
લોગસ્સને યાત્રીઓએ પસંદ કરેલ છે કાઠિસ્થગની સાથે સાથે
ઉત્તમ આત્માઓને મન ધ્યાન એ સોનુ ને સુમધિના મેળાપરૂપે
બને છે આ કાઠિસ્થગની ક્રિયાઓમાથી એ ધ્વનિ નિકળે છે, કે
આરાધક આત્માઓએ અનેક વખત અથવા ડેવટે રાત્રિએ
શાંતિના મમયે કે પરાધિયે આર વાગે ઉડીને જીંકારનુ, ધી
ગિદામન મદાતીર્યનુ, કે શ્રી સિદ્ધયક જેવા મહાન પ્રભાવિક

મહાપત્રનું એકાંતમાં સાધુ મુનિરાજે કે શ્રાદ્ધવર્ગે કે આવિકાર્ગે
જરૂર, ધ્યાન ધરવું જ જોઈએ, તો તેનાથી પુદ્ગલસંગ ધરી શકે.
ધ્યાન ધરતાં એકત્વાદિ ભાવના પણ ભાવથી જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૦—લોગરુસમાં ૨૪ ભગવાનોનાં નામો છે, તેમાંની દૂંક વિજે-
તાએ જણાવો.

ઉત્તર—દરેક તીર્થંકર ભગવાનની માતાઓ ૧૪ રચેલો જુએ છે, ૬૯
પહેલાં શ્રી ઋષભદેવ પ્રજુના મહાદેવ માતાજીએ પહેલું રચેલ
સિંહને બહેને બગદ-ટપગનું જોયું હતું, એટલે એ પ્રજુનું નામ
ઋષભ જોયું નામ પાડ્યું. એ ભગવાનને એકસો પુત્રો હતા.
તેમાં સૌથી મોટા ભરતજી હતા. ભરતજી ચક્રવર્તિ થયા હતા, અને
આરિસા છુવનમાં આંગળીમાંથી વીટી ખરી પડતાં કેવળજ્ઞાન
થયું હતું. તેના નામ પરથી આ ભૂમિનું નામ ભારત પડ્યું છે,
એમ પણ કોઇક કહે છે. બાકી મેરુ કે જંબુદ્વીપ, જેવા ભરત,
ઐરવત વિગેરે નામો પણ શાશ્વતા જ છે. તે નામ અનંતા કાળે પણ
એના એ જ રહેવાના. આ ભારત મહારાજાએ જ ચક્રવર્તિ-
પણામાં ચાર વેદાની રચના કરી હતી. તેમાં પછીથી ધણા
દેવદાસ કાળજળના પરિવર્તનથી થયા. આજે તે બ્રાહ્મણોનાં
ધર્મશાસ્ત્ર રૂપે પરિવર્તિત સ્વરૂપમાં મળે છે. ભરતજીએ બંગમહાકની
જેમ ધર્મ માદ કરાવવા માણસો રોક્યા હતા, તેની સંખ્યા વધી
એટલે રસોડામાં બીજા જમીન જાય, તે હેતુથી તેમને જનેાઈ-
યજ્ઞોપવિતનું ચિહ્ન આપ્યું. તે આજે દિવંબર સંપ્રદાયના આવકોમાં
તથા બ્રાહ્મણદિમાં જણાય છે. ‘હે રાજન ! રાજ્ય દિંસાથી
ભરેલું છે, મા દન-ચેતના રહેજો’ એટલું સલામાં તે રોકેલા
માણસો કહેતા. તે બધા ‘મા-દન શબ્દ’માંથી બ્રાહ્મણ થયા.

બીજા અજિતનાથ પ્રજુજના માતાજી પાસાની રમનમાં
હારી જતા હતા, પણ પ્રજુજ ત્યારથી ગર્ભમાં પધાર્યા ત્યારથી

તે જીતવા લાગ્યા. તેવા પ્રભાવના કારણે પ્રજાનું નામ અજીત પાડવામા આવ્યું હતું. દવે શ્રી સંલવનાથ પ્રજાના માટે એમ થયું, કે દુષ્કાળમા ધાન્યનો અસભવ હતો; પણ પ્રજાજીના અવન કથ્યાણુક બાદ અચાનકે અસભવિત ધાન્યનો મજબ થયો, તેથી તે પ્રજાનું નામ સંલવ પાડ્યું હતું એવા જગવાનના ગર્ભમા આવ્યા બાદ દેવો વિગેરે ધણી વાર માતાજીને આજનદન આપવા આવતા હતા તેથી અભિનંદનરૂપામિ નામ રાખ્યું. પાંચમા જગવાન અનતર્યા બાદ પ્રજાની માતાએ એક મહત્વની તકરારનો ન્યાય આપ્યો હતો. એક પુત્ર માટે બે બાળ્યોએ તકરાર ઉઠાવી બેઉ કહે કે-આ મારો પુત્ર છે તે પ્રજાજીના પ્રભાવથી માતાજીએ ન્યાય બરાબર તોલી આપ્યો. એટલે સુમતિ જગવાથી સુમતિ નામ આપ્યું. છઠા તીર્થપતિ ડુખે આવ્યા ત્યારે માતાજીને એવા મનોરથ થયા કે, હું પશ્ચીની રાધામા આરામ કરું, તેથી પદ્મપ્રભ જગવાન નામ પડ્યું સાતમા પ્રજાજી ગર્ભમા આવનાના પ્રભાવથી, પ્રજાના પિતાજીને બે પડખે કુડરોગ હતો, ત્યાં પ્રજાના માતાજીએ હાથ રેગ્યો તેથી અંગ સારુ થઈ ગયું, તેથી સુપાર્થ નામ આપ્યું. આઠમા શ્રી ચંદ્રપ્રભ જગવાનની માતાને ચંદ્ર પીનાનો દોહદ થયો હતો રાજના પ્રધાને યુક્તિથી તે પૂર્યો હતો, એટલે ચંદ્રપ્રભ નામ આપ્યું.

નવમા જગવાનનું અવન થયા બાદ માતાપિતા નિધિસહિત ધર્મારાધન કરવા માડ્યા, તેથી સુવિન્દિ એમ નામ રાખ્યું. દશમા તીર્થંકર જગવાન ગર્ભમા હતા, ત્યારે પ્રજાના પિતાજીના શરીરે જે દાહજ્વર હતો, તે પ્રજાના પ્રતાપે તેમની માતાએ હાથ ફેરવ્યો, ને અંગ શીતળ થઈ ગયું, તેથી શીતળનાથ નામ થયું ૧૧મા પ્રજાને એમ જન્મ્યું કે, મરિમા એક રાધાનો અધિભ્રમક દેવ હતો, તે રાધા પર કાંઈને તે બેસવા દે નહીં; છતાં પ્રજાના મહત્ત્વપ્રભાવે પ્રજાજીની માતા ત્યાં બેઠા અને કાંઈ પણ

લેપદ્મ થયો નહીં, ને દેવ લાગી ગયો; તેથી સૂચ્યા સિત્તમંસ
અથવા કંઠ્યાણ કરનાર ચવાથી એવાંસ એમ નામ જાહેર થયું.
વાસુપૂત્ર્ય એથી નામ થયું, કે ઈદ્ર પ્રભુના ગર્ભના પ્રભાવથી
પ્રભુના માતાપિતાની વસુદેવનોથી પૂજા કરતા હતા. એક વખત
એક મંદિરની બાલુમાં એક પતિપત્નીનું યુગલ ઢાંચ ગામથી
આવ્યું. રાત્રિ ત્યાં રહ્યા. ત્યાં એક બ્યંતરી દેડી રહેતી હતી.
તે પેલા પુરુષના રૂપથી મોહિત બની, ઓતું રૂપ કરી ત્યાં
ગોઠવાઇ ગઇ. બે ઓઝોને તકરાર થઇ, મંત્રી, કે રાજા પણ તેનો
નિર્ણય આપી શક્યા નહીં, ત્યારે ૧૭મા પ્રભુના ગર્ભના પ્રભાવથી
માતાજીએ આ રીતે નિરાકરણ કયું. પેલા પુરુષથી બેઠે ઓઝોને
દૂર જાણી રાખીને બેઠેને કહ્યું, કે-“ જો ઓ પ્રતિનિતા સાચી હશે,
તે દૂર રહેલા પતિને દૂરથી સ્પર્શ કરે, તે તેનો પતિ કહેવાશે. ”
દેવી માયાથી નક્કી ઓઝે હાથ લંબાવેા. દુરત જ તે યુદ્ધગાર
જાહેર થઇ, ને તે કુદાને કાઢી મૂકી. ન્યાય કરવાની નિમંજી સુદ્ધિ
થવાથી વિમળા નામ અપાયું. અનંતનાથ જગદાત્મા માટે તે
આશર્વકારક બન્યું છે. ગર્ભના પ્રભાવથી પ્રભુના માતાજીએ
જે આકાશને અનંત કહેવાય છે, તે અનંતમાં અંત વગરનું એક
મોહું એક જામવું જોયું. વળી અનંત રત્નોની માળા જોઇ તથા
અનંત મહિલાના દોરાઓથી કંઈક લોકોના તાવ ઉનારી નાંખ્યા.
આવું જોવાથી અનંત નામ પસંદ કરવામાં આવ્યું. ૧૪મા
પ્રભુની માતાએ ને પિતાએ પ્રભુજીના આવવા પછી વિશેષ ધર્મ
કરના મહિયો, તેથી ધર્મનાથ નામ અપાયું. ૧૬મા પ્રભુના
ગર્ભના પ્રભાવથી માતાએ અમી જાંટયું, ને દુરત સદેશમાં
આવના મરકીના રાગની શાંતિ થઇ, એટલે રાગતિનાથ નામ પડ્યું.

૧૭ મા પ્રભુની માતાએ સ્વપ્નમાં એક વાર ૪૫ની ૫૨
એક મોટી સ્તંભવ રૂપ જોયો. ને તેનાથી યતુઓ નાના કુંડુઆ
જેના ધર્મ ગણ દોષ તેમ લાગ્યું, ને તેમ થવાથી નાના મોટા

સૌનું રક્ષણ થયું, તેથી કુંથુ નામ પડ્યું. ગર્ભના પ્રતાપે માતાશ્રીએ એક વાર સ્વપ્નમાં રત્નનો સ્તૂપ અને આરો ભોળાં, તેથી અરનાથ નામ થયું. માતાને એક રાત્રિએ છએ ઝડપના પુષ્પોની શય્યામાં સુવાનો દોહદ ઉપજ્યો. ગર્ભના પ્રભાવથી દેવોએ તે પૂજું કર્યો. મલ્લિકા નામની પુષ્પની ભત્રિના નામ પ્રમાણે પુત્રીનું નામ મલ્લિકુમારી આપ્યું. પ્રભુના ગર્ભમાં આવવાથી મુનિ જેમ સારા વ્રતો પાળે તેમ આવકર્તા બાર વ્રતો માતાપિતા સારા પાળવા લાગ્યા, તેથી રંભા પ્રભુનું નામ મુનિમુદ્રત પડ્યું. શત્રુઓએ કિલ્લા બહાર આવી ઘેરે નાંખ્યો હતો, ને તે માટે રાજ્ય નિરુપાય થવા પછી, ગર્ભના પ્રભાવે પ્રભુશ્રીની માતાએ કિલ્લા પર ચડી કરડી નજર કરી, તેથી બધા તથ્યખલાની જેમ નમી પડી શરણે આવ્યા. માતાશ્રીએ શરણાગત પર ગીડી નજર કરી બધાના માથે હાથ ફેરવ્યો. બધા પોતાના રથાને ગયા. તેથી નમી નામ પડ્યું. ગર્ભના પ્રભાવથી સ્વપ્નમાં કાળા અરિષ્ટ રત્નોની રેલ તથા આકાશમાં ઊછળતા નેમિચક્રને ભોળાં હતા, તેથી અરિષ્ટનેમિ નામ રાખવામાં આવ્યું. ૨૩-મા જન્મવાનને માટે એવું બન્યું, કે પ્રભુના ગર્ભમાં આવ્યાના સુપ્રતાપે વામા-માતાએ અધારી રાતે પડખે-પાશ્વે-પાસે સપ્ત જોતો દેખાયો, અને અશ્વમેધ રાજનો હાથ જિયો કર્યો. રાજ્ય જાગ્યા ને કારણ પૂજ્યું. દીવો મંજાવી ખાત્રો કરી, તો ત્યાં સપ્ત દેખાયો, એટલે પાર્શ્વે એમ નામ આપ્યું. ૨૪મા વર્ધમાન સ્વામિ અથવા શ્રીમદાવીરસ્વામિ જન્મવાન પણ કહેવાય છે. તે પ્રભુની વાત તો પ્રસિદ્ધ છે. ધનધાન્યવાદિનો ધણો ધણો વધારો થયો, શત્રુઓ વશ થયા, યશ બહુ વધ્યો, તેથી માતાપિતાનું અપાએલું નામ વર્ધમાન હતું, ને જન્મતાંની સાથે અંગેહો દબાવવા માત્રથી મેરુ કંપાવ્યો, રમતમાં સપ્ત ફેડી દીધો, એવાં અનેક વીરતાનાં પરાક્રમભર્યા પ્રસંગોના કારણે દેવતાઓએ આપેલું મહાવીર નામ

હવું. આમ ચોવીસ પ્રજાનાં નામકરણનો સંદેશ મિલકે
આ પ્રસંગે કહ્યો.

પ્રશ્ન ૧૧. હિસસગ્રામ્ય લોગરસ જ મણવો ?

હિતર-હા, જ્યાં જ્યાં ઘોડા શાસોગ્રામ્યની જ આવશ્યકતા કેવળની
જગતોએ દેખી ત્યાં ત્યાં નવકાર મંત્ર મણવાનું નિધાન છે.
નવકાર વિદિત સ્થાનો સિવાય લોગરસ જ મણવાનો વિધિ છે.
પણ એટલું તો ચોક્કસ છે, કે જ્યાં એ સૂત્રોમાં મોટે ભાગે તો
લોગરસ જ મણવાનો હોય છે. પણ લોગરસ જેને ન જ આવડે
હોય, તેને એક લોગરસ દીક આર નવકાર મણવાની છૂટ છે,
બાકી લોગરસને બદલે કરેમિ ભતે કે ઉવસગ્રામ્ય તો ન
જ મણાય. તેથી જ રીતે માળા મણવામાં પણ ખાસ કરીને
નવકાર, લોગરસ કે ઉવસગ્રામ્યને જ પસંદ કરવામાં આવે છે,
અને હરિયાવહી કે તરસ હિતરી સૂત્રોની કદી માળા મણવાતી
નથી. મહાન તો બધે અરિહંતોનું જ હોય તે સ્વાભાવિક છે.
તે લોગ્રસની પહેલી ગાથામાં જ મણવાનું છે, કે સ્વર્ગ સર્વતો-
દર્શી, જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા બાદ જનહિતને લક્ષ્યમાં રાખી તે તીર્થ કર
ભગવંતો એક મહાન સાવજનિક સંસ્થાની સ્થાપના કરી ગયા છે.
ઉપરોક્ત આપી તે સંસ્થાના ધર્મ સંચો જતાવ્યા ને તે સંસ્થાનું
નામ શ્રી અર્ધવિંધ સંધ કે શ્રી લૈન સાધન નામ રાખ્યું. તે દ્વારા
કર્મભક્તિ જ્ઞાત્માઓને ઉજળા ને વિશુદ્ધ બતાવ્યા. દુનિયા-
ભરમાં જે કોઈ ઉજળી બાળુ યુગ, ન્યાય કે વિશુદ્ધિના જ
જ અંશ છે, તે બધું તે મહાપુરુષોને જ આધારી છે, માટે જ
તેઓ હિતર સ્તુતિને લાગક છે, એ સ્પષ્ટ સમગ્રજ તેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૨. લોગરસમાંથી બીજો મહત્વનો સૂર નીકળે છે ?

હિતર-પ્રથમ ગાથામાં 'ચોવીસ કેવળી' એવું જો આવે છે, તે બહુ
મહત્વસયક છે. તે એમ સૂચવે છે, કે એક ભગવાનનું શરીર

પ્રમાણ મોટું, ને ખીજા કાઠનું નાનું. એમ નામ, આકૃતિ, વર્ણ
 વિગેરે ૨૪ પ્રજાઓનાં બલે જુદાં તફાવતવાળા હતાં, છતાં બધાનું
 કેવળમાન એક સરખું હતું. એટલે એક તીર્થપતિની દેશનાથી
 ખીજાની દેશના જુદી પડે એમ કદી બને જ નહીં. એથી 'સો
 શાશ્વાતો એક મત' એ કહેતીને "અનંતા કેવળીના એક મતની"
 જેમ ટેકા મળે છે. આજે ૧૨ દેશનેતાઓનાં બાર મત પડે,
 તેમને વખતે વધુમતે કાયદો પસાર પણ કરવાનો પ્રસંગ બને. ત્યાં
 સાત વિરુદ્ધ પાંચ મતે કાયદો પસાર થઈ પણ જાય. એટલે તેમાં
 પાંચને અધ્યુગ્રમણું હોય છતાં માનવું જ પડે છે. તેના જેવું
 અહીં કશું બનતું જ નથી. એટલે સેવકને કાંઈ ભગવાનના ઉપર
 ઓછી પૂજ્યબુદ્ધિ રહે ને કાંઈના પર વધારે પૂજ્યબુદ્ધિ જાગે
 એવું કાંઈ નથી. સેવક તો સહેજ પણ ન્યૂનાધિક પૂજ્ય માન્યા
 વિના બધાવને એકસરખા માન્ય, પૂજ્ય અને આરાધ્ય ક્રોડિના
 માને છે. એટલે જૈનશાસન કહે છે, કે ભરતક્ષેત્રના સેવકને
 મહાવિદેહક્ષેત્રના સીમધર કેવળી પ્રજાને માનવામાં સહેજ પણ
 આનાકાની થતી નથી. એ જ કારણથી અતીત, અનાગત ને
 વર્તમાનનાં અહીં દ્વીપના સર્વે તીર્થંકરોનું અસ્તિત્વ અને
 પૂજ્યપૂજ્યત્વ, તેમ સર્વેનું આધિપત્ય કે સ્વામિત્વ જૈનશાસનમાં
 એક સરખું માન્ય ગણાયું છે. તે જ પ્રમાણે લોગસ્સમાં ઓવીસે
 પ્રજાનાં નામે જણાવ્યા પછી બધાવની સર્વસામાન્ય સ્તુતિ ઉપર
 કરવામાં આવી છે. એટલે તે બધા ય ગુણો સર્વેના એક સરખા
 ખીલેલા હતા. તે પણ આનાથી સાબિત થાય છે. વળી કીર્તન
 કરાએલા, પૂજાએલા વિગેરે ગુણકવનથી તે તે પ્રજાઓનું પ્રજાત્વ,
 લોકોત્કારપણું અને દુનિયામાં તેઓની જોડ ન જડે તેવું ઉત્તમ
 ગુણિયલપણું પણ તેઓમાં હતું. તેવા ઉત્તમ સાબિત થઈ ચૂકેલા
 તીર્થપતિઓની પાસે સેવક પોતાના જન્મમરણના દુઃખોની, અને

બીજી સુખદુઃખની વાતો પ્રાચીના દ્વારા પોતાના તારક માનીને કરે તે રચાશાવિષે છે.

પ્રશ્ન—૧૩ કરેમિ ભંતે સૂત્ર સાગાધિકનું મુખ્ય આધાર સૂત્ર કેમ છે ?

ઉત્તર—અમત એ દુનિવાને માટે મોટું દૂષણ અને કલંક સમાન છે.

કેવળતાનથી ભગવંતોએ ભયંકર એવા ને કિનારા વિનાના એવા સંસારસમુદ્રથી તરવાને ને કોઈ સંગીન આલંબન મેળું હોય અને ઉપદેશું દોષ તો તે આ મૂત્ર જ છે એટલે સમમ જિનવાણીમાં મૂળ તરીકે અથવા સમમ જિનકથિત યાત્રોતું ને કોઈ પણ મુખ્ય બીજરૂપી સૂત્ર હોય તો તે આ ‘કરેમિ ભંતે’ સૂત્ર છે. તેમાં એમ જણાવ્યું છે, કે હે તીર્થંકર ભગવાન! આપના ઉપદેશ ને આઠા મુજબ, અથવા હે ગુરુ મહારાજ! આપની આઠા અનુસાર, હું મારી શક્તિ પ્રમાણે મારી અવનીપણાની અનાદિ કાળની વિષમ તથા અંચળ પરિસ્થિતિને અટકાવી મારા આત્માની કાષ્ઠક રિચરતાપૂર્વકની સમરિચિતિ સંપાદન કરવા સામાયિક કરવા ઇચ્છુ છું. વિશેષમાં તે સમતા કેળવવા માટે મન, વચન ને કાપારૂપી ત્રણ પ્રકારથી, તથા ન કરું ને ન કરાવું એ રૂપ એ પ્રકારેથી એમ છ રીતિએ, હવે પછી મારા મનથી બે ધડિના નિયમ સુધી, હવે કાપના કુંઠામાંથી મુક્ત બની, સાચો અહિંસા ધર્મનો ઉપાસક બની, ૪૮ મિનિટ સુધી પાપકારી પ્રવર્તનોનો ત્યાગ કરું છું અને ત્યા સુધી-બે ધડિના મારેલા નિયમ સુધી આપની સેવા કરવા ચાહું છું. વિશેષમાં હે ભગવાન! અથવા હે મહારાજશ્રી ! તે ત્યાગ કરેલા સાવધ વ્યાપારો મારાથી કદાચ થઈ જાય તો તેવું, અને જૂના જે જે પાપકાર્યો પહેલાં થઈ ગયા હોય તેવું, ખરા અતઃકરણપૂર્વક પ્રતિક્રમણ કરું છું. એટલે કે તે પાપથી નિવૃત્તું છું, નિવર્તન કરવા ચાહુ છું. તથા તે પાપયોગીથી દૂર રહીને શુભ યોગમાં પ્રવર્તું છું. એ પાપયોગી ખરેખર સંસાર વધારનાર છે, દુઃખો આપનાર છે, અને જન્મ મરણ

વધારનાર છે. માટે તેની આપની સમક્ષ ખરા અંતઃકરણથી નિંદા કરું છું.

હું પોતે હવે કેઈ પણ જોગે આ સામાયિકમા અંતર-આત્માને સમતામય સ્વસ્થ બનાવવા માટે અને સ્થિર રહેવા માટે, બહારની વિષયકપાયની દુનિયામાં ભટકતા એવા મારા બાહ્ય આત્માનો ત્યાગ કરું છું, એટલે પાપવ્યાપારોમાં રમતા ને ભમતા મારા આત્માને અહીં સ્થિર કરી અંતર આત્માની શુદ્ધિ કરવા મહું છું અથવા ધણું પાપો બાધી મલિન થએલા આત્માને અંતરંગથી શુદ્ધ કરવા માહું છું, એટલે કે પાપવ્યાપારોને વેસિરાવું છું. અથવા પાપવાસનાઓથી વાસિત થએલ જે બાહ્ય આત્મા તરીકે કહેવાય છે તે બાહ્યપણાને ત્યાગું છું. જેમ પોતાની સ્ત્રી ધરમા હોવા છતાં પર ધરે ભટકનાર દુર્વાસનાવાળાને જેમ કહેવાય કે તું બહાર ભટકવાનું મૂકી દે, તારા ધરમાં સંતોષ રાખ. તેમ અહીં પણ આત્માને આ નિંદા દ્વારા જે હિતમ શિષ્યામણ આત્મામાં આવે છે, કે તું પ્રદંભનો જે ખૂબારી થયો છે, તે બાહ્યભાવમાં કે વિભાવસ્થામાં ભટકનાર કહેવાય ખાવાપીવામાં, મોજશોખમાં, અમત્તી રહેવામાં, વૈભવ-વિલાસમાં, શરીર શુશ્રૂષામાં જે પડી ગયો છે, તે આત્માથી કે આત્માના ગુણોથી તું જે પરાદમ્બુખ બન્યો છે, તે તને શોભતું નથી. તું અંતરમુખ થા, અધ્યાત્મની સન્મુખ બન. પોતાના આત્માને ભૂલી ન જ સ્વભાવદશાવાળો થા. આત્મ-ભાવને નજર સામે રાખ. જે બધું સ્વસ્થ ચિત્તે સામાયિક લક્ષને જોડો વિચાર કરશે ને તું સ્થિર બનશે તે જ બની શકશે. એટલે આ સૂત્ર પાપવાસનાઓ ઉપર પહેરેા હાસવાળું કામ કરે છે. અને આત્માને પોતાના સ્વભાવમાં આવી પોતાને ધર રહેવાનું કે આવવાનું સિખવે છે. ધર, ધન, શરીર વિગેરે આત્માથી પારકું છે. એટલે પારકાનો મોહ છોડી દે તારા ધરની તે તપાસ રાખ.

ક્રમાવા જોગો પુત્ર સાથ ને દોરતાર ભાષણથી માથે બટકમા કરે, ને ધરતુ કાંઈ ન સલાળે ત્યારે તેને પાસે બેસાડી શાંતિથી માતપિતા કે સગાંજાલાએ શિખામણ આપવી પડે, કે “ભાઈ! હવે તું સમજી ને મોટો થયો, તારું ધર સંભાળ આપણે આપણું ધર સંભાળવું જોઈએ.....”

ધરમાં છોકરાના લગ્ન આવે, ને ધરમા દાગીના ન હોય, ત્યારે ઉછીના લાવીને અવસર શોભાવવો પડે છે. ત્યારે તે લાવેલા ધરેણાને સાથવવા માખાપ વારવાર ધરનાંને ટોકે છે, કે “જુઓ, આ આપણું નથી, પારકા છે, અવસર પતે કે તુરત જાણીને જાણીને જોવી ને તેથી અવસરમા પાછી સોંપવાની છે - ” તે પારકા ધરેણાનો મોઢ વધારે દિવસ જેમ રખાતો નથી, તેમ ધન, કુટુંબ, ધર કે શરીર એ બધું આત્માથી પારકું છે, તેથી તે મોઢ બેટો છે. તેના મોઢમા ગુણોએલા આત્માને જાણ આત્મા કહેવાય છે. આજ વસ્તુઓમા બટકવાથી આત્માને ૧૮ પાપરથાનકો સેવવા પડે, ને તે જ પાપનાશનો, એ જ પૌણ્યલિલે ચીજોમા રામનાશ આત્માને ધણા દુઃખો આપે છે. ધડીમા કુતરો બનાવે, ધડીમા વાદરો બનાવે, ને કાડો, નાચી, દેવ, કે પોપટ જેવા રૂપો અપાવી આ આત્માને નાટકીઆની જેમ નચાવે. કુતરાના, કામાના, કે બળદના પરાધીન બનેલા દુઃખો કાંઈ જોઈતાં હોતાં નથી. તે દુઃખોને નજર સામે માઠ કરે તો સામાયિક ગમે, ને તે કરવાનું મન થાય. તેવા જાણ આત્માને વોસિરાવી પોતાના સમતામય આત્માના સ્વરૂપમાં રાખવા પ્રજાએ અંતરમુખી થવાનો આ પ્રયોગ ઉપદેશ્યો છે. જેટલાં વધારે સામાયિક થાય તેટલો મનુષ્ય લાન વધારે સફળ થયો ગણાય સાખી, પતંગીઆ કે વાદરાને સામાયિક કરવાનો પ્રજા ઉપદેશ આપતા નથી તેમ પોપટને પણ કહેતા નથી. કારણ કે તે આત્માઓ અરવળાની અમૂલ્ય કિંમતને આંકી, અરવળો હાથમા લઈ, સામાયિક કરવા

જેટલી સાધકાતવાળા નથી તે ભવ જ સામાયિક માટે અપોગ્ય છે જેમ વાધને કે મિદલ્લને આપણે કહીએ કે—” રમોઈ શાધીને ખા, કમાણી કરીને, બગ્ગરમાથી માલ લાવીને, નીતિના ધનથી જીવનનિર્માહ કર ” આ બધું તેને માટે શક્ય નથી, દેવાને કે દેવેદ્રોને પણ કટામણ ચરવળા આપી સામાયિક કરવાનું ભગવાને કેમ કહ્યું નહીં ? તેવાના ભાગ્યમા પણ સામાયિક નથી કેનળ મનુષ્યના જ ભાગ્યમા છે એટલે તો સામાયિક અનત પૂણ્યને સૂચવે છે બીજી કોઈ ગતિમા તે થતું નથી. પણ માત્ર ચાર ગતિમાથી એક મનુષ્યભવમા જ તે શક્ય છે. જેમ હળરો દુકાને ફરે, તો ત્યાં ઝવેગત ન મળી શકે, તે તો ઝવેરાતનો ધધો કરનાર ઝવેરીને ત્યાં જ મળે તેમા પણ એક મનુષ્યના ભાગ્યમા મળતું નથી સિદ્ધાન્તુ દ્વધ જેમ સોનાની થાળીમા જ દેકે, તેમ આ સામાયિક ઉત્તમકુળમા પ્રાપ્ય કરીને શ્રાવક કુળમા જ, ને તે પણ ભાગ્યશાળી ઉત્તમ સરકારવાળા હોય તેને ત્યાં સોનાની થાળીની જેમ અહીં જ-મેલાના જ ભાગ્યમા તે થવું શક્ય છે આટલી ઊંચી વસ્તુ આ સામાયિક છે

પ્રશ્ન—૧૪—સામાયિક અને પૌષ્પમા શો ફેર છે ?

ઉત્તર—તીર્થ કર ભગવાન જ્યારે દીક્ષા લે ત્યારે કોઈ બીજા ગુરુ પાસે તેનો વિધિ પ્રશ્નને કરવાનો હોતો નથી ભગવાન સ્વયં પોતે જ દુનિયાના ગુરુ છે એટલે એક વર્ષ સુધી વર્ષાદિન આપ્યા બાદ દીક્ષા લેવાના સમયે આ સામાયિક સૂત્ર ઉચ્ચરતી વખતે કરમિ અને તરસ એ બંને શબ્દની પછી બંને પદ પ્રશુજી બોલતા નથી. કારણ ભગવાનને બોધ આપનાર તેમનાથી અધિક બીજા કોઈ ભગવાન નથી ત્યારે આપણે બંને શબ્દ ઉચ્ચારવો જરૂરી છે. પોસદ ઉચ્ચરવો હોય ત્યારે તે શબ્દોમા ફેરફાર કરીને બોલવાનું હોય છે સામાયિકને ઠેકાણે પોસદ બોનાય છે તે પૌષ્પ કેવો ? તેના વિસ્તાર માટે આગ પ્રકાર સચવનારા શબ્દો બોલાય છે

આહાર, શરીરસકકાર, અન્નાવાર અને જલચેરપોસક, સગવડો દેખ્યો એવો તેમાં નિર્દેશ કરી ઉચ્ચરવાનું હોય છે તથા જન-નિયમ ને ઠેકાણે જન-પ્રિય અહોરત્ર શબ્દો મોસવાનો વિધિ છે.

સામાયિક બે ઘડીનું હોય છે, ત્યારે પૌષ્ઠ ૪ પહોરનો કે ૬ પહોરનો લેવાય છે પૌષ્ઠ પછી સામાયિકમજળ છે સમતા વિના સામાયિક કે પૌષ્ઠ શાંભે જ કેમ કે જાર વ્રતના કે પાચ મદ્દાવ્રતના ઉચ્ચારણુમાં પછી આ સૂત્રનો મેટો બામ પચ્ચક્ષ્પાણુરુપે બોલાય છે ઉપધાનની લગભગ દોઢ પોણામે મહિનાની ક્રિયાઓમાં પણ પૌષ્ઠ અને સામાયિક તો મુખ્યપણે રહેલા જ હોય છે દીક્ષા કે ચારિત્ર એ સામાયિકનું જિદ્ગીમર માટે નિરતૂત સ્વરૂપ છે સામાયિક તો ચારિત્રનો એક થોડા સમયનો સ્નાદ છે દેવગતિમાં પૌદ્ગલિક સુખ રિશી પ્રમાણુમાં છે બાકીની બે નારકી ને તિર્થ અગતિમાં કેઈ પછી જાતિનું સુખ તથા પશુને કષકા કાણુ આપે કે તેને મકાન ફરતીચર કાણુ આપે કે ત્યાં ખાવાનું નિયમિત કયાથી લાવે કે દુધ મહેરા વાચા કયા છે કે દલે માત્ર એક માન-રહેઠા જ સામાયિક યર્ષ શકે છે તેમાં થોડો સ્નાદ કે વધારે સ્નાદ જોટલો લેવાય તેટલો ઝોડો ગણાય ગામઠામાંથી કેઈ બે માણસ રહેરમાં ફરવા જાય તો તેને શહેરી કહે કે બે દિવસ રહેવા આવ્યા હો ને જિદ્ગીમાં પપ વર્ષે આગે આ શહેર જોયું તો આ સિનેમાં જોઈ લે, આ દેખી બા. ફરી નહીં મળ ફરી ક્યારે આવશે કે એમ જેવી રીતે કહે તેમ જ્ઞાનીઓ કે યાત્રીઓ આત્માએને ઉદ્દેશીને હિતપ્રુદ્ધિયા કહે છે કે-ફૂલ'લ મનુષ્ય જાવમાં સામાયિક જોટના યાય તેટલા કરી દ્યો, ફરી ક્યારે માનવ જાવ મળવાનો છે કે અનત પૂણ્ય જાગે ત્યારે બે ઘડીનું પછી સામાયિક ઉદયમાં આવે છે.

નવકારમાં આવતા પાચે ૫ મેઘીઓમાંના સિદ્ધ લગન તો સિવાયના ચારેયે યાવજીવ માટે આ કરેમિ જાતે ઉચ્ચરેલું

હોય છે આ પૃથ્વી પર પથરાનો પાર નથી, પણ સોના, ચાંદી, ઝવેરાત બહુ જ અલ્પ સંખ્યામાં હોવાથી તે બહુ કિંમતી ગણાય છે તેવી જ રીતે મનુષ્યોમાં પણ ઉત્તમ જાવક કુળમાં જ આ કર્મો લેતેની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે તે બહુ જ કિંમતી છે. એક આરુઢક મનુષ્યના લાભમાં પણ રોજ સામાયિક હોય તેમ નિઃસ્વ સંભવતું નથી. માટે જ્યારે સામાયિક કરવા જેવા સયોગો ઉત્પન્ન થાય ને લાભ વધે તે પણ પણ અનંત પુણ્યવાળી ગણાય સૂત્રો શિષ્યાં પણ હોય, સામાયિકની ઉત્તમતા ધ્યાનમાં પણ હોય છતાં, તેનો ઉદ્ધવ થવો એટલે કે સામાયિક આચરણમાં મૂકવું, તે યોગ તેટલો જ અતિ દુર્લભ છે, કે જેટલો ધરમાની તિન્નેરીમાં રહેલો દસ હજારનો હીરાનો નેકલેસ કેાઈ સારા પૂર્વ દિવસે જ પહેરવાને માળાપ કાઢી આપે ■ તે પહેરવાતું ભાગ્ય દુર્લભ છે શાનીઓનો યોગ પણ તેટલો જ મોઘો છે. જિનવાણી સાધનવાતું પણ તેથી વધારે દુર્લભ છે તેનો અમલ વળી તેથી અધિક કિંમતી છે આ સૂત્ર અદિસામૂયક હોવાથી જૈન શાસનતું મહામૂલું કલ્યાણ કરવાતું મૂળ ગણાય છે ધર્મ પાલન માટેની સર્વે આશાઓ ગર્ભિત રીતે આમાં સુથાએલી છે આ મૂળ સૂત્ર માટે ને આ સૂત્રના વિસ્તાર માટે ૪૫ આગમો રચાયેલા છે. એટલે સર્વે સૂત્રોના ઉપદેશનો મુખ્ય સાર વિરતિ અથવા સામાયિક છે. જ્ઞાનતું કે બહુતરતું ફળ જ્યારે આ વિરતિમાં પરિણમે ત્યારે જ્ઞાન બીજથી મળેલું ફળ મળતું ગણાય સર્વે શાસ્ત્રોનું આ મૂળ સૂત્ર છે. એટલે એ પવિત્ર અને મહત્ત્વના પાઠનો ઉચ્ચાર જનતા સુધી જ્યતે ન કરતા, ચુરુ મહારાજ કે કેાઈ વડીલ હોય તો તેમની જ પાસેથી કરાવાય છે. કેાઈ ન હોય તો, પોતે છવટે ઉચ્ચારે આ મૂત્રને સામાયિક દડક સૂત્ર પણ કહેવાય છે આ મૂત્રનું ઉચ્ચારણ સામાયિકની પ્રતિજ્ઞા સ્મરણ છે. ચુરુ મહારાજની આજ્ઞાપૂર્વક આ

સામાયિક ઉચ્ચરવાનું હોવાથી તેનાં આદેશો પણ મુદ્દપતિ પછી માનવાના હોય છે

સામાયિક આચાર્યપૂર્વક કરવાનું હોવાથી મહિસાદ્ર એમ આદેશ મળાય છે. પરિસેલજ્ઞાપૂર્વક એસવાનું હોય તે સૂચના હાખલ મુદ્દપતિ પરિસેલજ્ઞાની હોય છે આ સૂત્ર ઉચ્ચારતા પહેલાં દ્વિંસાદિ ટોપરદિ ૧ રહેવું જોઈએ ને ચમચરદિત પણ થવું જોઈએ, તે હેતુથી ઇરિયાપહી ને કાઉરસગમ કરવાનો વિધિ છે તીર્થ કર દેવોનું રમરજી અને તે પૂજ્યોનું અવગમન લેવા કાઉરસગમના નવકાર કે સોતગમનું રમરજી આવે છે તેમ રિધરતા ડેળવવા માટે કાઉરસગમનું વિધાન છે. આ બધું કર્યા પછી જ સામાયિક ઉચ્ચરવું યોગ્ય ગણાય, તેથી કરેમિ લેતેનું ઉચ્ચારણ પછીથી આવે છે આ સામાયિકની પ્રતિજ્ઞામાં સુપ્રતિજ્ઞ રહેવા ખાતર ને તેમાં લીન રહેવા માટે રચાધ્યાય ધ્યાન કરવાની ઇચ્છાથી સજ્જામના બે આદેશો મળાય છે તે સ્વાધ્યાયના સૂચક તરીકે દ્વે કામા ત્રણ નવકાર ગણવાનો વિધિ છે. હવે તે રનાધ્યાય ઉભા ઉભા કરવા ચક્તિ નથી, એટલે એસવાના આદેશો માંગે છે સામાયિકની શુદ્ધિ કેવી, કેટલી અને કઈ રીતે જાળવવી, તેનો એક ઉત્તમ ઉપાય લખાય છે તે એ કે કર દોષો સામાયિકના જે અમે અમાહિ વણીવી ગયા તેનું વારવાર મનન ને મથન કરવું. દોષોથી સામાયિક વિરાધાય છે તે અપરાધોથી નચવા માટે આપણે અતિશય કાળજી રાખવી જોઈએ અતિ વિશુદ્ધિવાળા સામાયિક માટે એટલે કર દોષો સહિત મહાભાગ્ય નિધાન ત્રાપક પ્રતોને અતિશય હિમ્મતનાર, પ્રભુની પ્રશસા પામેલા શ્રાદ્ધરત્ન પુણિયા શ્રાવકનું નામ અતિ પ્રસિદ્ધ છે આ સામાયિક એકા સાથે વધારેમાં વધારે લાગલગાટ ત્રણ યર્ધ રાકે છે ત્રણ માથ પછી પાયા પછી ફરીથી ઉચ્ચરવું જરૂરી છે ત્રણ સુધી તો પાયા વિના નવું ઉચ્ચરી ચકાય છે ૪૮ મિનિટ યાય

કે દુરંત નવુ ઉચ્ચરણ જન નિયમ શબ્દથી ૪૮ મિનિટ કે બે
મીની જ લેવી તેનો ખુલાસો પાછળના પ્રશ્નમાં આપીશું

પ્રશ્ન—૧૫—સામાયિક વચણતો એ સૂત્ર શું છેવટે બોલવું જ જોઈએ ?

ઉત્તર—સામાયિક પારતા આ સૂત્ર બોલવું જ જોઈએ સામાયિક દરમ્યાન
જે કાંઈ પણ મન, વચન કે કાયાથી પૂર્વે નિષેધ કર્યો હતો,
છતાં પણ તેમાંથી જાણતા અજાણતા કાંઈ સાવચ યોગ સેવાઈ
ગયો હોય તો તેની શુદ્ધિ કરવા માટે ઇરિયાવહી પડિછમવાની
જરૂર છે આણુ ઉત્તમ સામાયિક પોતે લઈને ખૂંચ થએલો તે,
શુરુ મહારાજ પાસે ૪૮ મિનિટ પૂર્ણ કરીને, સમતાપૂર્વક
આરાધીને, જોકે સામાયિક હૃદયમાં વસેલું છે ને તેના પ્રત્યે સર્વોત્કૃષ્ટ
રાગ પણ છે છતાં સસારી આત્મા હવે વધારે ટકી શકતો નથી,
એટલે પારવા (પાળવા) માટે આરા માગે છે ત્યારે શુરુ મહારાજ-
ને જવાબમાં સમજાવવા માટે કહેવું પડે છે, કે ‘ ભાગ્યશાળી ! મહાન
પુણ્યોદયે આણુ અનંત કલ્યાણ કરાવનાર ને મનુષ્ય જિન્દગીમાં
સર્વ સાર સમાન એવું સમતા આપનાર સામાયિક પારવાને શા
માટે ઉતાવળો બને છે ? છતાં પણ તારો આત્મા જો વધારે ન
જ ટકી શકતો હોય તો ફરી પાછો જન્મી કરજો ત્યારે બીજો
આદેશ માગે છે, કે પોતાની શક્તિ ન હોવાના કારણે તે પોતે
પારવા માગે ■ ત્યારે શુરુ મહારાજ ફરી ઉપદેશરૂપે કહે છે,
કે ‘ પુણ્યવાન ! બસે તારી ઇચ્છા એમ જ હોય તો તું જાણે
પણ યાદ રાખજે, કે આ અમૂલ્ય તરવાના સાધન પ્રત્યે બેદર-
કાર રહીશ નહીં ! તે સામાયિક પ્રત્યેનો આદર પૂર્ણપણે રાખજો
હૃદયમાં ચોક્કસ માનજે, કે સામાયિક વિના કદી કલ્યાણ થનાર
નથી સસાર રૂપી મહાસમુદ્રને તરવા માટે રટીમર જેવું આ
સાધન ■ રટીમર કે વિમાન જેમ અહીંથી અમેરિકા
જવા માટે સાધન ગણાયેલું છે, તેમ મોક્ષપ્રાપ્તિ માટે
સામાયિક છે. આ સામણીને સમતાધારી સાધક ‘ તદતિ ’

બોલીને તે ગુરુઆચારને માથે ચડાવે છે પછી વારવાર જ્યારે જ્યારે સમય મળે ત્યારે સામાયિક કરવાની બાવનાવાળો તે, પહેલા મળનાચરણ તરીકે નવકાર મહામંત્ર બોલે છે પછી ૧૪ પૂર્વધર ભગવાનશ્રી હાદ્રણાહુસ્વામિજી મહારાજે આવશ્યકનિયુક્તિમા ગુ થેવી બે ગાયા કે જે 'સામાયિક વચબુતો'ને નામે ઓળખાય છે, તે બોલે છે પછી અવિધિના લાગેલા અતિચારો નહય, ને ડર દોષમા જે કાઈ દોષ લાગ્યો હોય તે બદલ, પચાતાપ કરી મિત્તજામિ દુઃકડ દહ, શુદ્ધ સામાયિકનું પૂર્ણ ફળ મેળવવાની ઇચ્છા કરી ક્રિયાની પૂર્ણાહુતિ કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬—આ સામાયિક નાનું મોટું હોય ખરું ?

ઉત્તર—એમા સમજવાનું પહેલાં તો એટલું જ છે, કે આગળ આપણે જળાવી ગયા, તે પ્રમાણે પૂરવનો ઉત્પ જળે તે: સામાયિક મનુષ્ય પણ કરી શકે એ કાઈ બધાના ભાગ્યમા હોતું નથી હવે આખી જિંદગીનું તો કાષ્ટક જ મહાભાગ્યશળી હોય તે જ સ્વીકારી શકે, તેને સાધુપણ કહેવાય છે એટલે આખી જિંદગી ધરનાર, સ્ત્રી કુટુંબ કે ધન પ્રત્યે સાધુએને સાસુ જોનાનું હોતું જ નથી. આ સર્વવિરતિ ચારિત્ર બાંધોની જેમ નથી બાંધ સન્માસમા એવું હોય છે, કે જેને જ્યારે ઇચ્છા થાય ત્યારે તે તેટલો વખત બે ચાર કે છ મહિના સાધુ નની આવે પાછું મન થાય તો ફરી સાધુ થાય સાધુ કહેનકાવી કાચું પાણી પીએ. રાજ-કારભાર કરે, માસાદાર કરે, રાત્રિભોજનનો પણ મવંથા પ્રતિ બધ નહીં એવું મોજ મળપૂર્વકનું શરુપણ ત્યાં છે, તેના કરતાં આપણું સાધુપણ બહુ જ ઉચ્ચ પ્રકારનું છે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનનું ચારિત્ર ધણા જ ઉંચા આચારનાળું છે તે આઠ વર્ષની ઉંમરથી ૬૦ થી ૭૦ વર્ષ સુધી ગ્રહણ કરી ચકાવ છે આ ચારિત્રનું મૂલ્ય જેઓ આંકી શકતા નથી, તેવાઓ અચ્છાન વશ થઇને એમ બોલી આવે છે, કે આ સર્વવિરતિ સામાયિક માટે ઉંમર

નક્કી થવી જોઈએ, એટલે કે જાણ ઉમરમાં તે ન લેવાય કે ન અપાય. પણ તેમણે બે જ વસ્તુ વિચારવાની છે, કે (૧) આયુષ્યનો કામનો નિર્ણય કે ભરોસો નથી અને (૨) જધા કાંઈ ચારિત્ર લેતા નથી. કાંઈક જ હજારમાં કે લાખમાં એક કે બે કે ચાર તે લેનાવાળા નીકળે છે. બાકી ખીજા દા પણ પાડતા નથી અને એમ તો જાણ મરણની સખ્યા કયા જોઈતી થાય છે ? તેને કયાં રાક્ષી રાકાય તેમ છે ? જેને સગાં તરીકેનો સંબંધ ન હોય, તેવો પુણ્યસાળી આત્મા કાંઈ ચારિત્ર લે તેમાં વિરોધ દાખવવો એ કેવી મોટી ભૂલ ગણાય ? એવા નાના ચારિત્ર લેનાગમાંથી પણ હીરા જેવા તો સેંકડે પાંચ દશ ટકા જ નીકળે હીરા નીકળે તે તો ઉપકાર જ કરશે, ને તેની છાયા પણ ઉપકારક જ નિવડશે. તે શું ખોટું છે ? આ તો હજારો માણસો દશ દશ રૂપિયાની લોટરી લે, પણ સાચે કેટલાને ? તેના જેવું આ છે. આ જિંદગીમાં ચારિત્ર લેનારને તો ખૂબ પૂણ્યની લોટરી લાગી છે. તેને ના પણ કહેવાય નહીં, ને તેની ધજ્યાં પણ થાય નહીં આ થયું આખી જિંદગીનું સામાયિક થોડા દિવસોનું ઉપધાનામાં અથવા એસક પહોરી પૈવધ લેત્યારે, અથવા દશ સામાયિકનું દેસાવગાસિક કે એક સામાયિક કરે ત્યારે હોય, તેને નાનું ગણે તો શું ત્રાધો છે ?

પ્રશ્ન ૧૭—દિવાળી કદમમાં ૩-૪ કે પાંચમા પદવાળાને ન રહીમાં જવાનું બગવાને શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—જે ભગવાને ચારિત્રને મુક્તિ આપવાવાળાં કૃણ આપનાર કહ્યું, તે ભગવાન ચારિત્રધરને નારકીમાં જવાનું કહે, તેમાં હેતુ તો હોવા જ જોઈએ ને ? તેમાં એમ સંભવી શકે છે, કે ચારિત્ર તો તારે જ, કદી કુઆડે તેમ બને જ નહીં. સાકર મીઠી જ લાગે, કડવી હોય તે સાકર જ શાની ? પણ એટલું જરૂર છે કે સાકર સાલ માણસને મીઠી લાગે પણ તે જ સાકર તાવવાળાને કાઢી લાગે, તેમાં તાવ મિશ્રિત અસ્વાસ્થ્ય કારણ છે. તેમ અહીં પણ એમ બની શકે, કે આ પાંચમે આરો એવો છે કે રાગ, દ્રેષ,

ધર્મી, અસૂયા કે અદેખાઈ કરવામાં એ વેષમાં રહીને પણ ખાકી રાખે નહીં. તેમાં આ અવસર્પિષી તો દુષ્ટમાં દુષ્ટ અનંતા કાળે આવી છે. તેમાં દુષ્ટ આત્માને ધર્મી દેખેના તાવ આવે, ને પાડો જેમ તળાવનું સારું પાણી ડાળી નાંખે, પોતે પીએ નહીં ને ખીજને પીવા દે નહીં તેવું તળાવ ડાળવાનું કામ કરે. તેમ ધર્મીની અગતનો જાળના પ્રતાપે સ્વપર આરાધના ચૂકવવાનાં અધમાધમ કામ કરે તો તેનાં તેવાં કૃત્યો તેને નારકીમાં કેમ ન લઈ જાય ? અથવા એવું પણ બને, કે પહેલાં શરૂમાં તો સારા આકર્ષણ દ્વારા જનતાને આકર્ષે, પોતાના પક્ષમાં ખેંચે, પોતાની દષ્ટિરાગની જાળ બિછાવે, મુક્તિ માર્ગે જતાવું છું તેમ જાહેરમાં જતાવે, ને જ્યારે એમ દેખે કે મારી પાછળ આટલું મોટું પીઠબળ છે; તેટલી ખાત્રી થાય સારે તે પોતાનો જૂદો મત ચાપવાનો એક પ સો ફેંકે, ને જ્યારે પગે પડનારા તે ત્રીસી લે સારે બીજો પાસો ફેંકે. એમ એમ કરીને વીતગગ મતથી જૂદો પડતો જેમ પાસો સીધો પડે, તેમ કાઈ ને કાઈ પોતાનો નવો મત વ્યવસ્થિત કરવા રૂપે બીજા યોજના ફેંકે. પૂંકે પડેલાઓ 'વાહ ! વાહ ! દેવવાણી !' કરીને સ્વીકારે. તે વખતે આટલા બધાને ઉન્માગના ખાગમાં નાખવાનું મહાપાપ વહોરે. તે આત્મા જલે વેશમાં હોય છતાં સારી જિંદગી દેવમતિ કેમ જ પામી શકે ? પરમ અધ્યાત્મી પૂજ્યવર શ્રી આનંદધનજી મહારાજ પણ આવી બીનાનાં ખેદ પ્રદર્શિત કરતાં ક્યાં જણાવતા નથી, કે 'મારા તારા વિખવાદમાં પડીને, આત્મોના રહસ્યોને ચુરુગમથી સમજ્યા વગર, ધર્મીદિને વશ થઈ, નયોની અપેક્ષાઓના અને નિશ્ચય વ્યવહારનાં કે ઉત્સર્ગ અપવાદનાં મર્મને જેઓ સમજી શકતાં નથી, તેઓ તુચ્છતા, સ્વચ્છંદતા તથા અહંપદના ઝેરને વલોવવાનું ફલકટ કાપ કરવામાં પોતાનું ને અનેકાનું જગાડે તેમાં નવાઈ શી છે ? તે વાત જુઓ. "તત્ત્વની વાત કરતાં ન લાગે" તેવી જ રીતે—

ઉદ્ધામાં ઉદ્ધા આ કાળમાં થએલા મહાન અદ્ભૂત વિમૂતિ-

સ્વરૂપ પરમોપકારી પ્રખર વિદ્વાન ને દુરધર પૂજ્યપાદ મહામહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ પોતાના ૧૨૫ ગાથાના સીમધર પ્રશ્નનો વિનતિરૂપ સ્તવનમા પહેલી જ કાળમા પોતાનું આ કાળમા પાકેલા ને પાકનારા તથા જગવાનનું નામ લખવનારા, તેવા શાસનના દ્રોહીએથી થતા દ્રોહથી દુખી થઇને પોતાનું અતર ખોલીને વિલાપ કયા નથી કરતા ? તેઓમીના ઉદ્ગારો આ રહ્યા—'હે પ્રભુ ! શુ દુઃખની કથની કહુ ? આવા આવા આત્માઓ લોકોને ઉન્માર્ગે ધસડીને સંક્રાંતપૂર્વક ખોટું કરે, ને દુનિયામા શાહુકાર બની સાસુ મનાવે, એવાઓથી આ શાસન કેમ વહન ચશે ?' એવો બળાપો આશુ પાડીને એક પ્રખર વિદ્વાનને શા માટે આ કાળમા કરવો પડે ? એનો અર્થ જ એ કે મુક્તિમાર્ગનો દેખાવ કરી અનેકાને શ્રી વીતરામચયનની વિરુદ્ધ ધકેલી દુર્ગતિની સાધના કરે, તે કેવું કહેવાય ? જો કે ભગવાને વો જેવું બનવાનું હોય તે જ કહ્યું હોય, તે કદી મિથ્યા થનાર જ નથી, છતાં સમકિતિનું સમકિત છાતું રહેતું નથી તેને દુઃખ ન થાય તો સમકિત જ સાતું ? સમકિત જ એવો બળાપો કરાવે છે ને તે જ સિદ્ધ કરે છે, કે આ મહાત્માઓ પરમ વિશુદ્ધતાને ભજનાગ હતા, એમા શંકા નથી જ

પ્રશ્ન ૧૮—એવા આરામા કે પાચમા આરામા દિવસના કલાક તો ૨૪ જ ને ?

ઉત્તર—એટલે લાગે જવાની શી જરૂર છે ? શિયાળો હોય કે ઉનાળો હોય, પણ લલે રાત નાની મોટી થાય, પરંતુ ૨૪ કલાકનો જ દિવસ હોય જ ને ? છતાં શિયાળામા જૂખ વધારે લાગે. ઉનાળામા એ જ પૃથ્વી, એ જ માણસ ને દમેશ એ જ સૂર્ય આવનારો હોવા છતાં તરસ વધારે લાગે ને પાણી બહુ પીવાય, તે જ સુચવે છે કે તેમ એવા આરામા મનુષ્યને બે પગ, બે હાથ આપ્યા જેવા જ હતા, તેની કાચુ ના કહે છે ? પણ

આપણે પાપી તે પાપી ને તે પવિત્ર તે પવિત્ર લોકોને સદા
 પૂર્વકની ઠગનાજીથી ઠગવાનું ભગવાનની પાટે બેસીને ચોથા
 આરામા બને ? અને એમ ઠગવાનું કરે તો જ નારકીના
 મહેમાન થવાય ને ? એ જ કારણથી જાની પુરુષો સાદી સનાહ
 ઉત્તમ પણ દુકમા આપે છે, કે એણે આરાધો તે હજીએ નમશે
 પણ ખોટું જાનું કાઢી ઉત્તમ આરાધના માગ'નો અપદાપ તો
 કરશે જ નહીં દુકાનદાર પણ એક વર્ષ એણે કમાય, કે ખરચ
 માથે પડે તો હજી નભાવી લે છે પણ ખોટું આવે તે તો તેને
 સાલે જ આ પાપમા આરામા તો એવું ને છે, ને તે આજે
 આપણે દેખી રાકીએ છીએ, કે ભગવાનના ઉત્તમ ઉપદેશની અસર
 ભારત ભૂમિમા થવી જ જોઈએ, તે થતી નથી કે દાહમસર
 કામ કરવું ' કાલે કાલે સમાચરેત ' ને કાલે ને શોભે તે કરવાનું
 હે ય લે બની પણ સીમા હોય, વચનની એકનિષ્ઠ સાચવરી જોઈએ
 ' કોઈની અદેખાર્ધ ન કરી નિર્જે ' આનું ચોડે અર્થે પાલન આજે
 પાશ્વિમાત્વ અનાય' દેશોમા પણ જોનાય છે જેના કે ચારને ટોકારે
 ગાડી ઉપડે તે ઉપડે જ પણ અહીં આ દાહમે મામાયિષ્ કરવું તે
 થાય જ, એનો નિયમ કેમ નહીં ? આખો વિષય ધધે શો ? બેકની
 લેવક ડેવક ૧૧ થી ૫ માજ થાય ત્યારે ૫ ચીના બેનના જેમ
 વેપારી ધણડાય એ શું ? લોકની મર્મદા જ કયા ? ત્યાનો ચિદ્વિન
 લક્ષરી માણસ પોતાના સેનાધિપતિની આજ્ઞા કેવી માને ? ને અહીં
 ગિનાતા આપણે કેટલી માનીએ છીએ ? મગનીઓ ૫૫ શોધનારા
 ચોથા આરામા આવા વિપુલ પ્રમાણમા કેટલા જડવાના હતા ?
 ભગવાન અમરચ રહેવાનું કહે છે, ત્યા તો લક્ષરી નાણસો
 ગણસગ્રામમા કયા પ્રમાદ કરે છે ? ને પ્રમાદ કરે તેની
 શી દશા થાય ? અનાય' દેશના લટાણો અર્થભૂમિમા જળ્યાય,
 ને આય'દેશને શોભતા લટાણો ત્યા જળ્યાય, તે આ પાંચમે
 આરો કરાવે છે, તેમ માનવું જ પડે

ચોથા આરાના ભદ્રિક ને કથાણુકામી ગુણાનુરાગી આત્મા-
એ એમ કહી નહીં કહે, કે " ભદ્રબાહુશ્વામિજી જેવા પ્રખર
યુગપ્રધાન ભગવાન મહાવીર દેવની પાઠે બેઠા, અને ગુણ ગાયા
ઉવમગ્ગહરમાં ભગવાન શ્રી પાર્શ્વનાથવામીજીના આ ઠીક
જેમ્ ગુરુનો વફાદારી । " પણ દૃષ્ટિરાગી અને હિદ્માનેથી દુષ્ટ
હૃદયી પાત્રમા આરાનો જળપ્રપચ્ચી આત્મા ઉપર જેવું બોલે તો
ના કહેવાય નહો " પારકાના ગુરુની પ્રશસામાં તે પાપ
માને ને મનાવે " આણું હૃદયું માનસ ચોથા આરાના
માનવીનું કહી હોણું હૃદયે ? ઉત્તમ કુળવટ ચોથા આરાની
એને એમ જ શિખવે, કે મહાવીરની પાઠે બેસીને પણ શ્રી પાર્શ્વનાથ
પ્રભુના ગુણ ગાયા તેમાં શું ખોટું કશું ? તેમા ગુન્હો મનાય
જ નહોં ભગવાન મહાવીર દેવની હયાતિમા પણ જે કાંઈ
શિષ્ય અજિતનાથ ભગવાનનું સ્તાન બોલે તો શ્રી વીર ભગવાન
પણ ખોટું લગાડે નહી, કારણ કે તે ચોથા આરાના
હતા, ને ભગવાન કેવળી સર્વં હતા, ઉત્તમ હતા, કુળવાન
હતા, લાયક હતા પાત્રમા આરાના માનવોમા આવી જિદા-
સ્તા કયાથી લાવવી ?

એક વાતથી વધારે સ્પષ્ટતા થશે, કે પુરુષ અને સ્ત્રીની શરીર-
રચના ભુદ્ધી છે એટલે પહેલેથી જ ભુદ્ધિ છે હવે પુરુષોમા
સમાનતા હોવા છતાં શાકુકાર ને દુર્જનની જેમ, સજ્જન અને
ચોરની જેમ અતર અહીં પણ દેખાય છે, જમ દિવસના ચોરીસ
કલાક સરખા તેમ શરીર બધાના સરખા હોવા છતાં ઋતુભેદથી
અવાતર ફેરફાર જેમ દૃષ્ટિગોચર થાય છે, તેમ ચોથો આરો ને
પાત્રમા આરો એ પણ કાળનો જ પ્રકાર છે હવે મનુષ્યો સરખા
હોવા છતાં હવે કુળ ને નીચ કુળના ભેદ કયા પડતા નથી ?
આચારવિચાર અને સ્વાભે કે સ્ત્રીના કારણોથી હવે નીચનો
ભેદ પણ હોઈ શકે છે. સામાન્ય દૃષ્ટિથી હવે ગોત્ર અને નીચ

ગોત્રના નામથી તે ઝોળખાય છે દરિજનો બે આખ, બે કાન, બે પગવાળા હોવા છતાં આચરણ, રૂઢિઓ, નિયાર, અને કુરિવાળોના સરકારથી તે તેવા હલકા પડે તેમા બીજા કાંઈ શું કરે ? આજના કાળમાં પણ, બિટન જેવા સુધરેલા ગણુતા દેશમાં પણ, એક મહાન દાખલો કયા નોંધાયો નથી ? રાજગાદી પર બેઠેલા આઠમા એડવર્ડે ઉચ ગણુતા પોતાના મેળવાળા લોર્ડ કુટુંબની ઠંન્ધાને નહીં પસંદ કરતા હલખી બાઇના રૂદમા ને પ્રેમમાં રાજ છોડવાનું પણ પસંદ કર્યું, અને સમગ્ર પ્રજાએ અને પાસાં મેન્ટે પાટવી કુવરને ઉઠાડી, આજના છઠ્ઠા જયેજને ગાદી સોંપી લા. એક પ્રશ્ન ધર્મ શકતો હતો, કે 'આ સ્ત્રી ગજરાણી તરીકે કેમ નહીં ? ઉચ નીચના બેદ શા ? તે ઉચ નથી એટલું જ ને ?' આ દાખલો શું ઝોલો છે ? જેને જોવું હોય તે બધું જોઈ શકે છે.

આ સૂત્રમાં જાવ નિયમ શબ્દ છે તે નિયમ શબ્દથી એક મુદ્દત એટલે બે ધડી સમજવાની છે, એટલે ૪૮ મિનિટ થાય શ્રી યોગશાસ્ત્રના ત્રીજા પ્રકાશમાં ૮૨ માં શ્લોકમાં ને તેની દીકામાં તથા શ્રાદ્ધ પ્રતિક્રમણ સૂત્રની વૃત્તિમાં "તત્તો અવસ્થાન કાલ જઘન્યથી મુદ્દત હોવો જોઈએ." એમ કહેલું છે. સામાયિક વિરતિના અભ્યાસ રૂપ છે તેથી તેનો જઘન્યથી અભ્યાસ કાલ બે ધડીનો જ હોય, પણ તેનાથી ઝોલો નહીં એનો અર્થ એ, કે વિરતિની પ્રતિષ્ઠા બે ધડીથી ઝોલો હોઈ શકે નહીં. એ જ કારણ નવકારશીના પચ્ચખખાણની પ્રતિષ્ઠાની બે ધડીમાં હોઈ શકે છે તદુપરાત આચાર્ય પગ પરા, ને વૃદ્ધ સપ્રદાયના રિવાજો પણ મુખ્ય છે. તેમ જ મનની રિચરતા અતર્મુદ્દત પર્વત ખાસ રહી શકે તે પણ હેતુ બે ધડી માટે હોઈ શકે છે.

પ્રશ્ન—૧૯—સામાર્થ્ય વચ્ચળુત્તામાં સામાયિક પારવાનું તો આવડું નથી ?

ઉત્તર—વાત સાચી છે તેમાં પારવાનું કાંઈ આવડું નથી છતાં, સામાયિક કરનાર પ્રુણશાળાને કેટલો બધો લાભ થાય છે, તે તેમાં

જણાવ્યું છે તે સૂત્રનો અર્થ ધણો મહત્ત્વ અને ઉડે વિચાર કરી મનન કરવા લાયક છે. તેમાં તો એ જ જણાવ્યું છે, કે જ્યાં સુધી તે મહાનુભાવ મનની ઇચ્છાથી નિયમબદ્ધ થઈને સમતા-
 ૧. પૂર્વક બેસે છે, ત્યાં સુધી સામાયિક વ્રતની પ્રતિજ્ઞામાં બધાએલો ગણાય, અને જેટલો વખત તે સામાયિકમાં હોય, કે તે જેટલી જેટલી વાર સામાયિકનું ઉત્તમ વ્રત આદરે, તેટલી વાર ઘોર એવા કર્મોનો નાશ કરનાર બને છે. તથા આવક જ્યારે પોતાના સામાયિક વ્રતમાં રિયર હોય ત્યારે તે સમતામૂર્તિ શ્રમણ નિર્મથ મુનિવરના જેવો જ બની જાય છે, કારણ કે મુનિરાજ જેમ કાચા પાણીનો ઉપયોગ કરતા નથી, લીંબોતરીનો સંપદો કરતા નથી, જૂઠું ખોલતા નથી. તથા પૃથ્વી, અગ્નિ, ને વાયુના જીવોને કે વાવત્ત વસકામ એટલે બેઈદ્રિયાદિથી પંચેદ્રિય સુધીના જીવે કામના જીવોને અભયદાન આપનાર હોય છે, તેવો તે પણ અભયદાતા બને છે. વળી તે કષાય પણ કરતો નથી વાત પણ સાચી છે, કે તે કોઈની સાથે ઝગડતો નથી તે જાણે છે, કે સામાયિકમાં કોષ ન કરવો પુરુષ હોય તો સ્ત્રીને અડે નહીં, ને સ્ત્રી હોય તો એક મહિનાના પણ નાના બાળકને અડકે નહીં પાણીની કે વનસ્પતિની વિરાધનાથી બચીને તે પવિત્ર થએલો આત્મા મુનિરાજની સાથે થોડા ટાકમ માટે સરખામણીને પામે તેમાં નવાઈ શી છે? થોડા સમયનું આ નાનું સાધુપણ આ રીતે યાત્રી પુરુષો ઘટાવે છે તે કારણથી ઘણી ઘણી વાર સામાયિક કરવાનો ઉપદેશ તેમાં છેવટે આ ગાથાઓના કર્તા આપે છે. જેને નાનું સાધુપણ ગમે, આત્માના પોતાના ઘરમાં રહેવાનું જેને ગમે, રિયરતામાં જેને ગમે, તેને મોટું એટલે વાવત્ત જિંદગી સુધીનું પણ સાધુપણ ગમે જ, એ પણ અહીં જણાવ્યું છે. અથવા તેને મોટું સાધુપણ ગમ્યું છે, એટલે તો નાના નાના આવા પ્રયોગોથી મોટા મુનિપણ માટે તે તત્ત્વે છે ને પ્રયાસ કરે છે.

જેમ નવી દુકાન માડનારો માણસ રોજ બે ચાર બે ચાર રૂપિયા મેળવતો હોય છે, છતાં તેની નજર દીર્ઘ પડેયતી હોય છે તેથી તેની ધમ્મજી તો અતરતી એમ જ હોય છે, કે બીજા બધાનો ધ ધો ધમધોકાર ચાલે છે ને તે દુકાનો કમાય છે, તેવો દિવસ મારો ક્યારે આવે ? તેની રાહ જોવા કરતો હોય છે તેવું અહીં છે સામાયિક કરનારનું તે સામાયિક ત્યારે જ સાચું ગણાય, કે જ્યારે વારવાર સામાયિક કરવાનું તેનું સદ્માત્ર્ય જાગે સંસારના સર્વ બંધ કરે પાપોથી અને વિષયકપાયની જાળોમાંથી ક્યારે છૂટી અને સર્વ સંયમ કું ક્યારે પામું ? એવી નિરતર બાવના થાય આ ગાથાઓની રચનામાં બહુ ખૂબી કરેલી છે, કે તેમાં એમ કહ્યું નથી, કે હું સામાયિક પારું છું, હીક થયું તે પારવાનું તો યાત્રીઓ રૂપજી સંબોધી કરમાવે જ નહીં યાત્રીઓ તો પોકારીને કહે છે, કે 'અવિરતિ ભય કર છે' માટે સામાયિક કરનાર મત ધારી અવિરતિમાં જાય તેવું કહી પણ કહે કે ઉચ્ચારે નહીં અમત્ય બોલતા કાઉંસગમ માટે પણ તેવો જ ગૂઢ ગર્ભિત પ્રયોગ કરાય છે નવકારશી વિગેરે પચ્ચખખાણોમાં તથા કરેમિ બતેની પ્રતિજ્ઞામાં પણ અનત ગભીર સંબોધની રચના તેવી જ આપણને જોવા મળે છે જેમ કે જાવ અરિ...ન પારેમિ, તાવ કામ, વિગેરે

પ્રશ્ન ૨૦—ચૈત્યવદન કેવું હોય ? કેને ચૈત્યવદન કહેવાય ?

ઉત્તર—ચૈત્યમાં નિરાજમાન તીર્થંકર બગવાનની મૂર્તિને વદના કરાય તેનું નામ ચૈત્યવદન બગવાનનો શુભિ તે ચૈત્યવદના અને શુભદારાજને વદના તે શુભવદન આ બે વદનાઓ અનતા નિનેષરોના શાસનમાની વિદિત ક્રિયા છે, કારણ કે દેવ તત્ત્વ ને શુભ તત્ત્વ તો તરવાના મુખ્ય સાધનો છે વિધના ઉદ્ધાર કરનારા ઓના જેઓ શુભગાન કરે તે તેના જેવા બને. ધનવાનની સેવા કરે તે કાઈ દિવસ ધનવાન બને તે ઉદ્ધારકો ખરેખર ચિતા મણિ રત્નો સમાન જ છે તે નામક તીર્થંકરો ત્રિશુવનના

ઉદારક ગુરુઓ છે માટે તે ઉપકારીઓને વારવાર ચૈવવંદનથી યાદ કરાય છે. તેથી જ તેમા કહેવાય ■ કે—હે ધરતીના જીવોના રક્ષણ-દાર પ્રભુ ! તમે તારક બાઈનધ જેવા છો, તમે મોક્ષમાર્ગમા સાચા સંયવાર રૂપ છો હે પ્રભુ ! તારા રહે રહે અમે મુક્તિ પહોંચશુ જીવ માત્રના ને સસારના સાચા ભાવો તમે જ વિચ-ક્ષણતાથી જાણી શકવાને સમર્થ છો. અનત વિદ્યાની જિન-શાસનના આધાર ને ટેકા સમાન બનેના બગવતો નિજ્ય પામે છે જ્યારે ૧૭૦ તીર્થ કરો નિચરતા હોય ત્યારે તે બધાના મળીને તેમના પત્તિવારમા નવ કોડ કેવળજ્ઞાનીઓ હોય છે, અને નવ હજાર કોડ તો પરમસવેગી મુનિઓ થાય છે. અત્યારે જન્મ્ય જ્યારે ૨૦ વિભૂતિઓ આ ધરતીના શણગાર રૂપે છે, તેમનો પરિવાર બે કોડ કેવળી બગવતોનો અને બે હજાર કોડ શ્રમણ નિર્મથ મુનિઓનો વિદ્યમાન છે તે બધા ય ગુણિયલ આત્માઓની પ્રભાતમા રત્નિ કરવી જ જોઈએ, જેથી આપણે પવિત્ર ધર્મએ

જગચિતામણિ ચૈવવંદનમા તીર્થો ॥ પણ નામે આપ્યા છે તે બતાવે છે કે સારે ઉકના તીર્થયાત્રાઓનું પૂજ્ય રમરણ કરવું જ જોઈએ, અને ભાવથી યત્રા કરવા બરોબર અહીં બેઠા લાભ લેવો જોઈએ તીર્થાધિરાજ શ્રી શત્રુજય અને શ્રી ગિરનાર એ બે મહાતીર્થોની યાદ આપ્યા પછી ખીજા આચેર, બરુચ તથા દિગ્ધિ તીર્થોની પણ યાદ આપી છે આપણા ગમેમા પણ જિનાલયો હોય છે એક અથવા અનેક પણ હોય છે પૂજ્યસેવાનો લાભ અપણા ગામમા જેવો લઈએ, તેવો જ કેસર પુષ્પાદિનો લાભ તીર્થમા મળે, અને આપણુ ગામ તીર્થસ્વરૂપ આપણને ભલે લાગે, તથા જૂમિ આ ને તે સરખી દેખાય છે, તો પણ તીર્થસ્વરૂપનાથી અધિક પૂજ્ય-ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે, એમ આનાથી સ્પષ્ટ સમજી શકાશે જેમ કંડી જગ્યાએ મૂકેલો ઘીનો કબો થાજી જાય, પણ તે જ ડબ્બો

સુધા પાસે હોય તો ઘી ઝોગળી કે ઝોસરી જાય છે, તેમ આપણું ગામ અને તીર્થ એ બે જૂમિઓમાં જુદું જ વાતાવરણ હોય છે. ધન કમાવા જેમ દિલ્હી કે કલકત્તા જવાનું પસંદ કરાય છે, અથવા શિક્ષણ મેળવવા કાશી, પૂના કે નાગપુર જેવા શિક્ષણસ્થાનો પસંદ કરાય છે, અથવા ઊંચા ડીગ્રીઓ અને ઉચ્ચકોટિના અભ્યાસ માટે કેલિફોર્નિયા, ઓકસફર્ડ કે અમેરિકાની યુનિવર્સિટીઓ પસંદગીને પામે છે, અથવા રૂના પાક માટે ભરૂચની કાળી જમીન અતિ યોગ્ય ગણાય છે, કે ભાતના પાક માટે નાસિક કે યાચુા જિલ્લાની જમિ કે રંચુન ખર્મની ધરતીને પસંદ કરવામાં આવે છે. તેવી જ રીતે આત્મા ને કર્મોથી ભારે બન્યો છે, ને કર્મોથી ચાર પ્રતિમાં આત્મા રચીને દુઃખની ધંટીમાં પીસાઈ રહ્યો છે, તે કર્મોનો ચૂરો કરવા તીર્થ-સ્પર્શના જરૂરી છે. રાગ-દોષના ચર ધરમાં ને ગામમાં ને જમલા હોય, મોઢતુ વાતાવરણ જ્યાં ધરતી ભીંતોમાં જામ્યું હોય ત્યાં રહીને તે ગામમાં પૂજાભક્તિના અપૂર્વ ઉદ્ધાસનો સંભવ ઓછો બને. એટલે તીર્થજૂમિઓ આ કર્મ અપાવવાના કાર્ય માટે અત્યુત્તમ ને શ્રેષ્ઠ મનાઈ હોય તેમા નવાઈ જેવું નથી. તપેમા પધરા પર માખણ મૂકતાં જ ઝોગળી જાય, તેમ તે જૂમિનો સ્પર્શ થતાની સાથે ઘેર કર્મોની નિજર કરવાનું કામ તીર્થો વિના બને જ કેમ ? લોકો ગાંઠા નથી કે ઘેર બેઠા ધરાકની આશા રાખીને ઘરે ફુકાન માડવાને બદલે બજારમાં દૂર જઈને ધધો કરવાનું પસંદ કરે છે. ધધો કરવા માટે બજારનો આશ્રય લીધા વિના જેમ ચાલતું નથી, તેમ આ કર્મોથી ચારે ગતિઓમાં આત્મા દુઃખો પામે છે, એટલું સમજનારને તે કર્મોના નાશ માટે પ્રયત્ન કર્યા વિના ચાલતું નથી. મોજશોખ માટે હવાફેરનાં દાર્ગિલીંગ, મસુરી, ઉટાકામંડ, મહાબલેશ્વર, શ્રીનગર, વેનીસ કે સ્વીટ્ઝર્લેન્ડ જેવા સ્થાનો જેમ પસંદ કરાય છે, તેમ સુખી થવાની કામનાવાળા

શ્રી જૈન પ્રશ્નોત્તર વાટિકા :

: ૧૦૧ :

મનુષ્યોએ તીર્થોના આશ્રય શોધવો જ જોઈએ તેમા વળી એક આ વર્તમાનકાળને જ માદ કર્યો છે તેવુ પણ કાઢ નથી. એક જ વર્તમાનકાળને માદ કરવાની ટૂંકી દૃષ્ટિ અહીં રાખવામા આવી નથી પરંતુ જૂતકાળના તીર્થપતિઓને પણ માદ કર્યા છે. માથે સાથે હવે પછીના અવિધ્વના અનંતમા પણ કોઈકુ કરીને જાવિમા ચનારા એવા તથે વ જીવનને તારવાની અપૂર્વ તમજા અને ધગશ રાખનારા મહાકિમૂતિ વીતરાગ દેવોને પણ જૂઠ્યા નથી આવી દોષમતિથી અને વિશાળ જ્ઞાનાધી દેખનારું હોય તો જ અગાધ અને અપાર એવા સસારસાગરના તળિયા સુધી અવગાહન કરવામા કુસળ બનેલા પણ તે મહાસાગરનો તામ જોધનારા બની શકે, અને મુક્તિ ખંદરને મેળવી શકે તેમા નવાઈ જેવુ જ નથી ધણી વાર એવુ સમારમા પણ બને છે, કે થોડા પેચા હોય ત્યારે ટૂંકી દૃષ્ટિવાળા બનીને મહાન ખરીદે ત્યારે વિચાર કરે કે આટલાનો સમાસ આટલામા થઈ જશે, એમ ધારી નાની જગ્યા લે પછી ધરમા કોઈના સારા પત્રલે બચ્યા-કચ્યાનો વધારો થાય ને પરણાવે ત્યારે રચાન લેના જાપ ને મને નહીં ત્યારે પરતાય. બીજો એક દાખલો બધાએ કે અત્યારે કરાડ પતિઓ હાનના ખડોની વિમાનમા ઉડતી મુવાકાત લેવા જાપ છે ને દેશ-દેશાવરની નવાઈઓ જોઈને આવે, ત્યારે મામડીઆઓને કહે કે તમે જોયુ છે શુ ? પચીસ ગાઉથી વધારે તો કોઈએ બહારની દુનિયા જોઈ નથી ત્યારે એને એમ થાય કે વિશાળ અનુસર જરૂર કામ આવે છે એક ત્રીજો દાખલો કે એક રીઝવે એક જેવી એકનો મેતેજર બે ચોપડી પણ નહીં બજેલા એવા માણસની આગળ કેમ મુજો જીવો તથાપ પ્રેસિડટ રમવેલ્ટ કે પ્રેસિડટ ટ્રુમેન મામડીઆની ટૂંકી દૃષ્ટિ કરતા અતિ વિશાળ દૃષ્ટિ-વાળા તે કહેવાયજ તેમ અહીં તો ત્રણ કાળના ઉપકારીઓને નહીં જૂલવાની વિશાળ ઉદારશ્રદ્ધ જતાવી છે. અહીંના તીર્થપતિઓની

સાથે સાથે મહાવિદેહ વિગેરેના પ્રભુઓને પણ યાદ કર્યા છે. યજ્ઞેલા, યવાના અને આ ભારતમાં તો નથી પણ હાલમાં જ્યાં મહાવિદેહના ૨૦ ક્ષેત્રોમાં વિચરતાં હોય છે, તે સર્વે શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોને ભગવાન શ્રી શાંતિનાથમિશ્રએ વાંઘા છે. આગળ વધીને તે ચૈત્યવંદનામાં કેવળ આ માનવલોકને વિષે જ સંકુચિત વૃત્તિ રાખી છે એવું કાંઈ નથી. આરે દિશાઓમાં અને વિદિશાઓમાં રહેલા નંદીશ્વરદ્વાપ, રુચકદ્વાપ વિગેરે મહાતીર્થોમાં રહેલા શાશ્વત ચૈત્યોને પણ યાદ કરી સ્તવના કરી છે. તેનાથી પણ આગળ એક પગલું કરીને આ તિર્થલોકની સાથે સાથે તથે લોકના જિનમંદિરોને સામે રાખીને આરાધક પૂજોને વધારે મૂલ્યવાળી આંકીને તેને સફળ બનાવી છે.

પ્રશ્ન: ૨૧—અષ્ટાપદ ઉપર શું ચોવીસ જ ભગવાનનાં જિયો છે ?

ઉત્તર.—હા, ત્યાં તો આ ચોવીસીના ૨૪ પ્રભુજના જ જિંયો છે, છતાં તે પ્રભુજ પાસે મહાવિદેહ ક્ષેત્રનાં તીર્થપતિઓને કે અતીત અનાગતના વીતરાગોને સ્તવ્યા તેમાં કાંઈ કેમને ખોટું થોડું ભાગવાનું છે ? એવું તો રાગી અને દ્રોષીને એમ થાય કે મારું નામ કેમ આવ્યું નહીં ? મારા જે વિશેષજ કેમ જોછા લખ્યા ? મારા કરતાં જીજ્ઞાની કેમ સ્તુતિ કરી ? કે જીજ્ઞાની વધારે કેમ સ્તુતિ કરી ? અને મારા કાંઈ જાવ પણ પૂછ્યા નહીં ! આવા તુચ્છ હૃદય-માના દોષો વીતરાગમાંથી નષ્ટ થએલા હોય છે, એટલે તો આપણે શ્રી શાંતિનાથજી ભગવાનની મૂર્તિની આગળ શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામિતું સ્તવન ગાઈ સંકીએ છીએ. નહીં તો શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુજ ૧૬ માં દત્તા. સરીર પણ મોટું હતું, આયુષ્ય મોટું હતું, ચક્રવર્તિપણીની રિદ્ધિથી યુક્ત થયા દત્તા. જ્યારે શ્રી પાર્શ્વનાથ સ્વામિજીનો દરેકમાં ફેર પડતો દત્તો તેથી કાંઈ શ્રી શાંતિનાથ પ્રભુ મોટા કહેવાયા નથી ને શ્રી પાર્શ્વપ્રભુ નાની પંક્તિના ગણાયા નથી. કારણ એક જ દત્ત કે દરિયાની સપાટી Sea-level

ની જેમ કેવળજ્ઞાનની સમાનતાથી બેઉમાં પીતરાગત્વ સમાન હતું. તીર્થસ્થાપનાનું ઉત્તમ કામ બેઉએ કર્યું હતું. આટલું સમજ્યા પછી હવે સમજાશે, કે શ્રી અજિતનાથ ભગવાનની સવા કુટ ઊંચા પ્રતિમાજી હોય અને શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુજીની સાડા ત્રણ કુટ ઊંચાઈની પ્રતિમાજી હોય છતાં કોઈ લકવા આવતા નથી કે મારી પ્રતિમા નાની કેમ ?

પ્રશ્ન ૨૨—શાસ્ત્રત એટલે શું ?

ઉત્તર—આ શબ્દ જગચિંતામણિ સૂત્રની ઉલ્ટે જે વપરાયો છે, તેનો અર્થ બહુ દીર્ઘ વિચારણા માટે મુકાએલો છે. ભગવાન શ્રી મોતમ ગણધર દેવે અષ્ટાપદ ઉપર સૂર્યના કિરણોનું આલંબન લઈને જ્યારે શ્રી અષ્ટાપદ મહાપર્વતની પોતાની લખ્ધિથી જન્મ કરી, ત્યારે ત્યાં તે ભરત મહારાજાએ બિરાજમાન કરેલી આ ચોલીશીની જનપ્રતિમાજીએ હતી તેને વંદન કરતે તે આલી શકતે, પરંતુ ત્યાં રહ્યા રહ્યા આ ભગવાનેને જોયા કે દુરત તેમના સમાન ઐશ્વર્યવાળા બધા એકદમ યાદ આવી ગયા. જેમ ઘણાં વર્ષે કોઈ દરના કે નજીકના સગાનો કોઈક વાર મેળાપ થય જાય ને વાતો નીકળે, ત્યારે તેના સગાં, ને તેનાં આખા ય કુટુંબ પરિવારના સગા કુટુંબીઓને નામપૂરંક યાદ કરાઈ જાય, ને લાંબી વશાવહી ને લાંબા લાંબા ઇતિહાસના પાનાને ઉકેલ ત્યાં થોડી મિનિટમાં યાદ જાય તેવી જ રીતે આ સૂત્રકાર મહર્ષિ ભગવંતને, પડિત જેમ પડિતોને જ યાદ કરે, તેમ કેવળજ્ઞાન-ઓની શ્રેણિ અનંતકાળની જે જૂતકાળની ઘણેલી તે તથા અનંત-કાળની જે અવિષ્મની શ્રેણિઓ થશે, ધરતીને પાવન કરી પોતાના વચનામૃતથી ઉપકાર કરી તેનો હિદ્દાર કરશે, તે જધાની તરફ નજર મૂક. તેથી અહીં તે જધાઓને પણ તે ગણધર દેવ જૂથ્યા લાગતા નથી આજે પણ એવું બને છે કે કોઈ પ્રખ્યાત એક્ટ્રેસે સિને-મામાં ગાએલું એક ગાયન ધણી વખત પહેલાં સાંભળ્યું હોય

ને તે બાબત ખાતો ગાતો કોઈ માખમ રસ્તામાં ચાલ્યો જતો દોષ, તે થોડા સખ્દો હાને પકતાં તે આખું જ ચલચિત્ર નગર સામે તરી આવે છે. બીજો દાખલો કે, અસારે પંડિત જ્ઞાતરસાલ નહેરમે અમેરિકાની ઉડની મુસાફરી કરી, તેના આઠમા પછી પણ અમેરિકાનું નામ કોઈ બોલે, કે ત્યાંથી કોઈનો પત્ર આવે, તો આખી પોતાની વીઝીટનાં દેખેલાં સંસ્મરણો તેને તાજાં થઈ જાય છે. કેમકે ત્યાંની તેને ઓળખ થઈ છે. આપણા જેવાએ અમેરિકા જોયું નથી, તેને તેવાં સ્મરણો થતાં નથી. તે જ પદ્ધતિ અનુસાર આ કૃપાકુંડ ભગવાનને કેવળીઓની ઓળખ થઈ હતી. કેવળ-માનીઓ સાથે રાજનો વસવાટ અને રહેવાનું થયું હતું, એટલે અને પોતે જાનથી તીર્થ કરે દેવાધિદેવોના અર્ચન તથા ઉપકારને વીણી વીણીને પોતાની પાસે તેનો સંચય કર્યો હતો, એટલે તેઓથી જેવા તેવા દેવ, દાનવ, દવાસદાર જમાદાર કે અગાન હાસ્ય વેપારીની ઓળખ ત્યાં કાઢે જ નહીં, એ તો તીર્થપતિઓને જ યાદ કરે. જેમ ધી, ગોળનો મોટો વેપાર કરનાર કોઈ ગામમાં ધંધાર્થે જાય, તો ગોળના, ધીના બાવ પૂછે, કે જેવા વેપારીની સાથે કામ હોય તેવા વેપારીઓની જ મુલાકાત લે, ને પોતાનું કામ પૂરું થએ પાછા ફરે, તેમ આ પ્રભુજીને તો તીર્થ કરે ભગવાનોનો જ ખપ હતો; એટલે થએલા, થવાના ને થતા તીર્થપતિઓને યાદ કર્યા.

પ્રશ્ન ૨૩—ગોતમસ્વામીજી ભગવાન અષ્ટાપદની જાત્રાએ કેમ ગયા હશે ?

ઉત્તર—કયા હેતુથી ગયા હોય, તે તો કેવળીઓ જાણે, પણ પ્રગટ હેતુ એક તો રપજ છે, કે તેઓ કેવળજાનીઓ સાથે યાદ સપક સાધી રાખવા માંગતા હતા. તેઓ વિનયી હતા, તે તો દુનિયામાં જાહેર છે. એટલે ઉપકારી તીર્થ કરે ભગવતોના પવિત્ર તીર્થધામોની રપર્ષના કરવાનું મન કેમ ન થાય ? આજે પણ તેઓશ્રીની પ્રજ્ઞાલિકા અનુસાર વર્તનારા સાધુ મુનિરાજો કે સાધ્વીજી મહા-

રાજે તે કારણથી જ યાત્રાઓ કરવા નિયત્તા દેખાય છે રસ્તા-
માં હિપકાર થતો જાય તો કરે, ને પોતાના સયમને હિજવળ
બનાવતા જાય સ્વપસ્તુ સધાય દ્વે જીજ્ઞ ભગવાનોને વાદવા
જતા ભગવાન મહાવીર દેવે પોતાના શિષ્યને મનાઈ કરી નથી,
કે “ અષ્ટાપદ પર જેમ તીર્થ કરે છે, તેમ હું કયા તીર્થ કર
નથી ? મારા કરતા કોઈ અધિક થોડો છે ? હું તો સાક્ષાત છું
અને હા તો માન બિખો જ છે આવું શાહુ કામ ન કર, ”
એવું કહી કહ્યું નથી કારણ કે તે ભગવાન જ્ઞાની હતા તે પ્રભુમા
અનંત ગાળીયાં હતું એ આત્મા કરનારા તુચ્છ હંદનના નહોતા.
ત્રણેય કાળના અનંતા સાવોને ઈર્ષ્યજની જેમ કે કેમરાની
જેમ પોતાના પિટમાં સમાવી શકે તેમ શક્તિસપત્ત હતા
અનંતા આત્માઓના અનંતા કાળા પાપોને જાણવા છતાં તે
બધાને પ્રગટ હિવાડા પાકવાની ધેનજ તેઓમા ન હતી હંદરથોને
કેનળી મનાવોને કેનળી પ્રભુના જેવા ગુણ ગનકાનતા નહોતા, છતાં
એટલું જરૂર હતું, કે અનંતકાળ પછી યવાના તીર્થપતિની સ્તુતિ
કરતા અટકાવતા તો નહોતા જ આ શાસન કોઈ અપૂર્વ ઉદારતા-
વાળા પાઠોને શિખાડનાર છે કારણ કે અત્યારે કોઈ ભક્ત શ્રી
નિમજનાથ પ્રભુની પાય પુટની પ્રતિમાજી બરાવે અને શ્રી ઋષભદેવ
પ્રભુની સવા પુટની બરાવે, તો તેથી કોઈ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાન-
નો આત્મા અહીં લડવા આનંદો નથી કે ॥ મોટો હતો ને આ
નાના હતા એને કેમ જીએ બેસાડ્યા, ને મને કેમ નીચે બેસાડ્યો ?
તેઓને એણુ પશુ આવવું નથી તેમને ખોટું પશુ લાગવું નથી

એટલું જરૂર છે કે પાય પરમેષ્ઠિઓમા પાછળના ત્રણેય
હંદરથોને હિપાસ્ય કાટિમા જે મણુબ્યા છે, તે ગુણોનો હિપાસના
માટે છે અને આ પૃથ્વી પર સિદ્ધો આવવાના નથી, અરિહંતો
હમેશાં હોતાં નથી એટલે રાજા મહારાજાઓ ટેકસો હિધરા-
વવા કે મહેસુલની આકારણી કરના શેજ કોઈ જાહેર રસ્તાઓ

ઉપર જાતે ફરતા હોતા નથી, પણ નિયુક્ત કરેલાં કામ કરેા જ તેવું કે રાજ્યરક્ષણનું ખીજું કામ કરતાં હોય છે. તેવી જ રીતે તીર્થ કર ભગવંતોના મોક્ષે ગયા બાદ ત્રણ પરમેશીએ જ શાસનનાવને ચાલતી રાખે છે. તે તે કાળના તે તે આચાર્ય મહારાજને વિગેરે સમકાલીન ભવ્ય સમાજને માર્ગદર્શન આપી, પ્રભુ આદ્યાઓને પળાવવાનું કામ કરાવે જ જાય છે. પણ એટલું બધું બાદ રાખવાનું એ છે, કે જે આ ત્રણ હાથરથોની પુઠે પુઠે ચાલવાનું ને તે ત્રણ હાથરથોની ઉપાસનાનું જે હરમાન કયું છે, તેમાં વ્યક્તિ પૂજાને સ્થાન જ નથી, તે ક્યાં જાતું છે? પોતાનું જ અરિહતો જ્યાં નામ નથી આપતા તો હાથરથોના નામની ક્યાં વાત જ રહી? એટલે વ્યક્તિને છાદી કેવળ ગુણને તથા ગુણીને જ ઉપાસવાનું શુદ્ધ ધ્યેય આ શાસનના પાયામાં હોવાથી આ શાસન આજકાલનું નથી. એવું જ નામ શાસ્ત્રનું છે.

આવની કાલે જાપામાં શું પ્રગટ થશે, તે આપણે જાણતા નથી, એટલે અધુરાઓને કલોકા સુધી જૂના જૂના સામયિકો વાંચવા પાછળ સમય માળવેા પડે છે. કેવળજાનીઓને આ પેપરોની જરૂર જ રહેતી નથી. સૌ વર્ષની અંદરની જિંદગીમાં આત્મા જે નાટકે ભજવીને ચાલતો ચાય છે તે અનિત્ય કે અશાસ્ત્રનું કહેવાય છે. સામે જે જે પદાર્થો દેખાય છે, તે બધા નાશવત છે. તેના ઈતિહાસો લખાય ને તેનો નાશો પણ ચાય, દેખાય કે અસ્તિત્વમાં આવે અને હાથમાં અદૃશ્ય પણ થઈ જાય. સવારે સુગંધી આપનારું ચંપાનું ફૂલ કરમાય ત્યારે નકામું બને, નવો રહેવેનો ડબ્બો કે નવું વિમાન એક દિવસ જરૂર જૂનું થવાનું છે. વસ્તુઓ જૂની ન થવાની હોય તો વેપારીઓના વેપારો ન ચાલત. નવાં કારખાનાંઓ ને મીલો રોજ નવો માલ ખપાવત જ ક્યાં? ફેડ કંપની રોજની સંખ્યાજોથ મોટરો હંમેશ

તૈયાર કરે છે, તે જમી કયા જતી હશે ? આવી અશાશ્વતી અને નહીં તારનારી ચીજોને ઉપાસવાની હોય ? માટે શાશ્વતી પ્રતિ-
માજીઓને ગણાવો ગણાવીને ઉપાસના કરવા માટે વદના ગણધર
ભગવતે આ સૂત્રમા કરી છે. જિનશાસન શાશ્વતુ એટલા માટે
જે કે ઝોઝામા ઝોઝા ૨૦ તીર્થપતિઓ હાલ વિચરે છે, ત્યાં
હમેશ અવિરત નિશ્ચે શાસન ચાલુ છે. શાસનનો ત્યા વિચ્છેદ
નથી અહીં નહીં તો વિદેશમા પેઢી ચાલતી હોય તેમ આ
શાસન ત્યાની રિદ્ધિથી અહીં પણ જ્યવત્ત્વ મનાય ॥

પ્રશ્ન ૨૪—શાશ્વતા પ્રતિમાજીઓ કેટલા છે ?

ઉત્તર—દેવળી તીર્થ કર ભગવતોએ શાશ્વતા જિનમ દિશોની પણ સંખ્યા
ગણીને આપણી સમક્ષ જણાવી છે આપણે માટે તે ગણવા
જવાની મહેનત કરવા જેવું રાખ્યું નથી આજે કલકત્તા
જેવા કે વોશિંગ્ટન જેવા મોટા શહેરમા વસનારો શહેરી
જાણતો નહીં હોય, કે આ કલકત્તા કે વોશિંગ્ટનમા આટલા
મકાનો છે જે કે સુધરેલી સત્તાઓ તેની ગણતરી રાખે છે,
તથા સો માણસના બહોળા કુટુંબમા કેટલા છોકરા છે, ને
કેટલા મહેમાન ॥ તેની ધરમા બહુ ખખર હોતી નથી, પણ
રેશનીંગના કાર્ડ કઢાવવા પડે ત્યારે નિશ્ચિત જાખ્યાની ખખર પડે
છ, તેવી રીતે આ ગણધર ભગવાન સામાન્ય ચૈત્યોનો કે પ્રતિ-
માજીઓનો નિર્દેશ જતો કરીને **જિન**—એકસ શાશ્વત જિજ્ઞોની
સખ્યા જણાવે છે આમા પણ દેવલોકના, મનુષ્યલોકના ને
પાતાલ લોકના ચૈત્યો તથા જિજ્ઞોને યાદ કરી નમન કર્યું છે
જે પણ વિશાળતા સ્પષ્ટ છે તથા લોકના ચૈત્યોની સખ્યા
૮,૫૭,૦૦,૨૮૨ ની કહી છે, તથા શાશ્વત જિજ્ઞો જે તરો ૧
લોકમા છે, તેની સખ્યા ૧૫,૪૨,૫૮,૩૬,૦૮૦ ની વર્ણવી છે.
આ શાશ્વત ચૈત્યો તથા જિજ્ઞોના પુદ્ગલો ભલે દેર,ધાર પામે,
પરંતુ તે સ્થાન, આકાર વિગેરે અનતો કાળ એક જ સરખા રહે છે,

માટે તે શાશ્વત કહેવાય છે આ સ્થળે ચૈત્ય એટલે દરસરત્ત સમર્થન, જિન મૂર્તિનો ઉપાસના ને મદિરની પુષ્ટિ સર્વાંગે થાય છે તેથી થોડા સિક્કા પહેલા શરૂ થએલો સ્થાનક મત નિરસ બને છે, અને તેમા રહેના શાશ્વત નિબોધો પ્રતિમા પ્રતિમાપૂજન અને પ્રતિમાતુ સમર્થન મપૂર્ણપણે નિર્નિવાદ રીતિએ શાશ્વત મિદ્ધાનની દૃષ્ટિએ સિદ્ધ થાય છે મદિરને અને મૂર્તિને નહીં માનનાર વર્ગ જિનપૂજક કે માર્ગસ્થ કહી શકાતો નથી એ બધું જ આ મદ્ધાન પ્રભારિક પ્રાચીન ચૈત્યવદનાથી મિદ્ધ થઈ શકે છે

પ્રશ્ન ૨૫—જ કિમિ સૂત્રમા શુ આવે છે ?

ઉત્તર—શાશ્વત તીર્થોની વદના લાવથી કરીને અમોલ્ય નિર્જરા કર્યા બાદ હવે આ સૂત્રમા બાળી બીજા જે બધા ય નામ માત્રથી પણ તીર્થ છે, તેના અશ્વમત્તા વિગેરે તીર્થોમા રહેલા જિન મદિરો અને જિનનિબોધો જે જે હોય તે સવેને વદના કરેલી જણાય છે તે તીર્થો પણ ઉપેક્ષા કરવા લાયક નથી, ને ઉપાસ્ય જ છે, તેમ અહીં સિદ્ધ થાય છે

પ્રશ્ન ૨૬—આ સૂત્રો પર શ્લોક જ રાખવાની હશે ને ?

ઉત્તર—આપણે ગુણાનુરાગી હોવાથી ગ્રંથની જ પૂર્ણમા માનીએ છીએ એક વાર તો ઉત્કૃષ્ટા ગુણ કયા હોય તેની શોધ કરાય છે બીજા કાષ્ઠમા નથી અને કલ્પણાની સર્વદા વીતરાગી તીર્થ કર જિનેશ્વરોમા જ તે હોય છે એટલે તેમનામા ગહેના અનતા ગુણો દેખીને તેમને આપણા નેતા તરીકે સ્થાપનાનો નિશ્ચય કરેલો હોવાથી તેમનું વચન જે નીકળે ને તેઓએ જે માર્ગ બતાવ્યો છે, તેમા ચક્રા જેવું રહેતું જ નથી એટલે આપણને ખાડામા નાખે કે આપણને હિ-માર્ગે તેઓ લઈ જશે કે તે માર્ગે જવાથી આપણુ અહિં થશે તેવું તો કદી પણ બને જ નહીં એ હેતુથી એ કહી શકીએ, કે આપણી ભુદિ કેવળી ભગવતો

જેટલી દોડી શકતી નથી, તેથી વીતરાગો કહે તે માની લેવું જ જોઈએ. ‘પુરુષ વિદ્યાસે વચન વિદ્યાસ’ એ કહેતીને પહેલા જ અનુસરવું જોઈએ. કહેનાર પુરુષ યોગ્ય છે કે લગ્યા છે તેના માટે પહેલા ધણો ધણો વિચાર જરૂર કરવો, પણ તેની સજ્જનતાનો નિશ્ચય થયા બાદ તે કહે તેમ કરવામાં કે વર્તવામાં પછી કાઈ વિચારવા જેવું પણ રહેતું જ નથી. આપારે પણ સેનાધિપતિનો કુક્રમ દરેક સૈનિકને માનવાનો હોય છે જ. તથા સરકારના રાજપુરુષો જે સ્વદેશ નીતિ તે પરદેશ નીતિને ધ્યાનમાં લઈને જે પગલા લે તેનો પ્રગ્નને સ્વીકાર કરવો જ પડે છે. એટલે આજનું કહેલું મહિનામાં બહી જાય કે ભીંત પછળ શું થાય છે તેનું પણ જેને જ્ઞાન ન હોય, કે સારાસાર, હિતાહિત કે પુણ્યપાપનો વિવેક કરવાની જેની મતિમાં આહુત્ય કે શુદ્ધિ હોતી નથી, તેને ન્યાયક કે નેતા તરીકે સ્વીકારી શકાય જ નહીં અરિહત તે જ સાચો નેતા છે.

પ્રશ્ન ૨૭—શું સામાયિક કે પૂજા નિર્ણય માટે છે ?

ઉત્તર:—આ ક્રિયાઓનું કૌન નિર્ણયિતા છે જ, એટલું જ નહીં પણ જેમ યાદુઓ માણસ જેમ ચાલે માટે કે માદા માણસને જેમ ડોક્ટર દવાદેર જવાની સલાહ આપે તેમ આ ક્રિયા કેના માટે છે તે સમજવાની જરૂર છે. આર ગતિમાં પ્રાણી માત્ર જે ધેર દુ.ખ દાવાનળમાં દુઃખી થઈ રહ્યા છે, તે આત્માઓને ચાલિત મેળવવા માટે આ ક્રિયાઓ છે. માયાનો બાર જેમ ગજુર હિતારે અને આરામ લેતાં જેમ તેને આરામ મળે તેમ આ રથાનોમાં એટલે દેરામર કે ઉપાશ્રવમાં જાને છે, તે જનપુ જોઈએ જેમ અતિસાર કે પાકુ રોગવળાને કે તેવા બધાકર રોગીને ખાધાનું પરિચયમન લોહી વિગેરે જનવામાં થતું નથી માટે તેને રોગ કહેવામાં આવે છે. ને તે માટે ઔષધપાન લાભો સમય લેવું પડે છે. તેમ સસારબંધુથી કટાબો જેણે વીતરાગ વચન

સાંભળીને બાસે, તેને નિરૂત્તિ કે આરામ લેવાનું મન થાય છે. આપા પછી જઠરાગ્નિ સારી હોય તેને લોહી પરિપૂર્ણ કહેવાય. એનો અર્થ એ કે આધિથી વીંળે સફળ થાય છે. તેનું લોહી ઘાય છે, એટલે તેનું રચાસ્થ સારું કહેવાય છે, પણ જો તેમ ચલાને બાસે લોહી ન બનતાં પાણી બને ત્યારે પૈત્ર ડાઠરને શોધવા પડે છે. "તેમ મળેથી સદ્ગતિ કે શરીરની સક્રિયતા સફળ થઈને પરાપ્રકાર દ્વારા સાબ દેહાવાતો હોય તો લોહી બને છે એમ મનાય અને બધું જ શાસનની સેવા કે સાત શેઠની બહાર વેડફાવું હોય તો તે લોહીનું તેને બદલે પાણી થવા જણાય છે. " એમ માને ત્યારે સંસારથી દુઃખ કે કંટાળો પેદા થાય. અને પ્રભુ પાસે સાચી હૃદયની ભવનાથી કહે કે "મેં દાન તો દીધું નહીં..." એટલે ચાર મતિનો થાક જો જાણી શકે તેને નિરૂત્તિ લેવાનું મન થાય. તે થાય એટલે ક્રિયામાં જોડાય અને શુક્રિયાના સ્થિત માર્ગે પ્રવાણ આદરે તેના વળી જો અમમત બને તો ક્રિયા બધી જ ઉભા ઉભા અને સચેત ને સમજી તરફ અને જામત અવસ્થામાં કરે.

પ્રશ્ન ૨૮—આ ક્રિયાઓમાં નિરૂત્તિ કેવી રીતે સધાય છે ?

ઉત્તર—આ ક્રિયાઓ અચળ મનને ને કાયાને કાળુમા રાખવા માટે છે. જેમકે સામાયિકમાં ઉલ્લેખ આદેશ સત્ક્રમ કરવાનો મગાય છે. જેમ ધરમા રાખેલું પાણી ખાવા પીવામાં વપરાય તે સફુપયોગ થયો મનાય અને ગટરમાં જાય અથવા નળ ઉધાડો રાખીએ તો દુરુપયોગ થયો મનાય. તેમ આ કાયા કે મન કાંઈ ને કાંઈ પ્રવૃત્તિ તો કરવાના જ છે, તેને સન્માર્ગે જોડીએ કે રાહાએ તો ઠીક; નહીં તો ઉન્માર્ગે તો જવાના જ છે. એટલે ઠર દોષોથી જો પાપઆપારો થાય છે, તેનાથી બરેલી સમગ્ર સાવધ પ્રવૃત્તિઓમાંથી તદ્દન મન, વચન ને કાયાને જેથી કે ખસેડી લેવા અને સત્પ્રવૃત્તિઓવાળા સ્વાધ્યાયમાં રોકી દેવાનું કામ આ સામાયિક,

પ્રતિક્રમણ, પૂજા વિગેરે ક્રિયાઓ કરાવે છે. પાપને પાપ તરીકે માને ત્યારે પોતાનો પાપોનો તથા અપરાધોનો પશ્ચાત્તાપ થાય છે. પશ્ચાત્તાપથી ઘણા ઘણા કર્મો જળીને ભરમ યર્ષ જાય છે. એટલે કહ્યું છે કે “ છિન્નર્થ અસુદ્ધ કર્મ ” અપરાધોને વીણવા માટે તે આત્માને પોતાનો જૂનો ઇતિહાસ યોજવો પડે. પોતાના અતીતમાં કેટલેકું કરે તો જ આત્માને અત્યાર સુધીમાં જે પાપ-દોષ લાગ્યા હોય, તે યાદ આવે. ચૈત્યવંદન કરતાં ભક્તિ પણ જોઈએ, તેમ સામાયિકમાં પણ સ્વાધ્યાયાદિનો અભ્યાસ કરતો હોવાથી ગેરલાભભાથો બચીને લાભ લેનાર બને છે, દુનિયામાં શત્રુનું પણ ખુર નહીં ઈર્ષ્યાનારો આત્મા અનંત દુર્લભ આ ભાવ ચારિત્રનો કે સામાયિકનો લાભ લઈ શકે છે. ક્ષણે ક્ષણે આત્માના નિરીક્ષણ-દ્વારા શુદ્ધ અધ્યવસાયમાં રહેવાનો લાભ મળે છે. કાઉરસંગ વિગેરે ન કાવે તો કંઈ શપાકા પુરો જોવાના ચરિત્રો વાગે તેમ ન બને તો બીજું ધાર્મિક વાચન રાખે. લાણેવાનું પુનરાવર્તન થાય, નવું જોખાપ, નવકારવાળી ગણાય, આનુપૂર્વે ગણાય, ગુરુમહારાજ સાથે ધર્મચર્યા થાય બીજાઓને પણ બહુલી શકાય છે. આ નિરીક્ષણના સમયમાં કે પ્રભુ પાસેના એકધારી ભાવનામાં કર દોષને પ્રવેશ કરવા દેવામાં આવતા નથી. તે જન્યૂતિ બતાવે છે. પુણ્યવા આવકની આવી ચિત્ત રિયરતાના તેથી જ ઘણા વખાણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૯—નમુત્યુષ્ણ સૂત્રને શકસ્તવ કેમ કહે છે ?

ઉત્તર—આ સૂત્ર કહેનાર સામાન્ય બક્ષિત નથી. પ્રથમ દેવલોકના સ્વામિ સૌધર્મેન્દ્ર છે તીર્થંકર પ્રભુમાં આટલા બધા ગુણો જેવા જોયા તે મુજબ જ્યાં ગાવામાં આવ્યા છે. મેઠ પર્વત ઉપર પણ પ્રભુને યોજામાં જોમાજા તે વખતે આમ સ્તવવાનો રિવાજ છે, સેવકને સ્વામિ પ્રત્યે કેટલો રાગ છે, ને કેટલી બક્ષિત છે, તેની ખબર ત્યારે જ પડે છે, કે જ્યારે તેમનું ગુણ વણુંન તે વાર વાર ક્યાં કરે, અઘાત રામથી જનન્ય સેવકપણ પ્રગટ થાય

છે. સામાના ગુણોની આંકણી કરવા જે તલસતો નથી તે મોટી બૂલ કરે છે, એમ આ સૂત્રમાંથી ઉડિ ઉડિ ધ્વનિ નિકળે છે. બરે સલામાં પણ પરના ગુણોનું વર્ણન કરતાં ઈર્ષ જેવાને પણ સંકોચ થતો નથી તે પણ આમાંથી જાણવાનું મળે છે હવે પરગુણની કદર કરવાનું કામ વ્યક્તિ પર આધાર રાખે છે. દુષ્ટદ્વિવાળો મિથ્યાત્વી આત્મા ગુણોની આટલી હદે પ્રશંસા ન જ કરે એ દેખીતી વાત છે. મિથ્યાત્વી સહેજે અભિમાની, ધમ્મંડી અને દુરામહી હોય છે તે કારણથી તેવાઓ ગુણોની કદર કરી શકતા નથી. એટલે તો આ ઈર્ષના સ્થાન પર સમકિતી આત્મા જ આવી શકે. એ કારણથી તે આત્મા પછીથી અછતા ગુણોનું આરોપણ નહીં કરે, અને છતાં ગુણોને પોતે છુપાવે પણ નહીં. આજે પણ એવો રિવાજ છે કે અમુક ઓઢા પર કે વધિકાર પર આર્ધ સી. એસ જ નેમ્સએ અમુક ડીમી સુધીની કેળવણી પામેલા માટેજ આ સ્થાન છે તે એમ બતાવે છે કે અમુક સ્થાન પર આવેલો આત્મા પોતાની અમુક ફરજ ત્યારે જ અદા કરી શકશે, કે જ્યારે તે અમુક હદનો કેળવાએલ કે અકિત હોય ગુણોની પ્રશંસા કરવામાં પણ મોટા ઓઢા પર આવ્યા પછી ધણી કિંમતની જરૂર રહે છે. કારણ કે તેમ કરનાથી પોતે હકો પડે ■ નમ્રતા, વિનય સત્ત્વની જોગ્યવૃત્તિ આવા અનેક કારણો તેમાં હોય છે ત્યજમા વહના કરવામાં પણ તેવું જ છે. વીતરાગ જીનેશ્વર જગતને નમસ્કાર કરવા અગાઉ તેમની સાચી ઓળખ થઈ હોય તોજ તે પ્રભુની આવા આવા અનોડ વિશેષણોથી સ્તુતિ કરી શકાય જેમકે હે પ્રભુ ! તુ ચિંતામણીથી અધિક છે. પૃથ્વીનો સાચો તારનાર નાયક તુ જ છે. તારા વિના આ ધરતીની પ્રજાનું રક્ષણ કેણું કરી શકે તેમ છે ? તુ નિઃકલક અજરામર, નિજસ્વરૂપ જોગી, પ્રાણી માત્રનો સાચો મિત્ર, મુક્તિ સુધી પહોંચાડનાર સાચો વળાવો, દિનકારી માગનો જ

પ્રશ્નક, હિતમ આત્માઓના હૃદયમાં હંમેશને માટે જોનો વાસ થયો છે તેવા હે પ્રભુ ! તારા જોવો ખીજો ઉપકારી કાણુ છે ?
- દુનિયાભરમાં જડે તેમ નથી જ. આ વસ્તુ બોલતી વખતે બે વસ્તુ પ્રગટ થાય છે. એક તો સાચા નેતાની પસંદગી, અને ખીજો પોતાની નજળી કાઢીને એકરસર પોતાનું માન હિતારીને મૂકે, તો આવા નમરકારઓ વાસ્તવિક લાભ થાય છે.

ખીજું એ કે પરોપકારના સેવા-યત્નમાં જે રીતની આદ્યતિ આ તીર્થંકર ભગવંતેએ આપી છે, તે વિચારીએ ત્યારે એમજ થાય કે આપણે સ્વાર્થના કીડા કપા પરમાર્થનાં કામે કરીએ છીએ ? એટલે પુરુષ માત્રમાં નજર કરતાં કરતા જીવામાં જોયી જે જે ઉપમાઓ હાથ લાગી, તે તે ઉપમાઓ આમાં સરખામણી માટે મૂકી છે જેવી કે સિંહની, પુંકરીક કમળની, ગંધહસ્તિની, દીપકની, સૂપની, ચંદ્રની અને સારથિ કે ચક્રવર્તિ જેવાના રૂપક અલંકારો તે સૂત્રમાં વર્ણવાયેલા છે. હમેશાં એવો એક સાદો નિયમ કાવ્યકારોનો, સાહિત્યકારોનો, કે સાક્ષર ષડિત વિદ્વાનોનો હોય છે કે લોકોની સમજા જે કાંઈ વર્ણન કરતાં સમજાવવું હોય, ત્યારે તે પ્રજાની હંમેશની ઓળખીતી, પરિચિત અને નજરમાં આવતી ચીજની સાથે સરખાવી સરખાવીને કહે ત્યારે માંસળનારા જનવર્ગને ગળે હિતરીને રહે અને જલ્દી શ્રદ્ધા થાય.

પાછલા લાગમાં મુક્તિનું પથ વર્ણન કરાયું છે. એનો અર્થ એ કે-તે મુક્તિ કાંઈ કાંઈ જડ પદાર્થ નથી. જ્ઞાન વિનાની તે દૂર વસેલી કાંઈ એક અનાંડી મૂર્ખ દુનિયા નથી, પણ આત્માની સર્વોત્તમ એવી મુક્તરિપતિ છે. તે રિપતિની આ મુખ્યતાઓ છે, કે પ્રત્યેક જીવ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શનવાળા નિયમ હોય છે. જેમ પ્રાચીન નામ સુવર્ણમિરિયો પ્રખ્યાત યજ્ઞેલ નહેર માટે

ક્રિતિદાસ એવી સાક્ષી પૂરે છે, કે અમારો એક વખત એવો હતો કે
 સાંનો ટેકરી પર તેજ વસી શકે કે ને કાલ્યાણિપતિ હોય. તેથી
 શિદિ વિના ત્યા સ્થાન જ ન મળે. તેમ અહીં સમગ્રનું, અકલ્પ્ય,
 દુઃખ કે પીડાનું મોક્ષમા નામનિશાન નથી, અચક્ષુ ચિત્તા,
 અસ્થિર માનસ કે પરિભ્રમણ જેવું દુષણ જ્યાં નથી, જ્યાં રોગ
 સર્વથા નથી, પરાધીનતા કે પરવશપણું નથી, જ્યાં દુઃખનો અંત
 છે પણ સુખનો અંત નથી, એટલે કે તે સુખ મળ્યા પછી
 તેનો કદીય નાશ થવાનો નથી, તેથી તે મુક્તિ છે. તેને મેળવવા
 માટેનો પ્રયાસ હે પ્રભુ ! અમારો ક્યારે ફળશે ? આને સંસારનો
 સુખી દેખાતા ધણાં માણસો સર્વાંશે સુખી હોતા નથી પૈસો
 હોય તો પુત્ર ન હોય, પુત્ર હોય તો બેકાશુ હોય, તે બહુ
 સારું હોય તો જગ ન હોય, કુટુંબ બહોળું હોય, તો શરીર
 સ્વાસ્થ્ય ન હોય, કે પત્ની સારી ન મળે. આવી અનેક અસમાનતાઓ
 અને પીડાઓના કારણથી સંસાર મીઠાને બદલે ખારા તે એ
 જેવો લાગે છે. જેના જોગમાં સુખની આશા રાખી હતી, તેમાં
 મુઝવણો આવી જવાથી દુઃખ જની જાય છે. તેવા કોષ્ટપણ દુષણો
 તે મોક્ષમાં નથી. એ ઉપરાંત બધી અચાનકનિત અપૂર્ણતાઓ
 જે જે અહીં હતી, એટલે કે-સંસારમાં જે દુષણો સુખને રોકનાર
 હતા, તેનો મોક્ષમા સર્વથા અભાવ થવાથી આખામાં એટલે પીડા
 વિનાનું તે સ્થાન છે એમ કદી શકાય.

વળી તે મુક્તિના સ્વરૂપ જન્યા બાદ ત્યાંથી કદી રાજનામું
 આપવાનું હોતું નથી, ત્યાંથી રાઈ ડીરમીસ કરનાર નથી, કે ત્યાં
 જઈને અહીં કે ચાર ગતિમાં કોઈ પણ સ્થળે પાછા આવવાનું
 નથી એવી મુક્તિ હે પ્રભુ ! તમે જે મેળવી તેનો અંત પણ ખૂબ
 છે, તેવા અંતરતા અચાનકનો સૂર આપાથી નીકળે છે હવે આ
 મુક્તિનું વર્ણન આપણને બૌદ્ધિક યાત્રા પણ કેવું આપે છે, તે
 જોઈએ. તે સ્થાન આપણાથી સાત રાજ દૂર છે, બંને છે, તેનું

૪૫ લાખ ચોખન પ્રમાણ સ્વરૂપ છે. વિગેરે વિગેરે. તેવું લોકલોકનુ
જ્ઞાન પણ આ સૂત્રમાંથી નીકળે છે. ત્યાં ગમેતા પરમાત્માઓમાં
અત્રેના વિશ્વયુદ્ધ જેવા દારુણ ને બળંકર એટલે જોખના યુદ્ધો કેમ
થતા નથી, એ સમજવા માટે આ સિદ્ધાન્તિતું વર્ણન કરવામાં
આવ્યું છે. તે એ કે—ત્યાં રાગ નથી, ગમનામમન નથી, પીડા
નથી, અચક્ષતા નથી, એટલે જ પોતપોતાના સમૂહનું જ્ઞાનમાં તે
મન આત્માઓ લીન છે. આ સૂત્ર લખવાથી એમ થાય કે
આપણા અત્મારના જાણીતા (એ કે આપણું હિંદુસ્તાન પણ
આપણે દણુ પૂર્ણ જોયું નથી)- જોએ ખડોની ભૂગોળ જે
આપણે જાણીએ છીએ, તે સિવાયનો તો હજી વણી મોટી દુનિયાનું
જ્ઞાન બાકી છે. તેનું જ્ઞાન પણ એજાસુ જોઈએ. તેથી આકલતરી
સમાધ આ સૂત્રમાં છે. એટલે આપણે એમ કહી શકીએ કે—
આના સૂત્રોના અર્થ, ભાવાર્થ, અને સ્વરૂપ સહિત મહત્ત્વનો
અભ્યાસ અને તેનું મનન કર્યા વિના જે કાંઈ આ પ્રમાણિક
સૂત્રોનો માત્ર પાઠ કરે જાય, તેવાઓ આ પ્રમાણિક સૂત્રોનો
પૂર્ણ લાભ કેવી રીતે લઈ શકે ?

જ કિંચિ સૂત્રમાં—પણ ભૂગોળ જ્ઞાન જેને સારું હોય
તેને જ વધારે રસ આવે સર્ગ, શ્રુત્ય, ને પાતાલમોક એમ
ત્રણેય લોકની પિજાણ તેમાં કરાવેન જીભું એ કે—તેમાં
નામતીર્થો જાણતાં અજાણતાં જુદાવાં ન હોય, તેવા તીર્થોની પણ
ભક્તિ, પૂજન, અર્ચન, સેવા વિગેરે ને સૂત્રથી પ્રાપ્ત થાય છે.
તીર્થયાત્રાનું પણ મહત્ત્વ આમાંથી નીકળે છે. તથા લોકમાં
રહેવા જિર્નાગમોના વંદના પણ આ સૂત્રથી થાય છે. પ્રતિમા
વંદન પણ આ સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે. વળી વંદન કરવાનું
કહેવાથી સાધુ મહારાજને અને શ્રાવક વર્ગને બેઠેને આ
સૂત્ર અનુકુળ જતી શકે છે. જેમકે દ્રવ્યથી પૂજન કરવાનું
માત્ર પ્રાપ્ત સમાજનું કર્તવ્ય ગણાય છે, માધુનું નથી. જ્યારે

આ સૂત્રમાં નામ-તીર્થ કહેવાથી ચાર નિદ્રેપાથી સિદ્ધાંત જાણવાની અને સિદ્ધાંતોના સ્પષ્ટાદ રહસ્યોને પિછાણવાની સાધુ-મહારાજને પણ કર્તવ્ય મૂચના છે. સાધુએને બાવશ્યુતિદુર્ વિધાન આથી આવી જાય છે.

પ્રશ્ન ૩૦—જવંતિ એકબાઈ સૂત્રમાં પણ ત્રણે જીવનના ચેત્યોને વંદના છે ?

ઉત્તર—જં કિચિ સૂત્રમાં પણ તે જ ત્રણ જીવનની વાતો છે, એ વાત સાચી; પરંતુ તેમાં નામતીર્થોને વંદનાની રમૂતિ છે. ત્યારે આ જવંતિ સૂત્રમાં તે જ ત્રણ જીવનમાં રહેલા જે જે જિનચેત્યો હોય, ને તે ચેત્યોને જીહારીને ત્યાંના અદ્વિત વીતરાગતા પોષનારા જિનજિંભોના દર્શનથી મન જેટલું પ્રકુલિત થાય તે ફળની અહીં આશા છે. તીર્થસ્થ બનેલાં ચેત્યો ઝોછા હોય, તેના કરતાં સામાન્ય ચેત્યો અધિક સંખ્યામાં હોય જ; જેમકે મુંબઈ શહેરમાં મહાતો નાનાં મોટાં ઘણાંએ હોય, છતાં પ્રખ્યાતિ પામેલા અને જોવા લાયક રથજમાં મણાતા જે મુખ્ય હોય તે થોડા ને ગવ્યાગ્રાહ્યા જ હોય, તેમ અહીં સમજવું. આથી એક બીજી સ્પષ્ટતા પણ થાય છે કે તીર્થસ્પર્શના ઘણી વખત થઈ શકે નહીં, કોઈ કોઈવાર જં થાય. એક રથજે હોઈએ ત્યારે બીજું તીર્થ અચરપર્યુ જ રહે, ત્યારે શું કરવું ? આવા કારણે સર્વ ચેત્યોને, સર્વ તીર્થોને, અને ત્રણે જીવનના અબોધિક સર્વ જિભોની સર્વસામાન્ય અપૂર્વ ધારણા મનમાં ધરીને અત્રે બેઠા બેઠા તે સર્વ જિભોને બાવપૂર્વકની વંદના કરવાથી અપૂર્વ લાભ આ સૂત્રથી થાય છે. પોતાનાં વહાલ દેખાડવા દુનિયામાં પણ એવો લોકિક બંધકાર જોવામાં આવે છે. જેમકે પત્રમાં લખાય છે કે “મારીવતી જેબીને રમાડજો, તમને અહીં બેઠેબેઠે રોકહે-ડે કર્યા બરાબર મારા ત્રાન વર્ષાજિનંદન પાકવું છું, કે આ તારથી કે પત્રથી હું અહીં ને તમે ત્યાં, છતાં મળ્યા બરાબર માનજો” વિગેરે. તેવી બધી પ્રયા પણ આવા મહાન ગંભીર સૂત્રોના અનુકરણરૂપ

મથાપ. જેમ ભારતવર્ષની ૪૦ કોડની પ્રજાની વતી ભારતના પ્રધાન સાથે અમેરિકા એલચી સંધિકરારમાં સહી કરે, તેમાં અહીંના પ્રજાજનોને હિંદી વિશ્વાસ તરી આવે છે, તેમ અહિંથી કરેલી તે તે પ્રિયોની વાંદના પણ સ્વીકાર્ય બને છે. રાજ આમ જ કર્યા કરવું, અને તીથ પવંટને જવું જ નહીં, એવું પણ કાંઈ નથી. જ્યાં ન જઈ શકાતુ હોય તેવાં સ્થાનેને છોડીને, જ્યાં જવું શક્ય હોય ત્યાં તો અવસર પામીને ગયા વિના ચાલે જ કેમ ? વર્તમાનનું આધુનિક એક જ દૃષ્ટાંત બસ છે, કે રાજના તાર, ટેલિફોન, પત્ર, વિમાનીસર્વિસ, રેડિઓ, ટેલિવિઝન વિગેરે ચોવીસે દલાકના ચાલુ હતા, છતાં પંડિત જવાહરલાલ નહેરુના અમેરિકાના પ્રવાસથી અસર ઓરે વધારે થઈ. તેમ હમેશ ધીર ખેડાં સ્મરણ કરનારને તીર્થસ્થળનાં કરવાનું મન અવશ્ય થાય તે જાત્રા કરીને અપૂર્વ લાભ હિંદાવે તેમાં વિશેષ લાભ હોવામાં શંકા હોય જ નહીં. આજ પ્રમાણે દર પળે પળે બાવના બાવનારને પણ રાજ જિનમંદિરે જવાની આવશ્યકતા તો છે જ.

પ્રશ્ન ૩૧—“ભવંત કેવિ સાહુ”નું સૂત્ર જિનજિજ્ઞ સામે કેમ કહેવાય છે ?

ઉત્તર—ભગવાન પાસે ભગવાનની સ્તુતિ હોય એ સાદી વાત છે, પરંતુ સાધુપદમાં સામાન્ય કેવળી ભગવંતો પણ આવી જતા હોવાથી તે સૂત્ર પ્રભુ સામે કહેવાય છે. મૂળમાંથી જ જે આપણે જોઈશું, તો જણાશે કે જેમ દેવતત્ત્વની આવશ્યકતા માની છે, તેમ ગુરુતત્ત્વની પણ જરૂરીયાત માનવામાં આવી છે. જેમ શેઠ એક મહાવની વ્યક્તિ તો છે, તેમ મુનિમ કે મેનેજર પણ વજનદાર વ્યક્તિ ગણાય છે. તે પણ હજારો ને લાખોના સોદા માલિકના નામથી કરે છે, તેમ દેવની વતી કેટલાક કાર્યો ગુરુઓને કરવાં પડે છે. દેવનું કહેવું સંભળાવવાનું કામ ગુરુઓને સોંપેલું હોય છે. સેવકને સ્વામી કામ સોંપે તેમાં નવાઈ જેવું પણ નથી. શ્રી વીર ભગવાન પાછી ૨૧ હાતર વર્યો સુધી ગુરુઓથી જ રાસન નભાવવાનું છે, એટલે

ગુરુ પશુ પોતપોતાના સમકક્ષમાં ને ભવિષ્યમાં હિપકારક છે, એટલે અહીં આ વંદના હોષ શકે છે. નવપદ્મમાં, પાંચ પરમેશ્વરીમાં, કે નવકારમાં પશુ વીતરાગ દેવની સાથે જ દુરત છદ્મરથ ગુરુઓને પશુ તેથી જ ગણાવ્યા છે. દેવ કેવળગાની છે, પશુ ગુરુ તો મોટે ભાગે છદ્મરથ જ મળવાનો સંભવ છે. એટલે તે ભવિષ્યરથો પશુ સિદ્ધ સ્વરૂપ દેવની કાટિમાં એક દિવસ તો આવવાના જ છે, તે દિસાણે અહીં ગુરુને વંદના કરાય છે. જો કે આ છદ્મરથ ગુરુઓ સામાન્ય લેવાના નથી. મનદંડ, વચનદંડ, અને દેહદંડથી રહિત એવા વિરક્ત ભાવવાળા નિર્મળહૃદયી પવિત્રાચરણવાળા સ્વચ્છ પુનિતાત્માઓ લેવાના છે. તીર્થંકર દેવોની જેમ અહીં પશુ વંદને વાંદવાનું છે. પાંચ ભરતક્ષેત્રના, પાંચ ઐરવતક્ષેત્રના તથા પાંચ મહાવિદેહક્ષેત્રના એમ પંદર કર્મભૂમિઓમાં વિચરતા પવિત્ર મુનિવરોને વાંદવાનું આ સૂત્રમાં જણાવ્યું છે. તેમ કરવાથી ભૂગોળ પશુ શિખવાની જણાવી. સંયમ અને સંયમીની મહત્તા પશુ જણાવી. તિર્ગ્ગલોકમાં પશુ કર્મભૂમિના મનુષ્યો અને અકર્મભૂમિના મનુષ્યોનું વર્ગીકરણ કરવા જણાવ્યું છે. તેનાથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે દેવગતિમાં કોઈ દિવસ પશુ સાધુ સાધ્વી હોતા નથી. તેમ ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહના ક્ષેત્રો સિવાયના જુગલોઆઓના ક્ષેત્રોમાં પશુ સાધુ હોઈ શકતા નથી. તેથી આ સમજવા તિર્ગ્ગલોકનું શિક્ષણ હોવું જરૂરી છે. તે દેવથી તેના અભ્યાસ લૈંગોલિક દૃષ્ટિથી પશુ કરવાનો રહે છે. નાગક ગતિમાં પશુ સાધુ હોતા નથી કેવળ મનુષ્ય ભવ જ એવો. ■ કે જ્યાં સાધુ બની મુક્તિ મેળવી શકાય છે. મનુષ્યોમાં જ, તે પશુ અકર્મભૂમિના નહીં, અને અનાય દેશના મનદંડથી, વચન દંડથી ને કાયદંડથી નિરંતર દંડાતા મનુષ્યો પશુ નહીં, તેવું અહીં સ્પષ્ટ થાય છે.

આ શાસન મૂળથી જ એવું નિર્મળ છે, કે તેમાં ગુણ હોય

સૂત્ર જેવું છે. ઇંદ્ર મહારાજે એક તીર્થંકર ભગવાનનો જન્મ થતાં જોયું હતું, તેમ અનંતા તીર્થંપતિઓના જન્મસમયે તે તે વખતે દેવેંદ્ર એ સ્તવના કરે. તે ઇન્દ્રના મહત્વઅર્થા સ્થાન પર સમક્ષિતધારી પુણ્યવાન જીવ આવે, ને ત્યાં તેના અવધરે બાવળીની આ સ્તવના જ તે કરે, એટલે તે સૂત્ર આજીવું છે એમ કહેવાય નહીં; તેવી જ રીતે આ નરકાર મંત્ર માટે પણ સમજવું. નમસ્કાર મહામંત્ર સામ્યત હોવાથી જ પ્રભાવિક છે.

મંત્ર ૩૩—પાંચ પરમેષ્ઠિઓને શ્રી સિદ્ધયક સાથે, અને નવપદ સાથે શો સંબંધ છે ?

ઉત્તર—જેટલો સંબંધ ગોઠાવેને અને સાકરને છે, જેટલો મહત્વઅર્થો સંબંધ ન્યાયાસન કે કાપદાપોથીને અને સરકાર કે ગવર્નરને હોય છે, તેટલો સંબંધ નવપદને અને પરમેષ્ઠિઓને છે. આત્માઓને ભવમાંથી હિંદરનાર નવપદમાં અરિહંત અને સિદ્ધો દેવ છે. તે દેવનું શાસન અસાવનાર આચાર્ય-ઉપાધ્યાય અને સાધુ ગુરુપતિ છે. જેમ ભારતમાં રહે અને ભારતના કાયદા શાસનને માનવાનું હોય તેમ અરિહંતના શાસનમાં આવનાર બ્રહ્મિઓ તીર્થંપતિની આગ્રાઓ સાથે સીધો ને નિકટ સંબંધ રાખનાર હોવી જોઈએ. તે પાંચ પદની પછીના જે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર ને તપ તરીકે ચાર પદો છે. તે આત્માના અનંત દર્શનાદિ ગુણોરૂપ ધર્મ છે. તપથી આત્માની અનંત શક્તિઓ, અનંત લાભિઓ અને અનંત જળ વિકસિત થાય છે. એટલે અરિહંતો દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને તપોમય છે. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ પદના મહાન્ આત્માઓ તે ચારે પદના ખપી છે. સર્વ કર્મથી શુદ્ધ થયા એટલે સિદ્ધ થયા. લેખાવસ્થાવાળા આચાર્યાદિ, પોતાનાં તે દર્શનાદિ ચારને શુદ્ધ કરવા સાર એ નિર્લેપી અરિહંતને અને સિદ્ધોને જો, સ્તવે, સ્મરે, બજે, પૂજે, અને ગુણગીર્તાન કરે છે.

કથારો ૭ :

સામાયિક ચૈત્યવંદનનાં સૂત્રો (૪)

પ્રશ્ન ૧—કોષ, લોભ વિગેરે આત્માનું શું જગાડે છે ? કે જ્યાં તેને હેમ કહેવાય છે ? શું સામાયિકમાં તેનો ત્યાગ થવો જોઈએ ?

ઉત્તર—એ ચાર અંતર શત્રુઓ છે. શરીર તથા મનમાં સંતાપ પેદા કરનાર એક અરુચિકર તત્ત્વ જો આત્મામાં કોઈ હોય તો તે ક્રોધ છે. તે વૈર-વિરોધનું મુખ્ય કારણ હોવાથી આત્માને યાંત્રિક સુખનો અનુભવ થવા દેતો નથી. જેમ મેસેરિયાનો પ્રતિકાર કરીનાઇન છે, તેમ ક્રોધને છતવાનો પ્રત્યુપાય ક્ષમા છે. સામાન્ય મનુષ્યમાં ક્ષમા આવી શકતી નથી. તેથી કહેવાય છે કે વીરનું બૂધ્ય ક્ષમા છે. આત્માનો બીજો શત્રુ અકિમાન છે. વિનય, વિદ્યા, શિષ્ય તથા પુરુષાર્થનો પાતક તથા વિવેક-ચક્રને મહાન્ નુકસાન પહોંચાડનાર માન જ છે. તેને છતનાર નમ્રતા છે. ત્રીજો દુર્યોધ્વ માયા છે. અસત્યની જનની, શિષ્યગૃહસ્થને હેનારી કુહાડી, મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનનું મૂળ સ્થાન, તેમજ પારકાની સાથે પોતાનો પથ દ્રોહ કરનાર એ માયા છે. તેનો શોધક ઉપાય નિખાલસતા છે. હેલો લોભ તો શુભોનો નાશ કરનાર એક મહાન્ રાક્ષસ સમાન છે. તે અનેક હોષોની ખાણ છે. દુઃખરૂપી વેલોને વધારનાર તથા પેશનાર એ લોભ જ છે. તેથી તે ત્યાગ્ય છે. તેનો ઉપાય સંતોષ છે.

જેમ પ્રજ્વલિત અગ્નિ વિના ખાણનું સેતુનું શુદ્ધ થઈ શકતું નથી, તેમ ઇન્દ્રિયોને કાળુમાં લાંબા વિના અનાદિથી આત્માના મિત્રો થઈ નેહિયા આ ચારે ચોરોરૂપી કપાથો છતી શકાતા નથી. તે ઇન્દ્રિયો પર વિજય મેળવવા માટે આ સામાયિકનું વિધાન જાહેર મહત્ત્વનું છે. ચારે કપાથો ચારે ગતિઓમાં

ભગવાનાર હોવાથી આત્માના ચતુ સમાન કુદ છે આત્માનું બહુ બગાડનાર હોવાથી તે ચારેને હેય એટલે ત્યાજ્ય કાટિના કહેલ છે

આ ચારે કપાયો સાથે યુદ્ધ કરવા આત્મા જ્યારે સામા મિત્ર લઈને બેસે, ત્યારે આત્માએ ચાર ભાવના ભાવવી જોઈએ (૧) સર્વે જીવો મારા મિત્ર છે. કોઈ મારા શત્રુ નથી, તેમ માનવું એ મૈત્રી ભાવના છે. (૨) શાસનમાં રહેલા શુશ્રુવાન આત્માઓને જોઈને આનંદ આનંદ અનુભવવો, તેવી શુશ્રુષા વ્યક્તિઓની ઉપર દેવ કરવો નહીં. એ મુદિત અથવા પ્રમોદ ભાવના કહેવાય છે (૩) દીન-દુખીને દેખી તેનો તિરસ્કાર કર્યા વિના, પોતાનાથી શક્ય સહાય કરી તેના પ્રત્યે સહાનુભૂતિ દર્શાવવી તેને કરુણા ભાવના કહેવાય છે. તથા (૪) મિથ્યામતના દોરવાએલા જોએ સત્ય મિદ્ધાંતોથી વિપરીત પ્રવૃત્તિવાળા હોય, એટલે કે હિંસાના પાપકૃત્યો ઊડતાં ન હોય, વળી તેમાં ધર્મ માનતા હોય, અનેકોનું બુદ્ધ કરવામાં મસ્ત રહેતા હોય, અને વળી જોએ જાણી જોઈને ખોટું કરી રહ્યા હોય, તેવાઓને સુધારવા માટે સુયોગ્ય પ્રયત્નો કરવામાં આવે તો પણ ઉચિત માર્ગે વળી શકતા ન હોય તેઓને ધિક્કાર્યા વિના, એ પાપિષ્ઠ ભોંકો પાપ કરી દુર્ગતિએ જવાની સાધના કરી રહ્યા દરો તેમ માની તેની ઉપેક્ષા કરવી તથા વીતરાગ પ્રભુના શુદ્ધ મિદ્ધાંતોથી વિરુદ્ધ પ્રદર્શણ કરી ઉન્માદ ફેલાવતા હોય, તેમની દુર્ગતિ સાધવાની નીનિ દેખી, સ્વયં દુખ ધારણ કરી, તે સર્વેની પ્રત્યે ઉદાસીન ભાવ ધારણ કરવો તે આધ્યસ્થ અથવા ઉપેક્ષા ભાવના કહેવાય છે. એવી ભાવનાઓથી વાસિત જની સામાયિકમાં શાંતાવસ્થા ફળવવી જોઈએ

પ્રશ્ન ૨—ત્રાવજ્ઞના મનો સાથે સામાયિકને કોઈ સંબંધ છે ? સામાયિકને રહરવાયું શું છે ?

ઉત્તર—હા, બાર વ્રતોમાં એક વ્રત સામાયિક નામે પણ આવે છે. પણ જે વ્યક્તિ કોઈક દિવસ જ સામાયિક કરે તેથી તે વ્રતધારી કહેવાતો નથી. “ઉભય ટંક પ્રતિક્રમણ સાથે વર્ષમાં અમુક સામાયિકો હું કરીશ” તેવી પ્રતિજ્ઞા સાથે વ્રત ઉચ્ચરે તે વ્રતધારી કહેવાય. જો કે મૂળ સામાયિક સૂત્ર પણ પોતે પ્રતિજ્ઞાસ્વરૂપ જ છે. એ સૂત્રમાં ચરમા ધ્વજા દર્શાવાય છે, કે હે ભગવાન ! હું સામાયિક કરવા ઇચ્છું છું. દુઃખી સંસારમાં ખાસ તો ઘણી વિચારણા બાદ સામાયિકની ઇચ્છાને પુષ્ટિ મળે છે. પછી શુર મહારાજ સમક્ષ રજા મારે છે. પછી સાવધને ત્યાગી સમતા સ્વીકારાય છે. આતું નામ આશ્રવતત્વનો નિરોધ અને સંવર તત્વનું અવલંબન કમું કહેવાય છે. બાર વ્રતોમાં ક્રમ અનુસાર પાંચ અલુવત, ત્રણ ગુણવત, તે પછી ચાર શિક્ષાવત (૫+૩+૪=૧૨) આવે છે. તે શિક્ષાવ્રતોમાં સામાયિક પ્રથમ છે. શિક્ષા એટલે સાધુ ધર્મનો અભ્યાસ થાય છે. વ્રત પણ સાચી છે, કે સાધુ મહારાજ જાવજીવનું સાધુપણું લે છે. આ તો મુહૂર્ત કે બે ઘડીનું માત્ર છે. આખી જિંદગીનો સમતાનો આસ્વાદ કેવો હોય, તેને બેજાવવાનો આ પ્રયાસ છે, તેથી તે સાધુઓની ઉપાસના પણ કરે છે. વહોરાવવાથી, સાધુ પાસે પૌષ્ણિકપાસ કે દેસાવગાસિક કરી સંયમીઓને અતિથિ સવિભાગમા પ્રતિજ્ઞાથી તે એમ ઇચ્છે, કે હું સામાયિક ભાવને વધારે પેલણુ આપુ. ચારિત્ર એ સામાયિક સ્વરૂપ જ છે. સામાયિક એ આત્મા જ છે. એકંદરે જોતાં સમગ્રજીવે કે કર્મિ જાંતે સ્વ અને સામાયિકમાં ફેટલું બધું તત્વ સમાએલું છે. જાંતે શબ્દથી તારક ગુરુમહારાજ પ્રત્યેનો અપૂર્વ આદરભાવ તથા વિનયગુણનો વિકાસ, સામાયિકથી સમભાવનો આદર્શ, નિવમ શબ્દથી પ્રતિજ્ઞાનો ગ્રમ, સાવધ પાપો તરફ અણુભા, તેના ત્યાગમાં આનંદ,

આત્મનિંદા, ગુરુ સમક્ષ પાપોનો પ્રકાર કરવો વિગેરે આત્મગુણોનો વ્યાપાર કરવા સામાયિક એક આનંદ-ધામ અને ધન્યરૂપ છે.

પ્રશ્ન ૩—દાન વધે કે સામાયિક વધે ? બેમાં ફળ કાનું વધે ?

ઉત્તર—દાન, શીલ, તપ ને બાવ એ ચાર પ્રકારનો ધર્મ છે. તેમાં દાન પ્રથમ છે. લક્ષ્મીનો મોઢ ઉતરે ને નીતિના ધનથી દાન આપે, તે કાષ્ટ પુણ્યશાળી જ કરી શકે. તેવો પણ કાષ્ટ દાનેશ્વરી રાજ ને રાજ લાખ લાખ ખાંડી સોનાનું દાન આપે, તો પણ તેના કરતાં એક આત્મા સમજાવવાનું ઉત્તમ સામાયિક કરે, તો તે સામાયિકવાળો અગ્રિયતો ગણાય છે. આટલું બધું માદાત્મ સામાયિકનું છે. સામાન્ય મતિથી નિચારીએ તો જાણ્યારો કે લક્ષ્મીનું દાન દેવામાં માત્ર લક્ષ્મીનો જ થોડો મોઢ ઉતારવો પડે છે, તેમાં મંસારનો લાગ કરી દેવાનું ધ્યેય તેનું હોય કે નહીં પણ હોય. ધન આપવાનું તો હજી જનને, કારણ કે તેમા પોતાની નામના થે થાય છે. વશ કીર્તિ પણ ફેલાય છે. આખર ને પ્રતિજ્ઞા વધે છે પણ સામાયિકમાં તો બહુ બંધનો હોય છે. એક ઠેકણે બેસી રહેવાનું, કાષ્ટ સાથે મરકરી ઠહા થાય નહીં, કે જૂઠું બોલાય નહિં, હજાર રૂપિયાની કમાણી હોય તેવો પણ ધધો થઈ શકે નહીં. મહામહેનતે કુરસદ કાઢીને સામાયિક થઈ શકે છે, પણ ગતિમાં કે દેવગતિમાં આવું સામાયિક થઈ શકતું નથી માટે તે દુર્લભ છે. જેમ ગ્રાંધું તેમ તેના આહુક અથવા આરાધક બહુ જ ઓછા હોય છે, એવું દુનિયામાં પણ દેખાય છે.

પથરા—રસ્તામાં પડ્યા હોય તેનો વાધો નથી હોતો. જો કે હીરા, સોનું, કે પૈસાની ચેલી ધરમાં પણ છૂટી મૂકાતી નથી. જેમ વેપારીને પૈસો પ્રાણ સમાન છે, તેથી તે ધરમાં કે પેટીમાં ન્યુસ પેપરની જેમ ૧૦ ની કે ૧૦૦ ની નોટોને જેમ તેમ રખાતી મૂકતા નથી. એવડો વેચનારો જૂલથી પણ રૂ. ૧૦)

દયાની નોટમાં એવશ્યનું પડિતું બાધી આપવાની મૂર્ખાઈ કરતો નથી. કારણ નોટની કિંમત તેણે આંકી છે. તેથી જ રીતે આત્મા જ્યારે સામાયિકની કિંમત આંકતા શીખશે ત્યારે તે વિશુદ્ધ કરવાની તેને કાળજી વિશેષ થશે. શાબ્દકારે તો ત્યાંસુધી કહે છે કે-સામાયિક કરે તેટલો વખત સાધુની સાથે સરખામણી કરવા લાયક આવક બને છે. એટલે સામાયિક ન કરનાર આવક કાંઈ ખીછ સરખામણીએથી સાધુની સાથે તુલનામાં ટકી શકતો જ નથી. સાધુપણું બહુ જ ઊંચી વસ્તુ છે. અંશે પણ સરખામણી કરવા જેવો શાયક જો બનતો હોય, તો તે માત્ર જ્યારે તે સામાયિક લઇને એસે ત્યારે જ. તેમાં થણાં કારણો છે.

દા. ત. સામાયિક એક એવી અપૂર્વ વસ્તુ છે, કે તે વખતે મહાવ્રતો કે અવુતતોનું તેમાં પાલન થતું દેખાય છે. હમે જીવ નિકામને તે અભયદાન આપે છે. સારે જ સામાયિકમાં આવક એકો હોય ત્યારે તેમાં સમાનતા આવે છે. સાધુની જેમ તે પણ સામાયિકમાં જૂઠું બોલતો નથી. ચોરી કરતો નથી, શિયળ પાલન પણ સારું કરે છે. પૈસા ટકા ને વ્યાપાર પણ બધ ક્યો હોય છે. ખાવાપીવાનું પણ બંધ ક્યું હોય છે. સામાયિકમાં મન વચન કાંધાની પવિત્રતા સારામાં સારી હોઈ શકે છે, કારણ કે ઘરીર સારું નિરાંતી ને શુદ્ધ હોય છે. અશ્રુચિને દૂર કરીને સારા કપડાં પહેરીને તે બોટલ હોય છે. વગી જિન પૂજા કરતી વખતે પણ સમાનતા સાધુમહારાજ સાથે આવી શકતી નથી. દાન દેવાથી, રાત્રે નહીં ખાવા માત્રથી; ઉકાળેનું પાણી પીવા માત્રથી, સાધુ મહારાજની સાથે સરખામણી કરીને હોડમાં ઉતરી સકાતું જ નથી. માત્ર સામાયિકથી જ તુલના કરી શકાય તેમ છે. એ જ કારણથી એમ કહેવાય છે કે પૂજા, જાત્રા, દાન, શિયળ, ગુરુભક્તિ, સાર્થમંડાની સેવા, વિગેરે જે કાંઈ કરે તેનો લાભ મળવા છતાં પણ સામાયિકરૂપ વિરતિ વિનાનો વખત નિષ્ફળ

પ્રાપ્ત ગયો સમજવો. નિષ્કળ એટલા જ કારણથી કહેવાય કે, જ્યાંસુધી આત્મામાં સમભાવ આવતો નથી, ત્યાંસુધી ખીજ પૂજાદિ ક્રિયાઓ ક્રોધાદિના રોષવાળા રૂપે થએલી કે થતી હોય, તો તે વખતે કદાચ સંસાર વધારવાના ફળમાય પરિણમે આપણે તથા કહી શકીએ કે—સામાયિક તો આત્મિક શક્તિઓને ખીલવવાનો એક બગીચો છે, મોક્ષમાર્ગનો મંગલ ફરવાળો છે, ચારિત્રનો સાર છે, દુઃખાણનો પ્રાણ છે, ભાવિના અભ્યુદયની મંગલ નિશાની છે અને ઉત્તમ તપ પણ છે.

વળી પણ કહેવાય છે કે—કોડો જન્મો સુધી તીવ્ર તપ કરતા પણ જીવ જે કંમેની ખપાવી શકતો નથી, તે કંમેને સમભાવથી યુક્ત આત્મા અડધી ક્ષણમાં ખપાવે છે. તપસ્વીઓને ધન્યવાદ આપવા જોઈએ, પણ તે તપમાં ક્રોધ આવવાનો ધણે સંભવ છે. અથવા ક્રોધ માયાથી તપ કરે, તપ કરીને ક્રોધ સાથે વેરઝેરની પરપરા વધારે, ઝગમગોર રૂતિ છાંડે નહોં, તો તેમ કરતાં સમતાની અડધી ક્ષણ શુ' જોડી? એમ કહીને સામાયિકને એક ઉત્તમ તપ તરીકે પણ લેખ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪—જગચિંતામણિ સૂત્રમાં મદિર અને મૂર્તિનું વિધાન સ્પષ્ટ છે, પણ કાંઈને તે ન ગમે તો ?

ઉત્તર—આજની દુનિયામાં આકૃતિ (બાવડ), પ્રતિફિતિ (Photo) કે મૂર્તિને કાણ માનવું નથી ? સ્થાનકવાસી મુનિવરોના ફોટાઓના ફર્શન તેમનાજ બાકો કરે છે, સ્થાનક બધાની તેમના પૈસા આપનારના ઑઈલ પેઇન્ટ ફોટાની અનાવરણુ વિધિ મોટા મેળાવડો કરીને ઠાઠમાઠથી ચાલે છે. ગામ બહાર જાય ત્યારે તીર્થજૂમિઓની સ્પર્શના કરી પૂજાદિ બધું કરે છે એટલે તેઓય મૂર્તિને નથી માનતા એમ કેમ કહી શકાય ? મૂર્તિપૂજા એ તો માનવસ્વભાવમાં જડાયેલી ને વણાયેલી વસ્તુ છે એટલે કે બાળકથી રહ્યો પપંત

સદુ ક્રોધ તેની ક્રોધ ને ક્રોધ પ્રકારે ઉપાસના કરે જ છે. ચિત્રો ગમવા, ચિત્રોવાળા છાપાઓ વાંચી ખૂશ થવું, નિશાળમાં ડ્રાઈંગ ચિખતી, માતાપિતાની, દેશનેતાઓની અથવા ધર્મગુરુઓની છબીઓ ધરે કે દુકાનમાં ટાંગવી, તે જોઈને સવારે તેને વંદન કરવું, હાથ જોડવા, જાફમાન કરવું, રાજધાટની સમાધિ કે અરિયકુંબને નમન કરવું, બહાસા દેશનેતાનો ફોટો મોટરમાં રાખી સરપસ નીકળે તેમાં જાગ લેવો, તે ફોટાઓનું સન્માન કરવું, સિનેમાઓ દરદર્શન જોવા કરવા, પ્રસ્તુતોનો સત્કાર-સમારંભ કરવો, દેશના ધ્વજની પાસે જ્વજ્વંદન કરવું, તેમાં જાગ લેવો, અત્યારે હાપાત ન હોય તેવાઓનું એક બા ખીજા પ્રકારે સન્માન કરવું, એ બધા મૂર્તિપૂજને પોપણ આપનારા જ પ્રકારો છે. તેમાં તો શાહનાથી પણ ના પાડી શકાય તેમ નથી.

જો શાંતચિત્તે વિચારવામાં આવે તો જણાશે કે વીતરાગની મૂર્તિ તો વીતરાગતાને વાદ કરાવનાર છે. મનને વરા કરવા, કંપનાને રિંધર કરવા, તથા અધ્યવસાયોને શુદ્ધ કરવા, ચાની પુરુષોએ જે જે ઉપાયો જતાબ્યા છે તેમાં મૂર્તિ તો એક પ્રખ્યાત સાધન છે. તેનું સ્મરણ કરવાથી, તેનાં દર્શન અને પૂજા કરવાથી, મૂળ પુરુષનું સન્માન થાય છે. તેનું ચરિત્ર અને કથન આપણી સામે તરવરવા લાગે છે. એ આદર્શ જોવાથી આપણને તેમના જેવા થવા પ્રેરે છે. અગ્નિનું વિરોધી તત્ત્વ જેમ જળ છે, કૃપણતાનો પ્રતિપક્ષી શુભ જેમ ઉદારતા છે, તથા દુર્જનને ધડો લેવા લાયક અને દુર્જનતાનો નાશ કરવા, જેમ સજ્જનતાપણું, ન્યાયીપણું કે સહનિહતા છે, તેવી જ રીતે વિષયો અને ક્ષાયોની ઉપર વિજય મેળવવા માટે શ્રી વીતરાગ ભગવંતોની મૂર્તિની અપૂર્વ ભક્તિ એ અનન્ય સાધન છે. જિનમૂર્તિને દેખીને ભવિષ્યોમાં સફલાવના અને શુભ અધ્યવસાયોનાં પૂર વહે છે. શ્રી તીર્થંકરેવનું સ્મરણ અધ્યવસાયોમાં શુદ્ધિ લાવે છે. વિચારોનું

વહેણુ જિનાસાને અનુસાર વહેવા માંડે છે. જેમ જેમ વધારે રમરણુ અને વીતરાગતાની પિછાણુ થાય છે, તેમ તેમ જિનેશ્વર ભગવાનના આગમો અત્યે ઊંડા આદરભાવ પેદા થાય છે.

મુખ્યત્વે મૂર્તિ તે જૈન દર્શનનું મહત્તાભયું ભાવના-ઓનું મૂલ છે. એ પ્રતિમાઓ તે જૈનત્વને દીપાવનારી ભાવના-ઓનું મુખ્ય કેન્દ્ર છે, તેનાથી સુશોભિત દેખાતા જિનમંદિરો તે પ્રાચીન અને પુરાતન જૈન સંનાતન સંસ્કૃતિનાં ઉત્તમ પ્રતિકો છે. સામુદાયિક સમાજમાં અથવા વ્યક્તિગત જીવનભૂમિકામાં ધર્મભાવનાનું ખીન્નરોપણ કરવા માટે સર્વોત્તમ સાધન શ્રી જિનપ્રતિમા જ છે. તટસ્થ દ્રષ્ટિથી વિચાર કરનારને આટલું કથન દેવા જેવું સ્પષ્ટ દેખાડનાર બનશે જ. કારણ કે શ્રી જિનેશ્વર દેવો શુષ્ણા પ્રાપ્ત છે, એટલે તેમની યાદગીરી માટે તેમની પ્રતિમા પણ મંગળસ્વરૂપ છે, શુભ છે, તે મુખ આપનાર છે. તે કારણથી જિનખિંઓ ભરાવવાથી આપણે આપણા આત્મા ઉપર મોટો ઉપકાર જ કરી રહ્યા છીએ એમ કહીએ તો ખોટું નથી. તીર્થભૂમિઓની પણ શોભા શ્રી જિનખિંઓ સિવાય ક્યાંથી આવી શકે ? તીર્થભૂમિ કે જિનમંદિર તે જૈનોનું અને ધર્મનું એક મહાન ગૌરવ છે. અમેરિકામાં જૈન તીર્થ નથી, તો જૈન ધર્મ પણ ક્યાં છે ? મૂર્તિનો વિરોધ કરનારા જે જે સમદાયો જૈન સમાજમાં પણ નવા નવા નીકળ્યા છે, તેમની ઉત્પત્તિથી અમાણી સાલની સંખ્યાથી અકિત જિનમૂર્તિઓ ખોદકામ કરતા જમીનમાંથી નીકળે છે, તે જ તે મતોના ખોટાપણને પુરવાર કરવા બસ છે. તેનું જોવા છતાં પણ જ્યારે તે તે મનવાળા તટસ્થ દ્રષ્ટિથી "સારું તે મારું", એ સદામહત્વાળા હોતા નથી, એટલે તેઓ સત્-તત્ત્વ પામી શકતા નથી. તેથી જ કહેવાય છે કે સાચું સાંભળનાં અજુમો કે રાષ ભાવે એ બપુંકર જૂલ છે.

પ્રશ્ન ૫—નમુત્યુથું સૂત્ર ચાકરતવ કહેવાય છે તેથી મહત્વનું મનાય છે કે ખીજ કોઈ રીતે તે મહાન છે ?

ઉત્તર—સામાપિકની ક્રિયામાં જેમ “ કરમિ બંતે ” એવું પ્રધાન અને મુખ્ય અંગમૂલ સૂત્ર ગણાય છે, તેમ ચૈલચંદનની ક્રિયામાં આ ચાકરતવ એ મુખ્ય અથવા પ્રધાન સૂત્ર છે, જેમ પણ કહેવાય છે કે દરેક તીર્થંકર ભગવાનના કાળમાં આ પ્રતિક્રમણો દર્શાવે, એ પ્રતિક્રમણનાં આ સૂત્રો દર્શાવે; એટલે તે દરેકને માટે આમોમાં જેમ કહેવાય છે, કે “ સામાપિકાદિ છ આપરપદોથી માંડી ૧૪ પૂર્વે પર્વત લખ્યા ” તેમ અહીં પણ એમ કહેવાય છે કે “ ચાકરતવાદિવાળું ” ચૈલચંદન દોષ છે તેથી એ મુખ્ય સૂત્ર છે. એ માટે જ શ્રી ચૈલચંદનની લલિતવિસ્તરા નામની વૃત્તિમાં નમુત્યુથું સૂત્ર ઉપર સુંદર વિવેચન શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી મહારાજે લખ્યું છે. તે વાચીને તો બૌદ્ધમત તરફ ઢળેના અખર ઠવિગજ શ્રી સિદ્ધર્થિંગલિમહારાજ પુત્રઃ જૈનમતમાં એટલે કે અનેકાંતમતમાં રિધર થયા હતા. એટલે તેમણે પોતાના બનાવેલા શ્રી ઉપમિતિભવમંડપા કયા નામના વિસ્તૃત ગ્રંથમાં પોતે લખ્યું છે, કે એ લલિતવિસ્તરા દીક્ષા મારી કાલતી નેમાને રિધર કરવા માટે જ એ ઉપકારી સૂરિજી મહારાજે બનાવી છે.

પ્રશ્ન ૬—“ નારત ઠવિ સાહ ” માં સાધુઓને “ ભસ્ત ઐરવતાદિ ” એમ નામ સહિત વદન શા માટે જણાવ્યું હશે ?

ઉત્તર—માતૃપોષર પદાંતની મર્યાદા સુધી એકંદરે તો મનુષ્યક્ષેત્ર ગણાય છે, પરંતુ તે અદીક્રોપમાં પણ મનુષ્યો ૧૫ કર્મભૂમિ—૪૦ અકર્મભૂમિ અને ૫૬ અંતરક્રોપમાં એમ મળીને કુલે ૧૦૧ ક્ષેત્રોમાં ઉત્પન્ન થાય છે. તેમાં અંતરક્રોપના અને અકર્મભૂમિના જન્મેલા મનુષ્યો સુમલિલા હોવાથી તે ચારિત્ર લઈ શક્તા નથી.

કહે તેને જ દેવ-ગુરુ-ધર્મ તરીકે માને છે, તેઓ નિમ્બળ પ્રવૃત્તિ કરી રહ્યા છે, એમ કહી શકાય.

પ્રશ્ન ૭—‘જ્યવીયરાય’ સ્વપ્ના કર્મક્ષયની ઈચ્છા દર્શાવી છે, તો શું તે ભગવાન આપણા કર્મોનો ક્ષય કરાવવા મુક્તિમાંથી અહીં આવે ?

ઉત્તર—“ તારા ચરણકમલને પ્રણામ કરવાથી મારાં કર્મોનો ક્ષય થાયો ” એ વાતમાં ભગવાન મુક્તિમાંથી કર્મ અપાવવા અહીં આવે તેવો અર્થ નીકળતો જ નથી. અનાદિ અનંત કાળ થયા આપણા આત્મા પર કર્મના જે ચરના યર લાગ્યા છે, તે દૂર કર્યા વિના મુક્તિ થઈ શકવાની નથી. એ હૃદયમાં નક્કી થઈ ગયું, પછી તેને માટે પુરુષાર્થ કરવાની વાત બાકી રહે છે. તેને માટે તો ભગવંતોએ “ નિજંશ ” તત્ત્વ જતાર્યું છે. કર્મ ક્ષય કહો કે નિજંશ કહો, એ બેઉ એક જ છે. “ જે આવે તેને સ્વાદ આવે ” એ ન્યાયથી કોઈ કોઈના કર્મોને દૂર કરી શક્ય નથી. કોઈ પણ આત્માએ કર્મ બંધનમાંથી મુક્તિ મેળવવી હોય, તો તેને માટે તેણે જાતે પ્રયત્ન કરી પુરુષાર્થ એકલો પડે છે. આ મુક્તિ કોઈની મહેરમાનીથી કે કોઈની કૃપાથી પ્રાપ્ત થતી નથી એટલે કર્મબંધનમાંથી મુક્ત થવાની જે આગણી અહીં કરી છે, તેનો અર્થ એ સમજવો કે—આપની ચરણસેવાયા અને એવી શક્તિ મળે, કે જેથી મારું અજ્ઞાન દૂર થાય, મારો પ્રભાવ, આળસ કે શિથિલતા દૂર થાય એટલે મને વિશેષ પુરુષાર્થ કરવાની તક મળે, સારા સુયોગો મળે, અને સિદ્ધિ મળે.

પ્રશ્ન ૮—‘જ્યવીયરાય’માં વીતરાગને ગુરુ કેમ કહ્યા છે ?

ઉત્તર—આ પ્રાર્થના—સ્વપ્નાં ધર્મ જાગૃતાનુ મળે છે. સ્વપ્ના પ્રારંભમાં જ “ જય વીતરાગ ” શબ્દથી “ દેવ ” તરીકેનું સંબોધન કરવામાં આવ્યું છે, અને “ જયગુરુ ” શબ્દથી તે જ ભગવાનને “ ગુરુ ” તરીકે સંબોધવામાં આવેલ છે. આ તીર્થંકર દેવ એક અપેક્ષાએ

દેવ પણ છે, બીજી અપેક્ષાએ પરમશુરુ પણ છે. તે વસ્તુ પણ આડકતરી સૂચના કરે છે કે મનુષ્ય માત્રને જોમ દેવનું આલંબન જરૂરી છે, તેમ શુરુનું આલંબન પણ જરૂરી છે જ. શુરુઓનો ઉપકાર ભગવાનની જોમ કાંઈ ઓછો નથી. એટલે એ દિશાએ દેવના યાદ કરનારે શુરુતત્વને ભૂલવું ન જોઈએ, એમ અહીં શિખવાનું મળે છે. દેવત્વ વિના જોમ મુકિત મળી શકી નથી, તેવી રીતે શુરુતત્વની ઉપાસના વિના મુકિત મળનાર નથી, એમ પણ અહીં જાણવા મળે છે. અરિહંત તરીકે એ પ્રભુએ શાસન સ્થાપી વિશ્વના શુરુ તરીકેની પણ ફરજ તેઓએ બજાવી છે. એટલે વીતરામને શુરુ તરીકે પણ અહીં યાદ કર્યા છે. શુરુઓ દેવ તરીકેનું કામ કરી શકતા નથી, પરંતુ દેવ તો દેવનું અને શુરુનું બે કામ કરે છે. જોમ ડોક્ટર પોતે કંપાઉન્ડરનું પણ કામ કરે, ને ડોક્ટર તરીકેનું તો કરે જ, પરંતુ કંપાઉન્ડર કોઈ દિવસ પણ કીમી મેળવેલા ડોક્ટર તરીકેનું કામ કરી શકે જ નહીં. શુરુ તો અમુકને જ તારે પણ આ તો ત્રણેય ભુવનના શુરુ છે. એ વાતનું સૂચન અહીં થયું છે.

પ્રશ્ન ૬—વીતરામ તો જન્મવંત છે, તો પછી ‘જન્મ વીતરામ’માં વીતરામનો વિજય કેમ હાથાય છે ?

ઉત્તર—શ્રી તીર્થંકર દેવને જ્યારે કેવળજ્ઞાન થયું અને જ્યારથી મમોવસરજીમાં બેસીને અતુલિંધ શ્રી સંધની સ્થાપના કરી, ત્યારથી તે પ્રભુ તો જન્મવંત જ છે. તેમનો તો ત્યારથી વિજય થયેલો જ છે. તેમનો વોઝા વાળ કોઈ કરી શકનાર નથી. અહીં એ વિશેષ સૂચન થાય છે, કે રાગીનો વિજય એ વિજયજન નથી. ૪ ઘાતી કમેનો નાશ કરી તીર્થ સ્થાપે એ જ સાચો વિજય છે. રાગી હોદ્દાને આજે જીતેલો કાલે હાથે નહીં એવી કાણુ ખાતી આપી શકશે ? એ કારણથી જોને વીતરામના પર

છે ભાવ અરિહતોની કાઠિસસગ્ગ સમક્ષ કરના માટે તે ગ્રેરાય
 છે. પ્રભુપ્રતિભાવ ભાવ અરિહત ૨-૨૫ નિક્ષેપાયી લેખાય છે
 આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસુરિજી મહારાજે પણ અગ્નિતત્ત્વત્ત્વે
 આ પ્રમાણે અર્થ કર્યો છે કે- 'ચિત્તની સમાધિને ઉત્પન્ન કરનારી
 ભાવ અરિહતોની પ્રતિમાજીએ જ અહત્યેત્ય ગણાય ' આ અર્થ,
 વ્યુત્પત્તિ અર્થથી વર્ણવેલ છે-આનો અર્થ એ પણ થાય છે કે
 જિનપ્રતિમા કે તેનો સ્થાપનાને ભાવ જીન તરીકે માનવાના છે
 આ રીતે પ્રભુ પ્રતિમાને માનવાનું બધ કરી, શ્રી સીમધરસ્વામી
 ભગવાન તો માત્રે વિચરે જ છે, એમ માનોને જેઓ હાશાન ખૂણે
 તે પ્રભુની સામે જ કાઠિસસગ્ગ આદિ કરે છે, તેના કાઠિસમગ્ગો વિં
 અસ્તાનમૂળક છે કાઠિસસગ્ગ સ્થાપનાને નજર સમક્ષ રાખીને જ
 વળી ચેલમાં વદન, સત્કાર, પૂજા વગેરે અરિહતોના જ થઈ શકે
 થઈ શકે એટલે કે ગુરુઓની, બીજા દેવદેવીઓની
 કે શાસનદેવદેવીઓની પણ વદન પૂજા, સત્કાર,
 વિગેરે એ રીતે થઈ શકે જ નહીં. યોગ્ય સ્થાનમાં
 યોગ્યત્વ યોગ્ય સન્માન થાય તેજ યોગ્ય ગણાય.
 સભા આદિમાં રાષ્ટ્ર પ્રમુખનું જેટલું સન્માન થાય તેટલું
 સામાન્ય સિપાઈ કે સામાન્ય સત્તાધીશનું સન્માન કદી થઈ શકે
 નહીં એટલે આ સૂચી એ સિદ્ધ કરી શકાય છે કે-શ્રી જિન
 પ્રતિમાજીના જેવા પૂજા, બહુમાન આદિ દુનિયામાં કોઈના
 પણ થઈ શકે નહીં. વાત પણ સાચી છે, કે શ્રી તીર્થ કરદેવોના
 જેવો ઉપકાર આ પૃથ્વી પર કોણ કરી શકનાર છે ? કોઈ હોઈ શકે જ
 નહીં, માટે અરિહતો સિવાય બીજાનાં મંદિરોને ચેત્યે
 કહેવાય જ નહીં. એટલે જ શ્રી તીર્થ કરદેવને દેવાધિદેવ કહેવાય
 જ બીજા બધા તો દેવગતિના દેવ દેવી છે તે બધા વેદિક શરીરવાળા
 હોય છે, જ્યારે આ શ્રી તીર્થ કરદેવ મનુષ્યપણામાં અને બૌદ્ધારિક
 શરીરવાળા દેવાધિદેવ કહેવાય છે ! આ બાબતમાં જ અન્ય
 મતાનુયાયીઓ બૂવ ખાઈ જાય છે કેમ મનુષ્ય અથવા કેમ રાજ

મહારાજ, કોઈ યજ્ઞવીરતાના કે સાદસનાં મહાન કાર્યો કરે, તે જોઈને આ જનતા તાબૂબ થઈ જાય ને તેમની દેવ તરીકે મંજૂર થાય છે. પછી ધીમે ધીમે તે દેવ તરીકે પંકાઈ જાય છે ! પછી તેનાં નામનાં મંદિરો બનાવાય, પૂજા કરનારા અકાળુઓ નીકળે, એ બધું થાય છે. બાકી વાસ્તવિક રીતે જોતાં દેવ તરીકે મહાન યનારની અજ્ઞાન દશા હોય જ નહિ, તેમજ હવે જિંદગી અકાળે મૃત્યુ પામવાદિષ્ટ કરુણાજનક અને જ નહીં. છતાં આજે દેખાય છે કે કાંસીના લોકો મરી જનાર કે કમોતે મરનાર અજ્ઞાની પશુ દેવ તરીકે પૂજાય છે ! લોકોની એ જ અજ્ઞાનતા છે. સાચા મનુષ્યદેવ તો વીતરાજ અને સર્વેશ હોય છે. તેની સમસરણમાં દેવોથીયે સાક્ષાત્ પૂજાઓ થાય છે. તેવા પ્રભુઓની તેમજ તેમની મૂર્તિઓની સમક્ષ કાઠિરસગ્ગ થવા જોઈએ, એટલે આ સૂત્રની શરૂઆત જ એવી રીતે થાય છે, કે અરિહંત બ્રહ્મવંતની મૂર્તિઓનું આલંબન સ્વીકારીને અમુક અમુક આમણ કહેલ છે તે હેતુઓ માટે આ કાઠિરસગ્ગ કરું છું.

મુક્તિ ૧૧—ચૈત્યવંદન કરવાની શી જરૂર ?

ઉત્તર—આપણે આત્મા વિષયકવાચથી બરેલો છે. વિષયાધીન આત્મા જ્યારે વિષયો માટે ક્રોધાદિ કષાયોવાળો બની જાય છે, ત્યારે તેને સુધારવાની કોઈ દવા દુનિયામાં મળતી નથી. એટલે તેના વિષયો અને કષાયોને મટાકવા માં જિનેષરહેવાએ ચૈત્યવંદનનું વિધાન બતાવ્યું છે. જેમ પાણી અને અગ્નિને બળવું નથી, તેમ હૃદયમાં વીતરાજનાં ધ્યાન, સ્તવન કે સ્તોત્રના ચુંબારવને અને વિષય કષાયોને બળવું નથી. ચૈત્યવંદન આશુ થાય કે દુસ્ત વિષય ને કષાય દૂર જ બાગવા માંડે છે જેમ સિંદનાદ થાય કે દુસ્ત આત્મા જ નેલમાંના નાના નાના પ્રાણીઓ સંતાઈ જાય છે, પોલીસની ફાજ આવે કે દુસ્ત ચોર ધાડપાડુઓ નાથલાગ કરે છે, તેમ મૂર્તિનાં દર્શન, ધ્યાન ને શુભગાન થતાંની સાથે જ

(૨) મેષા એટલે બુદ્ધિ, તે પણ કાઠિરસગ્ગની સિદ્ધિને અપાવનાર છે. તે પ્રમાણે પણ એક ઔષધ સમાન છે. દૃઢ કરી જાય તેવા દર્દીને, અનેક વૈદ્યો પાસે જુદાં જુદાં ઔષધો કરતાં કરતાં બંધબેસતું ને જલ્દી અસર કરે તેવું એક ઉત્તમ ઔષધ હાથ લાગી જાય, ને તે લેવાથી તેને ધણો ગુણ થાય, પણ તે રાગી બીજા ઔષધને લેતા ઇચ્છતો નથી પણ તે જ ઔષધનું વારંવાર સેવન કરવા ચાહે છે, તે મુજબ જ શ્રદ્ધાથી નિમંણ બુદ્ધિવાળો યથેચ્છે તે આત્મા, પાપનો પરિહાર કરીને શ્રી જિનેશ્વરદેવ-કમિત પવિત્ર જિન્નાગમમય શ્રુતજ્ઞાનને જ પ્રહુણ કરવા નિરંતર તલપાપક રહે છે.

(૩) ધીરજ પણ કાઠિરસગ્ગમાં સહાયક છે. કાંઈ માણસ ગરીબી ભોગવતો હોય તેને મજૂરી કરીને પણ પેટ ભરવું પડે છે. તેવાને અચાનક એકદ બારે કિંમતનું જો રત્ન મળે જાય, તો તેને કેટલી ખૂશી થાય! તેને એમ જ થાય કે આજથી મારું દળદર શીદી બન્યું. તેની જેમ શ્રદ્ધાવાળા એ બુદ્ધિશાળીને સંતોષ એકાએક વધતો જાય છે. તે આવવાથી તે પોતાના રોજના માંજો સરળતાથી આગળ વધી શકે તેવું બળ તેનામાં પેદા થાય છે.

(૪) ઉપરના ગુણોવાળા આત્માને ધારણા પણ રાખવી જોઈએ. આ ધારણા બહુ જ કિંમતી છે જેમ સાચા મોતીની માળામાં એક પછી એક મણકા પરોવતી વખતે સૂત્રમાં સહ્ય ક્રમસર તે જોડાતા જાય છે, ને એકબીજાની શોભા વધારે છે, તેવી જ રીતે ધારણાથી ભણેલાં અને સાબળેલાં સૂત્રોનું એક પછી એક ક્રમસર ઉદ્દેશોષન થતું જાય છે, અને તે રમૂતિપટમાં અંકિત થતું જાય છે. સૂત્રોનાં રહસ્યોનાં પડદા પણ એક પછી એક ઉઘડવા માડે છે.

(૫) છેલ્લી અતુપ્રેક્ષા આત્મોમાં અગ્નિ સમગ્ર વણવાએક છે, જે તત્ત્વચિંતનરૂપી તાપ, સુવણની જેમ આત્માને સુવિશુદ્ધ

ખનાવે છે. પરિણામે આત્માના વિશુદ્ધ અને નિર્મળ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે. એ પ્રમાણે ધ્યાનમાં મગ્ન થવા માટે શ્રી અરિહંત ભગવંતોની પ્રતિમાજીએ અદ્વિતીય આલંબનમૂલ છે. તે આલંબનને સામે રાખતી વખતે શ્રદ્ધાદિ સાધનો સાધકે પોતાની પાસે જ રાખવાં જોઈએ.

પ્રશ્ન ૧૩—અરિહંતોની પાસે જેમ ‘અરિહંતયેષ્ઠવાણ’ પૂણ્ય જોલાય છે, તેમ ખીજાઓ પાસેના કંઠિસ્ત્રગમમાં એ પૂણ્ય જોલાવાનું વિધાન કેમ નથી ?

ઉત્તર—એક વસ્તુ સમજવાની જરૂર છે, કે અરિહંત ભગવંતોની પાસે જ વંદન, પૂજા, સ્તુતિ આદિ થઈ શકે. કેવળતાની સિવાયની શાસનદેવ, શ્રુતદેવતા, કેશુવનદેવતા જેવી વ્યક્તિઓની સ્તુતિ માટે પ્રજાની જેમ વંદન, પૂજાદિ કરવાનો શ્રી જૈન સિદ્ધાંત અનુસાર રિવાજ નથી, એટલે ‘વંદ્યવતિઆએ’ વિગેરે જોલાતા નથી. જ્ઞાનની કે શ્રી શત્રુંજયાદિ તીર્થની આરાધના વખતે વંદનાદિ કરવામાં વાંધો નથી. આટલું વિકાગીકરણ સમજાઈ જાય, તો પછી આશુ પરંપરાગત વિધિઓનાં રહસ્યો તુરંતજ સમજાઈ શકાય.

પ્રશ્ન ૧૪—કલ્યાણકંઠની સ્તુતિમાંની ચારે ગાથાઓ પરસ્પર શું સંબંધ ધરાવે છે ?

ઉત્તર—સ્તુતિ અથવા સ્તવનમાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતાદિના કાષ્ઠપણ અછતા, કે અજુગતા ગુણોનો વધુવાદ આવતો હોતો નથી, એટલે કે તેમાં માત્ર વીતરાગ અવસ્થાના વિવિધાન ગુણોની જ યોગ્ય ને ઉચિત પ્રશંસા આવે છે. એટલે નિરોગી ગાણુંસને કાષ્ઠ વાર વીછી અથવા સર્પનું ઝેર ચૂકે, તે ઝેરને, જેમ કાષ્ઠ ભણકાર મંત્રવાદી મંત્રના જગથી ઉતારે, તેવી જ રીતે આ સ્તવનો, સ્તુતિ કરવાથી આત્મામાં રહેલું કંઈઝેર નાશ પામે છે. આ ધોયના ક્રમમાં પહેલી ગાથામાં અમુક પ્રજાની

સ્તુતિ છે. પછી વાસ્તવિક રીતે સર્વે તીર્થ કરેા ગુણોમાં સરખા હોવાથી તુરત જ બીજી સર્વ જિનની સ્તુતિરૂપે ગાથા છે. તેમણે પ્રરૂપેલા સિદ્ધાંતોમાંનું શ્રુતજ્ઞાન જીવમાત્રને અરાધારણ્ય માર્ગદર્શક હોવાથી ત્રીજી સ્તુતિમાં શ્રુતજ્ઞાનની સ્તુતિ છે, એટલે શ્રુતજ્ઞાનની કે આગમની ગાથા ત્રીજી છે. પછી ચોથી ગાથા એ જ તારનારા શ્રુતજ્ઞાનની અધિકારી શ્રુતદેવતા શ્રી સરસ્વતીજીની ધર્મમાં સદાય અર્થે પ્રાર્થના ગુંથવામાં આવી છે. ધર્મજનોની આરાધનામાં સદાય કરવા માટે વૈવાવચ્ય કરનારા શાસન-સંરક્ષક દેવદેવીઓનો હુપયોગ જાગૃત રહે તે માટે તેમને યાદ કરવામાં આવે છે. જેથી તેઓ હુપયોગવાન બને. તેમને વખતે પ્રમાદ આબો હોય, તો આ યાદ કરવાથી ધર્મ પર આવેલું સંકટ દૂર કરવા હિલમશીલ બને છે. અભારે એમ ધણીઓ કહે છે કે—અતિ નિકટના રનેલી આપણને જો યાદ કરે, તો તેજ મિનિટ આપણને તેની કાષ્ટ ને કાષ્ટ રીતે અસર થાય છે. કાં તો ઠોકર લાગે કે, જીભ હોઠ કચકાય છે. તે સિદ્ધ કરી બનાવે છે, કે આપણને કાષ્ટ યાદ કરે છે. તેમ સદાય માટે યાદ કરેલા તે દેવદેવી તો સાતથી તુરત જ યાદગીરી જાણીને સદાય કરવા આવી શકે છે.

કલ્યાણકદની આખી સ્તુતિમાં બે ત્રણ વિષયો અમલની છે.

- (૧) સંસારસમુદ્વનો પાર કેમેય પગાતો નથી. કાષ્ટક જ ઉત્તમ આત્મા મુક્તિ માટે પુરુષાર્થ સેવે છે, ને સંસારસમુદ્વનો પાર પાગી શકે છે. સંસાર એટલે જન્મ મરણોદારા ચાર ગતિઓ-માતૃ પરિણમણ. આ કમળથી જલ્દ જ લગડર છે. દા. ત. નિગો-દની અવરચામાં એક જીવ ૪૮ મિનિટ જેટલા કાલમાં ૬૫૫૦૬ વખત જન્મે ૩ ને મરે છે. તેવા દુઃખોમાંથી જે આત્મા મુક્ત થઈ મોક્ષ પામે તે અનંત લાઝવાન ગણાય એ દેખીતું છે.
- (૨) મહાન દુરંધર વિક્લાનો પણ જ્યારે જ્યારે ગુંથવણમાં આવી જાય છે, અથવા સંકલ્પોના સમાધાન જ્યારે જ્યારે

બનાવે છે. પરિણામે આત્માના વિશુદ્ધ અને નિર્મળ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય છે એ પ્રમાણે ધ્યાનમાં મગ્ન થના માટે શ્રી અરિહત ભગવંતોની પ્રતિમાજીઓ અદ્વિતીય આત્મબનમૂત છે. તે આલબનને સામે રાખતી વખતે શ્રદ્ધાદિ સાધનો સાધકે પોતાની પાસે જ રાખવા જોઈએ

પ્રશ્ન ૧૩—અરિહ તોની પાસે જેમ ‘અરિહંતચૈર્ધવાણ્’ પૂણ્ બોલાય છે, તેમ ખીજઓ પાસેના કાઉરસગમમાં એ પૂણ્ બોલવાનું વિધાન કેમ નથી ?

ઉત્તર—એક વસ્તુ સમજવાની જરૂર છે, કે અરિહત ભગવંતોની પાસે જ વદન, પૂજા, સત્કારાદિ થઈ શકે કેવળગાની સિવાયની શાસનદેવ, શ્રુતદેવતા, કે ભુવનદેવતા જેવી વ્યક્તિઓની સ્તુતિ માટે પ્રજાની જેમ વદન, પૂજાદિ કરવાનો શ્રી જૈન સિદ્ધાંત અનુસાર રિવાજ નથી, એટલે ‘વદ્યુવતિઆએ.’ વિગેરે બોલતા નથી. યાનની કે શ્રી કાનુજ્યાદિ તીર્થની આરાધના વખતે વદનાદિ કરવામાં વાધો નથી આટલું નિશાગીકરણ સમજાઈ જાય, તો પછી આણુ પરપરાગત વિધિઓના રહસ્યો દુરતજ સમજી શકાય

પ્રશ્ન ૧૪—કલ્પાણુકની સ્તુતિમાંની ચારે આયાએ પરસ્પર શું સબધ ધરાવે છે ?

ઉત્તર—સ્તુતિ અથવા સ્તવનમાં શ્રી જિનેશ્વર ભગવતાદિના કોઈપણ અછતા, કે અણુમતા ગુણોનો વર્ણવાદ આવતો હોતો નથી, એટલે કે તેમાં માત્ર પીતરામ અવસ્થાના વિષમાન ગુણોની જ ચોગ્ય ને ઉચિત પ્રશંસા આવે છે એટલે નિરાગી માણસને કોઈ વાર વોંછી બચવા સર્પનું ઝેર ચડે, ઝેરને, જેમ કોઈ જાણકાર મનવાદી મનના બગથી ઉતારે, તેવી જ રીતે આ સ્તવનો, સ્તુતિ કરવાથી આત્મામાં રહેલું કમંઝેર નાશ પામે છે આ યોગના કમમાં પહેલો આયામાં અમુક પ્રજાની

સ્તુતિ છે. પછી વાસ્તવિક રીતે સર્વે તીર્થંકરો મુણ્ડામાં સરખા હોવાથી દુરત જ બીજી સર્વ જિનની સ્તુતિએ ગાંધા છે. તેમજ પ્રરૂપેના સિદ્ધાંતોમાંનું શ્રુતજ્ઞાન જીવમાત્રને અસાધ્યારણ્ય માર્ગદર્શક હોવાથી ત્રીજી સ્તુતિમાં શ્રુતજ્ઞાનની સ્તુતિ છે, એટલે શ્રુતજ્ઞાનની કે આમનની ગાંધા ત્રીજી છે. પછી ચોથી ગાંધા એ જ તારનારા શ્રુતજ્ઞાનની આધ્યાત્મિક શ્રુતદેવતા શ્રી સરસ્વતીજીની ધર્મમાં સદાય અર્થે પ્રાર્થના શુચિવામાં આવી છે. ધર્મજનોની આરાધનામાં સદાય કરવા માટે વૈવાચક્ય કરનારા શાશ્વત-સંરક્ષક દેવદેવીઓનો ઉપયોગ જન્યૂત રહે તે માટે તેમને માદ કરવામાં આવે છે. જેથી તેઓ ઉપયોગવાન બને. તેમને વખતે પ્રમાદ આઓ હોય, તો આ વાદ કરવાથી ધર્મ પર આવેલું સંકટ દૂર કરવા ઉચ્ચમહીય બને છે. અલારે એમ પણોઆ કહે છે કે—અતિ નિકટના સ્નેહી આપણને જો વાદ કરે, તો તેમ મિનિટે આપણને તેની કાંઈ તે કાંઈ રીતે અસર થાય છે. કાં તો ઠીકર લાગે કે, કાંઈ હોઈ ક્યદાય છે. તે સિદ્ધ કરી બતાવે છે, કે આપણને કાંઈ વાદ કરે છે. તેમ સદાય માટે વાદ કરેલા તે દેવદેવી તો જાનથી દુરત જ વાદોરી જણીને સદાય કરવા આવી શકે છે.

કદમાણુકની આખી સ્તુતિમાં એ ત્રણ વિગતો અમલની છે.

- (૧) સંસારસમુદ્રનો પાર કેમેય પમાતો નથી. કાંઈક જ ઉત્તમ આત્મા મુક્તિ માટે પુરુષાર્થ સેવે છે, તે સંસારસમુદ્રનો પાર પામી શકે છે. સંસાર એટલે જન્મ મરણોદારા ચાર ગતિઓમાંનું પરિભ્રમણ. આ ભ્રમણ બદલ જ કલંકર છે. દા. ત. નિજોની અવસ્થામાં એક જીવ ૪૮ મિનિટ જેટલા કાલમાં ૬૫૫૭૬ વખત જન્મે છે તે મરે છે. તેવા જુઓમાંથી જે આત્મા મુક્ત થઈ મોક્ષ પામે તે બીજા જાત્રવાન ત્રણાય એ દેખીતું છે.
- (૨) મદાન પુરંપર વિદ્વાનો પણ જ્યારે જ્યારે શુચિવશમાં આવી જાય છે, અથવા સંકોચોના સમાધાન જ્યારે જ્યારે

મળતાં નથી, ત્યારે ત્યારે તેઓને શ્રી અનેકાંતવાદનું એટલે કે તેના મળેલા કેવળગાંતીઓનું જ યાચુ લેવું પડે છે. જ્યારે આ સ્પષ્ટાદ મતના આશ્રય તથા આવીને તેની અપેક્ષાઓને સમજાવતાંની અનુક્રેધાએથી ગુરુ સમસ્યાઓ સ્પષ્ટ રીતે સમાજે છે, ત્યારે એને આનંદ કે સંતોષનો પાર રહેતો નથી. પછી આ જિનમત ઉપર તેઓને અનન્ય જહુમાન અને અમાપ ભક્તિ ઉપજે છે, એટલે તેઓનું દેહનું આ અનેકાંતવાદ પ્રતિ નાચે તેમાં નવાઈ શી ? કારણ કે તેઓ અંતરથી કબૂલ કરે છે કે—મુક્તિ-માર્ગમાં પ્રવાણ કરવા મારે અનેકાંતવાદનું સૂક્ષ્મ નિરૂપણવાળું આ મહાદાન અરેખર એક સર્વોચ્ચ રથ સમાન જ છે. (૩) ચોથી સ્થિતિ એ વાત કહે છે, કે યાસન દેવ-દેવીની સ્થિતિ વિના સ્થિતિ અપૂર્ણ જ ગણાય છે.

મમ ૧૫—જે રીતે ‘સસારદાસ’માં આગમોનું વર્ણન કરાયું છે, તે દ્વંદ્વમાં સમજાવેા.

હિતર—એક તો આગમોની સંખ્યા મટિ સ્ત્રીનોના બધા શીરશાઓમાં એક મત મંવર્ષતો નથી. હજારેક વર્ષો પૂર્વે નીકળેલ દિગંબર સંપ્રદાયનો મત એવો છે, કે આજે એકેમ પ્રાચીન આગમ મંથ ઉપલબ્ધ નથી. આ મતની પાછળ અભિનિવેશનું બળ વિશેષ જણાય છે. તેઓ માને છે તેમ હોય, તો આજે મળતા આચારાંગ વિગેરે આગમો કેણે રચ્યાં ? શ્રી સુધર્માસ્વામિની પાટપરંપરાનો સ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક સવેગી સંપ્રદાય કપ આગમો માને છે. સગમન આરસો વર્ષ પૂર્વે નીકળેલ રચનાકવાસી તથા તેરાપચી સંપ્રદાયવાળાઓ ત્રી પૈકીના કર આગમોનો જ સ્વીકાર કરે છે. બાકીના આગમો નહીં ગાનવાળું કુખ્ય કારણ તેમને મૂર્તિપૂજા અંગેનો વિરોધ છે. જાકીના આગમોમાં પ્રતિમાની સિદ્ધિના પાસે ધર્મી ધર્મી આવે છે, તે કારણથી પોતાની માનેલી

મુરદને બર લાવવા માટે ભગવાનના આગમોનેજ નહીં માનવા, એ થોડા કહી શકાય નહીં. કોઈ પ્રતિવાદી પોતાના કુટુંબની સિદ્ધિ માટે ખોટા સાક્ષીઓ ઉભા કરે, અને છેવટે ત્યામાંથીયની સમક્ષ પણ જ્યારે પોતાનું કાંઈ પણ ચાલે નહીં, ત્યારે કહી દે કે " છુટીઅન પીનલોકાકના આ અમુક કાયદાઓ જ ખોટા છે, હું તેને માનતો નથી. " એના જેવું આ વર્તન કહી શકાય. મૂર્તિનો વિરોધ બધાય આગમોમાં આવતો હોય, અથવા તો તેઓએ માની લીધેલા કર માં પણ આવતો હોય, કે એકમાં પણ આવતો હોય, તો તે મૂર્તિનો કે મૂર્તિપૂજનો વિરોધ હજુ પણ વિચારણીય બને. પરંતુ તેવું કેમ હોયું નથી. એટલે આગમ અત્યારે વિચારમાન નથી, એમ માનનાર દિગંબર સંપ્રદાય પણ મંદિર, મૂર્તિ અને મૂર્તિપૂજને તો માને જ છે. છતાં બીજા માનનારને વાધો આવે છે. એ જગદ્ આશ્ચર્યજનક છે.

એ ૪૫ આગમો કેવાં છે, તેનું ત્રીજી ગાથામાં સુંદર વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. ખરેખર આગમ એક મહાસાગર જ છે. તે બોધથી અતિ ગંભીર છે, મનોહર પદોની રચનાઓથી તે મનોહર પણ છે. અહિંસાના સિદ્ધાંતરૂપ લક્ષરીઓના સંગમવાળો એવો તે સાગર બહો જ ઊંડો છે, ચૂલિકાઓરૂપી મોજાંવાળો છે, મોટા મોટા આલાવાઓરૂપી રત્નોયો જરપૂર છે, સર્વશ્રેષ્ઠ છે, તથા તેનો પાર સામાન્ય આત્મા માટે પામવો બહુ જ મુશ્કેલ છે. ત્રોયી ગાથામાં એ આગમોરૂપી દ્વાદશાંગીની અધિષ્ઠાતા સરસ્વતી દેવીનું જાંબ જ જાણે સુતમય બનેલું છે, એવી મહાનુ હિપમા પણ સંગત કરવામાં આવેલ છે.

એકંદરે પહેલી ગાથામાં ભગવાન મહાવીર દેવને, આધિ, આધિ ને ઉપાધિરૂપ ત્રિવિધ તાપથી તપેલી દુનિયાને શાંત કરવા, જળની હિપમા આપવામાં આવી છે. ચાર ગતિમાં ભગતા અત્યંત પ્રાણીઓની ઓહરૂપ ધૂળને હડાકવા માટે એ પ્રજા સાથે પરનની

સરખામણી કરવામાં આવી છે. સંસારમાં રખડાવનાર કપટશી પૃથ્વીને ખેડવા માટે હળની ઊપમા આપવામાં આવેલ છે. તેમ જ સ્થિરતા અને ધૈર્ય માટે મેઠુપર્વતની સાથે ઊપમા અપાઈ છે. બીજી ગાથામાં સર્વ શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતોનું શરણ લેનારનાં મનવાંછિત પૂર્ણ થવાનું મહત્ત્વમયું સૂચન કરી તેઓને વંદન કરવામાં આવ્યું છે. ત્રીજી ગાથામાં આમમોતે સમુદ્રની અનુપમ સરખામણીએ દ્વારા જ્ઞાનનું સર્વોત્કૃષ્ટપણ બતાવવામાં આવેલ છે. અને ચોથી ગાથામાં, તે શારદા દેવીનાં અંગને જ દ્વાદશાંગીની ધટના આપીને એ શ્રુતદેવી પાસે મોક્ષનું વરદાન માંગી લેવામાં આવ્યું છે.

દેવી પ્રસન્ન થાય ને વંરદાન આપે અને તે પણ મોક્ષનું વરદાન મળે એટલે કાંઈ બાકી જ રહેવું જ નથી. આ વચ્ચેનથી આપણને જ્ઞાન પણ બહુ જ મળે છે અને કર્તાની અતિશય ગંભીર કૃતિની પિછાણ પણ કરાવે છે. આદ્યમાં કેટલું બધું જ્ઞાન આપ્યું ? કેટલી બધી ગંભીર રચના આ સ્તુતિની છે ? તેનો ઊંડો વિચાર કરવા તક આપણને મળે છે. આજની કવિઓની રચના કયા અને આવા પ્રાચીન મહાપુરુષોની કૃતિઓ કયાં ? એટલે વિચાર થાય, તે જોવી તેવી કવિતા બનાવવાનું મન થાય નહીં. આવી કૃતિ દેખાય, તે જ પોતાની દુઃખતાનું જ્ઞાન થઈ શકે. આ કૃતિનો પહેલો શબ્દ જ ખૂબ જ્ઞાન ખેંચનારો અને ઊંડો વિચાર કરવાની પ્રેરણાવાળો છે. તે શબ્દ છે “સંસારદાવાનસ” “શું સંસાર કંડો છે કે દાવાનજ જેવો છે ?” એમ વિચારતાં દુઃખોના ઘેરા સંતાપમાં હુએલા માનવીનો સંસાર દષ્ટિ સામે ખડો કરાય તો આશ્ચર્ય દાવાનજનું સ્વરૂપ બહુ કર છે. એવા સંસારમાંથી મુક્તિ કેમ મળે તેની પેરતીમાં રહેવા માટેનું આ પ્રેરણા સૂત્ર છે, એમ કહી શકાય.

કચારો : ૮ :

પ્રતિક્રમણનાં સૂત્રો. (૫)

પ્રશ્ન ૧—પ્રતિક્રમણનાં આ સૂત્રો કેને ઉપયોગી છે ?

ઉત્તર—અવિષ્મકાક્ષમા ચતુર્વિધ શ્રી સધના કલ્યાણાર્થે સાધુ-સાધ્વી-
શ્રાવક-આવિકારૂપ શ્રી સધના આરેય વિકાસને આરોધ્ય ક્રિયામાં
નિત્યની ઉપયોગિતા જણાવે, એ પ્રતિક્રમણના આવશ્યક એ સૂત્રોની
અતિશય મંભીરતાપૂર્વક રચના થઇ છે. આવશ્યક સૂત્રો એ માટે
મણુધર ભગવતો અને શુભદેવે આવશ્યક-વિશેષાસ્થક જેવા
મહાન મંથો વિસ્તારપૂર્વક રચ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨—તત્ત્વોનું જ્ઞાન મેળવીએ તો પછી પ્રતિક્રમણની ક્રિયાઓની શી
જરૂર છે ?

ઉત્તર—શ્રી જૈનશાસનમા ક્રિયા માટે જ જ્ઞાન છે. જ્યાં ક્રિયાની જરૂર
નથી ત્યાં જ્ઞાનની જરૂર જ નથી છત્રદયાનું પાલન કરવા માટે જ
જ્ઞાન મેળવવું જરૂરી છે જ્ઞાન મેળવ્યા પછી અહિંસા ધર્મ કેમ ન
ગમે ? જ્યાં જ્ઞાનની જરૂર નથી ત્યાં જ્યાં પાળવાની વાત કરનાર
જ્ઞાનવૃદ્ધિની પણ શી જરૂર છે ? જ્યાંહીતને અજ્ઞાનતાજેમ અધિક
નિર્ઠક બનાવે છે, તેમ ક્રિયાવિહીનને અજ્ઞાન અધિક નિષ્ક્રિયને
ને પ્રમાદી બનાવીને અધિક અસર્વક્રિયાવાન અને પાપ રક્ત બનાવનાર
થાય છે. દૂરકમા કહીએ તો કહી શકાય, કે સાચું જ્ઞાન આવે
તો તો આપોઆપ ક્રિયાની અભિરૂચી જાગે જ. જ્ઞાનથી જ્ઞાનીનાં
વચનો પર ચઢા પણ વધારે દૃઢ બને મુક્તિની ક્રિયા કરવા
તરફ આત્માએ જ્ઞાનપૂર્વક હિતમયીન જનવું જોઈએ જ્ઞાને પુણ્ય
બનાવવા માટે જ્ઞાનને મુખ્ય બનાવવું જોઈએ. અહિંસાને
દૃઢ બનાવવા માટે જ્ઞાનનો આદર કરવો જોઈએ અહિંસાને
પાળવા કરી, તેને જૂની જ્યાં માટે જ્ઞાન અશ્વવા બધાવાનું
હોય જ નહીં. જ્ઞાને કાયમ રાખીને જ્ઞાન અશ્વવાનું હોય

છે. દયાને છોડીને જ્ઞાન ભણવા કયો બુદ્ધિમાન ઉપદેશ આપે ? અહિંસા, દયાપાલન, ચારિત્રશોધન, કે ક્રિયાપ્રવર્તન એ બધામાં જ્ઞાન તો કેવળ ઉત્તેજક અને શુદ્ધ કરનાર એક પવિત્ર તત્ત્વ મનાયેલ છે. જે જ્ઞાનથી તેના કાર્ય સ્વરૂપ અહિંસા થઈ શકે નહીં, તે જ્ઞાન નિષ્કુળ અને નકામું મથાય છે. ક્રિયાને ટકાવવા માટે જ્ઞાનાભ્યાસ કરવાનો છે. ક્રિયા વિના કે ચારિત્ર વિના મોક્ષ હોઈ શકે જ નહીં. માટે એવું જ જ્ઞાન ભણવું જોઈએ કે જેથી ચારિત્ર અને તે માટેની ક્રિયા સુદૃઢ બને. પ્રમાદમાં પડેલા અને દોષોથી ભરેલા જીવો માટે દોષોની વારંવાર શુદ્ધિ કરવાવાળું પ્રતિક્રમણ ક્યાં વિના ચારિત્ર પણ શુદ્ધ રહી શકતું નથી. એટલે કહી શકાય, કે જેમ ચારિત્ર વિના મુકિત નથી તેમ આત્મા આત્માઓ માટે પ્રતિક્રમણ વિના ચારિત્ર પણ ટકી શકનાર નથી. માટે મોક્ષ કે સદ્ગતિનો મુખ્ય આધાર જ્ઞાન નહીં પણ ક્રિયા છે. ચારિત્ર શુદ્ધી હીન આત્માને ધણું પણ જ્ઞાન અર્ધની આગળ લાખે. દીપકની જેમ શું કંઈ આપશે ? ચારિત્રવાનને મળેલું થોડું પણ શ્રુતજ્ઞાન, ચક્ષુવાળા દેખતાને એટલે પણ દીપકની જેમ, પ્રકાર આપનાર બનશે. ક્રિયાપ્રધાન સંધમા પામે પ્રતિક્રમણો વિધાનરૂપ છે. ક્રિયા વિનાના જ્ઞાનની વાત જોએને મીઠી લાગે છે, અને ક્રિયાની વાત જેને ઠકની લાગે છે, તેઓ અરેખર શાસ્ત્રદષ્ટિને પિછાણનારા નથી જ. કારણ કે ધર્મના પ્રાણ જ ક્રિયા છે, તે તેઓને સમજાયું હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૩—પ્રતિક્રમણથી આત્માને લાભ થશે તેની ખાતરી શી ?

ઉત્તર—આત્મા અને કર્મ એ બેઉ એકીને ક્ષીર-નીરની જેમ, અથવા દોહાડાંજિ ન્યાયથી, પરસ્પર અલગ હોવા છતાં એકબીજા સાથે પરસ્પર અનુવિદ્ય થઈને મળીને એકમેક થઈને રહે છે. એ મેળાપ અલગ ન થાય ત્યાં સુધી બન્ને પરસ્પરની અસરથી મુક્ત થઈ

શક્તા નથી. જીવ ઉપર કર્મની અસર છે ને કર્મ ઉપર જીવની અસર છે. આ રીતનો કર્મ અને આત્મા વચ્ચેનો મુમુક્ષુ આત્મા વિયોગ કરવા ઇચ્છે છે, તેથી લોકામાંથી અગ્નિનો તાપ કર્મ કરવા જેમ પાણી જેમણે તેમ કર્મની અગ્નિને શાંત કરવા સામાયિકની જરૂર છે. હવે બીજી પ્રતિક્રમણાદિની ક્રિયાઓ જો નહીં કરે તો ક્ષીર ને નીરની જેમ આત્માથી કર્મ જુદા કરી શકે ? એમ પ્રતિક્રમણ કરવાથી એ ક્રિયાઓમાંના છે એ આવશ્યકો તેની તેની અસર પહોંચાડશે જ, તેમાં ખામીની શી જરૂર છે ? મરચું ખાળકને ખવડાવીયે, પછી એ દૂદશે જ, તેની જીભ તીખી થવાની જ, તેમ આ ક્રિયાઓની અસર થવાની જ : માટે અશ્રદ્ધા કરવી એ જૂન છે.

પ્રશ્ન ૪—પુદ્ગલ આવિષ્કારના જમાનામાં પ્રતિક્રમણની શી જરૂર છે ?

ઉત્તર—શ્રી કલ્પસૂત્ર જેવા સર્વ શાસ્ત્રચિરોમણિ સમા મહાત્ર્યંબમાં આપણે સાંભળ્યું છે કે—આ કાળમાં ભગવાન મહાવીર દેવના અત્તુવિંધ સંધના આત્માઓ વક્ર ને જડ થયાં : તો જ્યાં જડતા છે ત્યાં જુલોનો સભર રહેવાનો જ. એટલે જ્યાં જુલો થાય ત્યાં ભૂખના પથ્થરાપરથી પ્રતિક્રમણની પણ આવશ્યકતા, વિના મહેનતે સિદ્ધ થઈ જાય તેવી છે. પ્રતિક્રમણ એ ભૂલરૂપી વિષને વધતું અટકાવનાર ઔષધિ વિશેષ છે. એટલે હાલમાં પ્રતિક્રમણની જરૂર કેમ ન હોય ? Western Civilization સુધરેલો જમાનો પણ કહે છે કે પોતાની ભૂખ યતાંની સાથે જ “ Beg your pardon, Excuse me, I am very sorry ” એમ કહી જૂલોનો તુરત સ્વીકાર કરી લેવાનો. મહેરબાની કરી માફી આપો, મને ક્ષમા આપો, હું બહુ દિલ-ગીર છું, આ શબ્દો શું છે ? તો પછી ભગવાન “ મિચ્છામિ દુક્કઠં ” માગવાનું ચિખવાડે છે તે શું છે ? જૂલ યતાંથી સાથે

જ તેનો સ્વીકાર કરી તેનું 'પ્રતિક્રમણ કરવું' એ તો પોતાની મહાનતાનું ચિહ્ન સૂચક છે.

પ્રશ્ન ૫—પ્રતિક્રમણ એ શું ચીજ છે? તેનો અર્થ સરળ રીતે સમજાવો.

ઉત્તર—પ્રમાદવચ્ચાત્ર પોતાનું સ્થાન છોડીને પરસ્થાનને પામેલો આત્મા પાછો પોતાના સ્થાને આવે, તે પ્રતિક્રમણનો સાદો અર્થ છે. એટલે જ્યાં સુધી પ્રમાદ રહે ત્યાં સુધી પ્રતિક્રમણની જરૂર છે એમ કહી શકાય. આજે ૪, ૫ ને જોઈ શકાય તેવા ગુણસ્થાન સુધીના જીવોને માટે અવિરતિ, કષાય કે પ્રમાદ જેવા દોષોને છૂટવા માટે પ્રતિપક્ષ સાધક ક્રિયાઓરૂપે આ પદ્ધતિસ્વરૂપ પ્રતિક્રમણ જેનું કોઈ દુનિયામાં બીજું સાધન જ નથી. સર્વવિરતિનું રક્ષણ આ પ્રતિક્રમણ જ કરે છે. નહીં તો નિષ્કુરતા પ્રવેશતા વાર લાગે જ નહીં. "જોઈ શકાય તેવા ગુણસ્થાન સુધીના આત્માઓ માટે ક્રિયાઓની જરૂર નથી," એમ કહેનારને મિથ્યાત્વ ઝેરની વાસનાવાળા જ માની શકાય દોષ લાગવા રૂપ ક્રિયા માનેલી છે, તેને નિમ્ન કરવા કે ઊંચ કરવા આવી પ્રતિરક્ષી ક્રિયાઓ જરૂરી છે જ, તેટલું તેઓ જુની જાણ છે. "લોખંડ લોખંડને કાપે" તેમ ક્રિયા ક્રિયાનો સામનો કરી શકે. જેમ કિલ્લો સમારકામથી જ ટકી શકે છે, નહિ તો પડી જાય છે. તેમ ચારિત્રના આત્માનો ક્રિયારૂપી કિલ્લો પ્રતિક્રમણરૂપી સમારકામથી જ ટકી શકે. ક્રિયાના કિલ્લામાં પડેલા જિંદો કે અતિચારોરૂપી ગાબડાઓનું પ્રતિક્રમણ કરવું એ સમારકામ છે. માટે કહી શકીએ કે આ જ્ઞાન-પૂર્વકની ક્રિયાઓ તો ચારિત્રના સાચા પ્રાણ છે, ને તે ક્રિયાઓના પ્રાણ એ પ્રતિક્રમણ છે.

પ્રશ્ન ૬—પ્રતિક્રમણમાં છ આવશ્યક છે તે શું સમજાવે છે?

ઉત્તર—(૧) સામાનિક (૨) ચક્રવિસર્જો (૩) વંદન (૪) પડિક્રમણ (૫) કાચિરસમ્પન્ન (૬) પદ્મરૂપાણ એ છ આવશ્યક પ્રતિક્રમણ કરતા ક્રમસર આવે છે. સમમાન લક્ષણવાળું

સામાયિક સીમા પ્રથમ છે ચતુર્વિંશતિ રતવ આદિ સૂત્રો પાંચ સામાયિકના જ પોષક પ્રકારો હોવાથી સામાયિકને પ્રથમ ગણાવેલ છે. એ છને પચાસરથક પચ્ચ કહેવાય છે. તેના વિષયો દૂકમા આ પ્રમાણે ગણાવી શકાય, (૧) સામાયિકનો અર્થા-ધિકાર માવઘયોગની વિસ્તારાણો મણી શકાય (૨) બીજો ૨૪ ભગવતોના સદ્ગુણ ગુણોના કીર્તનવાળો છે. (૩) ગુણવત્તા ગુરુ મહારાજના ચિનવવાળો ત્રીજો (૪) ચોથો પ્રતિક્રમણનો, તેમાં પાપોથી રખસિત બનેલ આત્માની નિંદામય ગણાય (૫) પાંચમો મહાન દોષોથી ભાવ મણોની ચિકિત્સા મારેતો અને (૬) છત્રો પ્રત્યાખ્યાનનો અર્થાધિકાર, અનેક પ્રકારની સંવમગુણની સનર ધર્મવાળી ધામજીવાળો આવે છે.

બીજી રીતે પણ એમ કહી શકાય કે (૧) સામાયિકથી ચારિત્રાચારતુ પાવન કરનાદારા ચારિત્ર ગુણની નિશુદ્ધિ કરાય છે (૨) જિનસ્તુતિથી દર્શનાચારતુ પાલન કરતા દર્શન ગુણનું શુદ્ધિકરણ થાય છે (૩) ગુરુવદન કરતા ગુરુનો વિનય કરવાથી તેમનામા રહેલા દર્શનચાનચારિત્ર ને તપતા ગુણોનું જ તેમા બહુમાન થવાથી આપણા પણ તે તે ગુણો વિકસે છે. (૪) મૂળગુણો ને ઉત્તરગુણોમાં થયેલી રખતનાઓની યાદ કરવાપૂર્વક આલોચના કરી, તેનો ક્રમ આવે તારે વિધિપૂર્વકની નિંદા અને મહા કરે તે સાચું પ્રતિક્રમણ છે. પ્રતિક્રમણ કરતી વખતે દુષ્ટતોની નિંદાવાળો પ્રતિક્રમણ નામનો આ વિભાગ ભેતે ચોથો આવે છે, તો પણ તે બહુ જ મહત્તનો છે. તેનાથી ચારિત્રના નૂળ અને ઉત્તરગુણો શુદ્ધ થતા હોવાથી ચારિત્રાચારતુ જ તે પાવન ગણાય છે. (૫) નિંદા મહોદય પ્રતિક્રમણથી શુદ્ધ નહીં થયેતા ચારિત્રના શેષ અભિચારના પ્રજ્ઞના છિદ્રની ચિકિત્સા કરવાદય કાલિરસમયી અનુક્રમે શુદ્ધિ થાય છે (૬) છાત્ર પચ્ચક્રાણુ એ ગુણુ ધારણુ કરવા માટે છે. તેનાથી તપાચારતુ

પાલન થાય છે. તપાચારથી અંતરાય કર્મો પણ તૂટે છે. એવી રીતે જોએ આવશ્યકોથી વીર્યાચારની શુદ્ધિ થાય છે. જેમ તેના ક્રમ સાચવીને રસોષનું રાંધવાનું કામ કરાય છે, તેમ આ જોએ આવશ્યકોની વિધિ યાનીદ્રષ્ટ હોઇને ક્રમપૂર્વક ગોઠવાએલ છે. તેમજ આચરવાથી મુક્તિ નિકટ જાય છે.

પ્રશ્ન ૭—આ સૂત્રો બધુવાથી શો લાભ ?

ઉત્તર—આ સૂત્રો સર્વ મંત્રમય છે, અને ગંભીર અર્થવાળા છે. થોડા અક્ષરોમાં બધા અર્થો સમાવી લેવાની શક્તિ તે સૂત્રોમાં છે. એક જ જન્મમાં અનેક જન્મોનાં કાર્યો સિદ્ધ થઇ શકે એવા અર્થો અને તરવેથી બહેલા આ ગદન ને મંત્રમય સૂત્રોનો અભ્યાસ કરવાનું છોડીને એક જ જન્મનાં અને તત્કાલ પૂરતાં કાર્યની સિદ્ધિ બતાવનારી પાશ્ચાત્ય કેળવણી બધુવામાં શું બુદ્ધિમતા છે ? આ સૂત્રો આ બધા અને પરબધને સુધારે છે.

પ્રશ્ન ૮—સામાયિકમાં મનથી પાપ ન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લેવાય છે. તે તો મોટે ભાગે પળાતી નથી, તો સામાયિકનો લાભ ન કહેવાય ?

ઉત્તર—અતિક્રમ-અતિક્રમ-અતિચાર અને અનાચાર એમ ચાર પ્રકારથી ક્રમે દોષ લાગે છે તેમાં માનસિક દોષ પહેલાં ત્રણ પ્રકારથી મનાએલો છે. અનાચારનો મદાન દોષ છે. એટલે અતિચાર સુધીના ત્રણ પ્રકારોની શુદ્ધિ, નિદા, ગદ્યા, આલેચન અને પ્રતિક્રમણથી થઇ શકે છે તેમ કરવાથી લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો સર્વોંશે ભંગ થયો મનાતો નથી, અને પ્રતિજ્ઞાનો નિર્વાહ થઇ શકે છે.

પ્રશ્ન ૯—આ સૂત્રો બધાંજોને પૂરાં આવડતા નથી, અશુદ્ધ બોલે છે. તેનાં કરતાં ન બોલે તો કેમ ?

ઉત્તર—જોન મત તો એમ માને છે, કે દોષ પણ ક્રિયા અભ્યાસથી જ સિદ્ધ થાય છે. “દોષવાળું” કરવા કરતાં નહીં કરવું “સારું” એવી જોન માન્યતા નથી “કરવું” તો શુદ્ધ જ કરવું; અન્યથા કરવું જ નહીં” એવું વચન પણ આ શાસ્ત્રકારોને માન્ય નથી.

જૈન સિદ્ધાંતના મર્મેનિ જ્ઞાણનાર મનુષ્ય આપું કદી બોલે જ નહીં, કારણકે “અભ્યાસના આરંભકાળમાં જૂઠું ન જ થાય” એવું કદી બનવું નથી. એકડો ધુંટનાર જાળક જાળિકાઓના શાખસો વિચારો. રોટલી વણવાનું શિખનાર નાની કન્યાનું દણોત પશુ વિચારવા જેવું છે. જો તેઓને એકડો લખતાં કે રોટલી વણતાં ના પાડીશું, તો તેમનું ‘અવિધ્ય બ્રમડશે, કારણ કે શરૂઆતમાં એકદમ શુદ્ધ તો તે બેઠેને આવડતા જ નથી; એવી જ રીતે સમજવું જોઈએ કે-મૂલોવાળી ક્રિયાઓ કરતાં કરતાં જ એક દિવસ જૂઠું વિનાનાં બનુશનો યશે. કારણ કે સર્વ સામાન્ય એવો નિયમ છે, કે સાતિચાર ધર્મ જ નિરતિચાર ધર્મનું કારણ બને છે. અતિચારવાળા અનુકૂળતા જ એક દિવસ સર્વ શુદ્ધ નિરતિચાર ધર્મ મુધી પહોંચાડશે. એમ કરતાં કરતાં જ્યારે આત્માઓ પોતાની અશુદ્ધિઓ, રખસનાઓ, તુટિઓ અને ખામીઓને દેખતા થશે, ત્યારે તેને સુધારવાનો પ્રયત્ન કરશે. દુન્યવી બધી કળાઓના અભ્યાસમાં, પશુ એ જ નિયમ છે. સર્વાંશો શુદ્ધ આદર્શને નજર સામે દેખતા જાયો અને પોતાની ક્રિયાઓમાં રહેલી ખામીઓને સુધારતા જાયો. એક દિવસ વિશુદ્ધ આદર્શને પામી શકાશે.

પ્રશ્ન ૧૦—પ્રતિક્રમણ કરવા અગાઉ સામાયિક લેવાની શી જરૂર ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ એ સામાયિકનું એક અંગ છે. એટલે એમ કહીએ તો ચાલે કે સામાયિક એ સાધ્ય છે, ને પ્રતિક્રમણ એ સાધન છે. તે કારણથી સામાયિકરૂપી સાધ્યને લક્ષમાં રાખીતે જ પ્રતિક્રમણની ક્રિયા કરવી જોઈએ. નિરતિચાળા અતુલિંધ શ્રી સંધને એ સામાયિકનો પ્રતિક્રમણની આરાધનાદ્વારા અપ્ય ખપ રહે છે. એટલે કદી સંકીએ કે આ પ્રતિક્રમણ કરવાનો અધિકારી વર્ગ અતુલિંધ શ્રી સંધ છે. દોષની શુદ્ધિ જોને ઇષ્ટ હોય તે એ પ્રથમ તો સામાયિકના જ સંબંધ બને છે.

મન્ત્ર ૧૧—અતિક્રમણ કરતી વખતે સૂત્રોનો અને ક્રિયાનો એ બેઉનો શો સંબંધ છે ?

ઉત્તર—સૂત્રોનું જ્ઞાન હોય તો જ ક્રિયા કરી શકાય. આ સૂત્રો ને સુખપાઠ ન હોય, તો અતિક્રમણની ક્રિયા અને વિધિઓ કેમ કરી શકે ? ક્રિયા સદ્ગતિનો હેતુ છે, કારણ કે આ ક્રિયા કરતી વખતે સંસારની પાપક્રિયાઓ આપોઆપ બંધ થાય છે, પણ તે ક્રિયા કરનારને જો તે સૂત્રો મોઢે ન આવડતા હોય તો ક્રિયામાં પ્રવૃત્તિ કેમ જ કરી શકે ? આજે એવું ધણાના મનમાં છે, કે આ સૂત્રાક્ષરો મંત્રમય છે, ને તેનો અર્થ ન પણ જાણીયે તે છતાં કોઈ ક્રિયા કરાવે તે સાંજળવાથી આપણા કર્મો ખપવાના જ છે “વદિતાસૂત્રમાં,” પણ હવે તે વાત કહી છે. તેથી આજે સમાજનો મોટો ભાગ તે સૂત્રોના મહામૂયા અર્થો શિખવામાં ગોખવામાં, અને તેના જોડા અર્થ ચિંતનમાં બહુ જ પ્રમાદ સેવે છે. વેપારી ‘કરેમ બંતે’ નો અર્થ જાણતો નથી. માતા નવકારનો અર્થ જાણતી નથી. પાઠશાલામાં કેવળ સુખપાઠથી સતોષ મનાય છે. તેવાઓને કહી ચિંતા થતી નથી કે આ અમે શું બોલી ગયા ? અમે શું સૂત્રોમાં સાંજળ્યું ? એવાઓને આક્રંતરું ઉત્તેજન આપવા એ વદિતા સૂત્ર કહેણું નથી કે અર્થ શિખરો નહીં, રહસ્યોનું ચિંતન કરશો નહીં, એટલે અર્થ જાણવા વિનાની વર્ષોથી ક્રિયાઓ કરનારો મોટે ભાગે પોતાની આજ્ઞાથી શું શુભાવી રહ્યો છે ? તે મમજતો હોતો નથી, તેથી તે મહાન બૂલ કરી રહ્યો છે. એમ ક્રિયાઓ કરનારો વર્ગ ધીમે ધીમે દુબ ક્રિયાઓમાં જ માનનારો જાને છે. એમ એક દિવસ એ શુદ્ધ ક્રિયાવાદી બની જશે. માટે ક્રિયામાં જેટલું જરૂર હોય તેટલું પ્રમાણપેત જ્ઞાન બળે તો દૂધમાં સાકર બળ્યા બરાબર સ્વાદ આવે. માટે જેની શક્તિ હોય તેઓએ તો તે ક્રિયાઓમાં પૂરા રસ લેવા અર્થ શિખી જ સાર બેવા બોધને જેની શક્તિ

ન હોય, નિમાર હોય, જૂદ હોય, ને તેને મારે આ સૂત્રો વિના અર્થના શીખવવામાં આવે તો તે સુયોગ્ય ગણાય.

પ્રશ્ન ૧૨—છએ આવસ્થાનેા પરસ્પર સંબંધ સમજાવો.

ઉત્તર—આ છએ આવસ્થાનેા પરસ્પર એક બીજાના સાધક અને પૂરક છે. સામાયિકથી જેમ આશ્રવ નિરોધ કે તૃષ્ણા, હેઠ્ઠી પચ્ચક્રખાણના ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે, તેમ પચ્ચક્રખાણથી સમતાદેવી સામાયિકની પ્રુષ્ટિ થાય છે; કારણ કે પચ્ચક્રખાણ ઉભય સંધ્યાના બેઉ પ્રતિક્રમણમાં કરવાના જ છે. કાયા ઉપરથી મમતા છાડીને કાઠિસગગ દ્વારા જેમ સમત્વ યોગની પ્રાપ્તિ થાય, તેમ દેહમમત્વના ત્યાગથી સમભાવવાળા સામાયિક ગુણની જ વૃદ્ધિ થવાની, સાવધ યોગની નિવૃત્તિરૂપ પચ્ચક્રખાણમય સામાયિકથી જેમ પ્રતિક્રમણને જ પોષણ મળે છે, તેમ સાવધયોગની નિવૃત્તિરૂપ પ્રતિક્રમણ સામાયિકથી જ સિદ્ધ થાય છે. સમભાવપ્રાપ્ત એવા સુગુરુની આગના પાલનરૂપ ભક્તિનું જેમ સામાયિક પ્રયોજક અને ઉત્તેજક છે, તેમ તે સમભાવી સદ્ગુરુઓનાં ચરણકમલોની વંદના રૂપ વિનય પણ સામાયિક ગુણને વિકસાવનાર બને છે. આવા અરસપરસના સંજ ધોથી એકંદરે આપણે એમ કહી શકીએ, કે છએ આવસ્થાનેા બેગા મળીને ચારિત્ર ગુણને જ પ્રુષ્ટ કરે છે. એ દિસાએ ચારિત્રનું પાલન એટલે ચારિત્રાચારનું પાલન પણ થયું ગણાય. અમરા પંચાચારના પાલનરૂપ મુક્તિમાર્ગનું પાલન, સરસણ કે આરાધન થયું ગણાય. એ પ્રમાણે પ્રતિક્રમણ કે તેના છ આવસ્થાનેા મુક્તિ પંચના પ્રવાણરૂપ જ છે. તેથી સમજી આત્માઓ, ઉભય ટંક પ્રતિક્રમણ કદી છોડતા નથી. ચતુર્દશી જેવી આરાધક તિથિએ જો કારણ સયોગવશાત્ તપ ન થઈ શક્યું હોય, તો પણ પંદર દિવસની ખમાવવાની પ્રતિક્રમણની પ્રવ્યવસ્થાને કાંઈ પણ જોડે આરાધકો જતી કરતા નથી.

પ્રશ્ન ૧૩—પ્રતિક્રમણનો સમય સવાર સાંજનો કેમ નિયત કરાયો હતો ?

ઉત્તર—૨૪ કલાકમાં સવાર સાંજ એમ બે સંધ્યા મુખ્ય ગણાય છે.

સૂર્યના ઉદય ને અસ્તના તે સમયો છે. તેથી જ રીતે રાત અને દિવસ પણ બે વિભાગ છે. એટલે ૧૨-૧૨ કલાકની સહેજ

વહેંચણી તેમાં મુખ્ય કારણ હોય. વળી દુનિયામાં સવાર સાંજના

વખતો ફરવા માટે કે વ્યાયામદ્વારા દેહપુષ્ટિ માટે મુખ્ય

ગણાયેલ છે. તેમ આ પ્રતિક્રમણ પણ આત્માના ગુણોને પોષણ

આપવા માટે એક વ્યાયામ તરીકે લેખાયેલ છે. માનવને આ

પ્રતિક્રમણરૂપી વ્યાયામ વિના આત્મગુણોની પુષ્ટિ

કરવારૂપ કાર્યની સિદ્ધિ થઈ શકતી નથી. આ આરાધન

અનાદિતું અને શાશ્વત છે. એટલે કે દરેક તીર્થંકર ભગવંતના

શાસનમાં તે અવશ્ય હોય જ. મુમુક્ષુને પ્રતિદિનના એ વ્યાયામ

વિના ચાલી શકતું જ નથી. એનાથી જાવ તંદુરસ્તી સાંપડે

છે. તત્વાર્થ સૂત્રની સિદ્ધસેનીય દીકામાં પૃષ્ઠ-પૃષ્ઠમાં કહ્યું છે કે-

ગુરુએ સમક્ષ કરાતા સમક્ષિતને અપાવનારા જે જે શુભ

ક્રિયાનુશનો છે, તે બધાય સમ્યક્ વ્યાયામો છે.

પ્રશ્ન ૧૪—પ્રતિક્રમણ એક કે પાંચ ? કે આવશ્યક તે દરેકમાં સરખા છે.

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ એ દોષશુદ્ધિ અને ગુણપુષ્ટિની ક્રિયા છે. અહીં દોષ

એટલે કચરો. આત્મારૂપી ઘરમાં કમ કચરો બયેરો પડ્યો છે.

ઘરની જેમ તેને રાજ બે વાર સાફ કરવો જોઈએ. તેને વળી

દર-પખવાડીએ, દર ચતુર્માસીએ, કે દર સંવત્સરીએ વધારે પ્રયત્ન

કરવાપૂર્વક સાફ કરવો જ જોઈએ. તેમ યાવ તો જ ચોક્ખાઈ

રહી શકે. તે કારણથી દૈવસિક, રાત્રિક, પાક્ષિક, ચાતુર્માસિક

અને સાંવત્સરિક એમ પાંચ પ્રતિક્રમણ ભગવાને ફરમાવ્યા છે.

તેમાં દૈવસિકને પ્રથમ મૂકવાનું એ કારણ છે, કે-ભગવાન તીર્થંકર

રચાપના દિવસે કરે છે. અને તે દિવસની સાંજથી જ શ્રી ગણેશ

ભગવંતો વિગેરે સહ નિયમિત પ્રતિક્રમણ કરે છે, એટલે દૈવસિક પ્રતિક્રમણ પહેલું શરૂ થાય છે, તેથી તેને પહેલું ગણાવેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૫—પ્રતિક્રમણમાં યોગસિદ્ધિ અથવા અધ્યાત્મ જેવું શું છે ?

ઉત્તર—આ ક્રિયાઓ રખડતા આત્માઓનો મોક્ષની સાથે યોગ કરી આપે છે, મારે તે યોગ જ છે. વળી જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયરૂપ અધ્યાત્મ છે. અધ્યાત્મ-એટલે આત્માની સન્મુખ થવું. પ્રતિક્રમણ વખતે નિદા ગર્હાદિ કરાય છે, તે આત્મસન્મુખ થઇને જ કરાય છે. આ પ્રતિક્રમણ સમજપૂર્વક થાય છે, એટલે તે ક્રિયામાં જ્ઞાન પણ છે. જ્ઞાન અને ક્રિયા બેકે બેકા ભળવાથી આત્માભિમુખી છવ વિશુદ્ધ અધ્યાત્મનું જ પાલન કરી રહ્યો છે, એમ કહી શકાય. એટલે જ્ઞાનનું પડશે કે જ્ઞાન અને ક્રિયા ઉભયના સમન્વયમાં જ શુદ્ધ અધ્યાત્મ સમાયેલું છે. એટલે આ પ્રતિક્રમણની ક્રિયાઓમાં દૂષ અને મીઠાસ અથવા પાણી અને રસ એવી આદ્ય જ્ઞાન અને ક્રિયા જોતપોત મળી ગયેલી છે. તેથી પ્રતિક્રમણ એ નિર્દોષ અધ્યાત્મ જ છે જો કે દ્રવ્ય ક્રિયાઓ આગળ જતા ભાવ ક્રિયાને લાવનારી અને કારણભૂત બને છે, એટલે બ્યવહારથી દ્રવ્ય ક્રિયાઓ કે અશુદ્ધ થતી ક્રિયાઓને બંધ કરવાનું જ્ઞાનીઓ કહેતા નથી, પરંતુ અધ્યાત્મરૂપ જ્ઞાન સાથે જ્યારે આ આત્મા ક્રિયા કરેતો થશે, સારે મોક્ષ નજીક સમજવું. જો કે દ્રવ્ય ક્રિયા કરનારને અથવા સાબળીને ક્રિયા કરનાર બંધાવુંને પણ ભગવાન ઉપર તથા ભગવંતની આજ્ઞાઓ ઉપર બહુમાન અને શ્રદ્ધા તો હોવી જ જોઇએ, જો તે હોય તો તેને આપણે આંશિક અધ્યાત્મ માની લેવું પડે, પરંતુ આત્મા-ભિમુખપણું સારૂ બિલવવા જ્ઞાનપૂર્વકની ક્રિયાજ નહીં છે એમાં ના પાડી શકાય તેમ નથી જ.

પ્રશ્ન ૧૬—પ્રતિક્રમણ બદ્ધ જ નિર્દોષ નથી થતું, તો શું કરવું ?

ઉત્તર—પોતાની ક્રિયાઓમાં નિત્ય નિત્ય સુધારો કરવા પ્રયત્ન કરવો, પરંતુ પારકાને માટે નહુ ચિંતા કરવી તે ઠીક નથી પારકા કરતાં પોતાના દોષો શોધવાની વૃત્તિ દરેક રાખવી જોઈએ ગુણ કે દોષ એ માનસિક વસ્તુ છે બીજાના માનસિક બાવો યથાર્થપણે જોવાનું સાનૃથ' છપ્પરથોમાં હોય નહીં તેમ કરવા જઈએ તો બ્યવહારનો લોપ થવાનો સંભવ રહે છે સ્યાદાદ એટલે અનેકાતવાદ એ એમ શિખવાડે છે, કે નિશ્ચયનયના લોપથી સત્યનો વિચ્છેદ થાય, અને બ્યવહારનયના લોપથી તીર્થનો વિચ્છેદ થાય. એટલે રચના એ પૈડાની જેમ, પાખીની મે પાખીની જેમ બેમાથો એકને પણ છોડવા ઉચિત નથી નિશ્ચયનય સાવપ્રધાન છે, અને બ્યવહારનય ક્રિયાપ્રધાન છે એટલે દેખાતા સામાના થોડા દોષો ઉપરથી આપણે સારા નરસાનો નિર્ણય કેમ બાંકી શકીએ ? એટલે એવી રીતે મનથી કરવેનું માપકયત્ર એવું ઉપયોગમાં લઈએ તો તે કેમ ચાલે ? પ્રસન્નચદ્ર રાજર્ષિનો દાખનો એને માટે બહુ જ બધગેરનો છે પૂર્ણ આદર્શને સંમુખ રાખી મુમુક્ષુ ક્રિયા સુધારતો જાય, તો કાઈ દિવસ કે બીજા કાઈ જન્મમાં પણ તે નિર્દોષ ક્રિયા કરનારો બની શકે ॥

પ્રશ્ન ૧૭—પ્રતિક્રમણ અને મિચ્છામિ દુષ્કરને શો સમ્બંધ છે ?

ઉત્તર—મિચ્છામિદુષ્કર એ પ્રતિક્રમણની સાવનાનું મૂળ બીજ છે. સાચા પચાત્તાપમાંથી ઉદ્ભવેનું પ્રાયશ્ચિત લેવાનું જ્ઞાન તે આત્માના મુખમાંથી અરેરાટીપૂર્વક મિચ્છામિ દુષ્કરના મહા-મૂલા ઉદ્ગારો કઢાવે છે હજીકર્મો આત્માને જ આવી આવના યાય છે કરેમિ જાતેનું સૂત્ર ઉચ્ચરતી વખતે પણ સામાયિકમાં કરેમિ જાતેની પ્રતિજ્ઞા ગુરુમહારાજ લેવાય છે, તે વખતે ધીમે સ્વરે સાધકને ઉચ્ચરવાનું પણ હોય ॥ પોતે સાથે સાથે બોલે તેનાથી પોતાને વિશેષ ખ્યાલ આવે એ પ્રતિજ્ઞા લેતા પૂરતો ખ્યાલ રહેવો જોઈએ કે છેવટ સુધી આ પ્રતિજ્ઞાનું

પાસન અને નિર્વાદ મારે કરવાના છે. અહીંથી ઉઠાશે નહીં, હામ વિનાનું બોલાશે નહીં, સાવચકાઈને મેં સાગ કર્યો છે, મારે સમતા ભાવમાં રહેવાનું છે. તેવો ખ્યાલ જુલાયો ન દોષ તો જ દોષ લાગનાં તુરતજ મિષ્ટામિ દુકકાં ચાં આવી જાય. આમ એક મુદ્દત સંધી મર્મધ્યાનનો ઉપયોગ ટકી રોકે છે, એવું જ્ઞાનોએવું કથન છે. તેથી જો પડી એટલે ૪૮ મિનિટનો સમય " જાલ નિયમ " શબ્દથી નિયત કરવામાં આવ્યો છે. તેટલો વખત બોલામાં બોલો દોષ તો જ મનની કાટિમાં ગણી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮—પ્રતિક્રમણમાં ચૈત્યવંદના, ગુરુવાંદણા, આ બધું શા કારણથી નિધાનરૂપ હશે ?

ઉત્તર—ચૈત્યવંદન બગવાનનો આરાધના માટે છે. તેમાં નમસ્કૃત્યું બાવ જિનત્વું એક મોંઘેરું શક્તિ આદ્ય છે. બાવનાનાં પૂર ચાર્તા હોવાથી ચૈત્યવંદનના હૃદયરૂપ અને પ્રાણ સમાન રતરનનો પણ સંગાવેશ પ્રતિક્રમણમાં કરવામાં આવેલ છે. સાધુવંદન પણ તે માટે છે, કે જેટલું દેવતત્ત્વ તારક છે, તેટલું ચરતત્ત્વ પણ તારક છે, તેથી જુદી જુદી જૂમિકાએ રહીને આત્મ વિકાસની સાધના કરી રહેલા પવિત્ર સંતપુરુષો પણ ક્ષતિયોગની સાધનાને અને પશ્ચાત્તાપપૂર્વકના બધા સ્વરૂપવાળી બાવનાને દૃઢ કરવામાં નિમિત્તભૂત છે. સામાયિક પણ એક એવી જાગી વસ્તુ છે, કે તે એ શિખવાડે છે કે જે સાવચ્છ બ્યાપારો દોષ છે, તેનો અવરૂપ ત્યાગ કરવા જેવો છે. એ હેયને છોડીને શુ કરવાનું ? તે પણ બતાવ્યું છે કે ઉપાદેયરૂપ જે મદ્ય કરવાની ઝીંગે છે તેનો સ્વીકાર કરો. તેજ આ સામાયિક છે. હેયનો ત્યાગ ને ઉપાદેયનો સ્વીકાર સામાયિકે શિખવાડ્યું. રત્તિઓથી વળી ચક્રવિસત્થોદ્ધાર ૨૪ બગવંતના પવિત્ર નામ સ્મરણ કરીને તે પ્રજ્ઞાઓનાં ગુણગાન ગવાય છે. એ સ્તવનથી સમક્ષિ શુદ્ધ થાય છે. એ પણ એક મોટામાં મોટો લાભ છે. તે સમ્યક્ત્વ (૧) આસ્તિક્ય (૨)

અનુક્રમાં (૪) નિવેદ અને (૪) મત્ર અને (૫) ચમના સક્ષિઓથી વ્યક્ત થાય છે એ ગુણો તેને હિંચુ આચરણ કરવા પ્રેરે છે. સાચુ બોલતા શિખવે છે સતોષી બનવા પ્રેરે છે એમ કરતા કરતા તેનામાં જીવદયાનો પણ મદાનુ ગુણ પ્રગટે છે તેથી તે દયાળુ ને પ્રમાણિક બને છે ચિત્તની પ્રસન્નતા ટકાવી રાખવાની સમ્યક્ત્વ તેને હાકલ કરે છે. જિનસ્તુતિથી ક્રમેશ બાવ મગગ કરવા તે પ્રેરાય છે એમ સદાચાર એ એવુ મુખ્ય કેન્દ્ર બની જાય છે, તથા તે ભક્તિયોગનો વ્યાસક બને છે કારણ કે તે જાણે છે કે પ્રભુના સ્તવન એ ભક્તિયોગનો જ એક ભાગ ક્રિયા છે, અથવા મુક્તાવસ્થા માટેની એક મદાનુ યાત્રા અથવા સફર છે એમ પરસ્પર વિરોધ ન આવે એ રીતે દર્શનનો સાથે જ્ઞાન અને ચારિત્રને પણ આરાધે છે હરદમેશ તેમ કરવાથી મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કામ ને પ્રમાદોના અમાવરૂપી આશ્વાત્મિક અને માનસિક આશંકાને મેળવી શકે છે, કાલિસગ્ગનો હેતુ પણ તેવી જ રીતે સકળાયેનો છે કોડવાર પૂજાથી ફળ મળે તે સ્તોત્ર સ્તવનથી મળે, કોડવારના સ્તોત્રોના બરાબર મત્રજાપ કામ કરે છે કોડ-મન જાપ કરવા જેટલું-અરિહત-સિદ્ધચક્રાદિનુ ધ્યાન છે કાલિસગ્ગથી આપુ ધ્યાન કરવાનું શિખવા મળે છે

પ્રશ્ન ૧૯—જ્યારે શાઓમાં સમકિતને આટલુ બહુ મહત્ત્વ અપાય છે, તો પછી તે સમકિત ક્યારે અને કેવી રીતે પમાય ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ કરનારે અમુક યોગ્યતા કેળવવાની હોય છે તે આ પ્રમાણે છે—આત્મા જ્યારે યથાપ્રવૃત્તિકરણ નામના કરણને વટાવી જાય ત્યારે ગાઢ મિથ્યાત્વના કદામહોથી રહિત થાય એટલે સુરજતાવાળો આત્મા બને છે તેટલી ક્રિયા આત્મામાં અદરથી ધર્મ જાય ત્યારે એક જાતની યોગ્યતાવિશેષ પેદા થાય છે ત્યારપછી તે પ્રતિક્રમણ કે ચૈત્યવદન જેવી ઉત્તમ ક્રિયા કરવાની યોગ્યતાવાળો બને છે, એટલે તે ક્રિયા કરવાનો અધિકારી

તે બ-યો કહેનાય કારણ કે અમુક આત્મિક યોગ્યતા આવ્યા વિના આ ઉત્તમ ક્રિયાઓને માટે અધિકાર મળી શકતો નથી આવા કારણ ત્રણ પ્રકારના છે. તેમાં આ કારણ સૌથી પ્રથમ પગથિયા-રૂપ છે બીજાનું નામ અપૂર્વકરણ છે. અને ત્રીજા કારણનું નામ અનિવૃત્તિકરણ છે આ અપૂર્વકરણ અને અનિવૃત્તિકરણ માત્ર અવિજ્ઞાને જ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે લેશ્યાની શુદ્ધિ અશુદ્ધિ અનુસાર જીવના સારા નરસા અશ્વવસાપવિશેષોને કારણના નામથી શાબકારા ઓળખાવે છે

નિમિત્ત રાગદ્વેષના પરિણામરૂપ મયીપ્રદેશની હદે પહોંચતાં સુધી પહેલું મયાપ્રવૃત્તિ નામનું કારણ હોય પછી એ મદાન મયીભેદ કરે એટલે જીવ બીજા અપૂર્વકરણને પામે છે એ પછી સમ્યક્તાની પ્રાપ્તિ દૂર સમયમાં જ થવાની હોઈને જીવ ત્રીજા અનિવૃત્તિકરણને પ્રાપ્ત કરે ■

દ્રવ્યક્રિયાઓ તેા અનાદિ અનંત કાળથી ચલી આવે છે, પણ ભાવક્રિયા હજી ચલી ન હતી, એટલે સુદ પુરુષોએ દેવે એવી વદન પ્રતિક્રમણાદિની ભાવક્રિયા કરવી જોઈએ, કે જે મોક્ષ મેળવી આપવામાં અત્યંત કારણભૂત છે તે કારણથી ઉપર જણાવ્યું કે પહેલા કારણને વટાવી ગએલો આત્મા જ ઉત્તમ ક્રિયાઓ કરવાનો અધિકારી બની શકે છે એવી ભાવ-ક્રિયાના યોગે એ ઉત્તમ ક્રિયાના આરાધક આત્માને અર્ધપુરુષત-પરાવતનથી અધિક સ સારમાં ભગવાનું પછી રહેતું નથી

પ્રશ્ન ૨૦—પ્રતિક્રમણાદિની ક્રિયાઓ શુ જોછા વધારે ફળ આપનારી બની શકે ?

ઉત્તર—આ ક્રિયાઓની જોછી વધારે ફળની તારતમ્યતા માટે સુવર્ણ-મહોરતુ દ્વણ્વત જાનીઓ બતાવે છે તેના આર વિભાગ આ રીતે પાઠનાથી તે તુરંત સમજાશે (૧) સોનામહોરમાં સોનું

- સો ટચુ' અને ઉપર સરકારી મહેર છાપ બેડે જમાં હોય, એટલે ખરી છાપ અને સાચું સોનું એ પહેલો ભાગો (૨) છાપ ખોટી ને સોનું સાચું (૩) સોનું ખોટું અને છાપ સાચી (૪) સોનું પણ નથી અને છાપ પણ નથી. આવી રીતની ખોટા રૂપિયાની વિગતથી સમજાશે કે ત્રીજા ને ચોથા ભાગના જેવી દ્રવ્યક્રિયાઓ શું ફળ આપે ? તેનાથી મુખ્યજનોને ઉત્તરવારૂપ અનર્થકારી ફળ સિવાય બીજું શું ફળ હોઈ શકે ?

(૧) એ રીતે સૂત્રોના શુદ્ધ વર્ણોચ્ચાર અક્ષરેબક્ષર રખડુ રીતે બોલવામાં થાય, ચબ્બે ચબ્બનું અર્થ ચિત્તન પણ ચતું રહે અને ભાવનો વિશુદ્ધિ હોય. એવી રીતની અમૃત ક્રિયા જે પ્રતિક્રમણાદિમાં થાય, તે પ્રથમ પ્રકારની સુવર્ણમહેર તુલ્ય હોવાથી મોક્ષફળને આપનારી નિયમા બને છે.

(૨) બીજી સોનામહેરના ઢેકાણે આવી ક્રિયા ગણી શકાય જે બોલતા અશુદ્ધ બોલાવું હોય એટલે વર્ણોચ્ચારમાં સેકડો જૂલો પડતી હોય. તથા તે શુ બોલે છે ? તે સૂત્રોના અર્થોત્તું તેને જ્ઞાન ન હોવાથી અર્થચિત્તન પણ તે કંઈ ન કરે અને પોષટ, જેમ રામ રામ બોલે ને અર્થ ન જાણે તેમ માત્ર અશુદ્ધ અશુદ્ધ પણ બોલી જાય ને એમ માને કે મે પ્રતિક્રમણ કરું. ભગવાન પાસે ચૈત્યવંદન કરું. ગુરુવંદન કરું તીર્થવંદના કરો એમ મે આ સારી ક્રિયા કરી એમ માને પણ સાથે સાથે ભાવનાની વિશુદ્ધિ હોય કે ભગવાનની આરાતુ મેં પાલન કરું મે પ્રતિક્રમણની આ ક્રિયા કરી તે સારું થયું, એમ ભાવનામાં ખામી ન હોય તેવી ક્રિયા હજી પણ તદ્દન નિષ્ફળ જેવી ગણાતી નથી, મારણ કે તેમા ભાવ મારા ❏ અને એમ નિત્ય ક્રિયા કરતા અજમાસથી, નિદાથી, કે ગુરુમહારાજની રાજની ટોકણોથી એક દિવસ સુધરી શકવાનો સંભવ રહે છે.

(૩) જ્ઞાનના વિનાની ક્રિયા વર્ણોચ્ચાર વિગેરેથી શુદ્ધ પણ હોય તે છતાં એ ત્રોળ પ્રકારની સોનામહોર જેવી ખોટી સમજવી.

(૪) છેલ્લી તો એક પ્રકારે ખોટી છે. એટલે ચોથી મહોર જેવી હોવાથી અનિષ્ટ ફળને દેનારી બને છે. ખોટી મહોરથી દ્વેષ કરનાર સામે પોલીસ કેસ થાય ને જેલ મળે તેની જેમ અહીં પણ સમજવું. ભારે કર્મો અને જડ બુદ્ધિ-વાળા જીવો આવી ક્રિયાઓ કરે છે ને દુર્ગતિએ જાય છે : " ખેદની વાત છે, કે આજના કાળમાં વિશેષે કરીને આવી અશુદ્ધ ક્રિયાઓ મોટે ભાગે વર્તે છે ! " આ પ્રમાણે ૧૪૪૪ મંથના રચયિતા પૂજ્ય આચાર્ય ભગવાન શ્રી હરિભદ્રસૂરિ મહારાજે પંચાશક નામના મથમાં કહ્યું છે. જ્ઞાના ઉપરથી આપણે સમજી શકીએ છીએ કે શુભ ફળને આપનાર ચિંતામણિ રત્ન જેવા પદાર્થો પણ, જ્યારે અસત્ય જીવને પ્રાપ્ત થઈ શકતા નથી, તે પછી પરમપદના બીજ સમાન આ સર્વોત્તમ ક્રિયાઓનો લાભ તો તેવાઓને કપાથી મળી શકે ? સાચી વાત એ છે કે- તે સત્પુરુષાર્થના અને ભવિતબત્તાના યોગથી જીવોમાં આસન્ન-ભવ્યપણું પરિપાક થાય છે. ત્યારે તેને યોગ્યતા સાપકવાના સુયોગો મળે ત્યાંથી પણ આવી મળે છે. તેવા સમયે ઉચ્ચ ભાવનાવાળી ક્રિયા કરવાનો હિત્માદ જાગે છે. જેઓને પ્રવિત્ર એવી દેવ શુરુ ધર્મની ઉપાસનાની ક્રિયાઓ તરફ કાંઈ પણ જગતનો પ્રદેશ નથી, તેઓ ધીમે ધીમે કર્મોના ક્ષયોપશમથી શુદ્ધિને પામે છે, એમ કહતા કરતા તેવી ક્રિયાઓ આચરવાનો અધિકાર મેળવતા જાય છે તેથી તેવા જીવોને " આસન્નભવ્ય " કહી શકાય જેઓમાં તેટલું સત્ત્વ જ્યાં સુધી આબુ હોતું નથી, ત્યાં સુધી ઉત્તમ આરાધનાની તીર્થ કર ભગવતોની ઉત્તમ ક્રિયાઓ માટેના સદુપદેશ એ તો તેને સિદ્ધની ગર્જના જેવો લાગે છે. એટલે કે સિદ્ધના નાદને સાંભળી હરણિયાઓ ભાગી જાય છે,

તેમ આ ક્રિયાઓ બહુ કઠીન છે, અમારાથી નહીં બને એમ કહીને પોતાની અસક્તિ બતાવીને પોતે દૂર દૂર બાગે છે.

પ્રશ્ન ૨૨—કેટલાક સૂત્રો પશ્ચાત્તાપની મહત્તા બતાવે છે, તે કાઈ ભક્તિ માટે ભાર મૂકી કહે છે; તેમાં વધારે કાણુ ?

ઉત્તર—પ્રતિક્રમણ શબ્દ જ પશ્ચાત્તાપનો સૂચક છે. તેમાં ઇરિયાવહી, વંદિતુ વિગેરે સૂત્રો પશ્ચાત્તાપ કરાવી આંસુ પડાવે તેવા છે. તમા નવકાર કે લોગરસ જેવા સૂત્રો ભક્તિનું મહત્ત્વ બતાવે છે. આ સૂત્રો બોલતાં હૃદય ને આનંદના અશ્રુ વહેતાં થાય છે. એક વાત પ્રતિક્રમણમાં છે, સમજવાનું એ છે, કે પોતાના આત્માની નિંદા-ગદા કરનાર, વીતગમના ગુણોને કે ગુરુના ગુણોને જ્યારે યાદ કરે છે, ત્યારે ભક્તિનો ઝરો વહે છે. તે ભક્તિને કાઈ, શ્રદ્ધા, વિનય કે વૈષાવમ્યના નામથી ઓળખે છે કાંઈ તેને સહભાવ, સેવા કે સમર્પણ કહે છે. જો કે વંદન, પૂજન, સત્કાર, સન્માન, ભક્તિનાં જ રૂપો છે. ભક્તિથી જ પ્રણામ, પ્રશંસા, પ્રાર્થના ને પ્રમોદ થાય છે સ્મરણ, સ્તવન, કીર્તન, કથા, ઉપાસના, આદર, આરાધના, આઘાપાસન, જાપ, જાત્રા, વાત્સલ્ય, યોગ એ બધાં ભક્તિનાં જ પ્રકારો છે. આ રીતે આત્મ-નિંદા અને ભક્તિ એકથી તરવાનું છે. જેઓને ભક્તિયોગ બહુ ઈષ્ટ હોય છે, તેઓ સંગીત વિગેરે સાધનોથી તેમાં ખૂબ મસ્ત બને છે. તેનાથી પણ થણા કમોનો નાશ થઈ શકે છે. રાવણે ભક્તિથી જ તીર્થ કરનામકર્મ, અષ્ટાષ્ટ તીર્થ ઉપર 'બાધ્યું' હતું.

આ રમણે એક વરણ વાદ રાખવાની કે-પૃથ્વી, પાવાણુ, વૃષ્ટ, સાગર, સરોવર, નદી, કુંડ, પવન, અગ્નિ, સૂર્ય, ચંદ્ર કે આકાશની ભક્તિ કરવી; એ તો રેતીમાંથી તેજ કાઢવા જરાબર છે. તેજ પ્રમાણે બોબી, દંબી, કાંધી, અભિયાની, અટાની, વિપથી, અપૂણ્ય કે અનુપકારી બક્તિઓની ઉપાસના કરવી એ તો દરિદ્ર પાસે ધનાઢ્ય મવાની ઇચ્છાથી ધનની મોગણી કરવા

જેવો તુલ્ય પ્રમાણ છે. જો પતુરા પર ગુલાબ ઊગે, લીમડા પર કેરી પાકે, સાગરનું જળ મીઠું બની જાય, તો જ ગુણહીન આત્માઓ પાસેથી ગુણપ્રાપ્તિ શક્ય બની શકે, માટે પવિત્રતાની હઝળ રાખનારે પવિત્ર આદર્શ વ્યક્તિની જ ગુણપ્રાપ્તિ માટે આરાધના કરવી જોઈએ. પછી તે ગમે તે નામ કે સંશયી ઝોળખાતા હોય.

પ્રશ્ન:૨૨—તીર્થની કક્ષિત કરવા જતાં આશાતના ધર્મ જાય તો શું કરવું ?

ઉત્તર—તીર્થની, શાસનની કે ધર્મની આશાતના, હેલના કે હલકાઈ આપણા નિમિત્તે થવા જ નહીં જોઈએ. તીર્થ, શાસન, કે ધર્મ મહાન્ પવિત્ર તત્ત્વો છે. એની આશાતનાઓથી ભયંકર દુષ્ટ પરિણામ આત્માઓને જોખવવાં પડે છે, માટે આશાતનાદિનું વર્જન થવું જ જોઈએ. મોટી આશાતનાઓથી આ ભવમાં પણ દુઃખ અને આપત્તિઓ આવે છે. ધનની હાનિ થાય, દેહ રાગથી ભરાય, જ્યાં જાય ત્યાં તિરસ્કાર પામે, બૂખ્યા હોવા છતાં અજ કે પાણી વિના દળવળવું પડે, અને પરભવમાં નારકીની ભયાનક મહાપાતનાઓ સહવી પડે. આજે રાગો થાય છે તે પણ તેવી આશાતનાઓનું જ પરિણામ અથવા ફળ મળ્યાં. એ સારા કામો આપણા હાથે ઝોઈ થાય તેનો વાંધો નહીં, પરંતુ ઉપર કહેલ ખૂરાં કૃત્યોમાં તો આપણા હિરસો ન જ હોવો જોઈએ. એ સાદી ને સરળ વિગત દીવા જેવી સ્પષ્ટ છે. કારણ કે જૈનધર્મ, જૈનશાસન કે જૈન તીર્થો એ બહુજ પવિત્ર ચીજો છે. તેથી વિરુદ્ધ વર્તનારા કદી પણ સુખી ધર્મ શકતા નથી. માટે સુખી થવું હોય, તો શ્રી પીતરાગ દેવોની આજ્ઞા મુજબ જ વર્તવું જોઈએ. આજ્ઞા પાલન થાય તો શીઘ્ર સુખી થવાય.

પ્રશ્ન ૨૩—દેવદ્રવ્ય, માનદ્રવ્ય, કે સાધારણદ્રવ્ય એ શા હેતુથી જુદાં જુદાં રખાય છે ?

ઉત્તર—શી તીથં કર દેવાના નિમિત્તે આત્મકલ્યાણ માટે પૈસા જિન-
મંદિરમાં અપાય છે. દેરાધરમાં ઘી બોલાય છે, એ ઘીની પ્રયાયી
એ નિજુંય ચાય છે, ને ન્યાય પણ સમચાય છે, કે પહેલી પૂજા
ઘી બોલનાર જ કરે. તે પૈસા દેવદ્રવ્ય ગણાય છે. લગવાન
મદાવીરદેવનાં અવન અને જન્મ કલ્યાણકે વખતે આ કલ્પસત્રમાંથી
સુપનનું વાંચન જ્યારે શવણ કરાય છે, તે લગવાનનાં નિમિત્તનું
દ્રવ્ય બોલાવું હોવાથી તે પણ દેવદ્રવ્ય ગણાય છે. સમગ્ર જ્ઞાનના
આલંબનથી સંસાર તરવો છે, એટલે એ મુક્તિપ્રાપ્તિ જ્ઞાનની
પૂજા નિમિત્તે પૈસા જ્ઞાનપૂજામાં ચલાવાય છે: એટલે તેને જ્ઞાનદ્રવ્ય
કહેવાય છે. તેવી જ રીતે સાધારણદ્રવ્ય પણ ઐક્ય કરવામાં
આવે છે. તે સાતે ક્ષેત્રમાં વપરાય છે. તેમ શુભકારાજની ગૃહી
વિગેરેમાં દેવદ્રવ્યથી અને જ્ઞાનદ્રવ્યથી તદ્દન નિરપેક્ષ જે દ્રવ્ય
મૂકવામાં આવે છે, તે કથંચિત્ શુદ્ધ દ્રવ્ય કહેવાય છે. એ બધાથી
વ્યવસ્થા શાસ્ત્ર મુજબ પોતપોતાના મામોના રવાનિક મહાજન,
પત્ર, અથવા આવક સંધને કરવાની હોય છે. આ વહીવટ શુદ્ધ
અને નિર્મળતાપૂર્વક કરવાનો હોય છે. એટલે કે પોતાને માટે
તેનો ઉપયોગ કરવાનો હોતો નથી.

જેમ એક શેઠ પોતાના ચાર પુત્રોને પોતાની ૪૦ હજારની
મિલકત વહેંચી આપે, તો દરેક પુત્ર-પોતાને મળેલી દસ દસ
હજારની મિલકતના જ માલિક ગણાય છે. તેમાં એક ભાઈ
બીજા ભાઈની મિલકતમાં પોતાનો અધિકાર લગાવવા
જાય, તો ન્યાયાધીશને રપષ્ટ કહેવું પડે કે-તેના પિતાએ આપેલી
૧૦ હજારની રકમ પર જ તેનો માત્ર અધિકાર વળી કાંઈ
શેઠ પોતાને પુત્ર ન હોય, તો પોતાની સવા લાખની મિલકતનું
ટ્રસ્ટડીઝ કરે, તો તેની પાછળવાળા ટ્રસ્ટીઓ તે ટ્રસ્ટડીઝમાં કાંઈ
પણ ફેરફાર કરી શકતા નથી. પ્રિવીકાઉન્સીય સુધી લડે, અથવા
હિન્દીની સુપ્રીમ કોર્ટ સુધી લડે, અને તેમાં લાંબી જુરીમાં પડે

વહીવટ કરવો જોઈએ, કે એક પૈસાનું પણ તેમાં નુકસાન થાય નહીં, કે સહેજ પણ દુર્ઘટ્ય થાય નહીં.

પ્રશ્ન ૨૪—જેમ તીર્થંકર દેવોનું મહત્વ આ સત્રોમાં છે, તેમ ગુરુમહારાજોનું મહત્વ પણ બહુ ગણાયું છે, તો તેનું શું કારણ ? ગુરુમહારાજો તો મોટે ભાગે હમણે હોય ?

ઉત્તર—દેવના વિરહમાં ગુરુમહારાજો જ સૌને આધારરૂપ છે. માર્ગ દેખાડનાર અને જ્ઞાનહીન પ્રગટાવનાર તે જ છે. હમણે ગુરુમહારાજો અને કેવળી ભગવંતો વચ્ચે આમોની સાંકળ હોય છે. એટલે ગુરુઓ મોક્ષમાર્ગે પ્રવાણ કરનારા યાત્રિકો કહેવાય છે. સંયમયાત્રા એ મોક્ષ માર્ગના રાજમાર્ગની યાત્રા છે તેઓ સાચા સલાહકાર કે વકીલ સમાન છે. તેઓ કોઈનું પણ કદી અહિંત થાય તેવું બોલતા કે કરતા નથી. પરાપક્ષી હોવાથી રવાનાનો અંશ-પણ તેઓમાં હોતો નથી. તે તે યુગમાં તેઓથી થાય તેટલો ઉપકાર કરી જાય છે. ગામેગામે વિહાર-યાત્રા કરવાથી તેઓ નિરાશંસભાવે ઉપકાર કરી શકે છે. ગુરુમહારાજોનો આદર્શ બધો ઉપકાર હોય છે. એટલે તેઓ જો હાજર ન હોય તો તે વખતે રાષ્ટ્રપ્રતિક્રમણમાં તેની સ્થાપના પહેલાં એટલે ઠાવતાં પહેલાં “કુળકાર” સૂત્ર બોલવાની વિધિ છે. જેમ શાંતિસ્થાવમા કુળસ્થાપન થયા પછી અનેક વિધિઓ થાય ॥ યાવત્ સનાતન બચાવાય છે, તેમ આ ગુરુમહારાજોની જ્ઞાતા પૂજવાની વિધિ થયા બાદ પ્રતિક્રમણ ઠાવવાનું વિધાન છે. કોઈ નવા મકાનમાં વારણ કરવું હોય, તો કુળ ધડો મૂકીને મુહૂર્ત થાય, પછીથી જેમ ધર-પ્રવેશ થાય છે, તેમ ગુરુવંદન એ પણ એક માંગલિક ક્રિયા ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૫—ગિરજામિ દુલ્લહનો રહસ્યાય શું છે ? જૂલ ન થઈ હોય કે જૂલ ન કરી હોય, તો ગિરજામિ દુલ્લહ સાનું ?

ઉત્તર—જ્યારે કોઈ એક કામ ન કરવા જેવું હોય, છતાં જો તે થઈ જાય; અથવા કોઈ કામ કરવા જેવું હોય છતાં ન થઈ શક્યું, ત્યારે જૂલ થઈ ગયા છે. એ જૂલ સુધારવાનો ગ્રામ્ય આધાર જૂલનો

ભાન ઉપર રહે છે. જૂલ જ ન સમજાય તો તેને સુધારવાનું પણ રહેતું નથી. શિષ્ટ સમાજે ગણેલી સતપ્રવૃત્તિનો અભાવ, અથવા સદ્વિનિવૃત્તિ કરવામાં આવે તથા અસત્ પ્રવૃત્તિઓમાં ઉદ્ભવ દરાય, તે જૂલવાળી રિયતિ ગણી શકાય. એટલે અસદ્ની નિવૃત્તિ અને સદ્માં પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે જૂલ સુધારવાની કળાનું રહસ્ય મળ્યું છે, જેમ કહી શકાય. આખાય ધરિયાવહી સૂત્રનો મુખ્ય આધાર આ મિચ્છામિ દુષ્ટકં ઉપર જ છે. તે કારણથી આ સૂત્ર ધણું જ મહત્વનું બની ગયું છે. આગમમથોમાં પણ દરમાન છે કે ધરિયાવહી કયાં વિના પ્રતિક્રમણ, ચૈત્યવંદન, સ્વાધ્યાય, કે સન્ન્યાયાદિ કાંઈ પણ ક્રિયા કરવી કદખતી નથી, કારણ કે તેના વિના તે અશુદ્ધ થવાનો સંભવ રહે છે. ધરિયાવહી કરતા તરસ ઉત્તરી સૂત્રથી તે એકાંપચિકા વિરાધનાઓનું ઉત્તરીકરણ કરવામાં આવે છે. જેમ ધરનું રિપેરિંગ અથવા સમારકામ કરવામાં આવે છે, અથવા તો ગાડાના પૈડા, ધરી કે આરામાં નુકસાન થતાં સુધરાવવું પડે છે, તેમ મૂળ અને ઉત્તરગુણોની ચએલી ખંડના કે વિરાધનાઓનું પુનઃ સંસ્કરણ તેનાથી કરવામાં આવે છે. પોતાના સત્ત્વગુણથી કે પોતાના સામન્યથી મનુષ્યભવમાં સમજપૂર્વક આવી પુનઃ સંસ્કરણની ક્રિયા કરવી બહુ જ જરૂરી છે. સોનાનું શોધન જેમ તેમજ અને તાપથી થાય છે, અથવા મેલાં કપડાંની શોધન વિધિ પાણી, ક્ષાર કે સાબુથી ધોઈને થાય છે, ને તેમ કરવાથી કરીથી તે ઉજ્જ્વળ થઈ પોતાના સ્વરૂપમાં આવે છે, તેમ કમં મલિન આત્મા ઉપર શુદ્ધિ કરવાની આવી ક્રિયા ધણી જ જરૂરી છે. જ્યારે આત્મા સમજતો થાય છે, કે મને જે જે દુઃખો આવે છે, તે બધી મારી પૂર્વેની કરેલી જૂલોની શિક્ષાઓ જ છે. “ જૂલ એ પાપ છે એ કમં છે, કમં છે એ દુઃખ છે ” એમ સમજે ત્યારે આવી પ્રાવલિતની ક્રિયાઓ કરવાનું મન થાય, કે જેથી દુઃખ ભોગવ્યા વિના છૂટી શકાય.

પ્રશ્ન ૨૬—શ્રી અરિહંતદેવોની આરાધનાથી આપણે વિશેષ શું શિખવ મળે છે ?

ઉત્તર—આપણે લોમસ્સસૂત્રમાં જે ૨૪ તીર્થ કર ભગવતોનું સ્મરણ કર્યું છે તે બધાપનાં આયુષ્ય, શરીરમાન વિગેરે ફેરફારો હતા, હતાં તેઓમાં સમાનતા કેવળજ્ઞાનની હતી, તેનાથી જ તેઓ પૂર્ણ પુરુષ પૂર્ણાત્મા કહેવાયા. તેનાથી બધાપ પ્રત્યે સમાનરીતે ભાવ રહી શકે છે. વારતવિક રીતે તો અરિહંતપદના ઉપાસકને માટે સર્વ તીર્થ કર ભગવતો સરખા માન્ય, સરખા આરાધ્ય અને એકસરખા પૂજ્ય છે. એ પ્રભુઓનાં અરિત્રા એમ આપણને ઘોષ પાઠ આપે છે, કે તેઓએ કદલો પુરુષાર્થ ફારબો લ્યાર આટલે હંમે પદે ચડી શક્યા. તેઓને પ્રાપ્ત થએલી એ પૂર્ણતા કોઈ અકસ્માતનું, કોઈની મહેરબાનીનું પરિણામ કે ફળ નહોતું, પરંતુ તેમણે સેવેલા અખંડ પુરુષાર્થનું જ એ પરિણામ હતું. તેઓએ બાતીકર્મોનો નાશ કરવા કેવા ભગીરથ જંગ કે યુદ્ધ ખેંચ્યા, તે આપણને તેઓના અરિત્રા પરથી જણાઈ આવે છે. ખરેખર બાલ અને અવ્યંતર તપ દ્વારા સેવેલો તેઓનો ભગીરથ પ્રયાસ, પ્રયત્ન કે પુરુષાર્થ અનંત ધન્યવાદને પાત્ર જ છે. તે પુરુષાર્થ કરતાં જે પરીપડો, અને ઉપસર્ગો આગ્યા તેમાં અપૂર્વ રીતે સમતા જળવી-તેનું જ એ ઉત્તમ પારિણામિક ફળ મળ્યું કે કર્મરાજ સાથે જીત થઈ, ને બાતીકર્મોનો નાશ કરી શક્યા. જો એ કાર્ય બીજાના પ્રસાદ, કૃપા કે મહેરબાનીથી થયું હોત, તો એજ અરિહંતોને આવે. પ્રયંડ પુરુષાર્થ સેવવાને બદલે તેઓને પરતંત્રતાવાળી કોઈની ગુલામી જ કરવી પડત, અથવા પુરાગામી ઓનો તેઓ પ્રસાદ જ વાછીને તેઓના ચરણ ચાટીને બેસી રહેત તેમણે તેવું કંઈ કર્યું નથી, પણ પોતાનો સ્વતંત્ર પુરુષાર્થ જ ફળામૂત થયો છે. તે આપણને એમ શિખવાડે છે કે પ્રત્યેક બી પુરુષે પોતાના આત્મકથ્યાણ માટે પોતે જ સ્વતંત્ર મહાન પુરુષાર્થ એવો અસંત જરૂરી છે, એટલે વારતવિક રીતે તો મોક્ષ

પરમા પાછી અવતાર લેવાનો, પ્રુપાથ તેઓને ફરી કરવાનો હોય નહીં. જે અવતાર ધારણ કરે, તે મોક્ષ સુધી પહોંચેલા હોઈ શકતા જ નથી.

પ્રશ્ન ૨૭—સામાયિક કરતી વખતે સાવચ કમં આત્મા કરે છે કે શરીર ?

ઉત્તર—કરેમિભંતે મૂળમાં જ જે શબ્દો છે તેનો વિચાર કરવાથી જરૂર

સમજ પડે છે, કે પાપગ્યાપારમાં પ્રવૃત્ત થનારા મારા આત્માને

હિંદશીને તે વચન છે. એટલે કે સાવચ ક્રિયાઓને હું છોડું છું.

તે તે ક્રિયાઓથી હું અળગો રહું છું. જેમ અનુભવમાં આવે છે,

કે "અપાથું કાથં વોસિરામિ." તેવું જ અહીં સમજવું,

કે મન, વચનને દેહદ્વારા સાવચયોગ કરનારા મારા "અપાથું"

આત્માને "વોસિરામિ" વોસિરાવું છું. તેમાં શરૂમાં બે પ્રતિજ્ઞાઓ

આવે છે. (૧) કરેમિભંતે સામાધયં. (૨) સાવજજં જ્ઞેમં પચ્ચ-

કખ્ખામિ. નિયમ શબ્દ મર્યાદાસૂચક છે, પ્રમાદજન્ય પાપોત્તી નિંદા

તેમાં કરાય છે, મનને કે આત્માને ઠપકો આપવો કે તેની ખોટી

પ્રવૃત્તિઓને ખરેખર ખોટી તરીકે જ હવે ગણવી. તેવા પચ્ચા-

તાપને નિંદા કહેવાય છે. એ નિંદા આત્મકલ્યાણ માટેનું પ્રયત્ન

સાધન છે. એટલું થયા બાદ પોતાના દોષોની કથૂલતા ગુરુ

સમક્ષ કરાય સારે તેને ગદ્દી કહેવાય છે. અતીતકાલમાં થએલ

જે સાવચ પ્રવૃત્તિઓના પાપો, તે વાસ્તવિક રીતે આત્માએ તો

કષાયવાનુ જનીને કરેલાં હતાં, ત્યારે આ સામાયિક સમતાવાન અને

નિષ્કલ્યાણી થઈને કરવાનું છે, તેથી સામાયિકના વિરોધી તત્ત્વરૂપે

"કષાયાત્મા"નો ખરી રીતે તો આ પ્રતિજ્ઞાથી ત્યાગ કરવાનો

છે. "શાંતાત્મા"નું આપણને તો કામ છે. એનો અર્થ એ

થાય કે આ સામાયિકમાં હું શાંતિનો જ ઉપાસક જનીશ. શ્રી

તીર્થંકર ભગવંત પશુ દીક્ષા લેતી વખતે "ભતે" શબ્દ સિવાયનું

આ આખુંય સૂત્ર ઉચ્ચારે છે તે કારણથી આ સૂત્ર બહુ જ

મહત્વવાળું ગણાય છે. જો કે શરીરથી સાવચ કમં થાય છે, પણ

જ્યારે તે કષાયી આત્મા કષાયજનન સાલજોજ જને છે, ત્યારે

શરીરદ્વારા કમં થાય છે, તેથી જ એમ કહેવાય છે, કે આત્માને

વોસિરાવું છું. તેનો અર્થ આ કરવો કે, "કષાયમાં આત્મા
 શરીરથી પાપ કરે છે તેને." વોસિરાવું છું. દુઃખમાં આત્મા
 કષાયે બળ્યો જાયો રહેતો નથી ? કષાય, રાગ, દ્વેષ, તે હરહ મેશની
 છે. એટલે જ દુનિયામાં કષાયોમાં અને પ્રયાતોમાંના બેદો
 બતાવાયા નથી. દુઃખી દુનિયાને સાચી આત્મિકશાંતિ
 અનુભવવાનું કષાયે બની શકે ? સંસારદાવાનળમાંથી બચવા
 માટે ભગવાને બમો છાંટી શાંત બનાવવાનું આ અપૂર્વ સાધન
 ભગવંતોએ બતાવ્યું છે. હવે કર્મનો ઉલ્લેખ આવે ત્યારે પણ
 શરીરને જ વેદવો પડે છે. તેમ અશાંતિ ઉત્પન્ન કરનાર
 કષાયના તત્ત્વને વોસિરાવી ક્ષતિ શાંત અવસ્થા આત્માને
 કે શરીરને મેળવી આપવી તે પણ સુયોગ્ય જ છે. તેમ
 કરવાથી આત્મા બવહારની સપાટીથી જિવે રહી શક્યા સમર્થ
 બની શકે છે. કારણ કે તે આત્મા સમજી શકે છે, કે અનેક
 વિષમતાઓનો અભાવ કરી સ્થિરતાને ઉત્પન્ન કરનારી સામાયિકની
 આ ઉત્તમ ક્રિયા મને હાથ લાગી છે. હવે હું મારા રાગદ્વેષને
 છૂટવા તથા તેની સામે ઝુકાવા પ્રયત્ન કરવા તૈયાર થયો છું.
 એમ કરવાથી જીવમાત્ર પ્રત્યે મારે માટે બધુત્વની વાવના
 કેળવવી બહુ જરૂરી છે. એ જ અદિસાનાં મૂળિયાં છે. તેથી
 કહેવાય છે, કે સામાયિક એટલે અન્નને દુઃખ નહીં ઉપજવવાનો
 અક્રમ નિશ્ચય છે. એનાથી હું અદિસાનો સાચો ઉપાસક બની
 શકીશ અહિંસા તો કલેશ રહિત અવસ્થાવાળા
 આત્મામાંથી જન્મેલી સમસાવની જ સંતતિ છે.
 આવા અનંતા રહર્યો આ સામાયિકના સૂચમાં સમાવી લેવામાં
 આવ્યા છે. જેમ શાક મારકીટમાં શાક મળે છે, તેમ આત્માને
 શાંતિ સાંપડે તેવું જગત્તર દુઃખથી મનુષ્યોના આજ્ઞના ઘડેરામાં
 હોવું નથી. માત્ર તે સામાયિકયાળામાં જ બને છે. સાવધ
 ક્રિયાઓને દુઃખજનક મનાય તો જ સામાયિકમાં સમતાનો સાચો
 સાક્ષી થઈ શકાય છે, એ વાત એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.